DUMITRU IRIMIA

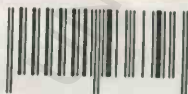
STRUCTURA STILISTICĂ A LIMBII ROMÂNE ONTEMPORANE

Editu ă şi Enciclopedi

STRUCTURA STILISTICĂ A LIMBII ROMÂNE CONTEMPORANE

Dumitru IRIMIA

STRUCTURA STILISTICĂ A LIMBII ROMÂNE CONTEMPORANE

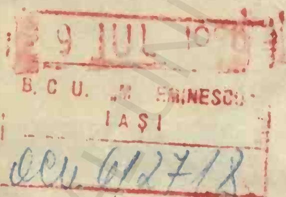

EDITURA ŞTIINŢIFICĂ ŞI ENCICLOPEDICĂ
Bucureşti, 1986

Coperta: GHEORGHE GH. MARINESCU

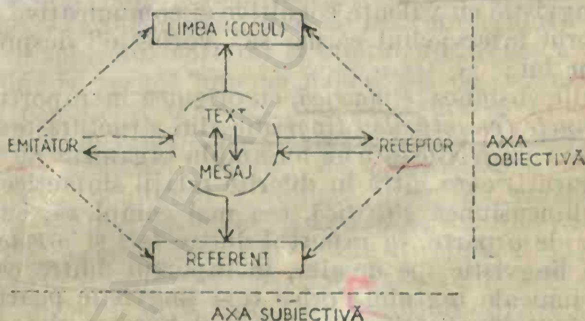
pag 5-249

INTRODUCERE IN STUDIUL STILISTIC AL LIMBII

Comunicarea lingvistică este un proces conștient de *emitere* și *receptare* de *mesaje*, prin intermediul unor *texte*, realizate într-o anumită *limbă* și transmise pe *cale orală* sau *în scris*.

În desfășurarea comunicării lingvistice se intersectează două axe, una subiectivă (a *subiecților*, protagoniștilor actului lingvistic: *emițătorul* și *receptorul*) și alta *obiectivă* (a obiectului comunicării: *referentul* și a mijlocului prin care aceasta se realizează: *codul*, *limba*). *Mesajul* (reprezentînd volumul de informații comunicate lingvistic) se situează la intersecția celor două axe ale cîmpului semiotic, intrînd într-un raport, variabil, cu *textul*, structura lui verbală, în afara căruia comunicarea nu ar fi posibilă. Cîmpul semiotic ar putea avea, așadar, această reprezentare grafică: [1]

Emițătorul, conștient sau subconștient, spontan sau în mod deliberat, subiectivează *mesajul*, fie doar din punctul de vedere al individualității sale (sau al grupului sociolingvisic la care aparține), fie din punctul de vedere al destinatarului. Intră în procesul de subiectivare atît *referentul* cît și *limba*, obiectivă în sine, dar subiectivată prin cunoaștere și întrebuințare. În alt mod, dar nu esențial deosebit, subiectivează și receptorul, concomitent, realitatea extralingvistică despre care primește informații și limba în care este realizat textul.

Contrar acestei tendințe de subiectivare, *referentul* se impune emițătorului și receptorului prin datele sale obiective, condiționînd prin aceasta organizarea *textului*, iar *limba* opune rezistența, introducînd limite, variabile dar permanente, procesului de subiectivare.

Dimensiunea stilistică a textului lingvistic

În desfășurarea cîmpului tensional al comunicării lingvistice, *textul* lingvistic se caracterizează prin patru dimensiuni, cu originea în diferitele raporturi pe care le conține sau în care intră cu diverși factori ai actului lingvistic : [2]

— dimensiunea *fonematică*, cu originea în raportul dintre *text* și *limbă*, din punctul de vedere *al căii* de desfășurare a comunicării : *orală* sau *în scris* ; textul lingvistic, produs și mijloc al unui act lingvistic concret, este sau *un text oral* sau *un text scris*, materializat, adică, sau prin semne vocal-articulate sau prin semne grafice ;

— dimensiunea *semantică*, cu originea în raportul dintre *text* și *referent* (realitatea extralingvistică) ; orice text lingvistic cu valențe cognitive și comunicative are un sens, prin intermediul căruia se „vorbește" despre ceva exterior lui ;

— dimensiunea *sintactică*, cu originea în raportul dintre *semnele (enunțurile) lingvistice* din structura textului ; orice text lingvistic este un ansamblu organizat de semne (și enunțuri) care intră în diferite relații sintactice ;

— dimensiunea *stilistică*, cea mai complexă, cu originea, pe de o parte, în raportul dintre *text* și *protagoniștii* actului lingvistic, pe de alta, în raportul dintre celelalte dimensiuni ale textului ; orice text lingvistic poartă amprenta individualității celui care îl elaborează și comunică și a cadrului situațional în care se desfășoară comunicarea.

Dimensiunea stilistică (1) depinde de poziția textului la intersecția celor două axe ale cîmpului semiotic, (2) se dezvoltă în interiorul raportului *text—mesaj* și (3) se relevă prin raportul *text — limbă*.

★

(1) Poziția textului la intersecția axei subiective cu axa obiectivă este determinată de specificul participării funcțiilor particulare ale limbii la desfășurarea funcției globale, de comunicare și cunoaștere.

Funcțiile particulare ale limbii sînt identificate și descrise de R. Jakobson[3] prin raportare la cei șase factori implicați în actul lingvistic: *emițător*, *receptor (destinatar)*, *mesaj (text)*, *cod (limbă)*, *context (referent)* și *canal (contact)*:

1. funcția *referențială* (numită și *denotativă* sau *cognitivă)* are în vedere *contextul (realitatea extralingvistică)* care urmează să devină substratul planului semantic al textului lingvistic;

2. *funcția expresivă (emotivă)* orientează organizarea textului lingvistic pentru exprimarea individualității, intelectuale și afective, a emițătorului și a atitudinii lui față de realitatea extralingvistică despre care acesta (textul) comunică;

3. funcția *conativă* impune introducerea unor elemente de organizare a textului pentru implicarea unui destinatar în actul lingvistic și pentru exprimarea atitudinii emițătorului față de acesta;

4. funcția *metalingvistică* acționează în sensul introducerii de elemente lingvistice pentru definirea unor componente din codul limbii întrebuințate în text;

5. funcția *fatică* orientează structurarea textului în legătură cu verificarea sau cu întărirea contactului lingvistic dintre subiectul vorbitor și interlocutorul său;

6. funcția *poetică* impune modalități de organizare a *textului* considerat în sine, prin desfășurarea raportului dintre semnele lingvistice componente.

Funcția generală a limbii, de comunicare și cunoaștere, este o rezultantă a acțiunii funcțiilor particulare. Variațiile privind prezența, ponderea și ierarhia acestora depind de ponderea factorilor implicați în actul lingvistic și determină variații în desfășurarea raportului *text*[4] *— mesaj* și, prin urmare, în structurarea textului. „Diversitatea mesajelor — afirmă R. Jakobson — constă nu în monopolul uneia sau alteia dintre funcții, ci în diferența de ierarhie dintre acestea. Structura verbală a unui mesaj depinde înainte de toate de funcția predominantă."[5]

Gradul și modul specific de participare a funcțiilor particulare la conținutul funcției globale, de comunicare, a limbii, ierarhia lor sînt rezultatul acțiunii unei funcții supraordonate, *funcția stilistică*[6].

Orientînd desfășurarea și împletirea, variabilă, a funcțiilor particulare ale limbii în actul lingvistic concret, funcția stilistică determină, de fapt, *marcarea stilistică a tex-*

tului în organizarea acestuia pentru comunicarea unui anumit *mesaj*. Generarea de mărci stilistice în procesul de constituire și exprimare printr-o structură verbală a mesajului înseamnă tocmai dezvoltarea *dimensiunii stilistice a textului*, de aceeași natură ca și funcția stilistică, adică *supraordonată* celorlalte trei dimensiuni.

Fiecare dimensiune a textului își fixează identitatea într-o unitate fundamentală și o unitate minimală, care pot coincide sau nu. Unitatea fundamentală a dimensiunii fonematice este *fonemul*, în același timp și unitate minimală. *Sensul* este unitatea fundamentală a dimensiunii semantice, iar *trăsătura (componenta) semantică*, unitatea minimală. *Enunțul* este unitatea fundamentală a dimensiunii sintactice, a cărei unitate minimală este *propoziția*.

Unitatea fundamentală a dimensiunii stilistice este *stilul*: organizîndu-se în stil, dimensiunea stilistică, imanentă oricărui text lingvistic realizat într-o limbă naturală, îi fixează acestuia o identitate specifică neconfundabilă. Unitatea minimală a dimensiunii stilistice, de asemenea, supraordonată, este *marca stilistică* (a semnelor lingvistice), cu originea într-*un procedeu stilistic*, actualizat în mod specific, sau în afara acestui raport.

Indirect, *stilul* este o rezultantă a interacțiunii factorilor care delimitează cele două axe ale cîmpului semiotic: *context—cod* și *emițător—receptor*.

Direct, în organizarea *textului*, a cărui constantă este un anumit conținut informațional obiectiv, stilul este o *variabilă* în funcție de raportul *social—individual*, imanent funcționării semnului lingvistic, și care determină *subiectivarea* în diferite grade a *mesajului*.

(2) *Stilul* se manifestă în planul expresiei, dar se dezvoltă ca identitate specifică în interiorul raportului dintre planul expresiei și planul semantic al unui text lingvistic sau, în alți termeni, în interiorul raportului *text—mesaj*.

Prin dezvoltarea dimensiunii stilistice, un text lingvistic se diferențiază de alte texte posibile, care ar fi avut ca substrat al planului lor semantic, în procesul de interpretare și comunicare lingvistică, aceeași realitate extralingvistică. Între *text* și *mesaj* se instituie, în consecință, atît la emitere cît și la receptare, o permanentă stare tensională, în care își are originea *individualitatea stilistică* a textului.

„Volumul" mesajului se constituie ca o sinteză între (1) un conținut semantic obiectiv, rezultînd din raportul, în general mediat de gîndire, dintre text și realitatea extra-

lingvistică-obiect al comunicării și (2) un conținut subiectiv, expresie a atitudinii interlocutorilor față de obiectul comunicării și unul față de celălalt. I se asociază diferite date despre protagoniștii actului lingvistic, rezultînd, indirect, din specificul întrebuințării codului (limbii) în cele două operații ale comunicării: *selecția* semnelor lingvistice din planul paradigmatic al limbii și *combinarea* lor în planul sintagmatic al textului lingvistic.

În modul în care se realizează această sinteză își are originea organizarea specifică a textului, adică *dimensiunea* lui *stilistică*.

(3) *Textul*, ansamblu finit, autonom, de enunțuri, își dezvoltă, la emitere, și își relevă, la receptare, *identitatea* stilistică în interiorul raportului *text—limbă națională*.

Raportul *text—limbă națională* își are, în esență, originea în raportul dintre protagoniștii actului lingvistic și limba în care ei comunică.

Limba națională se prezintă sub trei moduri de a fi, numite de E. Coșeriu [7]: *sistem*, *normă*, *vorbire*.

Sistemul limbii, cunoscut, parțial, mai mult intuitiv de vorbitorul nespecialist, situat la nivelul de adîncime al conștiinței lui lingvistice, este „un ansamblu de posibilități, de coordonate care indică drumuri deschise și drumuri închise [...], *un complex de libertăți* (subl. aut.), admițînd infinite realizări și impunînd o singură limită: să nu se încalce condițiile de funcționare a instrumentului lingvistic" [8].

Norma e un ansamblu de condiționări, de esență socioculturală, impuse, implicit sau explicit, subiectului vorbitor în întrebuințarea limbii naționale, „limitînd libertatea sa de exprimare și comprimînd posibilitățile oferite de sistem în marginile fixate de realizări tradiționale" [9]. Norma descrie un cadru tradițional de actualizare a sistemului, care se impune protagoniștilor ca *model lingvistic*.

Vorbirea este realizarea concretă a limbii în actul lingvistic, cu cunoașterea de către protagoniști, conștientă sau numai intuitivă, a *sistemului*, cu respectarea sau ignorarea *normei*. În *vorbire*, protagoniștii comunicării (emițătorul, în mod activ, receptorul, în mod pasiv) se confruntă cu diferite modele de actualizare a sistemului, realizează ei înșiși modele cu identitate specifică sau rămîn în afara unui model identificabil ca atare. În *vorbire*, emițătorul se înscrie pe o anumită poziție, prin textul său, în confruntarea, permanentă, dintre tradiția

lingvistică și inovație. În funcție de această poziție, dimensiunea stilistică se organizează într-o identitate stilistică specifică.

În interiorul raportului *enunț—cod*, stilul reprezintă amprenta lăsată de subiectul vorbitor asupra *textului* prin care el comunică un anumit mesaj. Identitatea stilistică a textului lingvistic depinde de (și reflectă) poziția pe care emițătorul se situează între „ansamblul de libertăți" oferite de *sistemul* limbii și „ansamblul de constrîngeri" impuse de normă, poziție rezultînd din specificul *selecției* și *combinării* semnelor lingvistice.

În desfășurarea celor două operații fundamentale ale actului lingvistic, prin acțiunea funcției stilistice asupra celorlalte funcții particulare ale limbii, mecanismul de constituire și manifestare a stilului este guvernat de două principii de gradul I : *alegerea* și *devierea*, și de un principiu de gradul II, *specializarea*, care, atunci cînd intervine, orientează *alegerea* și (sau) substituie *devierea*.

Alegerea semnelor lingvistice din planul paradigmatic al limbii este concomitent selecție *lingvistică (semantică*, în interiorul raportului *semn—referent*, și *sintactică*, în interiorul raportului în care urmează să intre semnul lingvistic cu alte semne deja selectate sau care urmează a fi selectate) și opțiune *stilistică* (în interiorul raportului *semn-protagoniști)* ; coordonata *semantică* din interpretarea lui Morris este în permanentă interdependență cu coordonata *pragmatică*.

În operarea *alegerii*, emițătorul se află orientat concomitent spre *referent (context, realitatea extralingvistică)*, *codul lingvistic* și *destinatar*.

Din perspectivă lingvistică, alegerea este determinată de capacitatea semnului lingvistic de a exprima explicit un anumit conținut semantic.

Din perspectivă stilistică, alegerea stă în legătură cu posibilitatea semnului lingvistic sau a structurii sintactice pe care o condiționează, de a exprima, implicit, concomitent cu o serie de informații despre realitatea extralingvistică și atitudinea emițătorului față de această realitate, individualitatea emițătorului, atitudinea lui față de destinatar etc.

Sistemul limbii naționale dispune, în general, de serii de semne lingvistice și de variante de relații între semne în măsură să asigure exprimarea și comunicarea unui *anumit* conținut de informații. Între termenii sinonimi

dintr-o serie din planul paradigmatic al limbii, se stabilesc deosebiri de diferite categorii :

— *semantic-obiective* ; *a începe*, de exemplu, și *a debuta*, au un nucleu semantic comun, sensul de 'a începe', și straturi specifice, reprezentînd circumstanțialitatea nucleului semantic comun : 'generală', pentru *a începe*, specifică ('în domeniul creației, mai ales artistice'), pentru *a debuta* ;

— *semantic-subiective* ; *a plînge* exprimă numai actul de 'a plînge' ; *a se smiorcăi*, exprimă totodată și atitudinea ironică a subiectului vorbitor ;

— *stilistice* ; *a pleca* exprimă acțiunea de 'a pleca' și situarea subiectului vorbitor în varianta literară a limbii naționale ; *a șterge-o* exprimă acțiunea de 'a pleca' și situarea subiectului vorbitor în varianta familiară a limbii, expresie a apartenenței lui la un anumit mediu socio-cultural și lingvistic sau numai înscrierea lui în registrul stilistic al acestui mediu în momentul actului lingvistic.

Alegerea lingvistică (= semantică) ar echivala cu luarea în atenție a întregii serii de semne (de exemplu, sinonimele *a pleca*, *a se duce*, *a șterge-o*, *a întinde-o*, *a-și lua tălpășița*, *a șterge putina* etc.) și de relații sintagmatice virtuale.

Alegerea stilistică înseamnă opțiune pentru un singur termen și pentru o singură variantă relațională, opțiune orientată de funcția stilistică și condiționată de capacitatea semnului (și a relației) de a exprima concomitent informații despre realitatea extralingvistică și date despre individualitatea subiectului vorbitor, de a se înscrie în cadrul concret al actului lingvistic de a-și infiltra conținutul informațional în zona subiectivă a receptării, de aderența lui sugestiv-expresivă la semnele cu care urmează să intre într-o anumită relație sintagmatică. Funcționînd ca principiu fundamental al constituirii stilului, alegerea condiționează și generează marcarea stilistică a enunțului sintactic și, prin aceasta, textul dezvoltă o anumită identitate stilistică numai întru cît emițătorul a avut posibilitatea de opțiune.

Sistemul, ansamblu de semne și de relații existînd ca amprente psihice (Saussure) în conștiința membrilor unei comunități socio-lingvistice, condiționează alegerea în mod *obiectiv* și în mod *subiectiv*.

Condiționarea *obiectivă* se înscrie în raportul *cod—context;* redusă ca pondere, ea constă în caracterul relativ limitat al extinderii seriilor de semne din care se poate opera selecția; subiectul vorbitor poate alege numai din registrul de posibilități pe care i le oferă limba națională în momentul desfășurării actului lingvistic. Pentru exprimarea ipotezei, de exemplu, în limba română, se poate alege între:

— o formă modală: *prezumtivul*: **Va fi (o fi) plecat;**
— un semiauxiliar de modalitate: **Trebuie să fi plecat;**
— un adverb de modalitate: **Poate (că) a plecat;**
— diferite construcții sintactice cu un verb-regent exprimînd ipoteza: **Bănuiesc (presupun) că a plecat.**

Condiționarea *subiectivă* se înscrie în primul rînd în raportul *protagoniști—cod,* cînd constă în gradul de cunoaștere a limbii de către cei doi interlocutori. Nimeni nu stăpînește în întregime sistemul unei limbi (Saussure). În consecință, amplitudinea registrului de posibilități deschise de sistem alegerii depinde de gradul de cunoaștere a limbii *(competența,* în termenii gramaticii transformaționale) de către subiectul vorbitor și interlocutorul său și de forța lor creativă *(performanța,* în aceeași terminologie), care orientează raportul dintre *imitație* (tradiția lingvistică) și *creație* (inovații lingvistice). Competența și performanța protagoniștilor sînt determinate de gradul lor de instrucție și de cultură, precum și de tipul de cultură la care aparțin. Tipul și gradul de cultură depind de mediul socio-profesional specific, și toate stau în strînsă legătură, de reciprocitate, cu mediul lingvistic în care se înscriu (sau se află înscriși) protagoniștii.

Alte condiționări subiective în alegerea semnelor lingvistice își au originea în raportul socio-lingvistic *emițător—destinatar* sau numai în individualitatea psihică a subiectului vorbitor. Cele dintîi privesc:

1. Natura raporturilor sociale dintre protagoniști: de serviciu, de vîrstă, afective etc. Manifestarea acestor raporturi se concretizează, între altele, în întrebuințarea pronumelor (sau adjectivelor pronominale) personale: *tu, dumneavoastră, mata, dumneata, al tău* etc. și a formelor verbale în interiorul categoriilor de mod, număr și persoană.

2. Desfășurarea funcției conative; subiectul vorbitor urmărește să influențeze destinatarul în sensul formării unor anumite convingeri social-politice, ideologice, morale,

religioase etc., vrea să-și impună autoritatea față de destinatar sau vrea să-și arate disprețul, să i se prezinte sub o anumită imagine sau să determine o anumită atitudine a destinatarului față de el sau față de obiectul comunicării ș.a.m.d.

Condiționările de natură psihologică stau în legătură cu acțiunea funcției expresive (mai ales sub aspectul ei emotiv); alegerea semnelor lingvistice este orientată, cel mai adesea în mod subconștient, de temperamentul și caracterul subiectului vorbitor, de concepția lui despre lume, viață și societate etc., precum și de stările afective de moment, de condițiile psihologice în care are loc comunicarea.

În sfîrșit, alegerea semnelor lingvistice mai poate fi orientată (sau poate rămîne indiferentă) de combinarea cu alte semne în organizarea enunțului.

Prin acțiunea funcției poetice, semnele lingvistice sînt selectate în legătură cu capacitatea lor de a se armoniza între ele sub aspectul strict al expresiei, din perspectiva unei estetici a limbii sau a textului. Într-un enunț precum „După ce s-a dus Ion a plecat și Maria", în propoziția a doua nu s-a mai selectat verbul *a se duce*, ci un sinonim, pentru a se evita o repetiție nefuncțională ca atare : „După ce s-a dus Ion s-a dus și Maria". În enunțul „Mi-a spus că atunci cînd se lasă seara începe să i se facă teamă", adverbul *atunci* a fost introdus pentru a se evita cacofonia care ar fi rezultat din întîlnirea dintre conjuncția *că* și adverbul relativ *cînd*.

Sintetizind, direcția stilistică în *alegerea* semnelor lingvistice din planul paradigmatic al limbii este condiționată de :

— raportul *cod (limbă)—context* (extralingvistic);

— raportul *protagoniști—cod* ;

— raportul *emițător—receptor (destinatar)*, în diferite manifestări ;

— individualitatea psihică a emițătorului ;

— perspectiva combinării lor pe axa sintagmatică.

Combinarea semnelor lingvistice selectate din planul paradigmatic al *limbii* în planul sintagmatic al *textului* este, ca și alegerea, concomitent lingvistică (semanticosintactică) și stilistică. Combinarea semnelor lingvistice în enunț stă în legătură cu :

— compatibilitatea lor reciprocă, semantico-sintactică ; în comunicarea cotidiană, substantivul *privighetoare* și verbul *a cînta*, de exemplu, sînt compatibile semanticosintactic și, în consecință, pot intra într-o relație sintac-

tică de interdependență : „Cîntă privighetoarea"; în dezvoltarea enunțului, nu mai este tolerată, însă, combinarea, printr-o relație de dependență, cu termenul *pian* : „Cîntă privighetoarea la pian" este un enunț marcat de incompatibilitate semantico-sintactică, la nivelul relației de dependență dintre verbul *a cînta* și substantivul *pian*;

— capacitatea relațiilor sintactice în care semnele intră de a interpreta lingvistic raporturi extralingvistice; un raport extralingvistic de antiteză, de exemplu, poate fi interpretat lingvistic printr-o relație de coordonare adversativă: „E tînăr dar înțelept", sau printr-o relație de dependență (prin intermediul funcției sintactice de circumstanțial concesiv :) „Deși e tînăr e înțelept";

— desfășurarea specifică a interacțiunii factorilor principali implicați în actul lingvistic *emițător—cod—context—receptor;* marcată de incompatibilitate semantico-sintactică în comunicarea cotidiană, caracterizată printr-un context extralingvistic obiectiv, preexistent textului, sintagma *lacul* (singular) *codrilor* (plural) se constituie, în versul eminescian „*Lacul codrilor* albastru/Nuferi galbeni îl încarcă", într-un procedeu de construire a planului semantic al textului, cu existență autonomă.

În operația de *combinare* a semnelor lingvistice se manifestă cel de-al doilea principiu al constituirii stilului — *devierea*, adică ieșirea textului lingvistic, prin unele caracteristici ale structurii sale, din marginile unui model descris de întrebuințare a *limbii* în *vorbire.*

Devierea își poate avea originea în operația de selecție sau poate să se producă numai în dezvoltarea relațiilor între semnele lingvistice selectate. În funcție de specificul desfășurării raportului cu *alegerea*, devierea este *implicită* sau *explicită.*

Devierea implicită este o urmare neintenționată în planul sintagmatic a alegerii semnelor lingvistice din planul paradigmatic al limbii. Subiectul vorbitor optează din diferite motive, conștient sau subconștient, pentru anumite semne lingvistice, fără a se preocupa de consecințele opțiunii sale asupra structurării textului.

Devierea explicită este o urmare intenționată, pregătită în mod conștient de emițător prin chiar operația de selecție a semnelor lingvistice sau numai în combinarea lor. Subiectul vorbitor optează pentru *anumite* semne lingvistice și pentru o anumită modalitate de combinare a lor

numai întru cît prin aceasta se asigură distanțarea enunțului de modele anterioare.

Devierea, mai ales cea implicită, poate fi și rezultatul presiunii exercitate asupra emițătorului de dinamica interioară a constituirii mesajului în operarea selecției și apoi în combinarea în enunț a semnelor lingvistice.

Devierea se poate produce în planul expresiei (formele *renumerație*, *arfivă*, *cioclopedică*, de exemplu, din teatrul lui I. L. Caragiale), în plan semantic (*momentan*, cu sensul de 'instantaneu', *politică*, pentru 'politețe', tot din teatrul lui Caragiale) sau poate privi raportul dintre planul expresiei și planul semantic (termeni și structuri metaforice, anularea unor componente semantice în întrebuințarea unor termeni ; *a debuta*, de exemplu, este întrebuințat tot mai frecvent în stilul publicistic actual, pentru *a începe* ; în felul acesta, în planul său semantic este anulată limitarea la domeniul activității creatoare, artistice în primul rînd).

În funcție de poziția pe care se situează în interiorul raportului *enunț—cod*, textul lingvistic poate prezenta diferite grade de deviere.

Devierea funcționează, implicit și explicit, la emitere și mai ales la receptare, ca sursă a marcării stilistice a unui text lingvistic, în raport cu *norma*, înțeleasă ca un model cu care subiectul vorbitor (și interlocutorul său) se confruntă în întrebuințarea limbii.

În funcționarea tricotomică a limbii (Hjelmslev, Coșeriu), norma se situează între sistem și vorbire, ca expresie (conștientizată) a echilibrului (imperfect) prin care se caracterizează la un moment dat sistemul actualizat în vorbire. Intersectarea celor două raporturi, *normă—sistem* și *normă—vorbire* duce la conturarea a trei categorii de norme :

a) — *Norma generală*, expresie a limitelor între care se concretizează, la diferite nivele, cel mai frecvent realizarea sistemului în actul lingvistic. Numită uneori, nepotrivit, ca „aproximație a uzului general al limbii" și *normă* (sau *limbă*) *standard* (cf. I. Coteanu, *Stilistica funcțională a limbii române*, p. 26), *norma generală* se constituie concomitent în imagine (mai mult abstractă) a reflectării sistemului în cunoașterea lingvistică, cînd este reprezentată de ceea ce se numește în mod curent *limbă literară* sau *limbă de cultură*. Norma generală rămîne indiferentă la specificul activităților materiale și spirituale ale vorbitorilor ; este un model de actualizare a sistemului extins asupra unei

întregi comunități lingvistice. Rămînînd în generalitatea ei implicită, ca limbă literară, norma se impune (sau este impusă) ca model explicit în întrebuințarea unei limbi naționale, în etapa de desăvîrșire a principalelor ei coordonate.

b) — *Norma socio-culturală*, variantă a normei generale, în actualizarea sistemului limbii, sau autonomă de aceasta, condiționată de mediul socio-cultural în care se desfășoară comunicarea lingvistică și, în interdependență cu acesta, de specificul *mesajului*. Fiecare limbă națională dezvoltă mai multe variante, dintre care unele, ale normei generale, ca limbă literară sau în afara sferei acesteia, altele exterioare normei generale, toate modele descrise, în general, implicit în tradiția lingvistică proprie unor grupuri de vorbitori aparținînd la același tip de cultură, la aceleași domenii de activitate umană și subordonate relativ acelorași tipuri de mesaje.

c) — *Norma individuală* este o variantă a normei socio-culturale, reprezentînd constituirea unui nou model de utilizare a sistemului limbii în vorbire. Rezultînd din desfășurarea specifică a raportului vorbirii concrete cu modelele pe care le oferă (sau impune) tradiția lingvistică, *norma individuală* este expresia modului de a fi și a se manifesta lingvistic propriu subiectului vorbitor. Prin modelul pe care-l propune norma socio-culturală și cu care norma individuală se confruntă, vorbitorul își dezvăluie mediul (social, cultural, profesional) în care își înscrie activitatea lingvistică. Prin modelul pe care norma individuală îl descrie, subiectul vorbitor își conturează și dezvăluie propria individualitate.

Sub presiunea factorilor implicați în desfășurarea comunicării lingvistice, vorbitorul își poate încălca propriul model. Se intră atunci în domeniul *vorbirii ocazionale*[11] sau se dezvoltă, printr-o confruntare între diferite straturi de organizare a textului, *norma internă*, variantă a normei individuale sau independentă de norma individuală.

Devierilor de la ansamblul de constrîngeri impuse de normă în actul de comunicare lingvistică, li se adaugă, uneori, *devierea de la sistem*.

Acest din urmă tip de deviere poate fi de suprafață, cînd în structura enunțului se dezvoltă un raport de complementaritate între sistemul limbii naționale și alte sisteme semiotice, lingvistice sau nelingvistice (ca în cazul textului științific), sau de adîncime, cînd devine *opoziție*

(ca în cazul textului poetic), afectînd radical însuşi mecanismul intern de funcţionare a semnului lingvistic, care primeşte o nouă calitate, de *semn poetic*.

În desfăşurarea raportului *text—cod*, din perspectiva normei, existentă ca model (sau ca tradiţie) în conştiinţa emiţătorului şi a receptorului, sau numai a unuia dintre ei, se pot produce, aşadar, trei grade de deviere :

— devierea normei socio-culturale de la norma generală sau de la sistem ;

— devierea normei individuale de la norma socio-culturală ;

— devierea vorbirii ocazionale sau a normei interne (a textului) de la norma individuală.

De orice tip şi grad ar fi, asemenea *alegerii*, *devierea* funcţionează ca principiu al constituirii stilului numai întru cît îşi are originea în acţiunea funcţiei stilistice. Altfel, abaterile sînt doar erori rezultînd din necunoaşterea limbii de către vorbitor sau manifestări ale unor tendinţe interne în dinamica permanentă a limbii.

Funcţionînd ca principiu de gradul II, *specializarea* orientează alegerea şi combinarea semnelor lingvistice în strînsă legătură cu situaţia de comunicare.

Istoria limbii este, de fapt, istoria întrebuinţării ei în diferite situaţii de comunicare, infinite ca realizare concretă dar care se înscriu într-un număr finit de situaţii-tip. În consecinţă, semnele lingvistice şi-au dezvoltat spectrul semantic şi au intrat în serii sinonimice şi în funcţie de aceste situaţii-tip. Astfel, termenul *cord*, de exemplu, a intrat în limba română ca sinonim al termenului *inimă*, dar întrebuinţarea sa este restrînsă la domeniul cunoaşterii şi comunicării medicale. Termenul polisemantic *a prescrie* aparţine, prin sensurile sale, la diferite situaţii de comunicare ; cu sensul „a indica, a recomanda" aparţine limbajului medical, iar cu sensul „a anula", caracterizează limbajul juridic.

Specializarea poate privi numai semnificantul ; acelaşi (sau aproximativ acelaşi) sens se comunică prin termeni simpli în întrebuinţarea curentă a limbii : *a pedepsi*, *a asculta*, *a elibera*, prin grupuri perifrastice, specifice întrebuinţării limbii în sfera activităţilor juridice sau administrative : *a se aplica pedeapsa*, *a se face ascultarea* (inculpatului, martorilor), *a proceda la ascultarea* (martorilor), *a pune în libertate*.

2 — c. 359

Marcarea stilistică a enunțului lingvistic

Acționînd mai ales interdependent, *alegerea*, *devierea* și *specializarea* determină în mod concret marcarea stilistică a enunțului lingvistic prin dezvoltarea unui *context stilistic*.

Același enunț (sau fragment de enunț) reprezintă concomitent *contextul lingvistic* și *contextul stilistic* al unui semn lingvistic. Natura lor diferită își are originea în dimensiunea diferită a textului lingvistic pe care se întemeiază și se relevă în interiorul corelației *denotație—conotație*.

• *Contextul lingvistic* se definește din perspectiva dimensiunii semantice; expresie sintactică a unui context extralingvistic, în interiorul raportului semn — referent, contextul lingvistic fixează *denotația* unui semn lingvistic, reducîndu-i polisemia sau anulîndu-i omonimia cu alte semne. În enunțul „Mihai a mișcat masa", substantivul concret *masa*, complement direct, fixează verbului regent *a mișca* sensul denotativ de „mișcare de natură fizică". În enunțul „Vestea primită l-a mișcat foarte mult", substantivul *vestea*, subiect, fixează aceluiași verb sensul de „provocare a unei stări psihice".

• *Contextul stilistic* se definește din perspectiva dimensiunii stilistice a textului lingvistic; expresie a raportului complex *semn—referent—cod—protagoniști*, *contextul stilistic* dezvoltă *conotația* (*conotațiile*) semnului lingvistic. Selectînd, de exemplu, termenul *scripturе* pentru *scrieri*, în versurile „Cînd privesc zilele de-aur a *scripturelor* române/Mă cufund ca într-o mare de visări dulci și senine", Eminescu situează opera înaintașilor în domeniul *sacrului*; așadar, în planul semantic al termenului *scriptură*, coexistă sensul denotativ 'scriere' și conotația 'sacralitate', sugerînd prin aceasta perenitatea operei înaintașilor literaturii românești. În același timp, în raport cu *scriere*, termen neutru sub raportul întrebuințării limbii în legătură cu situația de comunicare, *scriptură* se caracterizează prin 'solemnitate'.

În marcarea stilistică a textului, *alegerea* condiționează constituirea trăsăturilor stilistice *pertinente*, intrinseci ('sacralitate' pentru termenul *scripture* din versul eminescian), devierea determină și descrie trăsăturile stilistice *distinctive*, extrinseci ('solemnitate', pentru același *scripture*).

În strînsă legătură cu *specializarea* în funcție de situația de comunicare, alegerea presupune și relevă existența

unui registru stilistic al limbii fixînd *poziția* textului în acest registru. Devierea presupune și relevă o dinamică internă permanentă în registrul stilistic al limbii, fixînd *sensul opoziției* în care textul dat intră cu alte texte, posibile sau realizate.

Prin raportul care se instituie între denotația și conotațiile semnelor lingvistice, interdependența *alegere—deviere—specializare* dezvoltă în mod direct identitatea stilistică specifică textului. Relevîndu-se în și prin context, marcarea stilistică a semnelor lingvistice, la emitere, face însuși contextul relevant, la receptare.

Imanentă oricărui text lingvistic, dimensiunea stilistică se întemeiază și pe preexistența unor *procedee stilistice*, care s-au constituit treptat, în istoria întrebuințării limbii, într-un sistem prin care semnele lingvistice pot primi, în actualizarea lor în plan sintagmatic, anumite *mărci stilistice*.

În funcție de desfășurarea raportului *emițător—referent* (*realitate extralingvistică*)—*receptor*, procedeele stilistice, aceleași în esența lor abstractă (*elipsa*, *antiteza*, *paralelismul* etc.), sînt actualizate și determină actualizarea diferită a semnelor lingvistice, descriind, prin aceasta, contexte stilistice diferite.

Între context și procedeele stilistice care-l condiționează se desfășoară un raport de interdependență în care își are originea variabilitatea valorilor stilistice generate prin marcarea stilistică a enunțului sintactic în procesul de actualizare concomitentă a sistemului limbii și a sistemului de procedee stilistice. „Contextul — subliniază M. Riffaterre —, prin definiție inseparabil de procedeele stilistice, este [...] variabil și formează o serie de contraste cu procedeele stilistice succesive. Singură această variabilitate poate explica de ce o unitate lingvistică primește, își modifică sau pierde efectul său stilistic în funcție de poziția sa ..." [11]

Actualizate prin dezvoltarea unor procedee stilistice, semnele lingvistice primesc în text *mărci stilistice explicite*.

În același timp, însă, întrebuințate în mod consecvent pentru a exprima, concomitent cu un anumit conținut semantic, și atitudinea subiectului vorbitor (ironie, sarcasm, compasiune etc.), diferite unități lexicale poartă în ele înseși, ca *mărci implicite*, anumite valori stilistice, care se actualizează o dată cu semnele lingvistice înseși,

determinînd dezvoltarea unei anumite identități stilistice a textului : *a se fandosi*, *fandoseală*, *găligan*, *înzorzonat*, *loază*, *metresă*, *mișmaș*, *mîrțoagă* etc. Un mare număr de semne lingvistice sînt purtătoare de mărci stilistice implicite prin sensurile lor figurate : *necioplit*, *otreapă*, *gaiță*, *a se gudura*, *iezuit* („ipocrit"), *încuiat* etc.

Și tot așa, întrebuințarea în timp a unor semne lingvistice în legătură cu aceleași medii socio-culturale, duce la marcarea implicită a acestora din perspectiva poziției lor în registrul stilistic al limbii ; termeni precum *haidamac*, *hachițe*, *huidumă* sau *animal*, *a linge* etc., prin sensul lor figurat, situează textul care le conține în varianta familiară a stilului conversației.

Amîndouă categoriile de semne caracterizate prin mărci implicite, preexistente actului lingvistic, se pot înscrie în continuitatea stilistică a celorlalte semne din context, dezvoltînd unitatea și, prin aceasta, identitatea stilistică a textului, sau pot intra în opoziție cu contextul, cînd dezvoltă identitatea stilurilor interne sau noi valori stilistice ; semnele lingvistice primesc, în această din urmă situație, mărci stilistice explicite, ca și atunci cînd se înscriu în structura unor procedee stilistice.

Sistemul stilistic al limbii

Natura și specificul constituirii procedeelor și mărcilor stilistice, instituirea unui raport, variabil, între procedee, mărci și text, descriu un sistem stilistic al limbii, deschis, cu originea în întrebuințarea permanentă a limbii în cadrul și în funcție de o anumită situație de comunicare. În fiecare nou text, dimensiunea stilistică reprezintă proiecția și recrearea în plan sitagmatic a acestui sistem, situînd textul pe care îl marchează și stilul pe care îl generează pe unul din nivelele lui de organizare.

Specificul fiecărui nivel din organizarea internă a sistemului stilistic al limbii își are originea în unul din raporturile cîmpului semiotic și este descris de *raportul dintre procedee, mărci și context*. Raportul care determină constituirea specificului general al unui nivel stilistic se poate impune asupra celorlalte raporturi în fixarea poziției textului la intersecția celor două axe : *emițător—text—destinatar* și *limbă—text—referent*, dar fără a le exclude, ci asumîndu-și-le. Prin aceasta, celelalte raporturi introduc noi stratifi-

cări ale nivelului stilistic al limbii, reflectate în structura și identitatea stilistică a textului.

(1) Raportul *text—limbă* (din perspectiva *căii* de realizare a comunicării) determină dezvoltarea *nivelului stilistic general al limbii naționale.*

(2) În raportul *text ⇆ mesaj — referent* își are originea *nivelul stilurilor colective.*

(3) Raportul *text—emițător* determină dezvoltarea nivelului *stilurilor individuale.*

(4) Raportul *text ⇆ mesaj* determină constituirea *nivelului stilurilor interne.*

Factorii implicați în desfășurarea cîmpului semiotic intră concomitent în mai multe raporturi (*text—limbă, text—referent, text—emițător, text—mesaj, emițător—limbă, emițător—destinatar, emițător—referent* etc.), ceea ce face ca perspectivele în care se înscrie și care generează dimensiunea stilistică a textului și, în consecință, nivelele stilistice să se interpătrundă atît în interiorul sistemului stilistic al limbii, cît și în structura stilistică a textului. Ierarhia perspectivelor și predominarea nivelelor își au originea în ponderea și ierarhia funcțiilor particulare ale limbii, participante la realizarea conținutului funcției globale, de comunicare și cunoaștere.

Cînd funcția poetică își subordonează în mod absolut celelalte funcții, *comunicarea lingvistică se transformă în comunicare poetică.* Dimensiunea semantică a textului nu-și mai află originea în raportul cu referentul, ci în dimensiunea sintactică ; raportul *text—mesaj* devine autonom, determinînd dezvoltarea unui „referent" intern, de gradul II. Sistemul limbii generează astfel o variantă autonomă, *limbajul poetic*, un nou sistem semiotic, în care semnele lingvistice s-au convertit în *semne poetice*, semne de gradul II și care coexistă cu un sistem stilistic propriu.

(1) Nivelul stilistic general al limbii naționale

Acest nivel este cel mai puternic marcat de specificul limbii naționale, ceea ce a și făcut posibilă interpretarea limbilor ca stiluri (K. Vossler). Sistemul stilistic nu se confundă, însă, cu specificul limbii ; există un specific strict lingvistic al limbii-sistem și există un specific al sistemului stilistic al limbii, dezvoltat la nivelul său cel mai general, dar răsfrînt și asupra celorlalte nivele. Morfologia verbului românesc, de exemplu, se caracterizează prin realizarea

desinențială a opozițiilor de persoană, ceea ce face inutilă prezența pronumelor personale în nominativ, pronume obligatorii, însă, în limba franceză, unde au devenit cvasimorfeme. În legătură cu această deosebire de specific lingvistic se dezvoltă deosebirile de specific stilistic; exprimarea pronumelui personal-subiect, în limba română, eventual, concomitent cu accentuarea lui sintactică, are un corespondent, aproximativ, sub aspectul marcării stilistice a textului, în franceză, în întrebuințarea formelor speciale accentuate, eventual în sintagme-galicism: „C'est moi qui..."

• Raportul *text—limbă*, care determină dezvoltarea nivelului stilistic general al limbii naționale și care generează, în actul lingvistic, dimensiunea stilistică a textului, este descris, în esență, de *calea* prin care se realizează comunicarea, *orală* sau a *scrisului*.

Prin însăși natura vocal-articulată a limbii, comunicarea lingvistică este un dialog realizat pe cale orală, modalitate unică timp de mai multe secole și rămasă modalitate principală după apariția scrisului. În consecință, limba națională există, în primul rînd, sub aspect diacronic, și în mod preponderent ca *limbaj popular*. În spațiul limbajului popular s-a constituit în timp un ansamblu unic de procedee și mărci stilistice, deschis, pe care se întemeiază nivelul stilistic cel mai general al limbii naționale, în mod esențial marcat de specificul comunicării orale.

O dată cu apariția scrisului, începe procesul de constituire a *limbii române de cultură*, producîndu-se prima mare diferențiere în interiorul limbii naționale. Limba literară înscrie textul lingvistic în limitele normei generale (cu care nu se confundă, însă), impunîndu-se, implicit sau explicit, ca *modalitate orientată* de întrebuințare a *limbii-sistem* în *vorbire*, pe baza unor principii de funcționare cu originea în factori sociali, de cultură, de estetică a limbii etc. Modalitatea de constituire a limbii literare îi determină specificul (în raport cu alte limbi) și influențează asupra specificului nivelului stilistic general al limbii naționale.

• La nivelul stilistic al limbii naționale se disting, așadar, înainte de toate, două variante *lingvistico-stilistice*: *limbajul popular*, instrument principal al culturii populare, în legătură cu care dezvoltă un subsistem stilistic specific,

și *limba literară*, instrument principal al culturii erudite, care dezvoltă un subsistem stilistic propriu, și o variantă *poetico-stilistică*: *limbajul poetic*, instrument principal al poeziei, artă cu o identitate specifică între celelalte arte, condiționată fundamental, mai ales în epoca modernă, de sistemul de semne poetice, cu originea în limba națională, dar care funcționează după legi specifice:

LIMBA NAȚIONALĂ

Limbajul popular **Limba literară** **Limbajul poetic**

Opuse sub aspect funcțional și prin specificul mecanismului de desfășurare a procesului semiotic, *limbajul poetic* (expresie a *sistemului poetic* de comunicare și cunoaștere) și *limbajul popular* (expresie a *sistemului lingvistic* de cunoaștere și comunicare) prezintă, din punctul de vedere al raportului cu limba națională, o trăsătură comună: se înscriu în mod absolut în „ansamblul de libertăți" deschise de sistemul limbii, în timp ce *limba literară* se subordonează „ansamblului de constrîngeri" descrise de *normă* la un moment dat.

Interferența celor două variante lingvistico-stilistice, *limbajul popular* și *limba literară*, se dezvoltă și se manifestă la cel de al doilea nivel din organizarea sistemului stilistic, unde se accentuează totodată și trăsăturile lor specifice.

Modalitatea principală de manifestare a limbajului popular este calea orală, iar a limbii literare, calea scrisă, dar fiecare din cele două variante — limbajul popular mai puțin și mai rar, limba literară în măsură însemnată și în permanență — recurge la modalitatea celeilalte. Aceasta duce la dezvoltarea a două variante stilistico-lingvistice ale limbii naționale de mai mare cuprindere: *limbajul oral* (cuprinzînd limbajul popular și varianta orală a limbii literare) și *limbajul scris* (cuprinzînd limba literară și varianta scrisă a limbajului popular).

(2) Nivelul stilurilor colective

Raportul *text ⇆ mesaj — referent* este caracterizat printr-o variabilitate permanentă, dar în marginile descrise de anumite constante, întrucît situațiile de comunicare,

variabile la infinit în mod concret, sînt reductibile la un număr finit de situații-tip, în funcție, în primul rînd, de natura referentului și, în legătură cu aceasta, de specificul domeniului de cunoaștere umană, implicat în comunicarea lingvistică.

Referentul poate rămîne același ca realitate extralingvistică, dar este luat în considerație de protagoniștii actului lingvistic din unghiuri diferite, ceea ce echivalează, în esență, cu modificarea identității sale sub aspectul cunoașterii și, în consecință, al interpretării lingvistice. În felul acesta, unghiul de vedere din care este interpretat lingvistic referentul este indisolubil legat, pînă la confundare, de natura mesajului.

Interpretarea și comunicarea lingvistică se poate înscrie în sfera cunoașterii empirice, cotidiene, sau în sfera cunoașterii specifice, specializate (științifică, artistică etc.), delimitată de diferite sectoare ale vieții social-culturale și profesionale. Comunitatea de cultură și de profesie a grupului la care aparțin protagoniștii actului lingvistic și, în legătură cu aceasta, dominanta funcțională a mesajului determină actualizarea în mod specific constantă a limbii naționale. „Ansamblul de libertăți" deschise de sistemul limbii este confruntat cu „ansamblul de constrîngeri" impuse de specificul domeniului de cunoaștere umană care guvernează situația de comunicare și, în legătură, cu aceasta, de natura și finalitatea mesajului. În această dinamică își au originea stilurile colective ale limbii, numite și *stiluri* sau *variante funcționale* sau, mai puțin potrivit, limbaje.

Stilurile colective, de natură virtuală în organizarea sistemului stilistic al limbii, au ca definitorie *specializarea* alegerii semnelor și a relațiilor dintre ele sau/și a devierii structurii textului lingvistic de la sistemul și/sau de la norma generală a limbii, constituindu-se în modele, *întemeiate pe* o constantă *a opțiunii lingvistice și stilistice și a raportului dintre procedee și context.*

Nivelul stilurilor colective se include în ambele variante lingvistico-stilistice de la nivelul stilistic general al limbii naționale (orală și scrisă), dar are dezvoltări diferite.

Profilul stilistic al stilurilor colective, condiționat, în primul rînd, de ponderea și ierarhizarea celorlalte raporturi (*text — protagoniști*, *text — limbă* etc.) din desfășurarea cîmpului tensionat al actului de comunicare, este

determinat de (1) ponderea și ierarhia funcțiilor particulare ale limbii în realizarea funcției globale, de comunicare și cunoaștere, (2) dinamica internă a semnului lingvistic, (3) specificul organizării și funcționării semnelor lingvistice în interiorul raportului *text ⇆ mesaj* și se manifestă prin (4) raportul cu *sistemul limbii*, (5) raportul cu *limba literară*, (6) raportul *stil individual — stil colectiv*, (7) specificul organizării semnelor lingvistice în dezvoltarea nivelelor limbii (fonematic, morfematic, lexical, sintactic).

În funcție de acești factori, în interiorul *limbajului oral*, se constituie două stiluri : *stilul conversației* și *stilul beletristic*. În interiorul *limbajului scris* se dezvoltă două categorii de stiluri : *stilul epistolar* și *stilurile funcționale*.

(3) Nivelul stilurilor individuale

Dominarea cîmpului semiotic de către raportul *emițător—text ⇆ mesaj* pe fondul unei predominări a axei subiective *(emițător—destinatar)* înseamnă constituirea individualității subiectului vorbitor (culturală, intelectuală, temperamentală, afectivă etc.) în factor cu rol preponderent în organizarea textului, peste condiționările impuse de specificul socio-cultural, profesional și lingvistic al grupului din care face parte și peste condiționările impuse de conținutul obiectiv al mesajului. Prin acest rol activ pe care îl are subiectul vorbitor în întrebuințarea „personalizată" a limbii naționale, dimensiunea stilistică a textului îi fixează identitatea specifică în *stiluri individuale*.

Actualizări ale stilurilor colective, cu care se află într-o permanentă confruntare, *stilurile individuale* rezultă din *devierea* textului lingvistic, direct, de la modelul lingvistic al grupului socio-cultural din care subiectul vorbitor face parte și, indirect, de la norma generală a limbii, sau numai din *specializarea* actualizării procedeelor și dezvoltării mărcilor stilistice. Stilurile individuale se constituie în modele individuale de întrebuințare în *vorbire* (în sens saussurian) a *limbii*, *întemeiate pe* v a r i a b i l i t a t e a *opțiunii și a raportului dintre procedee și context*.

Intensitatea opoziției *stil individual — stil colectiv* depinde de specificul stilului colectiv, pe care în bună mă-

sură îl condiționează. Opoziția este maximă în interiorul stilului beletristic cult (caracterizat prin dominarea netă a stilului colectiv de către stilurile individuale, ceea ce duce la includerea nivelului stilului colectiv în nivelul stilurilor individuale) și minimă în stilul juridico-administrativ (caracterizat prin aproape totala abolire a distincției stil colectiv — stil individual). În alt mod este anulată distincția în interiorul stilului beletristic popular, caracterizat prin omogenitate maximă. Stilul conversației și stilul epistolar, caracterizînd texte care transmit mesaje nespecializate, reprezintă, de fapt, situarea la nivelul stilurilor colective a identității variabile a stilurilor individuale.

Profilul specific al stilurilor individuale, condiționat de stilul colectiv în spațiul căruia se afirmă și de principiul care guvernează — în confruntarea dintre tradiție și inovație — actualizarea sau dezvoltarea procedeelor și mărcilor stilistice, se construiește în interiorul raportului, tensionat, dintre exigențele mesajului și individualitatea emițătorului și se manifestă în organizarea textului, la toate nivelele limbii, prin intermediul raportului *tranzitiv—reflexiv* (T. Vianu).

(4) Nivelul stilurilor interne

Prin absolutizarea raportului *text⇆mesaj* în desfășurarea actului semiotic, dimensiunea stilistică a textului devine instrument și expresie a procesului complex de constituire și comunicare a unui mesaj artistic.

Nivelul stilurilor interne se dezvoltă, în interiorul stilurilor individuale sau în confruntare cu ele, în spațiul stilului beletristic.

Peste un nucleu central, care poartă însemnele individualității stilistice a scriitorului, diferite creații literare din opera lui pot prezenta profile stilistice relativ distincte, expresie a trecerii în prim-plan a exigențelor construirii mesajului. Pe de altă parte, același text poate dezvolta, sub presiunea desfășurării mesajului, modalități distincte de fixare a dimensiunii stilistice într-o unitate de stil, cînd se dezvoltă ceea ce s-ar putea numi „stil în stil”. Creațiile lui Ion Creangă, de exemplu, se situează numai la nivelul stilurilor individuale; ele poartă amprenta

unicității stilistice Creangă. Opera lui Caragiale, în schimb, permite identificarea a trei *variante stilistice Caragiale*: stilul comediilor și al prozei scurte, stilul nuvelisticii și stilul dramei *Năpasta*. În textele lui Caragiale, apoi, se pot identifica *un stil Cațavencu, un stil Tipătescu, un stil Pristanda* ș.a.m.d.

În amîndouă situațiile, prin specializarea textului sau prin devierea lui de la norma individuală, iau naștere *stilurile interne*, ale operei scriitorului sau ale textului, actualizare a stilurilor individuale, prin confruntarea acestora cu diferite alte manifestări stilistice, de la diferite nivele de organizare a sistemului stilistic al limbii naționale. Identitatea specifică a stilurilor interne este dată de *gradul maxim de* v a r i a b i l i t a t e *a raportului dintre procedee stilistice și context, în legătură cu o stare tensională maximă în interiorul raportului text ⇄ mesaj*.

*

Între categoriile de stiluri de la diferite nivele stilistice ale limbii se desfășoară raporturi, variabile, de interferență și confruntare. Stilurile interne se confruntă cu stilurile individuale și se interferează cu stilurile colective și cu structura stilistică a limbajului popular. Stilurile individuale se confruntă cu stilurile colective. Intensitatea confruntării depinde de specificul stilului colectiv și de individualitatea subiectului vorbitor.

Rețeaua de raporturi dintre diferitele categorii de stiluri asigură dinamica internă, permanentă, a structurii stilistice a limbii naționale în actualizarea acesteia în textul lingvistic.

I. STRUCTURA STILISTICĂ A LIMBAJULUI ORAL

Limbajul popular

Instrument principal al culturii populare, prin esența ei, de natură orală și colectivă, limbajul popular reprezintă componenta fundamentală a variantei orale a limbii naționale. Cu o istorie foarte veche, limbajul popular și-a dezvoltat un sistem de procedee și mărci stilistice purtînd amprenta modalității orale de întrebuințare a limbii române și constituind primul nivel din organizarea sistemului stilistic al limbii, *nivelul stilistic al limbii naționale*.

Chiar dacă, în esența lor abstractă, o parte însemnată din procedee se regăsesc și în structura stilistică a variantei orale a altor limbi, modalitățile concrete de realizare sînt specific naționale. Așa, de exemplu, la nivel lexical, varianta orală a limbilor naționale recurge în mod frecvent la locuțiuni, mai expresive prin caracterul lor aproape totdeauna metaforic, cu mărci stilistice implicite, dar fiecare limbă are fondul ei de locuțiuni, reflectînd, prin alcătuirea lor, istoria, gîndirea și simțirea poporului care o vorbește. „Adevărata bogăție [a unei limbi] — observa Eminescu — constă totdeauna în *locuțiuni* (subl. aut.), în acele tiparuri neschimbate, cari se formează în curs de mii de ani și dau fiecărei limbi o fizionomie proprie [...]. Această parte netraductibilă a unei limbi formează adevărata ei zestre de la moși-strămoși [...] *

*

* M. Eminescu, *Despre locuțiuni*, în vol. *Mihai Eminescu despre cultură și artă*, Iași, Ed. Junimea, 1970, p. 225.

Prezența simultană în desfășurarea dialogului a doi din cei trei factori implicați în raportul în care își are originea dimensiunea stilistică a *textului lingvistic*, *emițătorul și receptorul* și, în mod frecvent și a celui de al treilea, *referentul*, face din *spontaneitate* și *intervenția elementului afectiv* trăsături distinctive, definitorii, ale limbajului popular. Este adevărat că orice text lingvistic presupune, în dinamica sa internă, care se desfășoară între doi poli: caracterul tranzitiv și caracterul reflexiv [12], o componentă intelectuală și una afectivă. Dar, dacă în comunicarea pe cale scrisă — mai strîns dependentă de constrîngerile impuse de normă ca variantă literară a limbii naționale, mai rar și mai puțin spontană — interferența elementului afectiv este cenzurată și dirijată, în comunicarea orală, prezența acestuia este imanentă.

Funcția stilistică a limbii acționează, în comunicarea orală, prin intermediul limbajului popular, in sensul împletirii funcției referențiale (circumscrisă, în general, experienței empirice), într-un relativ echilibru, cu funcția expresivă (ca funcție în primul rînd *emotivă*) și într-o măsură variabilă cu funcția conativă (receptorul fiind totdeauna un destinatar, cu identitate cel mai adesea precisă). Structura textului reflectă, de aceea, instituirea unui raport de complementaritate, în constituirea și comunicarea mesajului, între (1) un conținut semantic obiectiv (în general strict referențial) și (2) un conținut semantic subiectiv (în general, afectiv).

Organizarea planului expresiei (foarte complex, datorită mai ales acțiunii funcției expresiv-emotive) unui text comunicat pe cale orală este izomorfă organizării planului său semantic, într-un proces de accentuată motivare a semnului lingvistic. Marca generală a acestui izomorfism este *expresivitatea*, trăsătură stilistică distinctivă a sistemului de procedee stilistice, dezvoltat și funcționînd în spațiul limbajului popular, dar caracterizînd, în ansamblu, limbajul oral. *Expresivitatea stilistică* [13] a limbajului popular reprezintă capacitatea structurii verbale a textului de a construi și a revela în același timp, în mod sugestiv, mesajul pe care îl transmite, și mai ales o componentă a mesajului, cea subiectivă.

Prin *expresivitate*, în actualizarea limbajului popular, dimensiunea semantică și dimensiunea stilistică a textului se interpătrund într-un raport de maximă solida-

ritate, așa încît, un procedeu stilistic se impune concomitent ca mijloc de exprimare a unei anumite atitudini subiective și ca mijloc de dezvoltare și exprimare a unui anumit sens, mai ales gramatical. În enunțul nominal „O fată frum*oa*săăă!", prelungirea diftongului *oa* și a vocalei *ă* exprimă concomitent admirația subiectului vorbitor față de obiectul-substrat al mesajului său și, în legătură cu aceasta, superlativul adjectivului *frumoasă*. În enunțul „Deștept *ca oaia*", comparația *ca oaia* exprimă superlativul însușirii exprimată de adjectivul antonim lui *deștept*, aici subînțeles, și ironia caustică a subiectului vorbitor.

Procedeele stilistice specifice limbajului popular, cu extindere la ansamblul variantei orale a limbii naționale, asigură expresivitatea textului lingvistic, la toate nivelele sale de organizare în spațiul unui raport de complementaritate între semne lingvistice, semne prozodice și alte categorii de semne [14].

Nivelul fonetic

Structura fonetică participă, în măsură însemnată, deopotrivă, la constituirea și revelarea mesajului și la dezvoltarea dominantei stilistice a textului, în desfășurarea expresivității generale a limbajului popular.

Rolul activ al organizării fonetice în dezvoltarea dimensiunilor semantică și stilistică ale textului, precum și în strînsa lor interdependență, își are originea în:

— situarea în prim-plan a realizării concrete a unităților fonetice: *sunetul*;

— caracterul complex al organizării planului expresiei în care intervin, alături de elemente lingvistice și elemente prozodice sau de altă natură.

Cantitatea și calitățile fizice (mai evident legate de particularitățile articulatorii) ale sunetelor, raporturile dintre ele (generînd diferite fenomene fonetice), se împletesc strîns, în raporturi de intercondiționare, cu elemente lingvistice supra-segmentale (accent, intonație etc.) și cu elemente prozodice (ritm, rimă interioară, aliterații etc.).

Specificul împletirii acestor categorii diverse de elemente în organizarea expresiei textului lingvistic este

determinat de modul în care acţionează funcţia stilistică asupra celorlalte funcţii. Interferenţa şi ponderea elementelor prozodice stau în legătură cu ponderea însemnată a funcţiei poetice între celelalte funcţii particulare ale limbii. Ele îşi au originea într-o cerinţă interioară mai generală de expresivitate estetică. Nevoia de simetrie, strîns legată de o anumită desfăşurare ritmică, specifică limbajului popular în general, stă la baza marii frecvenţe a rimelor interioare, aliteraţiilor şi asonanţelor proprii expresiilor idiomatice : *ce mai tura-vura*, *ce mai calea-valea*, *a-l face harcea-parcea*, *a tunat şi i-a adunat* ; *de frunza frăsinelului*, *în lung şi-n lat*, *vorbeşte şi Ion că şi el e om* ş.a.m.d. Fenomenul reflectă un principiu de organizare a textului lingvistic considerat în sine însuşi, dar nu rămîne decît rareori închis în spaţiul acţiunii funcţiei poetice. Cînd se subordonează numai acţiunii funcţiei poetice, preponderenţa factorului expresiv-prozodic în organizarea enunţului trece într-un plan secundar sensul lexical sau gramatical al termenilor alcătuitori : *ce mai tura-vura*, determină modificări fonetice în structura acestora : *n-aude*, *n-avede* etc.

Cînd se subordonează concomitent funcţiei expresive şi funcţiei poetice, aceste structuri sînt actualizate, bineînţeles şi în legătură cu sensul lexical sau gramatical al termenilor implicaţi, şi ca expresie a atitudinii, cel mai adesea ironice, a subiectului vorbitor : *A tunat şi i-a adunat*, *Vorbeşte şi Ion că şi el e om* ş.a.

Intonaţia şi accentul (cel dinamic, sau expirator, şi cel muzical), timbrul, durata, intensitatea şi înălţimea sunetelor, atribute fonetice în permanentă corelaţie între ele, dezvoltă, în legătură cu ponderea deosebită a funcţiei expresive între celelalte funcţii, procedee stilistice care se impun ca mărci stilistice concrete ale expresivităţii limbajului popular. Ele sensibilizează ca atare, ca procedee stilistice, diferite stări sufleteşti de care e stăpînit subiectul vorbitor în procesul comunicării sau care au declanşat actul comunicării, atitudinea lui faţă de „obiectul'' comunicării sau faţă de interlocutor.

Astfel, intrînd în raport cu accentul dinamic al cuvîntului, accentul muzical devine *accent stilistic*. Numit de M. Grammont accent de *intensitate*, iar de J. Marouzeau *accent afectiv*, accentul *stilistic* stă în strînsă legătură cu starea afectivă a subiectului vorbitor. Luînd în discuţie raportul dintre accentul muzical şi starea afectivă sau

atitudinea vorbitorului față de obiectul comunicării, A. Philippide identifica cinci variante de realizare a accentului muzical: plan, ascuțit, grav, circumflex și anticircumflex [15]. Astfel, între alte exemple, lingvistul ieșean (reluat apoi de I. Iordan în *Stilistica limbii române*, p. 59–61), recurge la un enunț redus la minimum pentru a sublinia rolul pe care-l are în comunicarea orală accentul muzical; în funcție de raportul dintre accentul dinamic și accentul muzical, dintre intonație și durata vocalelor, verbul-propoziție „*Doarme*" poate exprima uimirea, indignarea, siguranța, temerea etc.

Funcția accentului de reliefare stilistică și totodată de diferențiere semantico-stilistică a textelor a fost subliniată și de M. Eminescu, în legătură cu limbajul dramatic, prin excelență oral: „Ca să ne lămurim mai bine — comentează poetul într-una din cronicile sale dramatice — vom stabili mai întîi că afară de accentul gramatical, pe care se-nțelege că nu-l poate greși un român, căci nimene nu zice *mìnune* în loc de *minùne*, există acea parte intențională a vorbirii, care se numește c-un cuvînt tehnic: *accent logic*.

Să luăm de exemplu întrebarea: «De unde vii tu?». Accentul logic poate cădea pe fiecare din cele trei vorbe: *unde*, *vii* și *tu* și în fiecare caz fraza va avea alt înțeles.

« De *unde* vii tu? » (Tonul pe *un*...). Întotdeauna la o asemenea întrebare ne vine să ne închipuim că exteriorul persoanei întrebate trebuie s-arate urme c-a petrecut în locuri grozave, din care a ieșit ca vai de el.

« De unde *vii* tu? » (Subînțeles: Nu te întreb ce gîndești sau ce faci, ci de unde vii?). Aicia s-arată că cel întrebat a fost într-un loc ce-i era oprit să-l viziteze. În fine: « De unde vii *tu*? » (Subînțeles: Nu-mi pasă unde au fost ceilalți, unde ai fost *tu*?). Întrebătorul arată interes exclusiv pentru cel întrebat.

Se-nțelege că printr-un singur exemplu nu putem da decît o idee aproximativă despre accentul logic. Destul însă că prin acest accent, care în cărți se-nseamnă, în cazuri excepționale, cu litere cursive, se modifică adesea întreg sensul vorbirei. Alt înțeles are ce *face*? și cu totul altul *ce face*? Întrebarea din urmă are înțelesul proverbial de: cum? aud? se poate?

Ei bine, acest accent logic, sufletul vorbirei, se așază de către actori adesea cu totul fals. A vorbi natural este încă un mister pentru preoții Taliei române.

Ne sfiim a mai atinge acel accent care, asemenea în terminologia artei scenice, se numește *etic*. Vom spune numai în treacăt că un actor trebuie să cunoască tonul cel mai adînc și mai nalt al vocei sale vorbite și că în nuanțele infinite ale acestei scări se pot oglindi sute de caractere, mii de simțeminte omenești." [16]

În același sens cu considerațiile lui Eminescu despre accentul logic și accentul etic va vorbi, în secolul nostru, R. Jakobson, în legătură cu funcția expresivă a limbii [17].

Cel mai adesea, în strînsă legătură cu accentul stilistic, intonația — interogativă sau exclamativă sau neutră, ascendentă sau descendentă sau egală —, cînd își îndeplinește funcția de marcă sintactică a naturii enunțului, ritmul și tempoul vorbirii — accelerat sau lent, curgător sau sacadat —, se constituie în mărci stilistice ale textului oral, sugerînd variate trăiri afective care le-au provocat.

În interiorul raportului de complementaritate dintre dimensiunea semantică și dimensiunea stilistică a textului, nivelul fonetic atinge în mod frecvent un grad maxim de intercondiționare cu nivelul lexical; „figurile" fonetice, polivalente în planul paradigmatic al sistemului de procedee stilistice proprii limbajului popular, dezvoltă diferite sugestii semantice și valori stilistice în strînsă legătură cu sensul lexical al termenilor marcați. Prelungirea ținutei consoanelor, de exemplu, urmare a unei maxime concentrări de energie într-o anumită zonă a cuvîntului (de obicei, dar nu numai, în partea lui inițială), poate exprima stări extreme, fie indignarea vorbitorului, îndreptată direct către interlocutorul prezent: *Tticălosule*!, *Mminți*!, *Mmizerabile*!, sau indirect, în legătură cu o persoană absentă — obiect al comunicării: *Mmizerabilul*!, *Tticălosul*!, *Ccanna-lia*!, fie starea de admirație maximă: *Addmirabil*!, *Mminunat*! Dezvoltînd expresivitatea textului, figurile stilistice fonetice sensibilizează stările afective ale subiectului vorbitor concomitent cu sugerarea gradului lor maxim de intensitate.

Starea afectivă a subiectului vorbitor a determinat alegerea cuvintelor, iar conținutul lor lexical a impus o anumită modalitate de pronunțare; nimeni nu ar putea pronunța neutru, într-un act lingvistic autentic, cuvinte precum *ticălos*, *canalie*, *mizerabil* etc., întrebuințate in enunțuri nominale, cu substantivul în vocativ: *Ticălosule*!, *Mizerabile*!, *Canalie*! sau la nominativ: *Ticălosul*!, *Ca-*

nalia !, *Mizerabilul* !. Cînd pronunțarea acestor termeni și a altora din aceeași categorie semantică se face, totuși, fără concentrarea energiei articulatorii într-o anumită parte a semnificantului lor și, deci, fără prelungirea ținutei consoanelor și fără mărirea duratei vocalelor, enunțul exprimă altă stare sau atitudine a vorbitorului, în primul rînd disprețul : *Canalie* !, *Ticălos* ! Prin repartizarea energiei articulatorii în mod egal sau aproape pe întreaga întindere a semnificantului, concomitent cu o reliefare a structurii silabice a cuvintelor, un enunț precum *Ti-că-lo-sul!*, pe lîngă condamnarea atitudinii persoanei-obiect al comunicării (întemeiată și pe conținutul lexical al cuvîntului), poate exprima sau numai sugera surpriza unei lovituri neașteptate sau o stare de sfîrșeală sufletească, în funcție și de intonație și de întregul context.

Prelungirea duratei vocalelor se caracterizează printr-un registru mai amplu și mai complex de sugestii privind mesajul comunicat prin textul lingvistic. Fenomenul sensibilizează și exprimă totodată sau numai sugerează un înalt grad de intensitate a unei însușiri nominale sau verbale sau al desfășurării unei acțiuni : „Și plou*ă*...". În felul acesta, prelungirea duratei vocalei devine mijloc de exprimare a superlativului : „Și ai așteptat mult ? *Muult!*", „Și-i frum*oo*s ! Și deșt*ee*pt !" Uneori, însușirea poate rămîne neexprimată ; verbul sau substantivul concentrează în planul lor semantic, pe lîngă sensul lexical propriu, sensul lexical al adverbului sau adjectivului absent și sensul gramatical al comparației (adică intensitatea maximă a unei însușiri, a acțiunii verbale sau a unui „obiect"), sugerînd totodată și starea afectivă a subiectului vorbitor : „Și t*aa*ce, domnule... și t*aa*ce !...", „Și țipa*aa* !", „A fost un m*ee*ci !", „E un cop*ii*l" etc. Alteori, poate lipsi termenul lexical al cărui plan semantic este situat la gradul superlativ ; prin prelungirea vocalei din diftong, adverbul *foarte*, morfem al superlativului, exprimă și însușirea, rămasă în structura de adîncime a enunțului : „— Ți-a plăcut filmul ? — Fooarte".

Spre deosebire de exprimarea morfologizată a superlativului, modalitățile fonetice introduc în mesajul global al textului participarea afectivă a subiectului vorbitor la conținutul celor comunicate. Cine articulează propoziția „Și-i căldur*oa*să...", cu prelungirea vocalei *a* din diftong, referindu-se la o haină de blană, de exemplu, sau la o pă-

tură sau la o cameră, nu exprimă numai superlativul însușirii denumită lingvistic prin adjectiv, ci își comunică și o accentuată stare de mulțumire, de bucurie a confortului, pe care obiectul în cauză i-l asigură deja sau i-l va oferi într-un viitor apropiat.

Această componentă subiectivă poate varia, în funcție de intonație și de tonalitatea muzicală în care cuvîntul marcat stilistic este pronunțat, de la aprecierea pozitivă : „— Ți-a plăcut spectacolul ? — F*oa*rte . . .”, la ironie : „F*oa*rte ! . . .” sau la admonestare și reproș : „B*uu*nă treabă” ; de la o atitudine de respingere, sau o stare de uimire, eventual pe un fond de indignare : „Ce f*a*cee ? . . .”, la sugestia unei acute stări de nemulțumire : „*Măăă* duc în lumea mea . . .” ș.a.m.d.

Interjecția *de* și adverbul de afirmație *da* primesc uneori în structura semnificantului un *m* protetic ; structura fonetică astfel constituită, eventual cu prelungirea ținutei lui *m*, devine expresie sugestivă a unei stări ambigue, concesive, a unei poziții ezitante, de compromis în atitudinea subiectului vorbitor față de interlocutor sau față de obiectul comunicării. Enunțul „Mmda . . .” exprimă o afirmație concesivă, „smulsă” vorbitorului, eventual împotriva voinței lui, iar enunțul „Mmde . . .” este expresia situării subiectului vorbitor între o atitudine, naturală, contrarie spuselor interlocutorului, și una, convențională, de compromis.

În raport cu limbajul oral, cel scris este ca și lipsit de posibilitatea de a exprima, la nivel fonetic, diferitele stări afective ale autorului unui text lingvistic și care să poată fi, apoi, receptate exact de destinatar. El, emițătorul, poate apela doar la un număr extrem de redus de semne de punctuație : semnul exclamării, semnul întrebării, eventual acestea amîndouă combinate, puncte de suspensie, ghilimele *, sublinieri. Această sărăcie este relativ compensată la nivel lexical și gramatical, morfematic, dar mai ales sintactic. Se folosesc diferite verbe ale zicerii, cu o semantică permițînd nuanțări variate : *a spune*, *a striga*, *a urla*, *a răcni*, *a se răsti*, *a-l repezi*, *a murmura*, *a îngîna*, *a șopti*, *a mormăi*, *a (se) bîlbîi*, *a bodogăni* etc., forme modale : *prezumtiv*, *imperativ*, *potențial* etc., instrumente de modalitate : v e r b e (*a putea*, *a fi*, *a avea*, *a trebui* etc.) sau

* Ghilimelele sînt „traduse” în limbajul oral, cel mai adesea, prin sintagma „așa zis”.

adverbe (*poate*, *desigur*, *sigur*, *probabil*, *oare*, *abia* etc.), determinări cu conținut modal: „A răspuns *ironic*, *răspicat*, *leșinat*, *ezitant*, *ambiguu*, *sarcastic*, *indignat*, *tăios*" ș.a.m.d.

În lipsa accentului și a intonației, ambiguitatea semantică a unor enunțuri se rezolvă, în scris, prin amplificarea acestora. O propoziție precum „Aș vrea o probă mai concludentă", poate însemna sau „Aș vrea o probă *care să fie mai concludentă*", sau „Aș vrea o probă *mai concludentă* decît asta". În limbajul oral, ambiguitatea se rezolvă prin situarea sub incidența accentului stilistic numai a adverbului *mai*: „Aș vrea o probă *mai* concludentă", sau a întregii sintagme finale: „Aș vrea o probă *mai concludentă*". În limbajul scris, enunțul se cere completat cu adverbul *încă* sau *și*: „Aș vrea o probă *și (încă) mai* concludentă", sau cu termenul al doilea al comparației: „Aș vrea o probă *(și) mai* concludentă *decît asta*".

O parte din fenomenele fonetice specifice limbajului oral pot fi exprimate și în scris — prin repetarea vocalelor sau consoanelor, prin apostrof, prin diferențierea caracterelor grafice etc. —, dar în acest caz este vorba, de fapt, de o încercare voluntară, de reproducere elaborată, care rămîne totdeauna relativă, în scris, a limbajului oral, și nu de o directă comunicare pe cale scrisă. Fenomenul se întîlnește în literatura artistică, conturînd aici o trăsătură stilistică definitorie a operei unor scriitori (Creangă, Caragiale, M. Preda etc.): *oralitatea*.

Nivelul morfematic

În funcționarea categoriilor morfologice, expresivitatea limbajului popular își are originea (și reflectă totodată) două dominante semantico-stilistice, interdependente:

— formele flexionare sînt în majoritatea lor polisemantice;

— opozițiile categoriale dezvoltă un registru amplu și foarte nuanțat de sensuri gramaticale în împletire cu „sensuri" afective.

Flexiunea nominală

Mai ales în limbajul popular orășenesc, substantivele proprii, nume de familie, primesc în mod frecvent forme

de gen : *Ioneasca*, *Turculeasa*, *Țuțuianca* etc., de număr : *Ioneștii*, *Constantineștii*, *Moldovenii* etc., sau articol hotărît : „Iar a venit *Popeasca* !", „I-am spus *Drăgulesei* totul".

Expresie cel mai adesea a unui anumit grad de intimitate în relațiile sociale, aceste forme, și mai ales substantivele feminine articulate, sînt marcate uneori de atitudinea ironică a subiectului vorbitor.

Datorită caracterului lor accentuat abstract, formele desinențiale sînt dominate de exprimarea prepozițională a cazurilor genitiv (mai ales pentru substantive la singular) și, mai puțin, dativ (mai ales pentru substantive la plural) : *la mijloc de codru*, *la sfîrșit de an*, *la început de lună* etc., „Trebuie să dai la *oameni* drepturile ce li se cuvin". „Am dat la *copii* de mîncare" etc.

În interiorul opoziției genitiv-acuzativ, în limbajul popular se manifestă o accentuată diferențiere în sensul opoziției *animat* (în special, uman) — *inanimat*. Cînd este vorba de substantive denumind obiecte, raportului de posesiune, mai abstract, specific genitivului, caz personal, i se preferă raportul locativ, sub aspect semantic mai concret, specific acuzativului : „Vîntul a smuls acoperișul *de la casă*", „Au smuls un stîlp *de la gard*", „Un picior *de la pod* a putrezit" etc.

Dativul desinențial intră în cîteva sintagme relativ fixe (asimilabile expresiilor idiomatice), în care planul semantic este dominat de intervenția elementului afectiv. Enunțurile imperative *Stai locului* !, *Du-te dracului* ! devin expresii ale stării de maximă iritare a subiectului vorbitor, provocată de interlocutor.

Asigurînd desfășurarea nemijlocită a relației de dependență față de verbul de mișcare *a se așterne*, dativul desinențial al substantivului *drumul* determină îmbogățirea și nuanțarea planului semantic al construcțiilor funcțional-locative *Așterne-te drumului* ! sau *S-a așternut drumului* prin sugerarea unei caracteristici aspectuale sau modale a acțiunii verbale.

Substantivarea prin vocativ a adjectivului marchează predominarea componentei afective în organizarea planului semantic al textului : „*Prăpăditule!* ...", pînă la sugerarea unui sens opus celui denotativ : „*Deșteptule!* ..."

În exprimarea superlativului, limbajul popular recurge la un registru amplu de mijloace în general marcate subiectiv :

— *fonetice* : prelungirea duratei vocalelor din structura semnificantului adjectivului : „O fată *frumoasăă* !";

— *morfologice* : întrebuinţarea ca morfem a adverbelor *tare, prea* şi a locuţiunilor *nespus de, negrăit de, nemaiauzit de, nemaipomenit de* etc., care, concomitent cu sensul gramatical de „superlativ", introduc în enunţ şi atitudinea apreciativă a subiectului vorbitor ; li se alătură adverbele *bine* şi *rău*, care, oscilînd între dezvoltarea unei funcţii sintactice (circumstanţial de mod pentru adjectivul „regent") şi funcţia morfologică de morfem al superlativului (datorită estompării sensului lor lexical), pot fi alternate, în legătură chiar cu aceleaşi adjective : *urîtă rău/bine, nebună rău/bine* ş.a.

În enunţuri sintactice exclamative, concomitent cu o schimbare a topicii sale, adverbul *mai* marchează gradul superlativ : „Că frumoasă *mai* e !";

— *morfo-sintactice* : reluarea, în formă de genitiv sau de acuzativ, a substantivului de provenienţă adjectivală : *frumoasa frumoaselor, deşteptul deştepţilor, isteţ între isteţi* etc. ;

— *sintactice* : sintagme formate din două substantive „legate" prin prepoziţia *de*, dintre care primul exprimă concomitent o însuşire a obiectului denumit de substantivul „subordonat", gradul ei superlativ şi atitudinea subiectului vorbitor : *O* **frumuseţe** *de fată, o* **minunăţie (minune)** *de copil* etc. ; sintagme formate dintr-un substantiv (mai ales *om, fată, bărbat, femeie)* şi numeralul adverbial *o dată*, juxtapus, sau substantivul *jumătate*, coordonat copulativ : **O dată** *om (bărbat), o fată (un om) şi* **jumătate** ; propoziţii cu structură relativ stereotipă : „Am întîlnit un om (loc) **cum (care) nu se mai află, (cum) care nu s-a mai văzut"** etc. ;

— *retorice* : se întrebuinţează frecvent cîteva imagini, situate între comparaţie şi metaforă, care exprimă superlativul unor însuşiri (restrînse ca număr) în general umane : *foc*, imaginea cea mai abstractizată şi, de aceea, putînd exprima comparativul unor însuşiri contrarii : *frumoasă (urîtă)* **foc, foc** *de urîtă (frumoasă), deştept (isteţ)* **foc, foc** *de deştept (isteţ), cui, turtă, criţă,* exprimînd superlativul stării de beţie : *beat* **cui (turtă, criţă)** etc. Gradul maxim de intensitate a unei însuşiri şi, concomitent, a atitudinii, de obicei ironice, este conţinut în comparaţii

paradoxale, simple sau complexe, de tipul „Deștept *ca oaia*", „Mi-ești drag *ca sarea-n ochi*" etc.

Flexiunea pronominală

Scoase din contextul lingvistic propriu, condiționat de contextul social în care se desfășoară comunicarea lingvistică și intrînd în contrast cu contextul în care sînt întrebuințate, pronumele de politețe devin purtătoare ale componentei afective a planului semantic al enunțului. Pronumele *dumneavoastră*, *domnia-sa*, *dumnealui* etc. pot marca ironia, iar *dumneata*, nemulțumirea.

Pronumele demonstrative, în formă populară, *ăsta, asta, ăla, aia* exprimă, în funcție de o anumită accentuare a lor și de intonația enunțului, atitudinea disprețuitoare a interlocutorului față de obiectul comunicării.

Preferința pentru structurile analitice, mai concrete, din flexiunea nominală caracterizează și flexiunea pronominală. Dativul pronumelor nepersonale, în special a celor relative și nehotărîte, se exprimă, în limbajul oral cel mai frecvent prin prepoziția-morfem *la* : „Dai **la cine** crezi tu", „O să ne vină rîndul **la fiecare (la toți)**", „Nu poți spune nimic **la nimeni**".

Întrebuințarea pronumelor personale depășește uneori corespondența, proprie categoriei gramaticale a persoanei, *persoană gramaticală—protagonist al comunicării lingvistice*.

Avînd ca termen de referință, în planul logico-semantic, nu interlocutorul, ci însuși subiectul vorbitor, pronumele *tu* marchează textul ca expresie a unei anumite stări de spirit — de contrastare, cel mai adesea —, componentă semantică situată pe primul plan în organizarea mesajului : „Nici *tu* casă, nici *tu* masă, nici *tu* prieteni..."

Cînd interlocutorul provoacă vorbitorului o stare de supărare, nemulțumire, mînie, indignare etc., în locul persoanei a II-a, subiectul vorbitor întrebuințează pronume de persoana a III-a, ca și cum și-ar închipui un alt interlocutor, pe cel real transferîndu-l în situația de „obiect" al comunicării : „Eu *îi* vorbesc, și *el* își vede de treabă".

La dativ, forma scurtă a pronumelor personale de persoana I, mai ales, și a II-a, dezvoltă o valoare specifică exprimînd, peste raportul semantico-referențial, implicarea afectivă a subiectului vorbitor în conținutul seman-

tic global al mesajului. Formele au fost numite *dativ etic*: „Cînd *mi* te-oi lua odată...".

Numeralul

O serie de numerale, cardinale, mai ales, și ordinale își depășesc planul semantic denotativ. Numeralul *două*, în sintagme relativ fixe, exprimă, pe fondul unei stări afective, de nemulțumire, un număr indefinit de lovituri sau cuvinte: „Îți trag vreo *două* acuși.", „Să-ți spun *două* vorbe".

Întrebuințate hiperbolic, numeralele *o sută* sau *o mie*, sau *de o sută (o mie) de ori* exprimă, în formă de singular sau de plural, aceeași idee de „mulțime nedeterminată", dar reflectă o altă stare afectivă: fermitate sau sentimentul zădărniciei: „Poți să mă aștepți și *o sută* de ani...", „Poate să citească și *de o sută (de o mie) de ori*, tot aceea-i...".

Numeralele ordinale *întîi* și *al doilea* exprimă adesea, nu ordinea obiectelor, ci calitatea lor și, concomitent, aprecierea subiectului vorbitor: „Am găsit un vin *a-ntîia*", „Iar ești *al doilea*...". Numeralul *al doilea* exprimă poziția defavorabilă unei persoane care eșuează într-o anumită situație.

Flexiune verbală

Diateza

Una din particularitățile flexiunii verbale în limbajul oral este dată de marea frecvență a însoțirii verbului cu un pronume reflexiv, mai ales în cazul acuzativ, dar și în dativ. În structura acestor sintagme, pronumele își depășește cu mult funcția sa morfologică, de instrument al diatezei, reflexivă, reciprocă sau pasivă.

O parte din aceste verbe sînt verbe pronominale absolute, componente specifice lexicului general popular sau familiar: *a se oțărî, a se smiorcăi, a se văicări* etc. În flexiunea acestora, pronumele reflexiv este o permanență. Există, însă, un număr cu mult mai însemnat de verbe care prezintă in paralel forme pronominale și forme nepronominale. În sintagma verbelor pronominale (pronominale relative), pronumele reflexiv este un „modificator" al

sensului lexical sau al planului semantic general în legătură cu dezvoltarea componentei afective. În raport cu verbele fără pronume — în multe cazuri singura formă întrebuințată în varianta literară a limbii naționale —, verbele pronominale dezvoltă sensuri diferite: *a se trece* (o rană): „a se vindeca", *a se lua* (după cineva): „a porni în urmărire", „a imita", *a se prosti*: „a deveni prost", „a face o serie de gesturi, mișcări ale feței etc.", *a se ajunge*: „a parveni" ș.a.m.d.

În legătură cu o relație mai strînsă, în limbajul oral, între exprimarea unui conținut denotativ și exprimarea unei stări afective sau atitudini proprii subiectului vorbitor în momentul comunicării, pronumele reflexiv devine frecvent instrumentul unor mutații semantice interne, reflectînd și sugerînd, cel mai adesea, participarea intensă a subiectului gramatical la acțiunea verbului-predicat: *a se obosi*, *a se munci*, *a se încerca*, *a se omorî*, *a se coborî*, *a se rîde*, *a-și rîde* etc. Aceste verbe ar prefigura ceea ce unii lingviști cred că ar putea fi considerat diateză medie (dinamică).

O altă categorie de verbe dezvoltă și reflectă caracterul concret al limbajului oral; ele se impun prin expresivitatea lor plastică, derivînd din anularea granițelor dintre cîmpuri logico-semantice relativ bine delimitate în limba literară. Exprimînd acțiuni care nu se atribuie, în mod obișnuit omului, aceste verbe se întrebuințează numai la persoana a III-a și nepronominal în limba literară. În limbajul oral, însă, în varianta familiară, ele se construiesc pronominal și la toate persoanele: *a se miorlăi*, *a se mieuna*, *a se schelălăi*, *a se scîrții* etc. Prin înscrierea în sfera semantică a umanului, o dată cu intervenția pronumelui reflexiv, aceste verbe concretizează o anumită atitudine a subiectului vorbitor față de autorul „acțiunii", care e, de cele mai multe ori, de ironie, dispreț etc.

Preferința arătată construirii verbelor cu pronume reflexiv, în afara categoriei de diateză, determină apariția pronumelui și pe lîngă verbe intranzitive, care nu-l tolerează, sau pe lîngă verbe tranzitive, care, în general, îl refuză; e cazul, mai ales, al verbelor *a exista* și *a merita*, în enunțuri precum „*Nu se merită*", „*Nu se există*".

Ca instrument morfologic, pronumele *se* domină auxiliarul *a fi* în construirea diatezei pasive. În unele structuri populare, mai ales de întrebuințare familiară, această formă de pasiv, prezentă în general numai la persoana a

III-a, cunoaște și celelalte persoane, și mai cu seamă, persoana a II-a: „Ești deștept, dar nu *te cauți* ...", „De ce nu *te cauți* la un doctor?"; construcția este, de fapt, rezultatul unei concentrări la maximum a planului expresiei: „Ești deștept, dar nu te duci (la doctor) *să fii căutat* (consultat)...".

Aceeași concentrare caracterizează și unele construcții de reflexiv, care se îndepărtează, însă, de reflexivul obiectiv, în care, adică, pronumele să fie ipostaza de obiect a subiectului: „*Se crede* mare și tare".

Foarte frecvent, pronumele se întrebuințează, numai la persoana a III-a, ca instrument al nedeterminării, cînd poate însoți și verbe intranzitive: „*Se fumează (vorbește)* cam mult aici", „Nu *se* mai *tușește*", „*Nu se moare* din asta", „*Nu se trăiește* mai rău, dar nici mai bine" etc. Prin asemenea construcții, care ar putea fi considerate ca reprezentînd o diateză impersonală, subiectul vorbitor evită duritatea exprimării directe a unei nemulțumiri sau jena unei referințe determinate sau alte atitudini.

În anumite condiții afective în care se află subiectul vorbitor, unele verbe își pierd pronumele reflexiv, semn al valorii lor subiective: *a se teme, a se chinui, a se mișca* etc., al intensității participative: *a se gîndi* etc., al caracterului impersonal: *se zice* etc., și chiar al sensului reflexiv-obiectiv: *a se îmbrăca, a se încălța* etc.

Întrebuințat nepronominal, verbul *a se gîndi* intră în sinonimie cu termenul popular, prin sens, *a socoti* și cu verbul literar *a crede*, nuanțînd această serie sinonimică; prin dezvoltarea unei componente semantice afective, marchează starea de îndoială sau numai preocuparea subiectului vorbitor: „*Gîndești* că-i bine așa?".

Fără pronume reflexiv, verbe subiective ca *a se teme, a se chinui* etc. exprimă o deplasare a accentului semantic de la sfera subiectului la cea a obiectului acțiunii (de fapt, stării) verbale, în legătură cu atitudinea subiectului preocupat în mod deosebit de elemente exterioare: „*Ion* **o teme** *foarte tare pe Ioana...*". „**A chinuit** *o viață ca să-i crească...*" Aceeași mutație semantică și schimbare a direcției de interes al subiectului vorbitor spre obiectul acțiunii verbale caracterizează și formele de diateză activă ale unor verbe întrebuințate în mod frecvent la diateza reflexivă: „*Nu are ce* **încălța**...", „**Îmbracă** *ceva mai*

gros...", **Își** piaptănă *foarte rar părul, și așa destul de încîlcit...*".

Folosirea fără pronume, la imperativul afirmativ, a unor verbe precum *a se mișca*, *a se feri* etc., reflectă o stare tensională maximă, de indignare: „*Mișcă* de-aici!" (sau numai „*Mișcă!...*") sau de spaimă, în fața unui apropiat pericol pentru destinatar: „*Ferește!...*", stare de tensiune care determină concentrarea întregii energii de articulare pe verb, purtătorul sensului lexical. Fără pronume, imperativul *ferește!* asigură, din punctul de vedere al subiectului vorbitor, o mai rapidă reacție din partea destinatarului în sensul urmărit de emițător.

Modul

Fiind, prin conținutul său specific, un mijloc de exprimare a atitudinii subiectului vorbitor față de acțiunea verbului-nucleu al enunțului propozițional, categoria gramaticală a modului marchează prin ea însăși subiectiv textul lingvistic. Dar opțiunea subiectului vorbitor nu e hotărîtă, în limbajul popular, numai de atitudinea acestuia față de acțiunea verbală-obiect al comunicării linvistice, ci și de atitudinea lui față de interlocutor, prin desfășurarea funcției conative, precum și de starea lui afectivă și de unele particularități, temperamentale sau caracterologice specifice, în desfășurarea funcției expresive. Coexistența acestor factori, diferiți ca natură, determină dezvoltarea polisemiei și sinonimiei formelor modale.

Așa, sensul gramatical de „imperativ" se poate exprima prin forma specifică, marcată desinențial și prin intonație („**Pleacă** imediat de aici!"), *prezent indicativ* („**Pleci** imediat de aici!"), *viitor indicativ* („**Ai să pleci** imediat de aici!"), *conjunctiv prezent* („**Să pleci** imediat de aici!"), toate aceste forme corespunzînd la stări afective și atitudini diferite față de interlocutor.

Intrînd în sinonimie cu imperativul, viitorul indicativ mai ales cînd este construit cu auxiliarul *a avea* și conjunc, tivul verbului, înlocuiește *duritatea*, de natură afectivă, a formei specifice: „**Pleacă** imediat acasă *și fă ce ți-am spus*!" cu *fermitatea* rece, de natură intelectuală, căreia destinatarul nu i se poate sustrage: „**Ai să pleci** imediat acasă și **ai să faci** ce ți-am spus".

Întrebuințarea prezentului indicativ cu valoare de imperativ reflectă apropierea sufletească a subiectului vor-

bitor de interlocutor; „porunca" ia, pentru interlocutor, forma unei comunicări enunțiative în legătură cu o acțiune pe care el o are de dus la capăt: „**Pleci** imediat acasă și **faci** ce ți-am spus".

Conjunctivul prezent cu sens de imperativ însoțește, în desfășurarea mesajului, duritatea poruncii cu manifestarea indignării sau a unei stări de accentuată nemulțumire a subiectului vorbitor provocată de interlocutor sau de o a treia persoană, obiect al comunicării lingvistice: „**Să-mi spui** imediat unde-ai fost pînă acum!", „Tu **să taci**!", „**Să plece** amîndoi imediat!".

Cînd imperativul intră în contexte proprii indicativului, contrastul pe care-l creează în structura textului lingvistic, extins și la categoria persoanei gramaticale (persoana a doua are ca referent nu interlocutorul, ci subiectul vorbitor sau obiectul comunicării), reflectă rolul preponderent al componentei subiective în organizarea mesajului; subiectul vorbitor accentuează asupra caracterului nefavorabil al unor situații în care s-a aflat la un moment dat: „În condițiile astea, mai *spune* ceva, dacă-ți dă mîna", totala angajare într-o anumită acțiune: „Și cînd am ajuns acolo, *apucă-te*, băiete, de treabă", gradul maxim de tensiune în manifestarea unei stări psihice: „Și cînd a văzut toate astea, *pune-te* pe plîns...".

Timpul

Prezentul, forma verbală cu cea mai mare frecvență în limbajul oral, dezvoltă registrul semantic cel mai bogat, acoperind funcțional toate cele trei perspective temporale: *trecut*, *prezent*, *viitor* sau dezvoltînd sensul de *pantemporal*.

Actualizarea diferitelor valori temporale ale prezentului verbal în textul lingvistic oral se însoțește cu dezvoltarea unor valori stilistice care variază în funcție și de perspectiva dominantă a comunicării lingvistice. Cînd predomină perspectiva narativă, subiectul vorbitor plasticizează discursul, dinamizînd și sensibilizînd imaginea evenimentelor petrecute în trecut prin situarea lor la prezent. Prin anularea opoziției categoriale prezent—trecut, subiectul vorbitor retrăiește faptele pe care le narează în momentul desfășurării comunicării lingvistice, determinînd aceeași implicare afectivă și la interlocutor: „*Bat*

la ușă, dar *nu vine* nimeni să deschidă". Prin situarea la prezent a verbelor zicerii, este adus în prezentul comunicării lingvistice un dialog anterior, devenit obiect al comunicării: „Unde-ai fost ieri, *mă întreabă* el imediat, că te-am căutat pe-acasă și nu te-am găsit".

Întrebuințat cu valoare de viitor, întrebuințare foarte frecventă, prezentul introduce în mesaj un grad mai ridicat de certitudine: „Mîine *plec* la mare".

Împotriva conținutului său semantic, perfectul compus situează uneori acțiunea verbului în prezentul comunicării verbale, mai exact, la începutul sau la terminarea unui dialog: „*V-am salutat*", „*Am plecat*". Această valoare a perfectului compus sugerează, mai ales cînd caracterizează verbe de mișcare, graba, reală sau simulată, a interlocutorului sau intenția lui de a-l determina pe interlocutor să acționeze mai repede într-un sens dorit de el.

Cînd sînt întrebuințate la persoana I, perfectul compus al verbelor *a tăcea*, *a adormi*, *a muri* marchează, în enunțuri pozitive, prezența unei componente afective în structura mesajului, variabilă, în funcție de condițiile psihologice în care se desfășoară comunicarea lingvistică: „Ei da, *am murit*...", „Gata, *am tăcut*, ce mai vrei?!". Expresie a stării afective a subiectului vorbitor, perfectul compus al verbului *a tăcea* descrie o perspectivă temporală *prezent — viitor*; „Am tăcut" înseamnă că „din acest moment încolo, nu mai scot (și nu voi mai scoate) nici un cuvînt".

Valoarea de viitor a perfectului compus caracterizează un număr restrîns de verbe, întrebuințate în aproximativ aceeași situație de comunicare, cu o accentuată participare a elementului afectiv la constituirea mesajului: „Să te mai ajut și în problema asta și-apoi știu că te-*am făcut* om", „Să mai reușești și de data asta și-apoi știu că ți-*a pus D-zeu mîna în păr*".

Componenta semantică subiectivă este predominantă în structura internă a mesajului comunicat prin texte lingvistice marcate de întrebuințarea cu valoare de prezent a formei de viitor, mai ales a formei constituită din auxiliarul *a avea* și *conjunctivul* verbului. Construcția, caracterizînd mai ales verbul *a ruga* și diferite verbe ale zicerii: *a spune*, *a întreba* etc., sugerează o anumită stare de jenă, de modestie sau de delicatețe, de discreție etc. în atitudinea subiectului vorbitor față de interlocutor: „*Am să* vă *rog* să nu mai vorbiți așa de tare", „*Am să*

vă *rog* să mă ajutați puțin", sau poate sugera o stare de nemulțumire estompată sau mascată: „*Am să* te *rog* să pleci și să mă lași singur", „*Am să*-ți *spun* fără ocol cine ești...".

Polisemia gramaticală a imperfectului și a prezentului indicativ depășește categoria gramaticală a timpului, cuprinzînd și sensuri proprii categoriei gramaticale a modului.

Imperfectul *sfielii* (numit și al *modestiei*) situează desfășurarea acțiunii verbale în momentul vorbirii; dezvoltă această valoare mai ales verbul *a voi (a vrea)*: „*Voiam* să te rog ceva".

În limbajul copiilor, imperfectul dezvoltă sensul de prezent concomitent cu instituirea unei stări de ambiguitate între *real* și ireal: „Eu *eram* mama și tu *erai* fetița", „Eu *eram* fetița și te *rugam* să-mi cumperi o păpușă". În atmosfera de gravitate și seriozitate în care se desfășoară jocul copiilor, de fapt, imperfectul exprimă realul. Numai pentru privitorii adulți el este expresie a imaginarului.

În anumite situații afective, imperfectul își pierde caracterul său aspectual specific; din timp imperfectiv, devine timp perfectiv, intrînd în sinonimie cu perfectul compus; această mutație semantică intervine mai ales la verbele zicerii: „Ce-ți *spuneam* eu?!...", dar caracterizează și diferite verbe subiective: „*Știam* de atunci că așa are să se întîmple".

Depășind limitele categoriale *timp—mod*, categorii de altfel interdependente, imperfectul indicativ exprimă, în mod frecvent, *irealul* sau *potențialul*, devenind prin aceasta sinonim al perfectului potențial-optativ, pe care îl domină prin frecvență: „Dacă *ajungeam* mai devreme îl mai *găseam* în școală".

În situații psihologice similare cu cele în care imperfectul dezvoltă, ca imperfect al sfielii, valoarea de prezent, modul *potențial-optativ* este sinonim cu prezentul indicativ, dezvoltînd aceeași componentă subiectivă în interiorul mesajului și aceeași valoare stilistică: „V-*aș ruga* să-mi spuneți cît e ora".

Potențial-optativul verbului *a avea* cu valoarea de prezent indicativ intră în structuri sintactice, mai ales negative, pseudointerogative, prin care subiectul vorbitor evită imperativul, prea direct și prea dur sub aspectul

atitudinii emițătorului față de destinatarul mesajului: „*N-ai vrea* să taci?...".

Pe lîngă sensurile gramaticale dezvoltate prin opozițiile interne ale categoriei gramaticale a modului, registrul sensurilor modale, concretizări ale celei mai subiective dintre categoriile sintactice, *modalitatea*, este amplificat de întrebuințarea semiauxiliarelor. Între acestea, unele caracterizează numai limbajul popular; *a vrea*, de exemplu, exprimă *irealul*: „*Am vrut* să mor, așa mi-a fost de rău", sau potențialul: „*Ce voiai* să fac?!", „Ce *vrei* să faci?!", „Ce-*ai fi vrut* să-i spun?!...".

Aspec ul

Limbajul oral se caracterizeză printr-o mai accentuată întrepătrundere a nivelelor limbii în dezvoltarea planului semantic. Pe fondul acestei strînse împletiri, categoria gramaticală a aspectului, categorie nemorfologizată în limba română, este mai reliefată, fie datorită unor componente ale sistemului lexical popular, fie printr-o serie de particularități ale organizării sintactice a textului.

Astfel, opoziția aspectuală durativ—incoativ este întărită, în sensul reliefării caracterului incoativ, de existența unor serii paralele constituite din termeni lexicali simpli și locuțiuni verbale; *a da în clocot* intră, prin aspectul său incoativ, în opoziție cu *a clocoti*, de aspect durativ: *a o lua la fugă* sau *a o lua la picior* se opun, în același sens, verbului *a fugi* ș.a.m.d.

Pe de altă parte, seria verbelor incoative este mai amplă decît în limba scrisă; verbului *a începe*, mai puțin frecvent, de altfel, i se alătură *a se apuca*, *a prinde*, *a se pune*: „S-*a apucat* de citit". Verbul *a se pune*, pe lîngă sensul aspectual, incoativ, pe care îl dezvoltă, sugerează și implicarea subiectului, cu un nivel ridicat de seriozitate, în realizarea acțiunii verbului cu care se construiește: „*S-a pus* pe citit."; caracterul incoativ este convertit în caracter durativ (sau intensiv).

Semiauxiliarele *a sta* și *a vrea*, expresie a iminenței producerii unei acțiuni, sînt caracteristice limbajului popular: „*Stă* să ploaie." „*Vrea* să plîngă."; limbajul scris preferă locuțiunea verbală *a fi pe punctul*: „*E pe punctul* de a ploua." Același sens aspectual îl exprimă în limbajul popular verbul *a trage*, în relație cu verbul *a muri*: „Moș

Neculai *trage să moară*." Intrînd într-un fals raport de coordonare copulativă, verbul *a sta*, mai ales la prezent indicativ, exprimă caracterul durativ al acțiunii celui de-al doilea verb din sintagmă : „Dacă *stau și mă gîndesc* bine, pot să vin și eu mîine..." „*Stă și se uită* toată ziua în tavan".

Aspectul durativ se exprimă frecvent prin repetarea printr-un raport de coordonare copulativă, numai în planul expresiei, a verbului, concomitent cu o anumită intonație : „*Și rîde, și rîde*...".

În planul semantic al sintagmelor constituite dintr-un verb precedat de adverbul *aproape* sau de locuțiunea *cît pe ce*, sensul aspectual este dominat de unul modal, de ireal : „*Cît pe ce să pierd* trenul", „*Aproape să nu* te *recunosc*".

Numărul și persoana

Mai ales în aspectul familiar al limbajului oral, concomitent cu producerea unor mutații semantico-lexicale, unele verbe impersonale se întrebuințează personal : „De la un timp încoace nu-i convine nimic și tot *tună* și *fulgeră* împotriva tuturor", „Dacă *te întîmpli* pe acolo cînd se deschide casa, ia-mi și mie bilet !", sau cu dativ pronomial personal : „Tot *îi* plouă și *îi* ninge". Tot în legătură cu o serie de transformări semantice interne, unele verbe unipersonale sînt întrebuințate la toate trei persoanele : *a mieuna, a miorlăi, a lătra* etc. : „Ce tot *latri* acolo ?...".

La verbele personale, persoana a II-a singular își depășește propriul conținut semantic, concomitent cu dezvoltarea unei componente semantice subiective, generată de intervenția elementului afectiv. Persoana a II-a este întrebuințată frecvent în contextul persoanei I ; subiectul vorbitor își scoate astfel propriul *eu* din cauzalitatea evenimentelor, în situații în care cursul acestora este decis de factori exteriori voinței și putinței sale : „Ce *să*-i *faci*, așa-i lumea...". De cele mai multe ori asemenea structuri exprimă o stare de nemulțumire : „Nu mai *încapi* de atîția savanți", „La ce *te puteai aștepta* de la unul ca el ? !", „*N-ai* ce *să* mai *vezi* la televizor...", „N-ai unde *să te duci*...". Persoana a II-a este, alteori, expresia unui alter ego într-un tip particular de dialog interior, mai ales în situații de impas : „Ei, acum *ce te faci*, băiete, pe unde *scoți* cămașa ?".

Întrebuințarea persoanei a II-a în locul persoanei I este adesea o consecință a folosirii imperativului cu valoare de indicativ prezent: „Acum, c-am aflat despre ce-i vorba, *pune-te*, băiete, pe învățat zi și noapte!...", sau a imperfectului verbului *a voi (a vrea)* cu valoare de potențial: „Ce *voiai* să-i spun? Să-l mint?". În această din urmă situație, subiectul vorbitor vrea să-l convingă pe interlocutor de inexistența unei soluții alternative și să și-l facă solidar în atitudinea sau modul de a fi acționat la un moment dat: „Ce *voiai* să fac?", sau respinge niște reproșuri, mai mult virtuale: „Unde-*ai fi vrut* să mă duc?".

Uneori persoana a III-a singular se folosește în contextele persoanei a II-a; construcția exprimă o atitudine ironică din partea subiectului vorbitor: „Sigur că da, domnul nu vine, *el nu se compromite*...". Aceeași atitudine ironică este exprimată prin întrebuințarea pluralului persoanei I în locul persoanei a II-a singular: „Ei, da, că *sîntem* boieri, noi *nu ne coborîm* pînă acolo...".

Adverbul

Probabil datorită caracterului său pronominal precum și marii lui frecvențe, adverbul *acolo* ajunge să se întrebuințeze în afara raportului semantic, specific, cu planul ontologic, dezvoltînd sensuri preponderent afective. Este expresie a unei aproximări concesive din partea subiectului vorbitor, în legătură cu interlocutorul, cu o a treia persoană sau cu sine însuși, a unei atitudini de indiferență, de neangajare a propriei ființe în dezvoltarea unei acțiuni: „Fă și tu, *acolo*, ceva, să nu zică lumea că iei bani degeaba...", „Am să dau și eu, *acolo*, cît oi putea...". Reflectă o atitudine protectoare sau ușor glumeață față de persoana-obiect al conversației: „E și el, *acolo*, un pui de om...".

Mai multe valori expresive dezvoltă adverbul *acolo* (și în varianta *colo*) și, mai rar, adverbul *aici*, prin constituirea unor sintagme mai mult sau mai puțin fixe în limbajul oral. *Cît colo* exprimă indignarea: „Te trîntesc *cît colo*!", *cînd colo*, surpriza desfășurării evenimentelor într-un sens contrar așteptărilor subiectului vorbitor: „Eu speram să găsesc totul pus la punct și, *cînd colo*, ei nici nu se apucaseră...": *cît de colo* exprimă superlativul evidenței unor aspecte din realitate: „Se vede *cît de colo* că minte",

auzi colo!, nemulţumirea şi surpriza provocată de atitudinea interlocutorului sau a persoanei-obiect al comunicării : „*Auzi colo?* că eu i-am spus să facă aşa. . .” ; „*Fugi de-acolo!*”, „*Fugi de-aici*”!., exprimă respingerea dispreţuitoare a spuselor interlocutorului sau uimirea provocată de caracterul neaşteptat al celor comunicate de acesta ş.a.m.d.

În exprimarea categoriei gramaticale a comparaţiei, limbajul popular recurge la aceleaşi procedee (fonetice, morfo-sintactice, sintactice, retorice) prin care se realizează comparaţia la adjectiv, şi la procedee specifice. Astfel, metaforic, superlativul intensităţii unor acţiuni se exprimă prin locuţiuni adverbiale : „Ride *cu gura pînă la urechi*”, „Fuge *mîncînd pămîntul*”, sau rămîne implicit în semantica locuţiunii verbale : *a se prăpădi de rîs*, *a se tăvăli de rîs* etc.

Interjecţii şi onomatopei

Interjecţiile constituie o categorie lexicală specifică limbajului oral prin chiar natura lor de expresie lingvistică spontană a unor stări afective sau intelectuale. Între ele se disting mai multe clase, în funcţie de rolul jucat în procesul de comunicare lingvistică :

— interjecţii care exprimă lingvistic starea afectivă a subiectului vorbitor în momentul desfăşurării comunicării sau care l-au provocat. Prezenţa lor în textul lingvistic determină şi marchează preponderenţa componentei subiective în structura mesajului : „*Uff!* ce frig e-n casă !”, „*Deh!* ştiu eu ?”, sau, cînd se constituie în enunţ autonom, caracterul absolut subiectiv al mesajului : „*Aoleu!*”, „*Vai!*” etc. ;

— interjecţii care exprimă atitudinea subiectului vorbitor faţă de acţiunile interlocutorului, entuziasm şi admiraţie : *bravo!*, *ura!*, admonestare : *halal!*, dispreţ : *ptiu!* etc. ;

— interjecţii de adresare, prin care subiectul vorbitor atrage un interlocutor în procesul de comunicare. Ele însoţesc în mod frecvent un vocativ : *mă*, *măi*, *bre*, *ei*, *hei!* etc. ;

— interjecţii volitive, prin care vorbitorul îl îndeamnă pe interlocutor la o anumită acţiune sau atitudine : *ia*, *iată*, *st!*, *hai* etc. ;

— interjecţii care însoţesc diferite gesturi umane, în relaţia subiectului vorbitor cu interlocutorul său : *poftim*, *na* etc.

Se înţelege că aceste clase de interjecţii sînt delimitate doar într-o măsură relativă. Cele mai multe interjecţii sînt „polisemantice", dar nu numai în sensul posibilităţilor de a exprima o mare diversitate de stări afective sau de atitudini (uneori chiar contrarii : *bravo!* poate exprima, în funcţie de intonaţie, atît admiraţia cît şi dezaprobarea), ci şi în capacitatea lor de a-şi depăşi propria clasă. Interjecţia *na!*, de exemplu, expresie lingvistică însoţitoare a unui gest (de oferire a unui obiect sau de simulare a bătăii, în limbajul copiilor, sau chiar însoţind lovituri reale) poate exprima şi stări de nemulţumire : „*Ei, na!*...". Şi tot aşa *poftim!*, care dezvoltă, însă, o sferă „semantică" mai amplă : însoţeşte un gest („*Poftim* cartea !"), realizează o invitaţie, care poate fi încărcată de atitudini diverse, de la reverenţă, gravă, sau numai oficioasă, la nemulţumirea reţinută, instrument al funcţiei fatice a limbajului („*Poftim?*..."), expresie a nemulţumirii, provocată de surpriza unei veşti nedorite : „Ei *poftim!*..." sau de spusele interlocutorului : „*Poftim?!*". Diferenţierea diferitelor funcţii semantic-afective se realizează, la nivel fonetic şi prozodic, prin accent şi intonaţie, concomitent cu mărirea duratei unor vocale.

În strînsă legătură cu caracterul mai concret al percepţiilor auditive, *onomatopeile* reflectă tendinţa accentuată a subiectului vorbitor spre exprimare plastică şi, într-un anume sens, participativă. Onomatopeile caracterizează mai cu seamă componenta narativă a dialogului : „Cînd l-am văzut aşa, *pleosc!* o palmă...", „Abia a făcut un pas şi *trosc!*...". În afara exprimării „copiative" a unor fenomene din realitate, onomatopeile se constituie uneori în expresie a atitudinii subiectului vorbitor faţă de interlocutor sau faţă de o altă persoană-obiect al comunicării lingvistice. Atitudinea e de ironie sau satirică. Subiectul vorbitor situează vorbirea sau mişcarea sau alte manifestări de comportament ale unei alte persoane sub semnul unor emisiuni sonore caracterizatoare, în mod direct sau prin analogie : „Fără să-ţi dai seama, el e *pîş-pîş* în spatele tău" ; „Toată ziua *mîr-mîr*..." ; „Eu îl întreb serios, şi el că-i *cîr*, că-i *mîr*...".

În limbajul scris, atît interjecțiile cît și onomatopeile au un palid corespondent în prezența unor verbe sau substantive de origine interjecțională sau onomatopeică: *a ofta, oftat, a se văita, vaiet, a cîrîi, a scîrțîi* etc.

Nivelul lexical

Sistemul lexical al unei limbi se constituie în expresie a viziunii despre lume, specifică poporului care o vorbește, în special prin vocabularul popular. Unitățile lexicale (cuvinte, expresii, locuțiuni) denumesc și totodată apreciază „obiectele" din realitatea extralingvistică, însușirile lor statice și dinamice, atît în generalitatea cît și în existența lor particulară. În structura internă a *cuvîntului*, zona reflexivității subiective are o dezvoltare amplă, egală sau depășind nucleul informațional obiectiv. Nivelul lexical se constituie în sursă principală a expresivității stilistice a limbajului popular, prin:

— caracterul concret al termenilor, mai transparenți în ceea ce privește reprezentarea pe care o determină despre „obiectele" lumii extralingvistice;

— caracterul slăbit al constrîngerilor socio-culturale în actualizarea limbii.

Caracterul expresiv al termenilor populari este dat în general de vechimea lor în limbă, dar rezultă totodată și din desfășurarea unui proces de „motivare" a raportului semantic prin:

— originea sau numai structura lor onomatopeică: *a plescăi, a hodorogi, a trăncăni, a fîsîi, leoarcă* etc.;

— alcătuirea lor morfologică: *îndrăcit, a se împăuna*, reflectînd în mod frecvent un proces metaforic: *gura-leului, floarea-soarelui, ghiocel* etc.;

— caracterul polisemantic al celor mai mulți termeni lexicali;

— dezvoltarea de sensuri *figurate*, în esența lor, metaforice: *a pisa, pisălog, a se stinge* („a muri"), *înnegurat* („trist"), *înțepat* („răspunde *înțepat*"), *a se strîmba* („a imita"), *plouat* („necăjit"), *înfocare* („pasiune"), *ciubotă* etc.;

— dezvoltarea de expresii și locuțiuni, cu originea, în general, într-un proces metaforic: *a-i veni apa la moară*,

a șterge putina, a da bir cu fugiții, a pune vîrf, a tăia frunză la cîini etc.;

— implicarea unei atitudini subiective în conținutul semantic al termenilor: ironie, sarcasm, tandrețe etc.: *hîrțoage, lingău, a se hlizi, cloacă* etc.

Mijloacele de formare a cuvintelor accentuează expresivitatea limbajului popular prin motivarea subiectivă a conținutului semantic al noilor termeni.

Derivarea

Sufixele diminutivale și augmentative se constituie în mijloace de exprimare a atitudinii subiectului vorbitor față de „obiectul" comunicării, exprimat denotativ prin termenul de bază (reprezentat de rădăcină).

Cînd intră în structura substantivelor proprii antroponomastice: *Doinița, Mihăiță, Tudorel* etc. și a substantivelor denumind grade de rudenie: *mămica, bunicuța, frățior, surioară, nepoțel* etc. și a altor substantive din sfera umanului: *copilaș, fetiță, băiețel, băbuță, moșneguț* etc. ca și din alte sectoare: *pisicuță, cățeluș, ieduț* etc., sufixele diminutivale îndeplinesc o funcție hipocoristică; prin întrebuințarea lor subiectul vorbitor exprimă o atitudine de tandrețe față de „obiectul" comunicării sau față de interlocutor.

În structura altor substantive, sufixele diminutivale exprimă lingvistic și alte atitudini, între care predomină cea ironică: *articolaș, cărțulie, poezioară, broșurică, studențaș, profesoraș, buzișoare, tinerel, chefuleț* („A tras și el un *chefuleț*...") etc.

Intrînd în alcătuirea unor adjective sau adverbe, cîteva sufixe diminutivale exprimă o atitudine de apreciere afectivă: *curățel, spălățică, frumușel* („E un băiat *frumușel*", „Scrie *frumușel*"), *subțirică* etc. Aceeași atitudine caracterizează și planul semantic al unor substantive derivate prin sufixe diminutivale: *căsuță* („Are și el *căsuța* lui"), *lefușoară, trebușoară* („A făcut o *trebușoară* bună azi").

Mai ales în structura termenilor denumind unități temporale, sufixul potențează conținutul semantic al rădăcinii, contrazicîndu-și propriul sens denotativ; subiectul vorbitor apreciază afectiv, „satisfăcut", o anumită durată temporală: „Are de-acum vreo zece *anișori*" sau strecoară eufemistic o notă de ironie, rezultînd și din funcția de

aproximare a sufixului: „Are vreo patruzeci de *anișori*". Cu această din urmă funcție semantică, prezența sufixului se împletește frecvent cu prezența altor elemente desfășurînd același sens: semiauxiliarul *a trebui*: „*Trebuie să aibă* vreo patruzeci de *anișori*" sau modul prezumtiv al verbului: „*O fi avînd* ceva *anișori* peste...". Prin construirea substantivelor *zi* și *noapte* cu sufixe diminutivale, subiectul vorbitor reflectă lingvistic toată greutatea cu care s-a desfășurat pentru el durata temporală cuprinsă în planul lor semantic, subiectiv prelungită enorm: „N-a dormit toată *nopticica*", „Am lucrat la el toată *ziulica*".

Prezența sufixelor augmentative în structura substantivelor este determinată cel mai adesea de o atitudine depreciativă din partea subiectului vorbitor față de obiectul comunicării: *mîncău*, *prostalău*, *prostalan*, *prostalancă*, *băboi*, *țărănoi* etc. Sufixele colective își depășesc frecvent funcția obiectivă, ajungînd să exprime concomitent și superlativul cantității: *cărțăraie*, *copchilăraie* și o stare de nemulțumire: „Era o *fumăraie (apăraie)*!".

Mai multe din *prefixele* exprimînd iterativul sau superlativul transmit totodată (sau mai ales) și atitudinea subiectului vorbitor sau starea lui sufletească, de saturație cel mai frecvent: „Am citit și *răscitit*, dar tot degeaba", „Au tot dat și ei examene și *paraexamene*", „Da' am fost pe la toți doctorii și *paradoctorii*", „Da'i cunoscut și *arhicunoscut*", și de nemulțumire: „Nu vor altceva decît să le dai și să le *răsdai*".

Mai liberă de constrîngerile normei, limba vorbită extinde spontan, expresie a intervenției elementului afectiv, o serie de prefixe și la alți termeni, evitați, de aceleași prefixe, în limba scrisă: „Am auzit și *răsauzit*...", „I-am dat și *răsdat*", „S-a îmbătat? Las' că-l *dezbăt* eu...", „A adormit? Îl *dezadorm* eu..." ș.a.m.d.

Limbajul popular conține, în sistemul său lexical, un număr însemnat de termeni compuși și este deschis creării permanente de noi termeni caracterizați printr-un grad ridicat de expresivitate, generată fie de acțiunea funcției poetice (în terminologia plantelor, bolilor etc.: *coada-șoricelului*, *mucul-curcanului* etc.), fie de acțiunea funcției expresive, mai ales în legătură cu atitudinea ironică a subiectului vorbitor și cu o trăsătură generală a psihologiei populare, umorul: *gură-cască*, *zgîrie-brînză*, *papă-lapte*, *vorbă-lungă*, *gură-spartă*, *mînă-spartă* etc.

Alți termeni compuși se subordonează direct unei anumite expresivități generale a limbii vorbite, care se concretizează în predominarea organizării prozodice a textului, cînd interesează mai puțin planul semantic — care poate rămîne necunoscut ambilor interlocutori — și mai mult planul expresiei, devenit în el însuși esențial prin sugerarea diferitelor stări afective: „Și vii așa, *nitamnisam*, să-mi spui că pleci...", „Ce mai *tura-vura*, ne îmbrăcăm și venim și noi", „Era un *talmeș-balmeș* în casa aceea...", „Umbli toată ziua *hai-hui*..." etc.

Nivelul sintactic

Constituindu-se în spațiu al *realizării* și manifestării mărcilor stilistice *virtuale* la nivelul categoriilor morfologice și al termenilor și raporturilor lexicale, organizarea sintactică a textului, în interdependență cu structura lui fonetică și prozodică, se înscrie în expresivitatea stilistică a limbajului popular, pe care o și generează, prin procedee specifice privind:

— realizarea opoziției fundamentale *afirmativ—negativ*;

— exprimarea *modalității* sintactice;

— structura și dezvoltarea enunțurilor și raporturilor sintactice.

Opoziția afirmativ—negativ

În realizarea opoziției sintactice *afirmativ—negativ*, desfășurarea în dialog a comunicării orale face posibilă și specifică întrebuințarea frecventă a *adverbelor-fraze*: *da*, *nu*.

Prezența elementului subiectiv în desfășurarea actului lingvistic determină o mare varietate prozodică în articularea acestor adverbe, neutre în sine, însoțirea lor cu alte adverbe-expresie a modalității sintactice sau organizarea specifică a enunțului.

La nivel fonetic, intonația, durata vocalelor sau intervenția unei proteze consonantice (ca în *Mda!*) reflectă un registru amplu de atitudini și de stări afective ale subiectului vorbitor: hotărîre: „*Da!*", „*Nu!*", articulate scurt, eventual cu o pronunțare intensă a consoanei; respingerea precipitată a spuselor interlocutorului care ar vrea să elucideze întrebarea: „*No*",

repetat: „*No-no-no*"; satisfacție: prelungirea vocalei: „*Da-a-a!*"; respingerea încărcată afectiv, mai ales în grup, a unei propuneri (eventual retorice) a interlocutorului: prelungirea în ecou a vocalei *u*: „*Nu-u-u-u!*" ș.a.m.d. Reluarea adverbului *nu* prin conjuncția copulativă *și* sugerează îndărătnicia persoanei-obiect al comunicării, care rămîne cu încăpățînare pe o anumită poziție: „I-am spus să vină și el, că e dorit acolo, dar el *nu și nu*...".

Adverbele de modalitate exprimă atitudinea de siguranță (cu diferite nuanțări) a subiectului în legătură cu cele afirmate sau negate de el însuși: „*Firește (sigur, bineînțeles, fără-ndoială)* că da (nu)", sau de îndoială (de asemenea, cu diferite nuanțări): „*Poate (probabil)*".

În legătură cu o mare varietate de stări afective și intelectuale, exprimarea negației se caracterizează printr-o mare diversitate de organizare a enunțurilor lingvistice. Predominante sînt construcțiile exclamative, de la sintagme nominale simple pînă la propoziții și chiar fraze. Vorbitorul respinge în mod hotărît adevărul („neadevărat") al spuselor interlocutorului: „Da' de unde?!" este surprins de afirmațiile acestuia: „Doamne ferește!", „Ferească Dumnezeu!", infirmă categoric cele auzite de interlocutor de la o altă persoană: „Nici vorbă!!", are o atitudine de desconsiderare și scepticism izvorîtă dintr-o mai veche experiență în legătură cu o a treia persoană: „Ți-ai găsit?!", este ironic: „Ca mai ba să mai deie pe la școală", descrie cu nemulțumire tăcerea absolută în care s-a închis la un moment dat persoana-obiect al comunicării narative: „El, pace (să mai spună ceva)!..." ș.a.m.d.

Foarte frecvent intervine în exprimarea sau accentuarea negației sau în anularea ei adverbul *ba*; prin astfel de construcții, subiectul vorbitor exprimă o negație hotărîtă: „Ești supărat pe mine?/*Ba deloc.*", respinge spusele interlocutorului, fie în construcții negative: „Tu ai luat cartea de pe masă!/*Ba nu!*", fie în construcții pozitive: „Tu nici nu erai acolo.../ *Ba da (eram)*", „Ai fost la teatru./*Ba la cinema.*", refuză cu hotărîre și iritare îndemnul subiectului interlocutor: „Te rog să taci./*Ba n-am să tac deloc.*" Respingînd cel mai adesea o ipoteză negativă a interlocutorului sau o întrebare neîncrezătoare, construcția „Ba bine că nu!..." situează afirmația la un înalt grad de certitudine. I se alătură interogativa retorică

„Cum să nu?!". Cu o accentuare deosebită a adverbului *cum*, aceeași propoziție, interogativ-exclamativă, neagă ironic afirmația interlocutorului sau îi respinge dorința exprimată: „Îmi închipui că te-ai simțit foarte bine acolo?/*Cum* să nu?!...".

Cînd subiectul vorbitor este nemulțumit de nerealizarea unei acțiuni de către persoana-obiect al comunicării, răspunsul său negativ la întrebarea interlocutorului este construit în baza expresiei interjecționale *pe dracu* sau *pe naiba*: „Și ți l-a dat înapoi?/Ei, *pe dracu!*", care acordă valoarea negativă chiar unei propoziții afirmative: „Și a venit așa cum ți-a promis?/A venit *pe dracu (pe naiba)!*" Ca să fie mai convingător, subiectul vorbitor îl ia ca martor chiar pe interlocutorul său, devenit subiect al unei propoziții comparative: „*Cum nu te-ai dus tu*, că nici măcar n-ai știut despre asta, tot așa nu s-a dus el...".

Negația se exprimă alteori prin anteproză, prin propoziții pozitive: „Mare lucru ai făcut!", „Mare nevoie am eu de tine!", „Asta-mi mai lipsea acum!", „Ți-ai și găsit omul!...", al căror caracter negativ rezultă din intonație.

Modalitatea

Modalitatea este o categorie sintactică subiectivă prin însăși natura ei; subiectul vorbitor își exprimă atitudinea față de realitatea despre care comunică lingvistic. Se exprimă prin mijloace fonetice, morfologice și sintactice.

Instrumentul morfologic principal al modalității sintactice este *modul verbal*, întrebuințat deopotrivă în limbajul scris și în cel oral. Distincția dintre cele două variante ale limbii o descrie aici mai ales *imperativul*. Fără a lipsi cu totul din limbajul scris, imperativul, ca și (și împreună cu) vocativul substantival sau pronominal, este înainte de toate o particularitate a dialogului oral.

Mijloacele morfo-sintactice de exprimare a *modalității*, fără a lipsi din varianta scrisă cultivată a limbii naționale, sînt caracteristice, în sine sau numai prin frecvență limbajului oral. Astfel, *irealul*, exprimat fie prin verbele de modalitate *a fi* sau *a avea*: „*Era (eram)* să alunec și să cad", „*Aveam să cad*", fie prin adverbe (sau locuțiuni adverbiale): „*Mai să-l dai* jos", „*Aproape să nu te recunosc*", „*Cît pe ce să cad*", are o frecvență cu mult

mai mare în limbajul oral. Explicația poate sta în faptul că actul comunicării lingvistice se desfășoară într-un moment mai apropiat, temporal sau numai afectiv, de evenimentul „irealizat".

Aceeași frecvență predominantă cunoaște și potențialul, exprimat prin verbul *a putea*: „*Puteai* să-ți rupi un picior..." sau prin verbele *a avea* și *a fi*, întrebuințate în special în construcții interogativ-retorice cu semnificație negativă, cînd vorbitorul vrea să-l convingă pe interlocutor de inexistența unei alte soluții într-o anumită situație: „Ce *era (aveam)* să fac?!". Ipoteza este convertită într-o atitudine de avertisment tot prin adverbul de modalitate *poate*, urmat de verbe a căror acțiune este situată într-un moment posterior comunicării verbale: „Vezi, *poate* aluneci și cazi...", „*Poate* uiți și mîine să aduci cartea".

Propoziții enunțiative-exclamative

Dacă mijloacele morfologice și cele morfo-sintactice de exprimare a modalității diferențiază limbajul oral de cel scris mai mult din perspectiva frecvenței, procedeele fonetice, prozodice și sintactice sînt prin ele însele specifice limbajului oral, mai ales prin permanenta lor împletire. Relațiile de interdependență dintre ele fac din caracterul exclamativ al propozițiilor enunțiative sau interogative (afirmative sau negative) și din propozițiile exclamative o caracteristică definitorie a comunicării orale.

Pe lîngă conținutul semantic rezultînd din funcția referențială a limbii, propozițiile cu caracter exclamativ exprimă și starea afectivă a subiectului vorbitor în momentul vorbirii sau atitudinea lui față de interlocutor. Registrul de stări afective și atitudini este foarte amplu, iar dezvoltarea acestora se întemeiază pe conținutul semantic obiectiv al propozițiilor, pe care, însă, uneori îl depășește. Caracterul exclamativ al propozițiilor este determinat de intonație, iar natura stării afective este sugerată fie de sensul lexical al cîte unui termen constitutiv, fie de sensul lexical și gramatical al verbului-predicat.

Sensul lexical al cîte unui constituient are rol hotărîtor în orientarea stării afective în propozițiile enunțiative. În funcție de aceasta, intonația exclamativă exprimă: extazul, admirația: „Ce zi *minunată* e azi!" sau nemulțumirea acută: „Ce zi *îngrozitoare*-i azi!", disperarea:

„Iar vine *după bani!*" sau bucuria: „*Vine* din nou!", nostalgia după vremi sau evenimente trecute: „Ce frumos era *atunci!*" sau retrăirea anticipată a bucuriei unor evenimente viitoare: „*Ce* frumos o să fie!", plăcerea: „*Straşnic* mai e vinul ăsta!" sau dezgustul: „*Ce poşircă* de vin ne-au putut aduce!", satisfacţia răutăcioasă (sau numai fals răutăcioasă): „*Bine* i-au mai făcut!", indignarea: „N-am mai pomenit *aşa ceva!*..." ş.a.m.d.

În propoziţiile optative şi imperative, natura stărilor afective este cuprinsă şi reflectată în primul rînd în sensul gramatical (modal) al verbului-predicat, eventual în împletire cu cel lexical. Intonaţia exclamativă este impusă de situarea diferitelor stări afective la un înalt grad tensional: „Ce-*aş mai veni* şi eu cu voi!", „*Pleacă* de aici!".

Intonaţia exclamativă modifică topica şi funcţia elementelor lingvistice, în trecerea din plan paradigmatic în plan sintagmatic. Astfel, pronumele şi adverbele interogative devin instrumente exclamative fundamentale: „*Ce* frumos e azi!", „*Cum* mai plîngea!", concomitent cu o situare a însuşirilor nominale sau verbale la superlativul absolut. Adverbele *unde* şi *cînd* exprimă, în construcţii exclamative, surpriza: „Şi *unde nu* incepe-o ploaie!", „*Cînd* colo, dau peste tine...". Conjuncţia *că*, din element de subordonare, devine instrument al superlativului absolut marcat de o anumită stare afectivă: „*Că* hapsin mai eşti!". În realizarea acestei noi funcţii, este întărită de adverbul *mai*, care poate exprima şi singur superlativul: „Încet te *mai* mişti, domnule!".

Un loc aparte îl ocupă în limbajul oral structurile *invocative* (Sextil Puşcariu, *Limba română*, p. 115–116), prin care vorbitorul îşi exprimă indignarea, supărarea, amărăciunea: „Bată-te-ar Dumnezeu să te bată!". Organizarea acestor structuri este, în general, aceeaşi: verb la optativ-potenţial reluat prin conjunctiv plus subiect exprimat prin substantiv denumind fiinţe mitice: „Trăsni-l-ar sfintul să-l trăsnească!". Cind subiectul este exprimat prin substantivul *noroc*, starea afectivă a vorbitorului poate fi şi de apreciere: „Ei, bată-te *norocul* să te bată!...".

Propoziţii interogative exclamative

Dintre propoziţiile interogative, sînt prin excelenţă marcate afectiv propoziţiile interogative retorice. Prin ele

vorbitorul nu cere, de fapt, informații despre vreun aspect al realității, ci afirmă sau mai ales neagă ceva. Aceasta o face la modul interogativ, sau pentru că e dominat de o anumită stare sufletească, sau pentru că vrea să impună interlocutorului un anumit punct de vedere, sau pentru că vrea să-l facă părtaș la o anumită modalitate de a considera problema în discuție.

Subiectul vorbitor este nemulțumit de o anumită atitudine a interlocutorului și-i face reproşuri: „Ai ținut tu vreodată cont de toate astea?!", răspunde iritat, cu duritate la spusele lui: „De unde era să știu că vin chiar azi?!", este ironic: „Cum să nu știe el ce se întîmplă aici?!", sau indignat și cere socoteală: „A fost cineva să-l ajute atunci?", sau își strigă doar indignarea: „Ai mai pomenit d-ta așa ceva?!", „Dar nu ne înțelesesem altfel?!" ș.a.m.d. Interogația retorică exprimă frecvent o afirmație: „Cum să nu-l cunosc?!" sau respinge o afirmație ori o îndoială a interlocutorului: „Cum să uit?!" sau își exprimă regretul: „Să nu rămîn și eu cu el?!".

Interogativele directe exprimă starea sufletească a subiectului vorbitor sau atitudinea lui față de conținutul celor comunicate de interlocutor printr-o intonație afectivă secundară, care o modelează pe cea interogativă principală. Dominantă este, în aceste propoziții, starea de uimire: „Îți place așa un tablou?!" cu care se împletește frecvent nemulțumirea: „*Ai făcut* tu asta?" sau, dimpotrivă, satisfacția, bucuria: „Ai făcut *tu asta?!*". Întrebarea poate conține alteori o amenințare: „Așa?!", cînd vocala finală se prelungește amenințător: „Da-a-a?!", „Nu-u-u?" sau scrutătoare: „Prec*is*?!". Se exprimă, însă, și alte atitudini, îndoiala, de exemplu: „Știu eu?!". cînd semantica propoziției poate tinde chiar spre negație, mai ales dacă subiectul vorbitor nu pare chiar dispus să accepte punctul de vedere al interlocutorului.

Sînt încărcate afectiv atît interogativele totale cît și cele parțiale. La cele dintîi, intonația afectivă interesează, în general, întreaga propoziție și se desfășoară crescendo: „Te-ai dus tu acolo?". Nu puține sînt situațiile, însă, cînd accentul intonațional se concentrează pe un anumit termen, expresie lingvistică a originii stării, de uimire, de exemplu. Acesta ocupă atunci o poziție privilegiată în structura propoziției și determină o modificare a intonației secundare a propoziției, care poate descrește:

„*Acolo* te-ai dus?". Cînd accentul afectiv-intonaţional trebuie să cadă pe subiect, acesta nu mai poate rămîne subînţeles şi nici inclus în desinenţa verbului-predicat, ca în cazul interogativelor neutre, şi se plasează după predicat: „A făcut *el* asta?".

La interogativele parţiale, energia intonaţională se concentrează pe adverbele sau pronumele interogative, de unde se propagă descrescendo, cu o eventuală nouă creştere pe final: „*Unde* l-ai văzut?", „*Cu cine* ai fost?", „*Cînd* s-a întîmplat asta?".

Cînd subiectul vorbitor nu se simte îndreptăţit să solicite ceva în mod imperativ, foloseşte propoziţia interogativă în locul uneia imperative: „Îmi dai şi mie?", „Vrei să mai citeşti o dată?".

O situaţie mai deosebită în exprimarea pe cale sintactică a modalităţii, o constituie propoziţiile în care se împletesc pînă la confundare caracterul interogativ cu cel exclamativ sau (şi) cu cel imperativ. Acestea, trecîndu-şi în umbră aproape total conţinutul semantic denotativ, derivînd din sensul lexical al termenilor componenţi şi din cel gramatical al raporturilor sintactice în care aceştia se cuprind, exprimă mai frecvent surpriza şi uimirea vorbitorului la aflarea unei veşti cu totul ieşită din comun: „Nu mai spune?!", „Fugi de-aici?!", „Ce spui?!", „Ei, taci?!". Intensitatea stării de minunare determină şi intervenţia în propoziţie a unei interjecţii, care ocupă primul loc: „Ei, taci?!", „Ei, lasă-mă?!", „I-auzi!" etc.

Propoziţii exclamative

Prin propoziţii exclamative, subiectul vorbitor absolutizează componenta semantică subiectivă a mesajului; el îşi exprimă o anumită stare, reacţie la atitudinea interlocutorului sau la o anumită realitate extralingvistică. Starea tensională, mai ales de indignare, atinge gradul maxim de implicaţii, determinînd mutaţii fundamentale în planul semantic, lexical şi gramatical, al termenilor componenţi şi al relaţiilor dintre ei; lexical, termenii se înscriu într-un proces metaforic: „Arză-te-ar focul să te ardă!", „Dormi! Dormire-ai somnul de veci!".

Expresie, în general, a stării de indigare sau de amărăciune: „Trăsni-l-ar sfîntul să-l trăsnească!", structurile

exclamative exprimă adesea și stări opuse, de satisfacție și apreciere: „Uita-te-ar relele să te uite!”. Chiar aceeași frază poate să exprime, în funcție de natura termenului nominal, de intonație și mai ales în legătură cu contextul situațional al comunicării lingvistice, stări opuse: mulțumire-nemulțumire: „Bată-te Dumnezeu să te bată!”.

Intensitatea maximă a trăirii stărilor afective care se constituie în nucleul semantic al mesajului determină reluarea aceluiași verb, la același mod (conjunctiv): „Ei, bată-te norocul să te bată!” sau la potențial-optativ (cu ordinea sintagmelor inversată) și conjunctiv: „Mînca-te-ar pămîntul să te mănînce!”.

Unități sintactice

Dezvoltarea și structura enunțurilor sintactice poartă amprenta caracterului dialogat, spontan al comunicării pe cale orală, cu interferența, în grade diferite, dar permanentă, a factorului afectiv.

În caracterul dialogat își au originea enunțurile sintetice, neanalizabile, foarte frecvente, și organizarea eliptică sau fragmentară a textului lingvistic. Caracterul spontan determină predominarea topicii subiective și dezvoltarea dezorganizată a textului.

Enunțuri sintetice

Frecvența ridicată a *enunțurilor sintetice*, numite și *cuvinte-frază* sau *propoziții neanalizabile*, este determinată, de fapt, deopotrivă de caracterul dialogat și de caracterul spontan al limbajului oral. Gradul lor de expresivitate, însă, este determinat de spontaneitatea actului lingvistic și se manifestă în natura și structura lor.

Adverbele-frază *da*, *nu*, neutre în ele însesi, sînt marcate subiectiv, prin realizarea lor fonetică sau/și prozodică: „*Da-a!*”, „*Da-a?!*”, *Mdà!*”, „*Nu!*”. „*Nuu-u!*”.

Locuțiunile adverbiale funcționînd ca enunțuri sintetice autonome, precum „*Ba* bine că nu!”, „Se-nțelege.”, „*Nici* vorbă!”, „*Mai* încape vorbă”?! etc. poartă în ele înseși și o componentă subiectivă, expresie a atitudinii subiectului vorbitor față de mesajul pe care-l transmite. Gradul maxim de expresivitate, în sensul de revelare a mesajului, prin excelență subiectiv, îl ating enunțurile

sintetice realizate prin interjecții, interogative: „Ei?...”, apelative: „Hei!”, volitive: „Ia!”, „St!”, afective: „Uff!”, „Vai!”, apreciative: „Bravo!”.

Unele interjecții funcționează ca enunțuri sintetice autonome numai în planul principal al textului lingvistic: „Hei!”, „Ei!”, „St!”. Altele se întrebuințează atît în planul principal: „Zău?”, cît și în planul secund, printr-o relație de incidență, cînd interjecția subiectivizează mesajul întregului text lingvistic: „Nu știu, *zău*, cum o să ieșim din iarna aceasta...”, „Și tu, *zău*, puteai să fii mai blînd...”.

Enunțuri brevilocvente [18]

În condițiile desfășurării spontane a comunicării orale, subiectul vorbitor recurge frecvent la texte concise, în care „ideea nu se desfășoară” (N. Drăganu) [19] discursiv, ci rămîne concentrată în planul semantic al unui singur termen sau al unui grup restrîns de termeni, cu caracter de construcție fixă: *singur cuc*, *beat criță* etc., sau de model cu deosebire în structuri invocative: „Ce *naiba (dracu, Dumnezeu)* mai vrea și ăsta?”, „De ce *naiba (dracu, Dumnezeu)* am venit eu aici?!”, „Cine *naiba (dracu, Dumnezeu)* a mai scornit și asta?”.

În afara structurilor lingvistice preexistente în planul paradigmatic al limbajului popular, pe baza sistemului de procedee stilistice cu care acestea se înseriu, subiectul vorbitor dezvoltă în permanență (creind sau recreind) structuri sintactice brevilocvente cu dezvoltarea unor enunțuri nominale enunțiative: „Nici ciine, nici ogar”, „După cîteva zile l-a apucat disperarea: *nici tu casă*, *nici tu prieteni*”, „Vorbă multă, sărăcia omului”, enunțiativ-exclamative sau imperative: „Ușa!” ('Închide ușa!', 'Nu ai închis ușa!'), „Gura!” ('Taci din gură!'), „Vorba!” ('Lasă vorba!').

În aceste enunțuri, predicația, funcție esențială pentru desfășurarea comunicării lingvistice, este realizată prin *intonație*, prin care se realizează totodată și componenta subiectivă a mesajului: „*Frumoasă figură*, n-am ce spune!...”, „Isteț băiat!”, „Nemaipomenit!”, „Formidabil!”.

Spre deosebire de enunţurile brevilocvente, *enunţurile eliptice* reprezintă expresia fragmentară a unei gîndiri complete. Subiectul vorbitor lasă la o parte, neexprimat, ceea ce consideră de prisos pentru cantitatea de informaţii pe care o are de transmis; el are în vedere fie cadrul situaţional, care suplineşte golurile pe care el le lasă în exprimare, fie cunoştinţele lingvistice şi culturale ale interlocutorului. Enunţul interogativ „Da-ncotro aşa de dimineaţă, Maria?" se poate lipsi de verbul-predicat întrucît actul de 'a m e r g e' este realizat chiar de destinatarul textului lingvistic. Proverbul „Cine sapă groapa altuia... (cade singur în ea)" poate fi exprimat numai pe jumătate întrucît e considerat cunoscut de interlocutor. Construcţiile eliptice reflectă, cel mai adesea, anumite stări afective care fragmentează exprimarea. Suprimarea verbului zicerii, de exemplu, în reluarea interogativ-retorică a spuselor interlocutorului poate fi expresia unei stări de indignare: „— Tu nu vorbi, că n-ai fost acolo!.../— Cum n-am fost?". Lăsarea neexprimată a termenului al doilea din structura proverbelor face din enunţ expresia indirectă, sugestivă, într-un sens larg, metaforică, a atitudinii subiectului vorbitor faţă de conţinutul obiectiv al mesajului. Prin „Cine sapă groapa altuia...", pe baza unor principii morale, subiectul vorbitor sau avertizează asupra posibilelor consecinţe în desfăşurarea unei anumite acţiuni, sau apreciază pozitiv eşuarea, în cele din urmă, a acestei acţiuni sau a autorului ei.

În legătură cu starea afectivă a subiectului vorbitor şi cu spontaneitatea comunicării pe cale orală, elipsa provoacă adesea „dezorganizarea" enunţului. Fenomenul se petrece mai cu seamă cînd se asociază într-o aceeaşi frază propoziţii analizabile şi propoziţii neanalizabile: „Nici de la voi n-a fost nimeni?/— Ba de la noi da", sau cînd se reproduce, în vorbire directă legată, fraza unei terţe persoane, fără întrebuinţarea verbului zicerii, însă: „S-a repezit la mine că de ce nu poate pleca şi el", „Eu am încercat să-l liniştesc, dar el că nu, că nici nu vrea să audă, că să-l duc imediat acolo".

Sînt rezultatul unor elipse cele mai multe din mijloacele marcate subiectiv de exprimare a opoziţiei sintactice afirmativ—negativ. Sintagma „*Nici vorbă*" este „fragmentul" lingvistic realizat dintr-un enunţ gîndit în între-

gime de subiectul vorbitor, care nu mai reia, însă, părțile comune cu fraza interlocutorului: „Și spui că poți face tu asta?/ — Nici vorbă (că pot face asta eu)". Și tot așa, „*Da' cum*", sau „*Da' cum să nu*" sînt fragmentele unui enunț precum „Da' cum să nu știu cine e fata asta?!", gîndit ca răspuns la întrebarea „Și adică tu știi cine e fata asta?!".

În exprimarea modalității sintactice, subiectul vorbitor, fără să mai reia fraza interlocutorului, situează conținutul acesteia, prin întrebuințarea doar a instrumentului modal (un adverb sau o locuțiune adverbială de modalitate), sub semnul *probabilității, ipotezei* etc.: "Vine și Mircea mîine?/ — *Probabil (Poate)*". Cînd modalitatea se exprimă prin verbe subiective (dar nu semiauxiliare), subiectul vorbitor fragmentează adesea enunțul imediat după conjuncția de subordonare, iar aceasta se solidarizează fonetic cu verbul regent: „O fi știind el ceva... /— *Cred că* [(Cre'că) știe el ceva]." Așa trebuie să fi luat naștere adverbele *parcă* (<pare că), *pisănică* (<pe semne că), *mătincă* (<mă tem că).

Aceste din urmă structuri eliptice se apropie de enunțurile marcate de *subînțelegere*.

Subînțelegerea

Desfășurarea în dialog a comunicării orale, în prezența ambilor protagoniști care își alternează rolurile, asigură enunțului global continuitate semantică prin articularea replicilor individuale care, în sine, reprezintă enunțuri fragmentare; subiectul vorbitor nu mai repetă termenii exprimați deja de interlocutor sau de el însuși într-o replică anterioară. Fenomenul caracterizează mai ales frazele prin care subiectul vorbitor răspunde unor enunțuri interogative parțiale: — „Cînt pleci la mare?/— Mîine."

Subînțelegerea poate trece — și a trecut în limbajul popular — într-o serie de sintagme relativ fixe, marcate subiectiv, care pot fi asimilate elipsei. Construcțiile caracterizează în special sintaxa frazei; propozițiile subordonate rămîn neexprimate cînd predicatul lor ar fi fost realizat prin același verb ca și predicatul din regentă: „Las' să plătească, că *are de unde* (plăti)", „Aș merge și eu la film dar *n-am cu cine* (merge)."

Cînd o anumită stare afectivă impune neexprimarea „obiectului" care a cauzat-o: „Să știi că... (el)", „Doar n-o fi... (Mircea)?!", subînțelegerea devine *suspensie*.

În limbajul oral, mesajul se constituie și se comunică prin împletirea elementelor de limbaj verbal cu elemente de limbaj neverbal, într-un fenomen de *sintaxă mixtă*[20].

Fiind plasați în chiar cadrul situațional, unul în prezența celuilalt și fiind, cel mai adesea, în contact imediat cu „obiectele" realității despre care urmează că comunice, protagoniștii îmbină în permanență limbajul sonor articulat cu limbajul vizual, cinetic: privire, surîs, mimică, gestică etc., ceea ce are consecințe asupra actualizării semnelor lingvistice în context. Indicarea cinetică a unui obiect, de exemplu, face superfluă exprimarea lui lingvistică printr-un termen-complement. În felul acesta verbul sau interjecția tranzitivă se pot construi fără complement direct: „*Ține* (cartea)!", „*Poftim* (revista)!". Privirea cadrului situațional de către amîndoi protagoniștii acordă sens exact (sau numai aproximativ) enunțurilor sintetice: „*Da* (Nu)", care nu mai sînt replici ale subiectului vorbitor la propoziții interogative totale, realizate lingvistic de interlocutor, ci la o comunicare desfășurată prin intermediul privirii „interogative" a interlocutorului: „Să-l pun aici? / — Da/Nu)". Aceleași fraze neanalizabile pot fi provocate de urmărirea de către subiectul vorbitor a comportării interlocutorului: „*Nu*!" ('Nu-l pune acolo!'; subiectul vorbitor a urmărit cum acționează interlocutorul) sau „*Nuuu!*" ('Nu-l arunca!' sau 'Nu te așeza!' sau altceva...; subiectul vorbitor vrea să-l oprească pe interlocutor de la săvîrșirea unei acțiuni). În aceleași condiții se pot exprima lingvistic și numai elementele circumstanțiale: „Mai jos" (subiectul vorbitor dă indicații interlocutorului despre așezarea unui tablou), sau chiar numai instrumente categoriale; pentru exprimarea aspectului, de exemplu: „Încă!" (subiectul vorbitor cere interlocutorului să continue acțiunea pe care o desfășoară: „Mai urcă *încă* puțin!", „Mai pune *încă* o cantitate" etc.). În funcție și de intonație, elementul lingvistic sugerează starea afectivă sau atitudinea subiectului în legătură cu realitatea extralingvistică, neexprimată lingvistic: „*Iar?*" (vorbitorul este nemulțumit: „*Iar* vine ăsta?", „*Iar* să mă duc?", „*Iar* ai venit?").

În legătură cu predominarea caracterului concret al reprezentării „lumii" extralingvistice în dinamica internă a planului semantic al textului lingvistic, în planul paradigmatic al limbajului popular s-au acumulat în timp semne lingvistice complexe, realizate prin repetarea termenului de bază. Locuțiunile astfel alcătuite se caracterizează printr-o anumită organizare ritmică, subordonată componentei estetice a expresivității limbajului popular: *din vreme-n vreme*, *din loc în loc*, *din ce în ce*, *din cînd în cînd*. Unele locuțiuni astfel constituite se caracterizează și prin capacitatea de a exprima sau sugera și atitudinea sau aprecierile subiectului vorbitor în legătură cu „lumea" extralingvistică: ironia: *nici prea prea*, *nici foarte foarte*, *care mai de care*, *cîte și mai cîte*, nedeterminarea: *cine știe cine*, *cine știe ce* etc.

Mijloc important de constituire a unor semne lingvistice și de exprimare a unor sensuri gramaticale, repetiția se cuprinde în sistemul de procedee stilistice specifice limbajului popular, prin care se potențează planul semantic al termenului reluat prin dezvoltarea concomitent și a componentei semantice subiective a mesajului, ca expresie a participării afective a subiectului vorbitor la reflectarea lingvistică a realității extralingvistice.

În strînsă legătură cu specificul stării afective, repetiția se împletește uneori cu fenomenul diminutivării termenului reluat sau cu dezvoltarea unei relații sintactice de subordonare, mai ales, dar numai în planul expresiei. În felul acesta, înscriindu-se în expresivitatea limbajului popular, primesc amprenta unor stări afective (tandrețe, compasiune, părere de rău, nemulțumire etc.) sau a unor atitudini variate (apreciere, admirație, ironie etc.):

— superlativul unei însușiri, exprimată adjectival, substantival sau prin numeral: „Era *gol-goluț*", „Stă *singur-singurel* în toată casa", „L-a făcut *bucăți-bucățele*", „Se crede *deșteptul deștepților*", „O să vedeți *minunea minunilor*", „Sînt toți oameni *unu și unu*" etc.;

— intensitatea unei stări: „Cînd am ajuns acasă, *rău și rău*, de nu mă mai puteam mișca", „*Of-of-of* !", „*Vai-vai-vai* !", „*Vai de mine și de mine* !", „*Vai de noi și de noi* !" etc.;

— intensitatea și durata unor acțiuni sau stări: „*Plouă și plouă* de parc-ar veni potopul", „*Și plînge și plînge*

de crezi că cine știe ce mare nenorocire i s-a întîmplat" etc. ;

— continuitatea, succesiunea sau regularitatea în desfășurarea unor acțiuni : „Aprinde *țigară de la țigară*", „Mă duc pe la ei *săptămînă de săptămînă*", „Face *zi de zi* același lucru", „Vestea s-a transmis din *om în om*" etc. ;

— totalitatea sferei de cuprindere a unei acțiuni : „Au luat *stradă cu stradă*", „Au cercetat *casă cu casă*" etc. ;

— superlativul cantitativ : „Tot veneau *sute și sute* de oameni", „Era *lumea de pe lume*", „Era *lume peste lume*", „Veneau de peste tot *șiruri-șiruri*" ;

— absolutul precedenței : „*Întîi și-ntîi* să-mi spui unde-ai fost" ;

— absolutul negației sau afirmației : „Ai făcut tu asta ? — *Nu-nu* ! *(Da-da!)*" etc.

Prin reluarea adverbului de aspect *mai* sau *aproape*, se accentuează iminența producerii unei acțiuni : „*Mai-mai* să cad", „*Aproape-aproape* să nu-mi dau seama că ești tu" etc.

În mod frecvent, repetiția devine semnificativă în sine ; exprimă mai mult (sau exclusiv) starea afectivă sau atitudinea subiectului vorbitor :

— tandrețe : „Să vii *repede-repejor!*" ;

— reproș și amenințare : „*Lasă-lasă*, c-ai să vezi tu ce te așteaptă !", „*Vezi, vezi,* poate vin la tine !", „*Băiete, băiete,* se vede că ți-i prea bine . . .", „*Hai, hai* că mă supăr !" etc. ;

— indiferența : „Dacă vrei să vii, *bine de bine*, dacă nu . . .",

— nerăbdarea sau concesia : „*Bine-bine*, treci mai departe ! . . .", „*Bine, bine*, lasă asta ! . . ." ;

— nemulțumirea : „Off ! *doamne-doamne*, că greu mai merge !" ;

— uimirea : „*Mamă, mamă*, ce de lume !" ;

— intensitatea trăirii afective a unor evenimente : „*Ce nenorocire! Ce nenorocire!*" ;

— intensitatea unei convingeri : „*Odată și odată* tot ai să vii" ;

— superlativul admirației : „O carte *cu totul și cu totul* excepțională".

Prin repetiție, alteori, subiectul vorbitor vrea să atragă atenția interlocutorului asupra unor elemente din realitate: „*Tramvaiul*, domnule, *tramvaiul!*", „*Ușa*, ei, *ușa!*", reliefează pentru el semantica de adîncime, accentuat subiectivă, a unor componente lingvistice: „*Doi ani*, domnule, *doi ani* am stat acolo." sau îi respinge cu precipitare ori indignat spusele: „*Nu-nu-nu*! nu schimba discuția!".

Caracterizate prin predominarea stării afective, mai ales de indignare, imprecațiile sînt construite în baza unor repetiții verbale: „*Mînca*-l-*ar* pămîntul *să*-l *mănînce!*"

*

Cînd termenii care se repetă desfășoară, prin funcții sintactice diferite, un raport semantic de identificare, repetiția trece în *tautologie.*

Rezultînd dintr-o necesitate afectivă de subliniere a unui numit component al mesajului verbal pe care subiectul vorbitor îl are de transmis, forma cea mai frecventă de tautologie o constituie reluarea subiectului în funcție de nume predicativ: „Nu-i nimic de făcut: *legea*-i *lege* și gata". Prin această subliniere, vorbitorul este ironic-disprețuitor: „*Obraznicu*-i tot *obraznic*", „*Prostu*-i *prost* și n-ai ce-i face", ferm în convingeri și atitudini: „*Școala*-i *școală*, și nu se mai discută", „La mine *cuvîntu*-i *cuvînt*", „*Viața*-i *viață* și *literatura literatură*".

În afara raportului *subiect—predicat*, desfășurat și la nivel de frază: „*Ce-i minciună* e *minciună*, degeaba vrei tu s-o întorci acum", „*Sînt* și eu *cum sînt*, ce vrei?!", tautologia ia și forma altor raporturi sintactice:

— de referință (foarte frecvent): „*De beat* se vede cît de colo că ești *beat*", „*De vorbit aș vorbi* eu, dar nu știu cum să încep" etc.;

— de scop; cînd, de fapt, relația nu e de finalitate; prin tautologie, subiectul vorbitor subliniează ironic desfășurarea în gol a unei activități, mai ales a actului lingvistic: „*Vorbești ca să vorbești*" sau „*Vorbești ca să nu taci*" (tautologie semantică);

— de timp; mai ales, iritat, subiectul vorbitor își afirmă seriozitatea absolută în desfășurarea activităților abordate: „Eu cînd *fac* o treabă o *fac*" „Apoi el cînd *scrie scrie*...", își exprimă opțiunea afectivă pentru situarea

fiecărui eveniment în propria-i matcă: „Apoi știu că înainte vreme, *cînd era iarnă era iarnă*", „Acolo, *cînd e frig*, apoi *e frig*";

— prin reluarea verbului-predicat din regentă într-o completivă directă, subiectul vorbitor lasă în nedeterminat unele date ale realității: „*A făcut ce-a făcut* și a cîștigat", tinzînd să-l domine pe interlocutor printr-o atitudine insinuantă: „*Știu* cu *ce știu*..."

Relații sintactice

Caracterul concret al limbajului popular și spontaneitatea comunicării orale își lasă amprenta asupra naturii relațiilor sintactice și asupra raportului dintre planul expresiei și planul lor semantic.

Raporturile de subordonare rămîn în mod frecvent implicite, în planul semantic al textului, fiind dominate de raporturile de coordonare (și mai ales de coordonarea copulativă), care le „înlocuiesc". Astfel, în enunțul „Dacă s-a întîmpla și nu-i găsi pe nimeni, să te întorci imediat", între *s-a întîmpla* și *nu-i găsi pe nimeni*, în plan semantic trebuie intuită o relație de interdependență predicat—subiect, relație mascată în planul expresiei gramaticale de o relație de coordonare copulativă. În enunțurile „Te duci și-i arăți și-i tot degeaba", „Mă vezi că nu mai pot de obosită și nici nu-ți trece prin gînd să-mi dai o mînă de ajutor", relația de coordonare maschează un raport semantic concesiv. Enunțul „Eu mă omor cu un milion de treburi, și el stă și se uită" conține în plan semantic o relație de opoziție ș.a.m.d. Construite astfel, enunțurile se înscriu în expresivitatea generală a limbajului popular prin caracterul lor accentuat subiectiv.

Cînd se exprimă gramatical, relațiile de subordonare se caracterizează prin elemente specifice, unele marcînd textul din perspectiva componentei subiective a mesajului: *las'că, plus că, măcar că, de vreme ce* ș.a. Unele elemente de relație, cum sînt conjuncțiile *că* și *de*, marchează textul din perspectiva acțiunii funcțiilor poetică și expresivă. Astfel, conjuncția *că* funcționează ca instrument al propozițiilor enunțiative exclamative și ca element de asigurare a echilibrului ritmic al enunțului: „*Că* rău mai ești!..." Conjuncția *de* reliefează conținutul semantic al enunțului dominat de modul potențial-optativ al verbului-predicat: „*De*-ar veni odată vara!..." Conjunc-

ției *de*; se alătură uneori, în sensibilizarea stării subiectului vorbitor, adverbele *măcar* sau *numai*: „Măcar *de*-ar veni și el!...”, „*Numai* de-ar trece mai repede!...”

Raporturile de subordonare sînt în mod frecvent polisemantice; în planul lor semantic coexistă mai multe categorii de informații „obiective”, situate într-o anumită perspectivă subiectivă. Coexistă cel mai frecvent, în simultaneitate, circumstanțele de *condiție* și *cauză*: „*Dacă tot ai pus problema*, hai să discutăm!”, *timp* și *cauză*: „Cum de-abia am venit, *cînd eu sînt aici de mai bine de o jumătate de oră?!...*”, *cauză* și *scop*: „*La ce* să mai fi rămas acolo?”

Sub presiunea stării afective a subiectului vorbitor, poziția termenilor (propoziționali) înscriși în desfășurarea relației sintactice este inversată: „*Cînd* am dus-o prima dată la mare nu avea mai mult de trei ani”. Răsturnarea relației logice din planul semantic al raportului temporal, prin *cînd invers* [21], este determinată cel mai adesea de intervenția unui factor surpriză care, trecînd în planul semantic al regentei „reale”, îi marchează stilistic planul expresiei prin asocierea adverbului relativ *cînd* cu adverbul *deodată*: „Mergeam așa fără țintă, *cînd deodată* îl zăresc pe Andrei” sau cu sintagmele adverbiale *numai ce*, *numai iacă (ce)*: „Stătea liniștit în cerdacul casei, *cînd numai ce* aude un țipăt ascuțit!”

*

Caracterul spontan al comunicării orale și, în legătură cu aceasta, intervenția liberă a elementului afectiv, determină o mare libertate sintactică în organizarea textului. Între linearitatea expresiei sintactice și dezvoltarea planului semantic se instituie o accentuată stare tensională în care-și au originea *anacolutul*, *dislocarea sintactică* și *relația de incidență*, „figuri” sintactice cu diferite grade de interdependență între ele. Cauza *dislocării* sintactice se află adesea în intervenția planului *incidenței* în planul prim, obiectiv, al comunicării lingvistice iar cauza *anacolutului* stă frecvent în dislocarea sintactică. În același timp, intervenția factorului afectiv răstoarnă ordinea obișnuită, obiectivă, „logică”, a termenilor funcționali din structura textului lingvistic, determinînd dezorganizarea acestuia printr-o topică subiectivă, expresivă.

În comunicarea orală, fraza este mereu întreruptă de interjecții, cuvinte și construcții exclamative, invocative construcții și propoziții incidente.

Prin construcții și propoziții incidente (exclamative, invocative etc., înscrise, prin relația de incidență, în enunțuri complexe, „profund impresioniste"), subiectul vorbitor își exprimă starea sa afectivă și atitudinea față de obiectul comunicării : „A căzut, *fir-ar să fie*, și s-a spart", „Am ajuns, *din păcate*, mult prea tîrziu", „Neobrăzatul de Mihai, *că altfel nu-i pot spune*, s-a repezit la ea..."; „Vine, *fără îndoială*, și Doina", „Mihai s-a supărat — *și pe bună dreptate* — că nu i-ați ținut și lui un loc lîngă voi", completează enunțul cu date noi : „Și după ce i-am dat două sute de lei — *că asta am uitat (uitasem) să-ți spun, că mi-a cerut și bani* — , dus a fost", restabilește contacte comune cu interlocutorul, într-un anumit sector al experienței de viață sau al cunoașterii : „Și m-a bătut așa la cap trei zile, *că tu îl știi cum îi el*, încît n-am avut ce face și i-am dat-o" sau verifică (prin funcția fatică a limbii) menținerea sau calitatea contactului lingvistic cu destinatarul : „S-a umilit, *mă-nțelegi?*, s-a umilit pînă-ntr-atît că nu mai dădea nici el singur doi bani pe el". Propozițiile interogative, rezultînd din acțiunea funcției fatice a limbii, devin frecvent simple ticuri verbale : „A trebuit, *nu-i așa*, să fac cum a spus el".

În dimensiunea narativă a dialogului oral, în reproducerea unei convorbiri anterioare, subiectul vorbitor rupe adesea firul narării prin introducerea verbului zicerii : „Nu pot, *zice*, să merg cu tine..." „Eu, domnule, *zic*, nu pot proceda ca ceilalți...", verb devenit, de asemenea, în mod frecvent, tic verbal : „Plec, *zice*, și nu mă mai întorc, *zice*, niciodată aici, *zice*".

În comunicarea orală, subiectul vorbitor acordă preferință frazelor scurte, frecvența ridicată a acestora derivă din desfășurarea dialogată a actului lingvistic. Cînd intervine, însă, în dialog cu texte narative, el desfășoară fraze mai ample, în care se împletesc mai multe planuri, în funcție de diverse stratificări și ramificări ale datelor scoase din amintire : „Cînd m-am dus eu la el, *cred că era într-o joi sau poate sîmbătă*, u i t e c ă n u - m i m a i a m i n t e s c e x a c t, el se pregătea de plecare".

Frazele incidente care provoacă dislocarea pot rămîne în planul obiectiv al comunicării, chiar dacă desfășoară un plan secund, paralel cu cel principal, cu care începe enunțul: „Cărțile pe care ți le-am dat mai demult, *sper că n-ai uitat de ele*, te rog să mi le aduci mîine la facultate", sau trec într-un plan subiectiv, al exprimării atitudinii afective față de conținutul comunicat: „Iar am alunecat, *fir-ar să fie de polei*, de era să-mi rup un picior".

Anacolutul

Intervenția rapidă, scăpată de sub control, a stărilor afective ale subiectului vorbitor, depășește adesea ritmul de închegare a frazelor, ceea ce duce la întreruperea organizării sintactice cu care se începe textul și continuarea lui într-o altă organizare, impusă de noua perspectivă din care este reflectată lingvistic realitatea: „Cine-o fi făcut asta, am să i-o plătesc eu cu vîrf și îndesat!".

Cele mai frecvente sînt construcțiile cu *subiect suspendat (nominativum pendens)* și cele provocate de pronumele relative *cine* sau *care*.

Sub imperiul unor stări afective sau datorită dislocării sintactice (cel mai adesea provocată tot de o stare afectivă), subiectul vorbitor lasă suspendat pronumele sau substantivul—subiect, dezvoltînd propoziției apoi o altă relație subiect-predicat, sau, eventual, lăsînd predicatul (verb impersonal) fără subiect: „*Eu*, numai cît mă gîndesc la cele întîmplate, și-mi vine să intru în pămînt de rușine", „*Mama*, cînd m-a văzut intrînd pe ușă, mai că nu-i venea să-și creadă ochilor".

Pronumele relativ *cine* sau *care*, concomitent cu rolul lor în frază, de elemente de relație, dezvoltă și diferite funcții sintactice în propoziția în care se include. Subiectul vorbitor își construiește fraza în legătură doar cu funcția pronumelui în propoziția subordonată (de obicei subiectivă sau completivă, directă sau indirectă), fără a mai ține seama și de funcția sintactică a propoziției pe care o introduce și care ar trebui să-i modifice forma cazuală (sintetică sau prepozițională); „*Care-a făcut asta* să nu-i mai aud pașii pe aici!", „*Cine ți-a mai spune așa ceva* să-l trimiți imediat la mine".

În fraze mai ample, cu mai multe subordonate, cu propoziții sau mai ales construcții gerunziale (sau infiniti-

vale) intercalate, subiectul vorbitor ezită în a „adapta" pronumele relativ, cînd la funcția sintactică din construcția intercalată : „Nu-i el băiatul *căruia, aflîndu*-i numele, m-ai trimis ieri la taică-su?", cînd la funcția sintactică din propoziția următoare celei intercalate : „Nu-i el omul *care* să **p o ț i s p u n e c ă n u - ș i ț i n e c u v î n t u l**"

Încă mai frecvente sînt frazele în care anacolutul se constituie din apariția unei discontinuități la nivelul categoriilor gramaticale de persoană și număr din punctul de vedere al subiectului : „Și cînd *ajung* acasă, **a p u c ă - t e**, băiete, **de t r e a b ă** !", „După ce *a dat* colțul, mai **i a - i u r m a** dacă poți !".

Topică subiectivă

Atît *anacolutul* cît și *dislocarea sintactică* se află adesea în relații de interdependență cu modificarea ordinii obiective a constituienților unei propoziții sau fraze. Astfel, datorită conținutului afectiv cu care o încarcă subiectul vorbitor, propoziția atributivă din fraza : „Să nu-l mai văd pe aici pe cel *care umblă cu asemenea minciuni!*", ușor modificată, ocupă locul întîi în frază, concomitent cu o dezorganizare, prin anacolut, a enunțului : „*Cine umblă cu asemenea minciuni* să nu-l mai văd pe-aici !".

În limba română, datorită, între altele, și flexiunii sintetice mai accentuate, ordinea cuvintelor în propoziții și a propozițiilor în fraze este mai liberă decît în alte limbi. Există, totuși, o topică „neutră, obiectivă", care reflectă, în planul expresiei, o ordine logică a elementelor alcătuitoare în plan semantic, implicînd trecerea de la cunoscut la necunoscut, de la regent la subordonat. Intervenția factorului afectiv răstoarnă această succesiune, impunînd ordinea perceperii subiective a lumii.

Rezultînd din predominarea factorului afectiv asupra celui intelectual, *topica subiectivă* se află aproape în permanență împletită cu diverse alte elemente prin care se desfășoară modalitatea sintactică : intonația, accentul, prelungiri de vocale etc. În acest cadru, frazele exclamative și construcțiile nominale (derivînd din brevilocvență sau elipsă) sînt structuri pentru care răsturnarea topicii obiective este o caracteristică definitorie.

În perceperea afectivă a „obiectelor" realității, subiectul vorbitor reține anumite însușiri ale acestora pe care le propune ca esențiale, în comunicare, fie prin atribut,

fie prin nume predicativ antepus substantivului (pronumelui) care definește „substanța" obiectelor : „*Înalt* mai e băiatul acesta !", „*Strașnic* vin ne-ai adus în seara aceea !". Prin intonație, accent, prelungirea vocalei accentuate, apoi, subiectul vorbitor își exprimă admirația : „*Dezghețat* copil !", nerăbdarea : „*Departe* mai e cabana asta !", ironia : „*Mare* lucru ai făcut !", indignarea : „*Ticălos* mai e vărul acesta al tău !", „*Al dracului* om mai ești !" ș.a.m.d.

În interpretarea afectivă a raporturilor dintre „obiectele" realității, obiectul căruia i se circumscrie o acțiune (fie că funcționează gramatical ca subiect fie că funcționează ca un complement) sau împrejurările în care aceasta se desfășoară devin fundamentale, iar termenii prin care se exprimă primesc relief stilistic și prin ocuparea unei poziții privilegiate (fie prin ordinea în sine, fie prin răsturnarea topicii neutre) în planul sintagmatic al enunțului lingvistic.

Complementul direct sau indirect, cel sociativ sau cel de agent preced verbul regent, cînd acțiunea acestuia, cunoscută anterior, este neimportantă, sub aspect afectiv, pentru vorbitor; pe acesta îl bucură sau nemulțumește, îl interesează obiectul asupra căruia se răsfrînge acțiunea : „Poftim, *mere* ai vrut, *mere* ți-am cumpărat", rezultatul acțiunii : „*Epigrame* a pretins, *epigrame* i-am făcut", persoana în favoarea sau defavoarea căreia acțiunea se desfășoară : „*Lui Dan* i-ai dat-o, *de la Dan* ia-o !", persoana care a săvîrșit o acțiune : „Ba *de Mihai* a fost bătut, nu de Ion" sau care s-a asociat subiectului : „Așadar, *cu Dana* pierzi tu serile ? !" etc.

Datorită aceleiași orientări a interesului afectiv al vorbitorului, „subiectul-obiect" [22] al verbelor impersonale relative, care în comunicarea neutră urmează verbului-predicat : „Îmi trebuie *o carte* de fizică", „Nu s-a întîmplat *nimic*", trece acum pe primul loc : „*Nimic* nu-ți mai place de la o vreme", „*Bani* îmi trebuie, nu vorbe", „*Ceva* s-a întîmplat cu el, nu se poate, prea rămîne mereu pe gînduri" etc. Aceeași schimbare de poziție realizează „subiectul-obiect" al verbelor personale întrebuințate impersonal, prin diateza pasivă exprimată cu ajutorul pronumelui reflexiv : „*Multe lucruri urîte* se spun despre tine..."

Cînd este preocupat de împrejurările desfășurării unor acțiuni, subiectul vorbitor marchează stilistic, prin poziție

şi intonaţie, termenii care dezvoltă sintactic funcţii circumstanţiale : „*De ruşine* plîng, dacă vrei să ştii, nu de altceva", „*Prin apă* a trecut, auzi, prin apa aceea îngheţată", „*După lemne* m-am dus atunci, să ştii, nu după altceva", „*Totdeauna* mi-ai răspuns urît" ş.a.m.d.

Trecerea în prim-plan a complementelor sau a circumstanţialelor reliefează totodată stilistic şi subiectul propoziţiei, cînd acesta, polarizînd interesul afectiv sau intelectual al vorbitorului, îşi păstrează poziţia „obiectivă" în interiorul relaţiei cu verbu-predicat : „*De muncă* n u m a i l e n e ş i i se sperie", „*Geamul* t u l-ai spart", „*Cu Alexandru* e u am fost", „*Mîine* t u te duci" ş.a.m.d.

Intervenţia stării afective a subiectului vorbitor provoacă reorganizări ale enunţului lingvistic mai ales în interiorul raportului dintre circumstanţiale şi regentă, restabilind, prin planul expresiei, ordinea „logică" a unor relaţii interne dintre obiecte şi fenomene, răsturnată prin topică „neutră", sau, dimpotrivă, sfărîmînd-o.

Prin topica *inversă* a propoziţiilor circumstanţiale care o exprimă, cauzalitatea îşi recîştigă primul loc : „*Fiindcă n-am vrut*, de-aceea n-am venit, eşti mulţumit ?". Modalitatea de desfăşurare a acţiunii, finalitatea sau circumstanţele temporale şi spaţiale se impun ca perspective dominante în interpretarea subiectivă a realităţii, prin răsturnarea unei ordini „fireşti" : „*Parc-ar fi nebun*, aşa se poartă", „*Cum m-ai învăţat tu*, aşa am făcut, şi uite ce-a ieşit !", „*Ca să vadă mai bine*, s-a ridicat în picioare", „*Unde îmi spune*, acolo mă duc", „*Pînă să-mi dau seama* despre ce-i vorba, el dispăruse" ş.a.m.d.

Cînd sînt introduse prin pronume sau adverbe relative, subiectivele şi completivele, directe sau indirecte, trec în faţa regentei, de fapt, datorită încărcăturii afective pe care o primesc aceste elemente cu dublă funcţie, ca urmare a interesului deosebit al subiectului vorbitor pentru aflarea unor date necomunicate de interlocutor sau de o altă persoană : „*Unde ai fost* mă interesează, nu cu cine", „*Ce ai făcut acolo*, vreau eu să ştiu", „*Cine ţi-a dat voie să pleci*, te rog să-mi spui" etc.

Vorbire directă şi vorbire indirectă

În desfăşurarea dialogată a comunicării orale intervin în mod frecvent dezvoltări narative care pot conţine un alt dialog, anterior, pe care subiectul vorbitor îl transformă

în substrat al mesajului său lingvistic. Actualizarea acestui dialog se realizează prin *vorbirea directă*, prin *vorbire indirectă* sau prin *vorbire directă legată*.

Prin *vorbire directă*, subiectul vorbitor reproduce un dialog purtat anterior, pe care îl introduce în enunț cu ajutorul verbelor zicerii sau al altor verbe, alese în funcție de modalitatea de desfășurare a comunicării relatate și de modul său de reflectare a acesteia. El poate folosi verbe generice: *a spune, a zice, a întreba, a răspunde*, cărora li se alătură frecvent verbul *a face*: „Cînd am ajuns acasă, m-*a întrebat*: De unde vii?/ — De la mama, i-am răspuns", „De ce-ai venit, *face* el la mine" sau se poate servi de verbe cu un plan semantic mai concret și mai complex totodată: *a țipa, a striga, a răcni, a îngîna, a murmura* etc.: „Ieși de aici, *a răcnit* el la mine". Prin aceste verbe și prin altele, care exprimă stări psihice sau atitudini: *a se mira, a se plînge, a se smiorcăi, a rîde, a-și bate joc, a-l lua în rîs, a se repezi* etc., subiectul vorbitor transmite și date despre starea sufletească, atitudinea, comportamentul interlocutorului precedent: „Cum, tu aici, *se miră* el, cînd mă văzu intrînd", „Nu mai suport situația asta, începu el *să se plîngă*", comunicîndu-i totodată propria atitudine.

Spre a tărăgăna relatarea, vorbitorul simte adesea o plăcere deosebită (care devine frecvent tic verbal) să repete verbele zicerii: „Unde-ai fost, *întreabă* el./ — Nicăieri, *zic*. / — Cum așa? *întreabă* el mirat; te-am sunat, *zice*, la telefon și nu mi-ai răspuns...". Alteori, dinamizează relatarea lăsînd neexprimat verbul zicerii: „Eu plec, zice el, și eu: Pleacă, n-ai decît".

Prin *vorbire indirectă*, subiectul vorbitor reproduce dialogul anterior prin dezvoltarea unui raport de subordonare a acestuia față de un verb de declarație, concomitent cu modificarea gramaticală (morfologică și sintactică) a termenilor esențiali ai enunțului anterior: verbul-predicat și pronumele, subiect sau complement. Fraza „Mi-a spus să mă duc" este expresia modificată a frazelor: „Mi-a spus: Du-te!".

Pentru sugerarea cadrului situațional sau afectiv în care s-a desfășurat dialogul anterior, ca și pentru exprimarea propriei atitudini față de interlocutorii sau protagoniștii acelui dialog, subiectul vorbitor selectează verbe regente în funcție de sfera lor semantic-afectivă: *a pre-*

tinde, a le lăuda, a se bîlbîi, a răcni, a mormăi etc.: „*S-a lăudat* că aduce el mingea", „El *pretindea* că ţi-a comunicat data exactă", sau situează la diferite forme modale verbul din subordonată: „Spune că i *s-ar fi făcut* o nedreptate...".

Atitudinea de detaşare, de neangajare morală, faţă de conţinutul celor relatate, subiectul vorbitor şi-o exprimă alteori prin adverbul *cică*: „Mi-a spus că s-a dus, *cică*, de vreo două ori pe acolo", sau prin construcţii incidente: „Spune că a ajuns el primul, *auzi, mincinosul!*". În fraza „El *pretinde* că *i-ai fi făcut o nedreptate* cu nu ştiu cîţi ani în urmă", subiectul vorbitor se detaşează de spusele interlocutorului anterior, o dată prin verbul regent, *a pretinde*, şi a doua oară prin sensul gramatical al verbului din subordonată aflat la modul potenţial-optativ. În fraza „Spune că *ar fi fost* el primul, *fir-ar să fie de palavragiu!*", vorbitorul respinge adevărul conţinut în enunţul anterior o dată prin forma modală a verbului subordonat şi a doua oară prin enunţul incident.

În anumite condiţii afective, subiectul vorbitor combină în interiorul aceleiaşi fraze elemente de vorbire directă cu elemente de vorbire indirectă. Fenomenul ia frecvent forma de *vorbire directă legată* [23]; vorbitorul reproduce fraza dialogului anterior, întocmai sau cu modificări la nivelul categoriei gramaticale a persoanei, situînd-o în raport de subordonare faţă de un verb de declaraţie (sau un înlocuitor) prin intermediul conjuncţiei *că*: „Şi a început să-mi spună *că* du-te, domnule, la el şi-i cere iertare!", „S-a repezit la mine *că* de ce nu i-am spus şi lui de întîlnire", „A vrut să ştie *că* de unde am aflat eu ce-a făcut el la ţară".

Prin *stil indirect liber*, o dată cu ştergerea graniţelor dintre planul personajelor şi planul naratorului, povestitorul popular îşi asumă identitatea personajului, tensionînd actul comunicării: „Acestea erau, mă rog, domniilor-voastre, curţile celor trei zmei, pe care îi biruise şi omorîse Voinic de Plumb. *Ce să facă el acum? Cum să intre?* Asta clocotea în crierii lui." *(Fata din dafin*, p. 21*)*

În desfăşurarea comunicării orale, în interiorul limbajului popular, enunţul lingvistic se caracterizează printr-o permanentă împletire a acestor figuri sintactice.

Limbajul oral se caracterizează printr-o structură relativ omogenă, sub aspect lingvistic și stilistic deopotrivă. Omogenitatea stilistică este asigurată, indirect, pe de o parte, de constanța raportului dintre trăirile afective și manifestarea lor lingvistică, pe de alta, de întemeierea limbii române literare pe limbajul popular, și direct, de existența unui sistem de procedee și mărci stilistice relativ stabil.

Pe fondul acestei omogenități, însă, care distinge limbajul oral de limbajul scris, modul specific în care acționează funcția stilistică asupra celorlalte funcții ale limbii în procesul comunicării — în legătură cu anumite condiționări extralingvistice — determină actualizarea în mod diferit a mărcilor și procedeelor stilistice sau recurgerea la categorii diferite de procedee.

Mărcile stilistice ale textelor realizate în comunicarea orală sînt, în primul rînd, actualizări ale sistemului de procedee stilistice și de semne lingvistice cu mărci stilistice implicite, dezvoltate de limba națională ca limbaj popular (în esența sa oral), dar și ca expresie orală a variantei literare a limbii naționale (prin esența ei, scrisă).

Această dualitate originară și de natură, în bună măsură, a mărcilor stilistice stă în legătură cu două variante ale limbajului oral, corespunzînd celor două tipuri de culturi (populară și erudită) : *varianta rurală* (identificabilă cu limbajul popular) și *varianta citadină* (în care limbajul popular se intersectează cu limbajul cultivat, reprezentat de limba literară).

Pe fondul acestei diferențieri stilistice, de ansamblu și, într-un anumit sens, de suprafață, cu originea în raportul *protagoniști — limbă* și manifestată în raportul *text — limbă*, se dezvoltă o alta, de adîncime, generată de raportul *protagoniști — text ⇆ mesaj — referent*, între stilul *conversației* și stilul *beletristic.* [24]

Cele două categorii de stiluri se dezvoltă într-un spațiu de întrepătrundere a nivelului stilistic al limbii naționale (definit prin excelență de sistemul de mărci și procedee stilistice dezvoltate în interiorul limbajului popular) cu nivelul stilurilor colective. Stilurile conversației și beletristic sînt modalități diferite de actualizare a sistemului de procedee și mărci stilistice specifice limbii naționale.

Dintre factorii implicați în determinarea profilului stilurilor colective, au rol important în diferențierea lor :

— specificul desfășurării și interacțiunii funcțiilor limbii, cu implicații asupra raportului *protagoniști — text — referent* ;

— specificul desfășurării raportului cu *sistemul* limbii și cu *limba literară* ;

— specificul raportului *stil colectiv — stiluri individuale* ;

— specificul organizării pe nivele a semnelor lingvistice.

În stilul *conversației*, actualizarea procedeelor stilistice se întemeiază pe împletirea tuturor funcțiilor, dar cu predominarea funcțiilor expresivă, conativă și referențială ; în consecință, raportul *protagoniști — text — referent* este dominat de protagoniști, adică de relația *emițător — destinatar*, iar textul are, ca substrat al planului său semantic, un referent real, într-un proces de comunicare și cunoașterea empirică. Nucleul central al mesajului își are originea în raportul *text — referent*, preexistent în mod obiectiv actului comunicării ; mesajul își are originea în dimensiunea semantică a textului.

În stilul *beletristic* predomină raportul *text ⇆ mesaj*. Nucleul central al mesajului rezultă din proiectarea raportului semantic exterior, *text — realitate extralingvistică*, în raportul semantic interior, *text ⇄ mesaj*, într-un proces de comunicare și cunoaștere artistică. Planul semantic al textului își are originea în convergența specifică a dimensiunilor semantică și sintactică, ca urmare a rolului preponderent pe care îl are funcția poetică în actualizarea procedeelor stilistice.

A. Stilul conversației

Dintre cele două stiluri ale limbajului oral, stilul conversației, mai deschis în actualizarea sistemului, este cel mai puțin omogen. În dezvoltarea sa sînt actualizate deopotrivă procedee specifice limbajului popular și procedee ale variantei orale a limbii literare.

Prin acțiunea funcțiilor expresivă și conativă, în strînsă legătură în special cu mediul socio-cultural și cadrul situațional în care se desfășoară comunicarea lingvistică, stilul conversației prezintă trei variante stilistice :

— stilul conversației *curente* (neutru),

— stilul conversației *oficiale* (solemn),

— stilul conversației *familiare* (familiar).

În stilul neutru, al convesației *curente*, sînt actualizate în primul rînd principalele procedee stilistice proprii limbajului popular, cu relative deosebiri între varianta rurală și varianta citadină a limbajului oral. Deosebirile caracterizează în special nivelul lexical. Pe fondul lexical comun, vechi, al limbii române — trăsătură dominantă a *stilului conversației curente* în ansamblu —, în varianta rurală se împletesc cu precădere termeni populari și termeni regionali (sub aspect lexical sau numai sub aspect fonetic sau semantic), cu o prezență și frecvență în general redusă a termenilor neologici. În varianta citadină, termenii populari se împletesc cu termeni neologici, cu o prezență și frecvență redusă a termenilor regionali.

La nivel morfo-sintactic, identitatea stilului conversației curente este marcată în special în interiorul acțiunii funcției conative, concretizată în întrebuințarea *vocativului* și a categoriei gramaticale a persoanei la pronume și verb. Subiectul vorbitor însoțește substantivul propriu cu termeni apelativi specializați în desfășurarea lingvistică a relațiilor sociale, în funcție de cadrul situațional : *domn*, *doamnă*, *domnișoară*, *tovarăș*, *tovarășă* etc. sau *moș*, *mătușă*, *tanti* etc. În funcție de cadrul situațional al comunicării, acești termeni se folosesc singuri sau pot însoți substantive proprii sau substantive comune, precum *profesor*, *director*, *inginer* etc. În această din urmă situație, apelativele *domn*, *tovarăș* pot avea forme specifice : „*Domnule inginer...*" sau pot avea forme omonime cu nominativul, în general, însă, cu funcția articolului preluată de vocala de legătură *u*, la masculine : „*Tovarășu' inginer...*".

Prin acțiunea funcției expresive ca funcție emotivă, apelativele *domnișoară*, *tovarăș* etc. pot marca, prin împletirea structurii lor fonetice cu elemente prozodice, diferite stări afective.

Categoria gramaticală a persoanei, la pronume și verb, marchează în mod specific stilul conversației curente prin apelul frecvent la formele de politețe ale pronumelor personale : *dumneata*, *dumnealui*, *dumneavoastră*, *mata* și la persoana a II-a plural, la verb. Pronumele înlocuiește adjectivul posesiv în exprimarea apartenenței, posesiunii sau altor sensuri gramaticale specifice genitivului : „Care este numele *dumitale*?", „Unde este pașaportul *dumneavoastră*?", „Dă-mi puțin calul *matale*."

În varianta *solemnă* a stilului conversației se actualizează, cu estomparea la maximum a elementului afectiv,

concomitent cu reducerea, pînă la eliminare, a spontaneității, numai procedee impuse de caracterul dialogat al comunicării orale, și acestea într-un mod specific determinat de actualizarea sistemului limbii cu rigurozitate în marginile limbii literare. Trăsătura distinctivă a conversației *solemne* este reprezentată tocmai de înscrierea textului în varianta literară a limbii naționale, împotriva condițiilor specifice comunicării orale.

Structura fonetică a textului rămîne în interiorul sistemului lingvistic, fără a intra în raporturi semnificative cu elemente prozodice.

La nivel morfologic și lexical, mărcile stilistice sînt implicate în poziția pe care semnele lingvistice selectate o ocupă în seria de sinonime (sau cvasi-sinonime) din planul paradigmatic al limbii. Pronumele de politețe *domnia-voastră*, *domnia-sa*, diferiți termeni de adresare, în legătură cu o anumită poziție în ierarhia social-politică a statului sau în cea bisericească (*excelență*, *sfinția-voastră* etc.) marchează în (și prin) ele însesi o atitudine de maximă deferență într-un dialog în cel mai înalt grad instituționalizat și, prin urmare, în esența lui convenționalizat. Aceeași marcă stilistică introduce în text sintagma vocativului; apelativele *domn*, *tovarăș*, totdeauna însoțind termenii denumind funcții social-politice: *decan*, *director*, *inspector general*, *prim-ministru*, *președinte*, *rector* etc., primesc numai forma specifică, desinențială de vocativ: „*Domnule* Președinte...", „*Tovarășe* Inspector general..." etc.

Lexicul este predominant neologic, cu termenii întrebuințați cu sensul lor denotativ.

Sintaxa poartă amprenta stilului oficial-administrativ, cu absența structurilor brevilocvente, eliptice, a subînțelegerii, a vorbirii directe și directe legate. Fără să lipsească total, fenomenul de sintaxă mixtă rămîne fără consecințe asupra organizării enunțurilor din alcătuirea textului-dialog.

Varianta *familiară* a stilului conversației se caracterizează prin actualizarea procedeelor stilistice în condițiile predominării funcției expresive, mai ales în ipostaza ei emotivă, uneori pînă la totala trecere în umbră a acțiunii funcției referențiale. Trăsătura distinctivă este gradul maxim de expresivitate a textului, realizat și comunicat spontan, cu intervenție permanent necenzurată a factorului afectiv.

Dezvoltat prin excelență în interiorul limbajului popular (ca atare, în varianta rurală, sau în împletire cu limbajul cultivat, în varianta citadină), stilul conversației familiare asociază trăsăturilor generale, cu originea în ansamblul de procedee stilistice propriu limbajului popular, alte trăsături specifice corespunzînd caracterului firesc, neconvențional al relațiilor lingvistice între protagoniști. Ca și în dezvoltarea celorlalte două variante ale stilului conversației, varianta familiară își întemeiază identitatea specifică și pe categoria semnelor lingvistice cu mărci implicite. Aceleași semne, însă, primesc sau dezvoltă în context, mai mult decît în celelalte variante, și mărci explicite, în legătură cu componenta subiectivă a mesajului.

La nivel *morfologic* trăsătura distinctivă a stilului conversației familiare este descrisă în primul rînd de *vocativ* și de clasa *pronumelor*.

Sînt specifice, prin prezență și frecvență, vocativele cu desinențe specifice ale substantivelor, întrebuințate singure: *Dane*, *Ioane*, *Ionescule*, *Radule*, *băiete*, *bunico*, *fețito*, *iubito*, *nepoate*, *tăticule*, *tinere* etc. sau, unele, precedate de interjecția *măi* (*mă* sau *bă*): *măi copile,! măi fato!*

În funcție de interlocutor, subiectul vorbitor însoțește vocativul substantivelor proprii cu termeni precum *nene*, *tanti*, *unchiule* etc. descriind grade de rudenie.

Într-un spațiu de interferență a conversației familiare cu conversația curentă, adresativul *domnul* se întrebuințează fără articol, în forma *dom'* („*Dom' director!...*"), iar *tovarășul*, în varianta prescurtată *tov'* („*Tov' director!...*").

În legătură cu starea afectivă (de indignare) și cu atitudinea față de interlocutor (disprețuitoare sau numai ironică), subiectul vorbitor recurge la adjective substantivizate prin vocativ: *tîmpitule*, *idiotule*, *ignoranților*, *ticăloșilor* etc.

În desfășurarea relației lingvistice *emițător—destinatar* distribuția pronumelor personale și de politețe pentru persoana a II-a depinde, în general, de vîrstă; se alege între *tu* și *mata* sau *dumneta*. Celelalte pronume, *dumneavoastră* sau *domnia-voastră* sînt întrebuințate numai ca expresie a unei atitudini ironice. Valori stilistice deosebite dezvoltă și *mata* sau mai ales *dumneata*, dacă intervin în contextul pronumelui personal *tu*.

În varianta citadină a stilului conversației familiare, pronumele *tu*, situat după verbul-predicat, caracterizează un dialog între interlocutoare.

La nivel sintactic, identitatea specifică a variantei familiare în interiorul stilului conversației este fixată de actualizarea acelor procedee stilistice din sistemul limbajului popular care asigură predominarea componentei subiective a mesajului :

— enunțuri nominale realizate mai ales prin substantive de proveniență adjectivală : „Ipocritul !", „Deșteptul !", „Imbecilul !" sau cu caracter metaforic : „Porcii !", „Măgarul !" etc. ;

— realizarea negației prin interjecții : *Țț!*, *Aşi!* sau prin propoziții afirmative de tipul : „ — Ai fost la Putna, pînă la urmă ? / — *Am fost pe dracu'*...";

— enunțuri sintetice autonome, realizate prin interjecții : „ Hei !" „Pst !", „Hm !";

— enunțuri exclamative absolute, întrebuințate autonom : *„Fir-ar al dracului să fie!...*" sau printr-o relație de incidență : „Vezi să nu cazi și să-ți rupi, *doamne ferește*, vreun picior !..."

— prezența *invocativelor* : „Ce *Dumnezeu (dracu)* vor ăștia, în definitiv, de la noi ?!", „Unde *naiba* să te duci ?!..."

— enunțuri fragmentare : „Ai fost acolo ?/ — Da./ — Și ? / — Și ce ?/ — Și nimic./ — Cum nimic ?".

La nivel *lexical*, trăsătura distinctivă a stilului conversației familiare — plasticitatea expresiei — este dată de manifestarea unei libertăți ca și nelimitate în actualizarea vocabularului limbajului popular, mai ales a fondului de termeni cu mărci semantice implicite și, în consecință, de dezvoltare maximă a expresivității populare.

În funcție de cele două variante generale ale stilului conversației, rurală și citadină, și de stările afective și atitudinea subiectului vorbitor, în stilul familiar pătrund :

— termeni regionali ;

— termeni *tabu* (în cea mai mare parte licențioși), în dezvoltarea unei variante vulgar-violente a conversației familiare ;

— termeni constituiți prin sufixe diminutivale și augmentative care și-au abandonat funcția lor semantică obiectivă pentru a deveni expresie a unor stări afective :

mămică, mămicuță, bunicuță, căsuță, lefușoară, vilișoară etc., *poetaș, studențaș* etc., *prostalău* etc.;

— termeni compuși și locuționali, înscriind în semantica lor un proces metaforic: *linge-blide, tîrîie-brîu, împușcă-francul, a mîna porcii la jir, a prinde cu mîța-n sac, a trage mîța de coadă, a vorbi ca o moară hodorogită, a-l face albie de porci* etc.;

— termeni cu structură onomatopeică: *hodorog, a hodorogi, a se miorlăi, miorlăită, a fleoșcăi* etc.;

— termeni lexicali deveniți specifici prin mutații semantice fundamentale (de tip metaforic), expresie a atitudinii subiectului vorbitor față de „obiectul" comunicării: de tandrețe: *bomboană, comoară, odor, păpușă* etc., de dispreț (cînd predomină dimensiunea zoomorfă a procesului de metaforizare): *animal, bou, lighioană, măgar, năpîrcă, vacă* etc.;

— termeni lexicali deveniți expresivi, în timp, prin închiderea lor în sfera stilului conversației familiare: *metresă, mîrțoagă, loază, otreapă* etc.;

— termeni lexicali *argotici*, expresivi prin structura lor, cu o mare capacitate de reprezentare a lumii extralingvistice sau numai a stării afective.

Argoul se constituie într-o categorie lexicală specifică stilului familiar dezvoltat în varianta citadină a stilului conversației.

Argoul

Este un ansamblu deschis de cuvinte și construcții frazeologice pitorești, dezvoltînd sensuri dintre cele mai neobișnuite, de cele mai multe ori de neînțeles pentru cei exteriori cercului socio-lingvistic restrîns în care se întrebuințează. Caracterizează aproape exclusiv vorbirea grupurilor sociale sau de vîrstă, contrarii convenientelor: elevi și studenți, pe de o parte, soldați, pe de alta, și, o a treia categorie, emarginați social, din diferite motive, certați cu legea, pușcăriași.

La elevi și studenți, prezența argoului este explicată de acad. Iorgu Iordan prin adolescență, vîrstă a predominării afectului și fanteziei și a unei anume atitudini: de „emancipare" socială, lingvistică și biologică. Întrebuințarea termenilor argotici îi dă elevului și adolescentului

în general conştiinţa unei stări de libertate a spiritului, înscriindu-se în refuzul mai amplu al oricărei convenţii : în îmbrăcăminte, comportament, atitudini, gîndire, vorbire, îi accentuează sentimentul de individualitate, de personalitate, prin afirmarea unei calităţi foarte dorite acum : „a fi spiritual", îi satisface aceste aspiraţii prin polarizarea atenţiei asupra lui.

Forme lingvistice de manifestare a fanteziei şi creativităţii, termenii argotici din limbajul elevilor şi studenţilor se caracterizează prin pitoresc, expresivitate maximă, exotism etc. Prin ei, subiectul vorbitor defineşte, totdeauna ironic (sau autoironic), aspecte ale vieţii şcolare şi studenţeşti : şcoală, facultate, examene, seminarii, cursuri, cadre didactice, relaţii între tineri etc. : *boabă* ('examen restant'), *boboc* ('student în anul I'), *a boboci* ('a repeta anul I'), *a bubui*, *a buşi* (a nu da notă de trecere la un examen'), *a se camufla* ('a-şi face fiţuici'), *cui* ('examen greu'), *felicitare* ('mustrare'), *olimpiadă* ('sesiune de examene în toamnă'), *plopist*, *a fi în plop* ('a nu cunoaşte o chestiune, la seminar sau la examen'), *de milioane* („un răspuns *de milioane*" — 'foarte bun' sau 'foarte prost'), *a foileta* (despre o studentă : 'a schimba foarte repede prietenii'), *mortală* (despre o studentă : 'foarte frumoasă' sau 'foarte urîtă'), *fă paşi* ('nu mă mai plictisi, du-te !'), *te fac o talpă?* ('faci o plimbare cu mine ?') etc.

Creaţii spontane, caracterizate în primul rînd prin originalitate şi expresivitate, termenii din argoul studenţesc sînt foarte mobili ; peste un strat care rămîne în general stabil şi care este comun diferitelor generaţii de elevi şi studenţi, există un mult mai mare număr de cuvinte şi construcţii argotice care se înlocuiesc în permanenţă.

Întrebuinţarea elementelor argotice de către cei certaţi cu legea are o justificare mai practică : constituirea unui limbaj cifrat, care să nu poată fi decodificat decît de cercul foarte restrîns al categoriei. Termenii denumesc acţiuni violente, atitudini dure, activităţi antisociale, instituţii specifice funcţiei coercitive a statului etc. : *are multe bube* ('păcate, capete de acuzare'), *copoi*, *curcan*, *sticlete*, *a face pîrnaie*, *a sta la mititica*, *pension*, *universitate*, *la gherlă*, *caft*, *a cafti*, *a mangli*, *mangleală*, *a şparli*, *a şuti*, *a ciordi*, *lovele*, *foaie* ('bancnotă'), *a ciripi* ('a trăda') etc.

Prin circulaţie, mare parte din aceşti termeni şi-au pierdut caracterul închis al semnificaţiei lor, păstrînd doar

funcția persiflatoare (și autopersiflatoare) și dezvoltînd, prin planul lor semantic, mai ales, dar și prin expresie și proveniență, o duritate de limbaj, expresie a unei violențe comportamentale.

Mai mult accidental, o serie de elemente argotice pătrund și în limbajul familiar al altor categorii de vorbitori. Unele sînt frecvente în vorbirea mai tuturor categoriilor de tineri din mediul citadin, ca marcă a „emancipării": *a face blatul* (la cantină, film, tramvai, stadion etc.), *mișto*, *a lua la mișto*, *a face mișto*, *miștocar*, *haios*, *a fila*, *bibliotecă* ('cărți de joc') etc. Altele intervin în anumite situații : la manifestări sportive, declanșatoare, prin psihologie colectivă, ale fanteziei spirituale, cînd ironia trece pe primul plan : *a bubui*, *boabe* ('goluri'), *dansează-l* ('dribleaza-l'), *cartonar* ('arbitru'), *dresor* ('antrenor') etc., la întîlniri „amicale" în bar sau cîrciumă : *biserică* ('cîrciumă'), miroși a *busuioc* ('băut bine'), *a vopsi* ('a lua un rînd de'. . .), *fiolă* etc.

În vocabularul argotic intră termeni din limba națională (inclusiv cuvinte din graiuri și din limbajul familiar) și din limbi străine (din cea a țiganilor mai ales, mai încărcată de exotism). Noua identitate lingvistică termenii o obțin prin variate și multiple deplasări semantice (metaforă : *boboc*, *a se camufla* etc., metonimie : *foaie* 'bancnotă' etc., antonomază : *gherlă* etc., omonimii : *bibliotecă* etc., sinonimii stilistice : *scor*, în argoul studenților : 'rezultat la examene', antonimii : *felicitare* 'mustrare', *a diviniza*, 'a înșela în dragoste', *biserică* etc. ș.a.m.d.), unele, foarte complexe, însoțite de o accentuată obscurizare *(a foileta*, *a vopsi* etc.). În același timp se creează în permanență termeni noi, prin analogie morfologică (de structură) sau semantică cu alte creații ale limbii române. De la *a fi în pom*, de exemplu, s-au creat, pe de o parte *a fi în plop*, iar, pe de alta, *plopist*, *pomicol*. Prin analogie cu *olimpiadă*, s-a creat sinonimul *septembriadă*, iar de aici, *septembrist*. De la *carton* (de fapt, cartonaș) s-a creat *cartonar* ('cel care arată cartonașul'), de la *mișto*, *miștocar*, de la *bibliotecă* ('cărți de joc'), *bibliotecar* ('cel care le are' sau 'cel care le împarte') ș.a.m.d.

B. Stilul beletristic

Stilul beletristic se situează, prin dezvoltare și specific, în interiorul limbajului popular, expresie a unei compo-

nente fundamentale a culturii populare — folclorul literar. Reprezentînd varianta stilistică cea mai omogenă și mai conservatoare, stilul beletristic se caracterizează printr-o arie foarte însemnată de suprapunere cu ansamblul limbajului popular comun. Identitatea funcțional-stilistică rămîne mai mult implicată în planul de adîncime al textului, unde își are originea mesajul, de natură estetică.

Amploarea spațiului de suprapunere între stilul beletristic și limbajul popular se întemeiază, în cadrul creat de raportul de interdependență dintre structura literaturii folclorice și modalitatea orală de constituire și circulație (cînd are loc recrearea textelor), pe *caracterul specific popular al imaginii, al relațiilor dintre ficțiune și realitate, al participării afective a creatorului* (și *povestitorului*) și al implicării *ascultătorului (destinatarului)* în desfășurarea narațiunii (basm, legendă, snoavă etc.)

Spre deosebire de stilul beletristic cult — unde este un principiu fundamental al dezvoltării mesajului estetic, atît sub aspectul expresiei cît și sub aspect semantic, al constituirii și manifestării originalității individuale a personalității creatorului —, în stilul beletristic popular *imaginea* — instrument al desfășurării funcției expresive mai mult decît al funcției poetice — ia cel mai frecvent forma *expresiilor idiomatice*, aceleași din stilul conversației : „[illegible]e, te văz harnic, muncești de te spetești, și *două* [illegible] văz că *nu poți lega*” (P. Ispirescu, p. 103), „[...] să fie alături cu al unui țăran bogat și mîndru, *de nu-i aiungea cineva cu prăiina la nas.*” *(Ibidem*, p. 104), „Se codea zmeul, *îngîna verzi și uscate*, dară Greuceanu ...” *(Ibidem*, p. 118).

Granița dintre *ficțiune* și *realitate* „se dizolvă” în dezvoltarea narațiunii populare în care lumea fantasticului (supranaturalului) se împletește frecvent pînă la suprapunere cu cea a realului : „A fost odată un moș și o babă. Ei erau săraci de n-aveau după ce bea apă [...]. *Ei se învecinau cu zmeoaica pămîntului*. Această zmeoaică era așa de rea, încît nimeni din vecinii ei n-avea pace de dînsa.” (P. Ispirescu, p. 190). În stilul conversației, elementele lumii fantastice potențează, sfărîmînd granițele, lumea realului : „*Dracii* lui Ion a Mariei au făcut asta !”, „Hai să ne ascundem că iar vine *zmeoaica* !”

Desfășurîndu-se în interiorul limbajului oral, prin excelență dialogat, stilul beletristic popular prezintă o seamă

de trăsături comune cu stilul conversației, trăsături determinate de prezența ambilor protagoniști (subiectul-povestitor și interlocutorul-ascultător), din caracterul spontan și afectiv al comunicării orale.

Ca și în nararea unor întîmplări cotidiene, trăite personal sau la care a asistat doar, subiectul vorbitor participă activ la momentele basmului. El se află cu consecvență de partea reprezentanților binelui, făcîndu-și din dușmanii acestora proprii lui dușmani; recurge, pentru aceasta, la *dativul etic* (numit de I. Coteanu *dativul participării*): „Dar Voinic de Plumb se scoală, ca și cînd n-ar fi fost așa, sare drept în creștetu zmeului și *mi ți-l* împlîntă în pămînt pînă la subsoară [...]" *(Fata din dafin*, p. 18), la adjective apreciative: „O mîngîiere avea și ea, *biata* fată, o vacă de i-o lăsase mă-sa..." *(Ibidem*, p. 229), „Să fi văzut, măre, nenișorule, cum mai venea *spurcata* de soră a scorpiii cu o falcă-n cer și cu una în pămînt [...]" (P. Ispirescu, p. 250), la imprecații: „Nu reuși să nimerească pe dracu, bată-l trăznitul să-l bată, cornurat!" *(Ibidem*, p. 205).

Prin proverbe și zicători, povestitorul definește metaforic situații, personaje etc., apelînd la fondul înțelepciunii populare și confruntînd particularul cu generalul, exprimîndu-și propria atitudine față de situații, personaje, evenimente: „Mulți voinici [...] da din colț în colț și nu știa de unde să o înceapă și unde s-o sfîrșească, vezi că *nu toate muștele fac miere*" *(Ibidem*, p. 112), „Acesta vorba nu sfîrși bine, și calul cel mijlociu a și plecat după Voinic de Plumb — *frica-i mare domn*" *(Fata din dafin*, p. 36).

Povestind, subiectul vorbitor se situează în miezul desfășurării narațiunii pe care o dramatizează făcînd-o contemporană ascultătorului; el suprapune timpul comunicării lingvistice cu cel al evenimentelor din basm. Prin interjecția prezentativă *iată* le urmărește îndeaproape: „Cînd, tocmai, la vreme de bătrînețe, *iată* că se îndură norocul și cu dînsul..." (P. Ispirescu, *Prîslea*, p. 41). Prin adverbele exclamative *cînd, unde*, sensibilizează o acută stare de tensiune derivînd din implicarea lui afectivă în evoluția întîmplărilor: „Și *unde* mi-aduse, nene, zmeul pe Greuceanu și-l băgă în pămînt pînă la brîu [...]. *Cînd* despre zori, unde venea, măre, venea tat-al zmeilor, ca un tartor, cătrănit ce era..." *(Ibidem*, p. 165). Prin invocative naratorul popular se uimește în fața unor „realități" cu însușiri la gradul superlativ: „Au mers ei pînă

ce au dat de un pod de argint, care strălucea, *sfinte Doamne*, de gîndeai că-ți ia vederea, nu altceva !" *(Fata din dafin*, p. 16). Uimirea și surpriza impun, în organizarea textului, propoziții interogative exclamative : „Cînd *ce să vezi?* un om ca toți oamenii umbla după șapte pluguri ce ara și din gură nu mai tăcea" (P. Ispirescu, p. 197) ș.a.m.d.

Prin propoziții imperative sau interogative, prin construcții și propoziții incidente, prin schimbări frecvente de persoană (de la persoana a II-a, mai ales singular, la persoana a III-a și invers), povestitorul, obișnuit cu dialogul și comunicînd în prezența ascultătorului, îl implică pe acesta în desfășurarea evenimentelor. El i se adresează direct, solicitîndu-i atenția : „Ascultați acum și vă minunați, *boieri dv*, de pățenia bietului Greuceanu" *(Ibidem*, p. 121) și orientîndu-l prin lumea basmului : „Acestea erau, mă rog *domniilor voastre*, curțile celor trei zmei pe care îi biruise și omorîse Voinic de Plumb. *(Fata din dafin*, p. 21). Îi insinuează anumite stări — surpriza și uimirea cel mai adesea : „Trecînd și pe lîngă masă și văzînd condurul, îl ia și îl încalță ; *cînd, ce să vedeți dv.*, *cinstiți boieri*, parcă fusese d-acolo [...] (P. Ispirescu, p. 183), „Apoi luă un petec de hîrtie, scrise cîteva vorbe și-l dete cîinelui cu colanul, să-l ducă miresei. Și, *ce să vezi d-ta?* Cîinele se duse drept în odaia miresei [...] *(Fata din dafin*, p. 272), revine cu explicații : „A doua zi, dis de dimineață, se scoală fără să facă focul, *fiindcă tot pe ea cădea păcatele* ; dară foc nu mai găsi în vatră" (P. Ispirescu, p. 211), „Ca și la Calomfir se dete scorpia jos — *căci o scorpie era aceea ce vorbea* — însă Ioviță fusese atît de înțelept de nu-și legă cîinii cum făcuse Calomfir." *(Ibidem*, p. 249). Pentru a-i apropia ascultătorului cadrul situațional al desfășurării evenimentelor, mai ales din perspectiva spațiului sau a timpului, subiectul povestitor apelează, prin construcții comparative, mai ales în structuri negative, la date din cunoașterea empirică imediată : „Și nu trecu mult, *cît ai zice un Tatăl nostru*, pînă ce Ileana Consînzeana [...]" *(Fata din dafin*, p. 31), „Nu trecu *ca de cînd începui să vă povestesc*, și deodată se văzură în fața unei gropi [...]" *(Ibidem*, p. 244).

Relațiile de interpătrundere dintre natura orală a comunicării, viziunea populară asupra lumii și specificul creației artistice populare determină o serie de particularități de organizare a semnelor lingvistice în enunțuri care

diferențiază stilul beletristic de stilul conversației. Cele mai multe din aceste particularități sînt comune celor două stiluri, dar ele se impun ca specifice stilului beletristic prin frecvență și funcții.

La *nivel morfologic*, particularitățile de organizare a semnelor lingvistice sînt forme concrete de desfășurare a narativității în general, dar mai ales a narativității oral-populare.

Substantivele proprii, multe dintre ele compuse, își depășesc caracterul referențial, strict denominativ, din stilul conversației, devenind expresia simbolică a funcției narative desfășurată de personajul pe care îl denumesc în mod sugestiv: *Făt-Frumos*, *Păcală*, *Verde-Împărat* etc.

În mod frecvent, personajul este situat în sfera generalului și a nedeterminării prin substantiv comun, introdus în narațiune prin determinare nehotărîtă: „A fost odată *un împărat* și avea trei fete" (P. Ispirescu, p. 44), „A fost odată *un om* și *o femeie*." *(Ibidem*, p. 102) „*Un om* avea o femeie așa de rea, încît îi venea s-o lase și să ia lumea în cap." *(Nevasta*, p. 59), „*O femeie*, știutoare de carte dar cam leneșă, mergea cu bărbatu-său la moară." *(Ibidem*, p. 80).

În flexiunea verbului, predomină *imperfectul*, dezvoltînd diferite valori (descriptiv, narativ, oniric): „A fost odată un biet om sărac. El *avea* femeie și trei copilași. *Lucra* bietul om de *da pe brînci*, zi și noapte, orice și pe unde *găsea*, și două în tei *nu putea* lega și el. Bieții copilași *erau* mai mult flămînzi decît sătui." (P. Ispirescu, p. 150), „*Se făcea* că el *era* într-o grădină frumoasă, frumoasă ca un rai. El *ședea* acolo într-un colț, trist și mîhnit că *nu putea* umbla, să se bucure și el de frumusețile acelei grădini. Păsările cîntau de *se spărgeau*. Frunzele de pomi *fîșîiau* de adierea vîntului, și florile *răspîndeau* un miros de te *îmbăta*. *Se uita* cu jind la toate acestea, căci *nu putea* să se desfăteze și el." *(Ibidem*, p. 191), „Și cînd *venea* ea, nene, *dobora* copacii: așa de iute *mergea* [...]: *(Ibidem*, p. 7), „Un om *avea* o casă de copii, printre ei *avea* și o fată frumoasă [...]. Atît *era* de frumoasă că-i *era* rușine să-i spună măcar dă-te mai încolo. Toată averea gospodarului aceluia *era* doi boi și vreo zece oi. Dar la fată *veneau* în pețit flăcăi bogați, îi *ademenea* frumusețea fetei. Însă fata pe cît *era* de frumoasă, atît *era* de leneșă.

De aceea, cum *veneau* tot așa și *plecau*. Fata le *spunea* scurt și cuprinzător. . ." (*Nevasta*, pp. 59—60) și perfectul simplu, timp al sensibilizării desfășurării sau, mai exact, al succesiunii acțiunilor : „Cum ajunse Făt-Frumos dinantea munților, *dete* pinteni calului, care *zbură* mai iute decît gîndul, *trecu* pe la fîntînă, *luă* apă și *ieși* dintre munți mai nainte d-a se lovi în capete." (*Fata din dafin*, p. 80) și timp al dezvoltării vorbirii directe : „— Ce să văz, frate — îi *răspunse* el — iată un nour vine după noi ca un vîrtej." (P. Ispirescu, p. 120).

Intervenția prezentului, în alternare cu perfectul simplu sau cu imperfectul, dinamizează acțiunea aducînd-o în prezentul actului narativ : „Atunci Coman *iese* din scorbură, *pune* mîna pe acea pasăre uriașă și o apucă de gît. În aceeași clipă *i se păru* că *aude* un rîs cu hohot. *Se întoarce* Coman să se uite dincotro *vine* rîsul și *nu vede* pe nimeni. *Se uită* Coman în dreapta și în stînga, să vază cine rîde ; dară pasărea de gît *n*-o *slăbi*, nici cît ai da în cremene, ba încă *strînse* și *strînse* vîrtos, pînă ce o *omorî*." (P. Ispirescu, *Prîslea*, p. 234).

Înscriindu-se în *specificul* narativității populare pe care îl și determină totodată, *organizarea sintactică* a enunțului se marchează stilistic mai ales prin organizarea și funcțiile *repetiției* și prin modul de desfășurare a unor relații de subordonare.

Repetiția tautologică își afirmă și accentuează caracterul „pseudotautologic" prin funcționarea ca mijloc de exprimare a aspectului durativ, sau intensiv și a nedeterminării, dar și de creare sau menținere a unei anumite stări de tensiune : „*Mîncă ce mîncă*, dară începu a simți că din ce în ce se schimbă." (P. Ispirescu, p. 166), „Și *lovi ce lovi* pînă ce îi sfărîmă vîrful." (*Ibidem*, p. 123)

Repetarea prin raport de coordonare copulativă a verbelor-predicat își împletește funcția de sensibilizare a desfășurării în durată a unor acțiuni : „*Se dusesă, se duseră* și iară mai *se duseră*." (*Ibidem*, p. 9) cu o funcție de organizare arhitectonică specifică a frazelor : construcții ternare : „*Merse, merse* și iar *merse*, trei zile și trei nopți d-a rîndul pînă dete d-o vale cu mac semănată." (*Fata din dafin*, p. 164).

Construind fraze care devin stereotipe, repetițiile se constituie prin ele înseși în „mărci stilistice" ca și obligatorii la începutul basmului : „*A fost odată* ca niciodată etc. *A fost odată* un împărat. Acest împărat . . ." (P.

Ispirescu, p. 258). „*A fost odată* ca niciodată etc. *A fost odată* un om bătrîn care...” *(Ibidem*, p. 211), „*A fost odată* ca niciodată, că de nu era, nu se povestea. *A fost odată* un împărat care avea o împărăție...” *(Fata din dafin* p. 237). Caracterul stereotip al construcției stinge conștiința relației *verb-predicat—subiect*, ceea ce duce la întrebuințarea formei verbale de singular, chiar cînd propoziția are un subiect multiplu : „A fost odată ca niciodată etc. A fost odată un moș și o babă.” (P. Ispirescu, p. 190) „A fost odată un împărat și o împărăteasă.” *(Ibidem*, p. 182).

Prin planul lor semantic, marcat în mod frecvent prin opoziții la nivel lexical și printr-o relație de incompatibilitate cu structura sintactică, frazele inițiale situează de la început narațiunea sub semnul fabulosului, pregătind receptorul pentru ieșire din lumea realului cotidian : „A fost odată ca niciodată ; pe cînd făcea plopșorul pere și răchita micșunele ; pe cînd se băteau urșii în coade ; pe cînd se luau de gît lupii cu mieii de se sărutau, înfrățindu-se ; pe cînd se potcovea puricele la un picior cu nouăzeci și nouă oca de fier și s-arunca în slava cerului de ne aducea povești” *(Ibidem*, p. 3), „A fost odată ca niciodată, dacă n-ar fi nici că s-ar povesti, cînd peștii cei mici înghițeau pe cei mari și lumea le zicea tîlhari.” *(Fata din dafin*, p. 71).

Formulele de încheiere, fără a conține în structura lor totdeauna repetiții, sînt mărci stilistice prin repetarea lor stereotipă în sintaxa globală a basmului : „Ș-am încălecat p-o căpșună și v-am spus și eu o minciună.” *(Ibidem*, p. 182), „Și m-am suit pe o șea/Și am spus-o așa./ M-am suit pe o roată/Și am spus-o toată.” (P. Ispirescu, p. 111). Stereotipă este și structura frazei de prelungire a momentului final al basmului în prezentul comunicării : construirea tautologică a unui raport condițional în baza aceleiași antiteze lexicale *viață—moarte* : „Trăiră în pace și în veselie perechea nuntită și or fi trăind și astăzi, de n-or fi murit.” *(Ibidem*, p. 181), „Și de n-or fi murit, trăiesc și astăzi, domnind în pace.” *(Ibidem*, p. 57).

Prin structură prozodică (cel mai adesea rimată) și uneori prin planul lor semantic, marcat de ironie, autoironie și umor, frazele finale dezvoltă la receptor o stare de destindere, pregătindu-l pe acesta pentru reintrarea în lumea realului, dar și pentru meditații asupra semnificațiilor de adîncime ale basmului : „Eram și eu p-acolo și

căram mereu la vatră lemne cu frigarea, apă cu ciurul și glume cu căldarea, pentru care căpătai : Un năpărstoc de ciorbă/Și-o sfîntă de cociorbă/Pentru cei ce-s lungă vorbă." (*Fata din dafin*, p. 158), „Iar eu încălecai p-o șea ruginoasă, spuindu-vă o poveste mincinoasă." (P. Ispirescu, *Prîslea*, p. 341).

În interiorul narațiunii, repetarea la diferite intervale a acelorași fraze construiește stilistic „schema" de desfășurare a conflictului între personajele-funcții, expresie a opoziției bine—rău : „Dar zmeu își adună puterile și iar încălecă pe cal, strigîndu-i : /—Țu, țu, țu, murguțul meu,/Mînce-ți ciinii capul tău ! / Că mie de nimeni nu mi-e frică, numai de Voinic de Plumb, dar nici de el nu mi-e așa frică, că știu că nu va fi pe-aici, că numai ieri-alaltăieri a fost în pîntecele maicei sale./— Ba sînt aici, hoț de zmeu ! strigă atunci Voinic de Plumb, după ce ieși de sub pod. / — Dar ce vrei, Voinic de Plumb — zise mai departe zmeul — , în săbii să ne tăiem, ori în luptă să ne luptăm ?" (*Fata din dafin*, p. 16), sau deschide pauze de respirație, atît pentru povestitor, cît și pentru ascultător. Cu această ultimă funcție, repetiția se constituie într-un refren, organizat frecvent după principii prozodice ale limbajului poetic : „Și au mers, au mers ei încă multă lume și împărăție, ca Dumnezeu să ne ție, că din poveste înainte mult mai este, și mai frumoasă, s-ascultați și dv., că cine-a asculta bine-a învăța, iar cine va durmi, bine s-a odihni." (*Ibidem*, p. 16).

Comunicarea pe cale orală a basmului determină frecventa reluare a principalei printr-o subordonată, de timp sau condițională. Prin aceste structuri sintactice, subiectul-povestitor își construiește sau numai reconstruiește povestirea ; el cîștigă timp pentru „regăsirea" sau inventarea datelor momentului următor în desfășurarea narațiunii. În același timp, acțiunea principală, prin retardare, este puternic reliefată, iar atenția ascultătorului acutizată : „Ei însă *merseră mai departe*. Și *cum merseră mai departe*, de la o vreme deteră peste un rît frumos . . ." (*Ibidem*, p. 24). Ritmul frazei este încetinit, iar ascultătorul se înscrie definitiv în „realitatea" evenimentelor narate, pe care le urmărește pas cu pas : „Într-o seară se făcu muscă, *intră* pe coș în cămara unde era cutia cu vinele, pe cînd zmeoaica nu era acasă ; aci *dacă intră* se făcu om. . ." (P. Ispirescu, p. 193). La fel de frecvent este încetinit, tărăgănat, ritmul frazei, cu aceleași cauze

și consecințe: sensibilizarea narativă a succesiunii evenimentelor și „captarea" ascultătorului, prin exprimarea predicativă a datelor temporale referențiale, concomitent cu reliefarea prin topică a circumstanțialelor de timp: „Iar *cînd fu într-una din dimineți* zăriră turnurile cetății stririlor" *(Ibidem*, p. 199) „*Cînd era* însă *pe la scăpătatul soarelui*, ajunsese și el la împăratul care-l trimisese." *(Ibidem*, p. 204), „*Cînd fu deseară*, ea, cu grije, iară zise vorbele ce zisese la venire [...]." (P. Ispirescu, p. 186) și prin ambiguizarea raportului sintactic datorită întrebuințării conjuncției *dacă*: „*Dacă ajunse aici*, Greuceanul se dete de trei ori peste cap și se făcu un porumbel..." *(Ibidem*, p. 115).

Mascînd un raport semantic temporal *(înainte de a)*, printr-o relație de „coordonare" în planul expresiei între o propoziție negativă (conținînd date temporale) și o propoziție pozitivă („regentă"), naratorul popular sugerează rapiditatea cu care se desfășoară evenimentele: „N-apucă bietul Coman să facă ochi bine din somn, și plesnind ea din bici asupra lui, îl făcu un ciine d-ăia marii." (P. Ispirescu, *Prîslea*, p. 325).

Fără a dezvolta o relație de incidență, naratorul popular întrerupe frecvent continuitatea semantică și de structură, atît în desfășurarea frazelor narative, prin enunțuri explicative marcate subiectiv mai ales prin *vezi că*: „Atunci începură a se repezi și a da năvală în porci, ca să-i sperie și să fugă din loc; dară porcii nu se clintiră nicicît. **Vezi că** *ei băgaseră pe purcei* la mijloc, și porcii cei bătrîni, crezind că dracii vin să le ia purceii, stau țanțoși cu cozile[...]" *(Ibidem*, p. 330), sau *pasămite*: „— Isprava ce ai făcut nu este ispravă; căci strigoaica pe care tu crezi că ai făcut-o bucățele, ea trăiește și caută să te răpuie. / **păsămite** asta era Baba Cloanța, vrăjitoarea care închega și apele cu farmecele sale. / — Că bine zici, maică bătrînico!" *(Ibidem*, p. 324).

La *nivel lexical*, stilul beletristic face dintr-o particularitate a limbajului popular — definirea metaforică și metonimică a diferitelor caractere umane prin cuvinte compuse *(zgîrie-brînză, fluieră-vînt* etc.) — un mijloc specific de constituire a unei onomastici a cărei principală caracteristică este dezvoltarea unei relații de motivare „morfologică" a semnului lingvistic: *Făt-Frumos, Petrea Voinicul, Statu-Palmă-Barbă-Cot*, desfășurat adesea în

spațiul unei fraze : „Am fost însurat cu *Ileana Cosînzeana, din cosiță floare-i cîntă, nouă-mpărății ascultă*" (*Fata din dafin*, p. 217), cînd unitatea de semn este asigurată de structura prozodică : ritmul și rima interioară.

Specificul relației dintre real și fantastic se concentrează, între altele, în frecvența relevantă a unor numerale cardinale : *trei, șapte, nouă*, a căror semantică „numerativă" trece într-o simbolistică magică (*trei*, cel mai frecvent, și *șapte*) sau în hiperbolă : „Nu este la mine, răspunse ea, ci la soru-mea, preste *nouă* mări, preste *nouă* țări." (P. Ispirescu, p. 250).

*

În interiorul stilului beletristic, se detașează ca un substil (sau variantă stilistică), cu un profil relativ specific, *literatura gnomică*. Trăsătura generală o dă registrul extrem de redus al structurilor morfologice și sintactice, închise într-un număr restrîns de scheme morfo-sintactice, cărora le corespunde o mare concentrare semantică. Spre deosebire de varianta narativă, unde planul expresiei primește dezvoltări mult peste marginile derivînd din „corespondența" cu planul semantic, dezvoltări care aparțin fiecărui povestitor popular, în stilul literaturii gnomice, planul expresiei, totdeauna finit, are dezvoltări inferioare sferei de cuprindere a semnificației conținute. Vorbitorul retransmite, în general fără modificări de structură, enunțuri gnomice preexistente lui, dar recreate din punctul de vedere al situării semnificațiilor lor în relația general—particular.

La nivel morfologic, este ca și absolută, în flexiunea verbală, întrebuințarea prezentului etern și a persoanei a II-a sau a III-a generală : „*Ai* carte, *ai* parte", „Leneșul mai mult *aleargă*, și scumpul mai mult *păgubește*", „Unde *dai* și unde *crapă*", „*Nu lăsa* pe mîine ce *poți* face azi !" etc.

La nivel sintactic, structura textului, în general binară (subordonată + regentă sau două principale coordonate), este dominată de relația de interdependență în interiorul unei propoziții complexe. Subiectiva este cel mai adesea introdusă prin pronume relativ : „*Cine se scoală de dimineață* departe ajunge", „*Cine sapă groapa altuia* cade singur în ea" etc.

*

Fără a se rupe definitiv de stilul beletristic, limbajul poetic popular se desprinde funcțional din sfera acestuia, organizîndu-și în mod specific structura internă, în general în baza acelorași principii ca și limbajul poetic cult. Diferența dintre ele stă în gradul de autonomie față de limba comună: limbajul popular și, respectiv, limba literară; autonomia este mai accentuată în cazul poeziei culte și mai redusă în cel al poeziei populare.

II. STRUCTURA STILISTICĂ A LIMBAJULUI SCRIS

În *Cours de linguistique générale*, Saussure fixa limbajului scris caracterul de sistem semiotic secund, în care este transpus limbajul oral, adevărata limbă, sistem de semne vocal-articulate, independent de scris : „Limbă și scris sînt două sisteme de semne distincte : unica rațiune de-a fi a celui de-al doilea este de a-l reprezenta pe primul" [25].

Acest sistem secund de semne nu transpune, însă, o limbă dată, dezvoltată și manifestată ca limbaj oral, ci *o variantă* a acelei limbi. În spațiul oricărei culturi, limbajul scris se constituie într-*o variantă* a limbii unei comunități socio-lingvistice, întrucît marchează grafic numai o anumită variantă a limbajului oral, și nu limbajul oral în totalitate sau în totalitatea variantelor. [26]

Această variantă este, în esența ei, o variantă lingvistică, dar este, în mod implicit, și o variantă stilistică. Dezvoltarea limbajului scris se întemeiază pe o anumită desfășurare a raporturilor în care sînt implicați factorii comunicării lingvistice și este, în orice moment al istoriei limbii, o opțiune, lingvistică și stilistică totodată.

Constituindu-se într-un factor important în dezvoltarea limbii române literare, varianta scrisă conștientizează, în primul rînd, la vorbitor, actul lingvistic în cele două operații esențiale : *alegerea* și *combinarea*, și, în al doilea rînd, îl introduce, de regulă, în alt spațiu cultural.

Pe fondul acestei mutații fundamentale, produsă în întrebuințarea limbii, identitatea stilistică a limbajului scris își are originea, pe de o parte, în prestigiul pe care îl

primeşte scrisul, în interiorul raportului *limbă—cultură*, pe de alta, în condiţiile specifice în care se desfăşoară comunicarea pe cale scrisă. Ieşit din contactul direct, imediat, temporal şi sensibil, cu „obiectul" comunicării şi în absenţa destinatarului, emiţătorul *elaborează* textul. Funcţia expresivă a limbii pierde din pondere în favoarea funcţiilor conativă şi referenţială.

Limba literară

Funcţionînd în interiorul raportului *limbă—cultură populară*, limbajul oral şi-a dezvoltat nucleul specific în *limbajul popular*.

Funcţionînd în interiorul raportului *limbă—cultură erudită (livrescă)*, limbajul scris şi-a dezvoltat nucleul central în *limba literară*.

Rezultantă a unui proces de deregionalizare în evoluţia limbii române, printr-o permanentă confruntare a graiurilor dialectului daco-român, limba literară contemporană are aracter unitar, supradialectal. [27]

Identitatea stilistică specifică a limbii literare, variantă a limbii naţionale condiţionată de stadiul de dezvoltare a culturii generale şi a culturii lingvistice în societatea care o vorbeşte, este dată de caracterul *convenţional* al normelor pe care le impune, de caracterul *elaborat* al textului în care se reflectă normele specifice şi de obiectivarea mesajului.

Aceste trăsături distinctive asigură limbii literare — ipostază abstractă, mai mult virtuală, a limbii naţionale, existentă în conştiinţa subiectului vorbitor — un anumit grad de *neutralitate* stilistică, la care se raportează, conştient sau subconştient, textul concret, considerat la toate nivelele.

La nivel *fonetic*, unitatea minimală este *fonemul*, marcat grafic, în mod convenţional, de o aceeaşi literă sau de acelaşi grup de litere *(chi*, de exemplu pentru *k'*), indiferent de realizările particulare pe care le prezintă, determinate de relaţia cu alte unităţi fonetice în context (litera *n*, de exemplu în *noi, în* sau *lîngă)*, de poziţie (litera *e*, în *eu* şi *leu*) sau de raportul limbaj scris—limbaj oral (cu interferenţa variantelor regionale sau individuale).

La nivel *morfologic*, flexiunea se caracterizează prin realizarea univocă a opoziţiilor categoriale şi, în legătură cu aceasta, prin izomorfism obiectiv între structura morfe-

matică a semnelor lingvistice complexe și planul lor semantic. Prezentul verbului, de exemplu, situează acțiunea verbală în momentul desfășurării actului lingvistic, perfectul compus, într-un moment anterior : „El *cîntă* acum (sau și acum)" — „El *a cîntat* ieri".

Superlativul absolut al adjectivului sau al adverbului este marcat obiectiv lingvistic de adverbul-morfem *foarte* : „Trăim vremuri **foarte** *grele*" — „Înaintăm **foarte** *greu*" ș.a.m.d.

Introdus în opoziția morfemelor ∅—*a*, substantivul *floare* dezvoltă, în planul său semantic, opoziția *nedeterminare—determinare* : „Am cules *o floare*; *floarea* am dăruit-o mamei".

La nivel *lexical*, cuvîntul se caracterizează printr-o dinamică internă a planului semantic, în permanență obiectivată. Vocabularul limbii literare este un ansamblu deschis în care, alături de termenii aparținînd nucleului lexical principal al limbii naționale, pătrund alții : neologici, arhaici (mai rar) sau din limbajul popular, în legătură cu exigențele comunicării și cunoașterii, determinate de evoluția civilizației materiale și spirituale a societății.

Prin această permanentă adaptare la nevoile comunicării, concomitent cu mutațiile care se produc în structura socio-culturală a vorbitorilor, în vocabularul limbii literare se dezvoltă un raport specific între polisemia termenilor lexicali și desfășurarea sinonimiei, care duce la o mai accentuată nuanțare semantică a mesajului : *greu—dificil* ; *a începe — a debuta — a demara* ; *a trece — a promova — a traversa* etc.

La nivel *sintactic*, este definitorie desfășurarea relațiilor sintactice în strînsă legătură cu dezvoltarea raporturilor logice în planul lor semantic. În realizarea funcțiilor sintactice, unitățile lexicale sau propoziționale se succed în topică obiectivă, cu respectarea exigențelor compatibilității între planul lor semantic și relațiile sintactice în care intră. Specializarea instrumentelor de relație și a mărcilor sintactice asigură relațiilor univocitate semantico-sintactică.

Stilurile limbajului scris

Strîns legat de dezvoltarea instrucției și culturii, limbajul scris dezvoltă două categorii de stiluri, *stilul epistolar* și *stiluri funcționale*, înscrise pe cel de al doilea nivel

din sistemul stilistic al limbii, *nivelul stilurilor colective*. Identitatea lor specifică își are originea în :

— preponderența unui anumit raport în interiorul cîmpului semiotic, în legătură cu specificul desfășurării și interacțiunii funcțiilor limbii ;

— natura mesajului ;

— raportul cu sistemul limbii și cu limba literară ;

— specificul organizării pe nivele a semnelor lingvistice.

Predominarea raportului *emițător—destinatar* stă la baza constituirii identității specifice a *stilului epistolar*. Organizarea textului se întemeiează în special pe împletirea funcțiilor expresivă și conativă, care domină funcția referențială. Mesajul se constituie pe baza unui *referent nespecializat*, cu existență extralingvistică, într-un proces de comunicare și cunoaștere empirică.

Cadrul situațional în care are loc comunicarea, raportul dintre protagoniști și, în legătură cu aceasta, raportul cu sistemul limbii și cu limba literară determină dezvoltarea a două variante ale stilului epistolar : *stilul epistolar familiar* și *stilul epistolar oficial*. În prima variantă, sînt actualizate în limbaj scris procedee și mărci stilistice specifice stilului conversației familiare, din limbajul oral, cu un grad maxim de deviere de la limba literară, mai ales la nivel lexical și sintactic, dar și la nivel morfologic și chiar fonetic. În *stilul epistolar oficial* se actualizează mărci stilistice specifice stilului conversației curente sau stilului conversației oficiale, în interiorul normelor limbii literare.

Peste marea apropiere de stilul conversației orale, în organizarea textului epistolar intervin unele mărci definitorii mai ales prin frecvență : la nivel morfologic, predomină, la verb și pronume, persoanele I și a II-a, care se și constituie în categorii organizatoare ale nivelului sintactic, iar, în flexiunea nominală, vocativul ; la nivel sintactic, se impun prin frecvență modele sintactice specifice, între care predomină structurile organizate antitetic, printr-o alternare de enunțuri interogative și enunțuri asertive, expresie a unui dialog discontinuu.

Predominarea raportului *text—referent* stă la baza constituirii *stilurilor funcționale*. În dezvoltarea mesajului, *specializat*, referentul este variabil, în funcție de direcțiile

specifice pe care se înscrie procesul de comunicare și cunoaștere și determină variații însemnate în interiorul raportului semantic *text—referent* și al raportului stilistic *protagoniști — text* ⇆ *mesaj — referent*.

Condiționate de dezvoltarea culturii erudite și a instrumentului acestei culturi — limba literară, ***stilurile funcționale*** își constituie identitatea specifică prin specializare și depășirea sferei limbii *literare comune*, caracterizată prin *neutralitate* stilistică.

Înscrise în cel de al doilea grad de deviere : a normei socio-culturale de la norma generală, și, uneori, de la sistem, și/sau într-un proces de specializare, *stilurile funcționale* își datorează apariția unor factori extralingvistici (dezvoltarea culturală a societății, situarea unui grup de vorbitori într-un anumit domeniu de activitate și cunoaștere umană) iar profilul lor specific este determinat de toți factorii lingvistici implicați în delimitarea stilurilor colective și de relațiile dintre ei :

1. — ponderea și ierarhia funcțiilor particulare în realizarea funcției globale, de cunoaștere și comunicare, a limbii ;

2. — dinamica internă a semnului lingvistic ;

3. — specificul organizării și funcționării semnelor lingvistice în interiorul raportului *text* ⇆ *mesaj* ;

și se manifestă în interiorul raportului :

4. — cu *sistemul limbii*,

5. — cu *limba literară*,

6. — *stil colectiv* — *stil individual*

și prin :

7. — organizarea semnelor lingvistice în dezvoltarea nivelelor limbii.

În funcție de acești factori lingvistici și în strînsă legătură cu condiționări extralingvistice, *aspectul cult* al limbajului scris dezvoltă patru *stiluri funcționale (sociolecte)*, corespunzînd la patru domenii principale ale culturii moderne :

A. — stilul *științific*

B. — stilul *beletristic*

C. — stilul *publicistic*

D. — stilul *juridico-administrativ*.

A. Stilul ştiinţific

Expresie a întrebuinţării limbii în domeniul cunoaşterii ştiinţifice a lumii, stilul ştiinţific se constituie într-un termen-extremă al registrului stilistic al limbajului scris, opus stilului beletristic, celălalt termen-extremă (între ele îşi dezvoltă identitatea specifică stilurile publicistic şi juridico-administrativ), expresie a întrebuinţării limbii în domeniul cunoaşterii artistice a lumii.

1. Interacţiunea funcţiilor limbii

În desfăşurarea comunicării şi cunoaşterii ştiinţifice se impun ca decisive funcţiile *referenţial-denominativă* şi *metalingvistică*.

Planul referenţial, punct de plecare şi de întoarcere în desfăşurarea funcţiei referenţiale a limbii literare comune, nu mai este interpretat doar la modul empiric, ci este supus unui proces de investigare a cărui finalitate este cunoaşterea ştiinţifică şi ale cărui metode sînt supuse tendinţei de maximă formalizare.

Textul lingvistic implică, atît la emitere cît şi la receptare, o organizare (şi, respectiv, sesizare a organizării) pe două straturi a planului semnificatului şi, prin acesta, a semnificaţiilor, în funcţie de *cunoaşterea empirică* şi de *cunoaşterea conceptuală*, care o include pe cea dintîi, directă, sensibilă.

Spre deosebire de cunoaşterea empirică, în permanentă relaţie cu planul referenţial, cunoaşterea conceptuală poate deveni suficientă sieşi. Aşa se întîmplă în mod obişnuit în domeniul ştiinţelor de maximă abstractizare (matematicile) şi în filozofie.

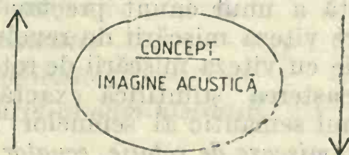
Această organizare internă impune protagoniştilor actului lingvistic să cunoască, pe lîngă *codul lingvistic* — adică sistemul propriei limbi (sau al limbii în care comunică), aşa cum este acesta reflectat în *normă* — , şi *codul metalingvistic*. Codul lingvistic creează cadrul esenţial desfăşurării comunicării, iar codul metalingvistic acordă universalitate şi obiectivitate semnificaţiilor concomitent cu realizarea cunoaşterii conceptuale. Atît elaborarea cît şi receptarea exactă a unui enunţ precum : „Calculaţi cu cît este mai mare viteza mişcării de revoluţie a pămîntului în comparaţie cu viteza mişcării de rotaţie la ecuator", presupune cunoaşterea ştiinţifică exactă a conceptelor cuprinse în planul semantic al semnelor lingvistice *mişcare de revoluţie*, *mişcare de rotaţie*, *ecuator*.

Impunîndu-se ca esențiale comunicării și cunoașterii științifice, funcțiile referențial-denominativă și metalingvistică anihilează acțiunea celorlalte funcții. Funcțiile conativă și fatică sînt, teoretic, absente. Funcția poetică se subordonează modului specific în care acționează funcția referențială. Acțiunea funcției expresive este ținută sever sub control, anulîndu-i-se aspectul emotiv.

Semnul lingvistic se impune protagoniștilor doar din punctul de vedere al relației cu obiectul enunțului. El servește exclusiv pentru transmiterea cît mai exactă a unei informații științifice. El este *emis* și *receptat*, nu *destinat*. Receptorul nu este un *destinatar* în funcție de care emițătorul să-și organizeze în mod diferit enunțul. Aceasta se întîmplă doar în varianta didactică a stilului științific. Altfel, emițătorul este preocupat în mod esențial de mesajul pe care îl are de comunicat, în direcția cuprinderii cît mai exacte, fără echivoc, a conceptului într-o expresie lingvistică neutră, capabilă să înlăture orice ambiguitate, pentru impunerea conținutului semantic denotativ, prin anularea, pe cît posibil, a oricărei conotații. Face excepție o singură conotație, prin natura ei, însă, fără implicații asupra semnificației semnului (și textului) lingvistic: această conotație derivă dintr-o amprentă generică reprezentînd autodefinirea semnului din perspectiva apartenenței lui la stilul științific.

2. Dinamica semnului lingvistic

Semnul lingvistic (înțeles ca semn minimal, ca enunț sau ca *text*) are caracter bilateral. Este o unitate dialectică între planul expresiei și planul său semantic. Situîndu-l la baza teoriei generale a limbii, F. de Saussure îl definea „o entitate psihică cu două fețe... îmbinare a conceptului cu imaginea acustică" [28], și-i dădea o reprezentare grafică [29] sugestivă pentru afirmarea raportului de interdependență dintre cele două laturi: *conceptul*, numit și *semnificat*, și *imaginea acustică*, numită și *semnificant*:

Definiția și reprezentarea grafică a semnului lingvistic în concepția lui Saussure reflectă perspectiva statică în care înscria savantul genevez *limba*, realitate abstractă, în cel mai înalt grad socială, care transcende nu numai individul, dar și actul lingvistic concret.

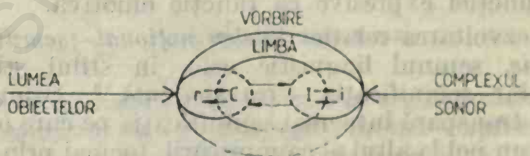
În desfășurarea actului lingvistic, însă, semnul lingvistic prezintă o structură complexă.

Orientat concomitent către lumea obiectelor și către „lumea" semnelor lingvistice, subiectul vorbitor parcurge în actul lingvistic cele trei trepte ale cunoașterii : *senzitivă*, *perceptivă* și *concenptuală*.

Prima treaptă, a contactului direct, *senzorial*, cu lumea obiectelor și cu complexul sonor, rămîne extralingvistică. Celelalte două trepte, succesive în diacronia deprinderii limbii, coexistă în sincronia actului lingvistic, cu pondere diferită, determinată de acțiunea funcției stilistice. Treapta *perceptivă* este treapta reprezentării concrete, individuale, *ocazionale* [30], atît a obiectelor nelingvistice cît și a complexului sonor lingvistic.

Treapta *conceptuală* este treapta trecerii reprezentărilor individuale în imagini abstractizate, sociale, conceptualizare a lumii obiectelor și a complexului sonor ; pe această treaptă se situează *conceptul* și *imaginea acustică* din reprezentarea grafică a lui Saussure, *ideea* (sau *noțiunea*) : „De la o mie de stejari am căpătat o mie de reprezentări, acea mie de reprezentări a constituit un sîmbure comun : *ideea* stejarului ; pentru mia de reprezentări am o mie de cuvinte, acea mie de cuvinte a constituit un sîmbure comun, cuvîntul-tip *stejar*" [31] și *sunetele-tip* (sau *sunetele noțiuni*) : „Sunetele limbii se întipăresc în minte în reprezentări, și pe baza reprezentărilor se formează în minte *sunete-noțiuni*, pe care limbistul le numește *sunete-tip*..." (subl. aut.) [32], din interpretarea lui A. Philippide.

Raportul dialectic dintre treptele cunoașterii trece în dinamica internă a semnului lingvistic, care poate avea această reprezentare grafică :

unde *r* = *reprezentarea* individuală a lumii obiectelor;
i = *imaginea auditivă* — reprezentarea (și realizarea) individuală a complexului sonor;
C = *conceptul* (noțiunea), „reprezentarea" socială a lumii obiectelor;
I = *imaginea acustică*, „reprezentarea" socială a complexului sonor.

Așadar, dinamica internă a semnului lingvistic implică un raport între două raporturi. În interiorul *semnificantului* se dezvoltă raportul între *imaginea auditivă*, individuală și *imaginea acustică*, socială, iar în interiorul *semnificatului*, raportul între *reprezentarea* individuală a obiectelor și *concept*. Între cele două raporturi se desfășoară raportul de semnificare, imanent semnului lingvistic, prin esența sa bilaterală.

În comunicarea empirică, realizată în stilul conversației, în desfășurarea căreia intervin (sau pot interveni) toate funcțiile limbii, semnificația semnului (textului) lingvistic este o rezultantă a raportului de reciprocă implicare dintre *semnificant* și *semnificat*, desfășurat în toată complexitatea dinamicii lui interne.

În comunicarea științifică, în dinamica internă a semnului lingvistic se impune ca definitorie relația *concept—imagine acustică*; în raportul din interiorul *semnificatului*, dintre *reprezentare* și *concept*, se impune dominant *conceptul*, iar în raportul din interiorul *semnificantului*, *imaginea acustică* domină net *imaginea auditivă*. *Semnificația* semnului lingvistic științific își are originea exclusiv în *semnificat*, cu care se confundă, în esența sa. Condiționînd existența și funcționarea semnului lingvistic, *semnificantul* nu participă la procesul semnificării.

Din perspectiva interpretării date de T. Vianu faptului de limbă, predominarea dimensiunii sociale a semnului lingvistic se concretizează în impunerea nucleului comunicării noționale, stabile, care tinde spre unitate (1) și reducerea zonei reflexive, individuale și variabile, care tinde spre zero (0). Această structură este determinată de absența funcției expresive ca funcție emotivă.

Prin dezvoltarea relației *nucleu noțional—semnificat—semnificație*, semnul lingvistic este, în stilul științific, *tranzitiv*, iar semnificația — *transparentă* [33]. Semnificantul lasă să transpară întocmai semnificația pe care o transmite de la un pol la altul al comunicării, tocmai prin nepar-

ticiparea sa la constituirea ei. De aici derivă mai multe caracteristici ale semnului lingvistic în stilul științific, strîns legate între ele, care orientează în mod esențial raporturile sale cu protagoniștii comunicării, de care sînt totodată, într-o măsură însemnată, condiționate[34]:

— *sinonimie infinită*; teoretic, unui semnificat i se poate asocia orice semnificant care își poate asuma rolul de a transporta întocmai semnificația. Posibilitatea de alegere a sinonimelor depinde de planul paradigmatic al limbii, în primul rînd, dar și de competența și performanța lingvistică a emițătorului. Desfășurarea, teoretic infinită, a sinonimiei (perfecte) este asigurată de posibilitatea selectării semnificantului din orice alt sistem lingvistic sau din limbi și limbaje artificiale. Prin aceasta, semnul lingvistic științific este traductibil fără rest.

— semnificație *obiectivă* și *universală*; traductibilitatea absolută a semnului lingvistic nu derivă numai sau nu derivă direct din neparticiparea semnificantului la constituirea semnificației, ci (și) din caracterul *obiectiv* și *universal* al conceptului înscris în planul semnificatului și care interzice semnificantului să participe la procesul de semnificare.

— semnificație *închisă*; natura însăși a comunicării științifice, precum și, în mod particular, caracterul *obiectiv* și *universal* al semnificației impun receptarea întocmai a textului științific. Decodificarea lui exactă înseamnă reconstituirea semnificației în toate datele introduse de emițător la codificare și fără adăugarea altora noi.

— *constanța* semnificației; caracterul *obiectiv* și *universal* al semnificației, precum și caracterul ei *închis*, asigură semnificației constanță în timp și spațiu. Semnul lingvistic relativ independent de context, dezvoltă aceeași semnificație indiferent de timpul, locul și condițiile în care se desfășoară comunicarea. Înlocuirea semnificantului cu un altul din seria de sinonime perfecte din diverse limbi nu duce la modificarea semnificației.

3. Raportul text—mesaj

Neparticiparea în mod activ a semnificantului la procesul semnificării și absența funcției expresiv-emotive, asigură semnelor lingvistice păstrarea identității lor din planul paradigmatic al limbii în planul sintagmatic al

textului. Semnele din codul metalingvistic rămîn în mod absolut identice cu ele înseși, iar cele din codul lingvistic vin în text cu sensul denotativ. Semnificația lor în text este determinată în mod esențial de poziția pe care o ocupă în plan paradigmatic, iar relațiile sintagmatice lasă, în general, nemodificată semnificația individuală a fiecărui semn lingvistic primar.

Sub aspectul informației, textul științific se caracterizează printr-un grad maxim de densitate, reflectînd tendința spre unitate a nucleului noțional din structura planului semantic al semnelor lingvistice. În consecință, *lungimea* textului corespunde *volumului* mesajului.

Organizarea semnelor lingvistice în procesul de elaborare a textului este oreintată de două particularități esențiale ale comunicării științifice : (1) desfășurarea pe bază de *raționamente* și (2) situarea în interiorul opoziției *adevăr—fals*.

Prima impune enunțului lingvistic principiile structurării logice : de la cunoscut la necunoscut (subiect —predicat), de la general (și esențial) la particular (și aleatoriu) (regent —subordonat) etc. Organizarea în acest mod a enunțului sintactic accentuează linearitatea semnului lingvistic prin desfășurarea în succesivitate și a semnificatelor, nu numai a semnificanților. Semnificația globală se construiește în același mod, crescînd și adîncindu-se, de la simplu la complex, pe măsura acumulării semnificațiilor semnelor primare, într-un singur sens, ascendent.

Desfășurarea cunoașterii științifice în interiorul opoziției *adevăr—fals* determină specificul raportului dintre emiterea și receptarea textului lingvistic, dintre un text rămas același și receptarea lui de către diverși receptori.

Constanța, relativă, a semnificației semnului lingvistic, precum și caracterul obiectiv și universal al acesteia, impun receptorului reconstituirea ei întocmai, fără nici un fel de intervenție în procesul de semnificare, decît cea imanentă actului comunicării. În același timp, însă, condiții de timp și spațiu, considerate sub aspect cultural și care stau într-o strînsă legătură cu progresul necontenit al cunoașterii științifice sau cu concepția despre lume a receptorului (la întretăierea diacroniei cu sincronia comunicării științifice) îl pot determina pe acesta să se situeze în poziții diferite față de semnificație sau, mai exact, să situeze semnificația în poziții diferite între extremele *adevăr—fals*.

Odată reconstituită exact semnificația globală a unui text lingvistic, receptorul o poate accepta sau respinge sau o poate corecta, dar în acest din urmă caz el construiește un nou text, cu o altă semnificație globală și cu o altă poziție în interiorul opoziție *adevăr—fals*. Așa, de exemplu, situîndu-se în perspectiva adevărului științific formulat de N. Copernic și G. Galilei, receptorul va respinge ca falsă semnificația enunțului : „Pămîntul stă fix în centrul universului iar în jurul lui se rotesc Soarele, planetele și toți ceilalți aștri", reflectînd concepția geocentrică a lui Aristotel.

Mutații esențiale intervin uneori și în semnificația semnelor din codul metalingvistic, cu consecințe însemnate asupra planului semantic al textului din care acestea fac parte. Termenul *atom*, de exemplu, și-a schimbat sensul inițial, de 'unitate indivizibilă', ca urmare a adîncirii procesului de cunoaștere în domeniul structurii interne a materiei. Semnul lingvistic suferă atunci o modificare esențială a identității sale, atît prin desfășurarea relației interne *semnificant—semnificat* (*atom* își pierde motivarea de la nivelul semnificantului morfologic : *a* — 'fără', *tomos* — 'divizibil'), cît și prin dezvoltarea unor noi relații paradigmatice cu alte semne lingvistice, constituite în legătură cu noile adevăruri (*electron*, *pozitron*, *neutron* etc.). Exigențele receptării întocmai a semnificației textului impun, în aceste cazuri, refacerea sensului originar al semnelor lingvistice minimale.

4. Raportul cu sistemul limbii

Mai ales prin unele variante, determinate de specificul domeniilor de cunoaștere, stilul științific depășește sistemul limbii naționale :

a. — prin îmbinarea unor semne lingvistice aparținînd la limbi naționale diferite. În domeniul cercetării medicale, și în cel al științelor naturii, codul metalingvistic determină introducerea în text a unui mare număr de termeni din limba latină : „Colchicina, alcaloid din *colchicum autumnale* (brîndușa de toamnă) liniștește în mod specific accesul de gută." (*Farmacologie*, p. 267).

b. — prin îmbinarea semnelor lingvistice cu semne aparținînd unor limbaje artificiale. În domeniul cercetării matematice, esențial abstractă, și al cercetării fizice, as-

tronomice, chimice etc. semnele naturale se asociază, în constituirea enunţului, cu simboluri matematice, fizice, chimice şi cu semne grafice, desene etc.: „Pentru $\alpha = 0$, avem:

$$P_n(0; A, B) = \frac{B(B-1)(B-2)\ldots\ldots B-n-1)}{-(A+B)\ldots\ldots(A+B-n+1)}, n \leqslant B.\text{"}$$

(Popovici, *TN*, p. 278).

5. Raportul cu limba literară – normă generală

Lăsînd la o parte ieşirea din cadrul sistemului limbii naţionale, între stilul ştiinţific şi limba literară comună există o zonă amplă de suprapunere, descrisă de trăsăturile specifice din cadrul semnelor lingvistice şi de organizarea enunţului. Aceleaşi trăsături dezvoltă totodată şi o zonă de nesuprapunere.

În interpretarea lui S. Marcus (pe linia lui R. Barthes), „limbajul" ştiinţific, reprezentînd „în mod optim ipostaza raţională" [35] a fiinţei umane, se constituie în „gradul zero al limbajului". Tocmai această „condiţie" a sa determină descrierea unor zone de specificitate în interiorul raportului *stil ştiinţific — limbă literară comună.*

Din perspectiva tricotomiei *sistem — normă — vorbire* (E. Coşeriu), stilul ştiinţific se situează în cadrele *normei generale unice*, dar, în acelaşi timp, deviază de la aceasta prin constituirea să în normă specifică, determinată sociocultural.

Înscrierea în interiorul normei generale se realizează prin modul de desfăşurare a relaţiei dintre semnificat şi semnificant în procesul de semnificare şi prin modalităţile de intersectare a relaţiilor paradigmatice cu cele sintagmatice în structura textului, atît în planul expresiei cît şi în plan semantic.

Absenţa funcţiei emotive a limbii menţine la un grad absolut de arbitrarietate relaţia internă, dintre semnificant, considerat din punct de vedere fonetic, şi semnificat, în constituirea semnificaţiei, desfăşurată în limitele impuse de semnificat. Prezenţa codului metalingvistic, relaţia strînsă dintre textul lingvistic şi progresul cunoaşterii, determină o neîntreruptă proliferare a semnelor lingvistice, care se caracterizează printr-un izomorfism ca şi perfect

între planul semantic și planul expresiei, considerat din perspectiva structurării sale: relația dintre semnificat și semnificantul considerat morfologic este de motivare, nu numai din punctul de vedere al sistemului limbii naționale, dar și din cel al sistemului altor limbi: *izomorfism*, *confucianism*, *bipolar*, *dicotiledonate*, *cosinusoidă*, *miriapod*, *fotodezintegrare*, *ihtiofaună* etc. Această orientare către universalizarea codului metalingvistic schimbă configurația stilului științific în raport cu limba literară comună, determinîndu-i, într-o măsură însemnată, identitatea între celelalte variante funcționale ale limbii naționale.

*

Dezvoltat cu precădere în cadrul limbajului scris, stilul științific se desfășoară, însă, și pe cale orală. Această modalitate de comunicare (prezentă în procesul de învățămînt și la întruniri științifice), amplifică zona de suprapunere cu limba literară comună și determină constituirea unei variante: *stilul științific didactic*. Deosebirile care intervin, neesențiale, sînt consecința prezenței, în procesul de comunicare, a unui destinatar mai puțin anonim, chiar dacă neindividualizat; devenind din implicit explicit, destinatarul impune emițătorului, conștient sau subconștient, o organizare specifică a enunțului lingvistic, mai ales la nivel sintactic și lexical. Subordonîndu-se cu aceeași rigurozitate exigențelor limbii literare și „autorității" de *model* a stilului științific, subiectul emițător, în aspirația sa de a exprima cît mai clar și mai exact conținutul mesajului, se sprijină, în mod frecvent, pe repetiție și sinonimie lingvistică, atît la nivel sintactic, prin frecvența deosebită a relației de apoziție, cît și la nivel lexical, prin „traducerea" unor termeni din codul metalingvistic cu termeni din limba literară comună.

În organizarea stilistică a limbii române literare, stilul științific reprezintă un termen-extremă; celălalt este stilul beletristic. În interiorul său, însă, se dezvoltă o serie de variante care merg de la opoziția cea mai accentuată la o apropiere maximă de stilul beletristic. Există o variantă a scrisului științelor exacte (matematica [36], fizica, chimia, astronomia), puternic formalizată, o variantă a științelor naturii (botanică, zoologie, geografie etc.), una

a științelor umaniste (istoria, istoria și teoria literaturii, lingvistica etc.), alta a filozofiei. Apropierea maximă o realizează scrisul criticii literare, care oscilează în permanență, în primul rînd în funcție de critic, între stilul științific și cel beletristic, constituindu-se într-o variantă stilistică de tranziție (sau mixtă).

Este adevărat că o anumită concepție modernă despre caracterul științific al unei cercetări impune extinderea procesului de formalizare de la științele abstracte (matematica) la toate variantele stilistice, dar specificul obiectului de cercetare al filozofiei, al științei literaturii sau al științei limbii păstrează încă un profil distinct acestora din urmă, dacă nu în structura internă a semnului lingvistic, în organizarea textului, condiționată de intervenția funcțiilor expresivă și poetică ale limbii (mai ales în stilul criticii literare).

*

Relațiile stilului științific cu celelalte variante funcționale ale limbii se desfășoară, în general, într-un singur sens — dinspre stilul științific către acestea — și aproape exclusiv la nivel lexical. Cele mai receptive la procesul de expansiune a stilului științific sînt stilurile beletristic și publicistic.

Termeni specifici din codul metalingvistic pătrund în stilul beletristic fie ca mărci ale unui „stil în stil" (în legătură cu o perspectivă de realism lingvistic sau cu altele, prin care se introduc o serie de „date" privind personaje și situații), cînd aceștia își păstrează funcția metalingvistică, chiar dacă subordonată funcției estetice, fie ca elemente devenite semne poetice, cînd trec, prin metaforizare, din codul metalingvistic în semne de gradul doi (al căror semnificat devine semnificant în procesul de semnificare poetică):

„În multe forme-apare a vieții crudă taină,
Pe toți ea îi înșală, la nime se distaină,
Dorinți nemărginite plantînd într-un *atom*".
(M. Eminescu, p. 56)

În activitatea de știință popularizată, condițiile specifice de comunicare determină o atenuare a particularităților specifice stilului științific, prin apropierea sa de stilul publicistic, pe fondul unei strînse împletiri a funcției

referențial-cognitive cu funcțiile fatică și conativă, impuse de luarea în considerație a receptorului [37], în chiar procesul de elaborare a textului.

Prin adîncirea procesului de cunoaștere, termeni specifici stilului științific pătrund, prin circulație, direct sau indirect, mai ales prin stilurile publicistic și beletristic, în limba literară comună, determinînd reorganizări ale diferitelor clase lexicale. În felul acesta, mai ales în etapa contemporană, stilul științific desfășoară un rol activ în dezvoltarea limbii literare.

6. Raportul stil colectiv – stil individual

Fiind, teoretic, refractar acțiunii funcției expresiv-emotive a limbii, stilul științific rămîne, în general, închis constituirii stilurilor individuale, ceea ce nu înseamnă, însă, că în practica scrisului nu s-ar produce devieri de la norma stilistică specifică. Posibilitățile de manifestare a individualității stilistice a subiectului emițător sînt conținute într-una din caracteristicile semnului lingvistic științific — sinonimia infinită — și orientate de caracterul obiectiv al semnificației. Devierea, și, mai ales, gradul de deviere depind de variantele stilului științific și de modalitatea de realizare a comunicării.

În comunicarea scrisă, stilul științelor exacte se caracterizează printr-o tendință de reducere la zero a devierilor de la norma stilistică. Cînd acestea intervin, ele iau forma unor manifestări neînsemnate și care, în orice caz, nu au implicații asupra echivalenței semnificație—semnificat în funcționarea semnului lingvistic în plan paradigmatic și asupra raportului mesaj—text, în organizarea semnelor în plan sintagmatic : „Un număr se divide prin 10, dacă este divizibil prin 2 și 5." / „Un număr este divizibul prin 10, dacă se divide prin 2 și 5".

În comunicarea orală sau în cea scrisă, specifică textelor de popularizare, stilul acelorași științe se arată mai tolerant cu intervenția funcției expresive, dar nici acum acțiunea acesteia nu depășește niște limite dincolo de care să intervină modificări în caracteristicile esențiale ale semnului lingvistic ; funcțiile expresivă și fatică orientează doar procesul selecției și combinării în sensul unei mai mari apropieri între cunoașterea științifică și cunoașterea empirică.

În cadrul altor variante stilistice, devierile *normei individuale* de la norma stilistică sînt mai însemnate, re-

flectînd rolul activ al funcției expresive; în textul istoric sau în cel de știință literară își lasă amprenta, în mod frecvent, concepțiile istorice, estetice, ideologice etc. ale emițătorului. În dezvoltarea criticii literare, apoi, manifestările individuale tind spre spargerea totală a normei stilistice; raportul *stil individual — stil funcțional* se apropie aici în mod frecvent de desfășurarea aceluiași raport în interiorul stilului beletristic. Există, în acest sens, un stil George Călinescu, cu un profil distinct, în raport cu Eugen Lovinescu, de exemplu, sau Titu Maiorescu.

7. Organizarea semnelor lingvistice din perspectiva nivelelor limbii

Nivelul fonematic

Sistemul fonematic al stilului științific se suprapune peste cel al limbii literare comune. Din punctul de vedere al structurii semnului lingvistic, unitatea minimală este *fonemul* considerat doar ca i m a g i n e a c u s t i c ă. Din punctul de vedere al planului paradigmatic al limbii, numărul de unități este același, chiar dacă forma lor grafică se concretizează într-un număr superior de litere. Această diferență între numărul fonemelor și numărul semnelor grafice se explică prin modalitatea românească de transcriere a unor termeni neologici de circulație internațională: *quebrachio* (chebracio), 'arbore tropical din familia anacardiaceelor', *watt-wați* (vat-vați), *westfalian* (vestfalian), *ytriu* (itriu).

De fapt, această asimetrie între sistemul fonematic sonor și cel grafic a trecut și în limba literară comună prin extinderea circulației unor termeni, precum *watt*, *yankeu* etc.

În diferite epoci, stilul științific a constituit un factor activ în promovarea și consolidarea sistemului fonematic al limbii literare.

Structura fonematică a textelor științifice, concretizată în frecvența unor foneme și în constituirea unor grupuri de foneme, descrie o zonă specifică stilului științific în raport atît cu limba literară comună, cît și cu celelalte stiluri.

Prezența termenilor care au în structura lor morfematică prefixe de origine greacă precum *hema-*, *hemo-*,

helio-, *hidro-* etc. determină o creștere a frecvenței laringalei *h* și, implicit, a structurilor fonematice cu *h* inițial: *hemartroză*, *hematic*, *hemangiom*, *hemoglobină*, *hemoragie*, *hemopatie*, *helioterapie*, *helioscopie*, *hidrocefalie* etc. Alte categorii de neologisme amplifică registrul posibilităților combinatorii la nivelul semnificantului. Grupul consonantic *ps* își întărește poziția inițială (concretizată în familiile cuvintelor *psalm* și *psaltire*): *psihic*, *psihanaliză*, *psihoterapie*, *psihiatrie* etc. Grupul *ft*, dispărut din poziția inițială prin trecerea în fondul pasiv al limbii a termenilor construiți cu *ftori*: *ftorilogofăt*, este reintrodus prin acid *ftalic*, *ftalcină* etc. Cîștigă poziție inițială grupul *pt* prin *pterodactil*, *ptiatism*, *pterigotă* ș.a.m.d.

În variantele stilistice care recurg la termeni din alte sisteme lingvistice se introduc foneme și structuri fonematice specifice acestora: grupul *qu*, din latină: *oxycoccus quadripetalus* sau hiatul *œ*: *columba œnas* ('porumbel de scorbură') sau *ea*: *paradisea apoda* ('pasărea paradisului'), consoane geminate: *salmo trutta fario* ('păstrăv'), *morchella esculenta* ('zbîrciog') etc.

Nivelul morfematic

Există la acest nivel o zonă de suprapunere perfectă între stilul științific și limba literară comună: identitatea din plan paradigmatic a semnelor lingvistice este respectată în plan sintagmatic prin desfășurarea unui izomorfism maxim între planul expresiei și planul semantic, din perspectiva normei generale. Particularitățile stilului științific apoi, în raport cu limba literară comună, pe de o parte, și cu celelalte stiluri, pe de alta, constau în frecvența actualizării unor opoziții categoriale din cadrul sistemului.

Aproape toți lingviștii care s-au preocupat de problema delimitării stilurilor funcționale ale limbii române (S. Golopenția și T. Pavel, Gh. Bolocan, B. Kelemen, I. Stan ș.a.)[38] au apelat la metode statistice, atribuind rol de prim ordin *frecvenței*. În același sens, L. Sfîrlea, într-un studiu-cadru asupra structurii stilistice a limbii române literare, consideră „frecvența, adică prezența sau absența, raritatea sau abundența unităților la toate nivelele limbii", urmărită și în distribuția și combinarea lor, „drept criteriu fundamental al delimitării stilurilor."[39].

Criteriul, secundar din punctul nostru de vedere, în *definirea* identității funcționale a stilurilor, are o impor-

tanţă mai mare în *descrierea* lor. Dar necunoaşterea exactă a „limitelor" limbii literare comune (de altfel, cel puţin variabile) şi caracterul eterogen al organizării limbajului scris şi în interiorul diferitelor variante funcţionale situează şi atribuie şi frecvenţei în descriere un caracter relativ sub aspectul precizării specificităţii stilului.

Coeficientul de relativitate al criteriului frecvenţei scade, dacă stilul ştiinţific este luat în consideraţie din perspectiva variantelor sale interne; unele „date" sînt comune tuturor variantelor, altele depind, însă, într-o măsură însemnată de domeniul cunoaşterii pe care îl reprezintă.

Organizarea morfologică a vocabularului textelor ştiinţifice se caracterizează printr-o mai mare frecvenţă a substantivelor şi pronumelor nepersonale, impusă de caracterul „obiectual" al comunicării, dominată de funcţia cognitiv-referenţială. Dintre pronumele personale, o frecvenţă mai ridicată cunoaşte pronumele reflexiv, cu valoare impersonală, în legătură cu aceeaşi „obiectivare" a enunţului.

Caracterul continuativ şi de confruntare de idei al procesului de cunoaştere ştiinţifică determină o frecvenţă ridicată a substantivelor proprii. Acestea sînt simboluri ale unor teorii: „Am văzut că principiul *Jakobson-Barthes* revine la impunerea unei anumite regularităţi de comportare a distanţei lui *Fucks* între termenii unei aceleiaşi paradigme." (S. Marcus, *Poetica*, p. 157) sau indicatori bibliografici: „Se cunosc succesele obţinute, pe această cale, în fonologie (de către *Roman Jakobson* şi colaboratorii săi /7/, /22/, în teoria opoziţiilor lingvistice *(Apostel-Mandelbrot-Morf* /1/), şi în gramatică..." (S. Marcus, *Ibidem*, p. 138). În textele istorice mai ales şi în cele geografice, acestei categorii „cultural-ştiinţifice" de substantive proprii i se adaugă categoria termenilor referenţiali: „Însemnătatea actului lui *Burebista* nu-i scăpa lui *Caesar*. Chiar după victoria împotriva lui *Pompeius*, el nu renunţă la ideea de a face război dacilor." (V. Pârvan, *Dacia*, p. 135).

Substantivul propriu nu se constituie într-o marcă specifică a stilului ştiinţific numai prin frecvenţă sau, mai exact, nu se constituie atît prin frecvenţă, cît prin esenţa sa semantic-funcţională. Are în comun cu sistemul limbii, actualizat în spaţiul limbii literare şi în cel al limbajului popular, caracterul limitat referenţial. În raport direct

cu un „obiect" unic din lumea extralingvistică, substantivul propriu nu are sens, ci numai referent [40] și, în consecință, o întrebuințare referențială unică. Dar, spre deosebire de limba literară comună și mai ales de limbajul popular, unde substantivul propriu poate dezvolta mai multe funcții: descriptivă, apreciativă, simbolică etc., în textul științific funcția sa semantică primordială este cea de *identificare*.

Specificul cunoașterii științifice impune, mai ales prin codul metalingvistic, o frecvență relevantă a substantivelor abstracte. Indicele cel mai înalt de frecvență al acestei clase de substantive îl înregistrează varianta stilistică a textului filozofic.

Absența funcției expresive, în ipostaza ei emotivă, se concretizează, la acest nivel lingvistic, în absența aproape absolută, din stilul științific, a interjecțiilor și a derivaților (substantive, verbe, adjective, adverbe) interjecționali. Acestea intervin, dar mai mult accidental, în varianta didactică, din comunicarea pe calea orală.

Flexiunea nominală și pronominală

Cu excepția nominativului, în flexiunea cazuală este definitorie frecvența redusă a cazurilor „personale": dativul, acuzativul precedat de prepoziția-morfem *pe* și vocativul.

Expresie a funcției conative care implică un destinatar prezent în momentul comunicării, *vocativul* este întrebuințat doar în varianta didactică a stilului științific și numai cînd comunicarea se realizează oral.

Dativul persoanei și acuzativul precedat de morfemul *pe* sînt foarte rare în textele științelor pozitive, dar sînt prezente în varianta științelor umaniste, mai ales în textele istorice, în legătură cu unele particularități ale planului de referință.

Dintre nominativ și acuzativ, acuzativul prepozițional pare să domine nominativul [41], dar faptul rămîne nesemnificativ pentru definirea stilului științific, fie pentru că se suprapune unei situații din limba literară comună, fie pentru că nu se impune ca fenomen marcant al textului lingvistic concret. Nici chiar genitivul, cu o frecvență destul de ridicată, în texte de o amploare mai mare, nu se constituie în marcă stilistică.

În flexiunea după număr și persoană a pronumelor personale, foarte puțin frecvente mai ales la nominativ și acu-

zativ, predomină persoana a III-a. Persoana a II-a e ca și absentă, iar persoana I, folosită cu preponderență la plural, introducînd o contradicție între planul limbii și cel ontologic, este o marcă a pluralului autorității științifice sau al modestiei: „Noțiunea de apariție a unui personaj într-o anumită situație *ne* dă posibilitatea..." (S. Marcus, *Poetica*, p. 323). Pronumele personale de politețe, absente, în general, din stilul științific scris, intervin în varianta lui didactică, desfășurată în limbaj oral.

Prezența cu precădere a adjectivelor generice sau categoriale (prin care obiectele denumite de substantivul regent sînt grupate în diferite clase) determină specificul dezvoltării categoriei comparației mai ales în două direcții:

— creșterea numerică a adjectivelor care refuză comparația,

— predominarea gradului pozitiv și frecvența foarte scăzută a superlativului absolut.

Adjectivele care refuză comparația, marcă a unor subclase de „obiecte", fenomene, concepte etc., constituie cu substantivul regent (sau pseudo-regent) sintagme în interiorul cărora substantivul reprezintă genul proxim, iar adjectivul diferența specifică: o *lentilă* c o n v e r g e n t ă, o rază de *lumină* m o n o c r o m a t i c ă, suprafața unei *lame* t r a n s p a r e n t e, cu *fețe* p l a n e și p a r a l e l e, *număr* p a r, *fracție* o r d i n a r ă, *număr* n a t u r a l, „Există însă un aspect care diferențiază net *metafora* m a t e m a t i c ă de cea l i n g v i s t i c ă" (S. Marcus, *Ibidem*, p. 95).

Predominarea gradului pozitiv este consecință a creșterii numărului adjectivelor fără comparativ și superlativ, dar și a absenței sau a slabei frecvențe a adjectivelor calificative sau apreciative. Cînd acestea apar, mai frecvent în textele de științe ale naturii sau în cele de știință a literaturii sau în alte științe umane, dar mai rar, ele primesc, pe lîngă forma primară de pozitiv, care rămîne predominantă, și alte forme, de comparativ de superioritate: „... Alecsandri aducea, în primul rînd o conștiință *nouă*, mai produndă, cu *însemnate* implicații literare" sau de superlativ relativ: „El vede folclorul ... *ca cea mai autentică* literatură națională și populară ..." (*ILR*, p. 458). În textele matematice, adjectivele *mare* și *mic* intră, prin forme de comparativ de superioritate și prin superlativul relativ, în sintagme fixe de maximă frecvență.

Forma de superlativ devine, împreună cu un substantiv, chiar un termen tehnic, component al codului metalingvistic: *cel mai mare* d i v i z o r c o m u n, *cel mai mic* m u l t i p l u c o m u n.

Flexiunea verbală

Conjugarea verbului introduce sau accentuează o serie de diferenţieri din interiorul stilului ştiinţific.

Absenţa funcţiei conative se concretizează în frecvenţa foarte redusă a modului imperativ şi în frecvenţa determinantă a indicativului şi a infinitivului. Imperativul este prezent în varianta didactică: „*Subliniaţi* numerele naturale divizibile cu 3", unde este dominat, însă, de conjunctivul cu valoare de imperativ: „Să se calculeze intensităţile curenţilor care circulă prin cele două rezistenţe". În textele ştiinţelor pozitive (de matematică, în primul rînd), are o frecvenţă definitorie conjunctivul fără morfem al verbului *a fi*: „*Fie* un triungi cu laturile...".

În varianta stilistică a textelor istorice se întrebuinţează frecvent prezumtivul: „Aici îşi *va fi avut*, probabil reşedinţa unul dintre nobilii războinici daci." (I. H. Crişan, *Burebista*, p. 294), „Ni se pare foarte probabil ca în zid *să fi existat* o poartă la care conducea scara de piatră. [...]. În acest fel întreaga incintă *ar fi înconjurată* cu ziduri şi *ar face corp comun* cu cetatea propriu-zisă." *(Ibidem*, p. 364), şi diverse construcţii complexe, expresie a ipotezei: „Printre tracii ce trăiau amestecaţi cu celţii *trebuie să fi existat* şi daco-geţi..." *(Ibidem*, p. 241), „Ce s-a întîmplat cu coloanele de calcar după ce sanctuarul a fost desfiinţat?... Ele *au putut primi* o altă utilizare..." *(Ibidem*, p. 419).

*

Categoria gramaticală a timpului este dominată de frecvenţa foarte ridicată a *prezentului*, care dezvoltă diverse valori specifice, în funcţie de conţinutul semantic al enunţului.

Este un prezent *atemporal*, ca instrument al definirii diferitelor concepte, exprimate de componente ale codului metalingvistic, în enunţuri de esenţă teoretică: „...Epitetul *este* acea parte de vorbire sau de frază care *determină*

în lucrurile sau acțiunile exprimate printr-un substantiv sau verb, însușirile lor estetice, adică acelea care *pun în lumină* felul în care le *vede* sau le *simte* scriitorul și care *au* un răsunet în fantezia și sensibilitatea cititorului" (T. Vianu, *Studii...*, p. 145–146).

Este un prezent *pantemporal*, ca instrument al comentării fenomenelor supuse investigației, în texte interpretative: „În concluzie, psihicul *rezultă* din relație. Sensul primitiv rezultat din relația directă a organismului cu mediul *se îmbogățește* progresiv..." (V. Pavelcu, *Drama psihologiei*, p. 186).

Este un prezent *dinamic*, instrument al descrierii *actualizatoare* a unor evenimente istorice, social-culturale, individual-umane etc., mai ales în enunțuri din domeniul istoriei și din cel al științei literaturii: „Cei mai statornici exponenți ai mișcării literare din deceniul al patrulea *sînt*, pe lîngă Heliade, profesorii școlilor naționale. Ei *compilează* manuale și *alcătuiesc* traduceri, *orientîndu-se* spre literatura moralizatoare și didactică a luminilor..." (*ILR*, p. 258);

Este un prezent *descriptiv*, ca instrument al reliefării ideilor esențiale dintr-un text de exegeză, a unei opere literare sau științifice: „Marea diversitate a obiectivelor urmărite *transformă* opera într-o adevărată frescă a societății timpului. Boierimea *e privită* critic: ridicată prin tot felul de vicleșuguri, ea *duce* o viață de huzur (*Istoria unei plăcinte*), *nu respectă* ruinele trecutului istoric de glorie, ba chiar *contribuie să le risipească* (*Vandalism*), *patronează* o justiție de clasă grotescă, admițînd nedreptăți strigătoare (*Un proțes de la 1826*). Societatea înaltă *străbate* o perioadă de tranziție rapidă; demnitatea omenească *apare* degradată, între o indolență de tip oriental și o febră de cosmopolitism și snobism. Moravurile *se dezagregă*, soțiile își *înșeală* bărbații, iar ei *se consolează* cu vorba populară A u m a i p ă ț i t - o ș i a l ț i i." (*Ibidem*, p. 391).

Fără să iasă total din această predominare a prezentului verbal, varianta stilistică a textelor de istorie și istorie literară, domenii de cercetare situate, prin chiar obiectul de investigație, în perspectivă diacronică, se caracterizează printr-o mai mare frecvență a celorlalte timpuri, mai ales din sfera trecutului, echilibrînd, fie și relativ, distribuția timpurilor și diminuînd caracterul relevant al prezentului. Totodată, în afara valorilor lor obiective, net

predominante, unele din aceste timpuri dezvoltă și alte valori, proprii actului de cunoaștere și comunicare științifică.

Prin *imperfect*, timp al *perspectivei*, se realizează o lărgire a orizontului cultural în care este situat obiectul investigației științei literare, atît pe plan orizontal: „C ă d e r e a î n g e r i l o r e lamartiniană și intîlnim în ea chiar acea erotică ciudată între « un ange déchu » și o ființă de grad inferior .... Crizele sexuale ale îngerilor *obsedau* atunci pe toți, și un poem al lui Thomas Moore, D r a g o s t e a î n g e r i l o r, *avea* mare ecou pretutindeni." *(Ibidem*, p. 286), „La nivelul de atunci al literaturii cînd *lipseau* o tradiție lirică națională și mai ales o limbă aptă să servească subtilitățile..." *(Ibidem.*, p. 190), cît și pe plan vertical (pe scara timpului): „Cu toate acestea rămîne indiscutabil că prin publicarea primelor D o i n e *se deschidea* un drum nou poeziei românești... Alecsandri *îndrepta* cu adevărat și în mod conștient literatura românească pe făgașul național și popular." *(Ibidem*, p. 459).

Depășindu-și conținutul semantic obiectiv, deschideri similare de perspectivă realizează *viitorul*; prin cunoaștere, subiectul — istoric sau istoric literar — privește, prin *viitor*, evenimentele din perspectiva desfășurării lor ulteriore: „Însă resursele interioare bogate ale militantismului său pașoptist nu-l *vor lăsa* niciodată să ajungă la pesimism..." *(Ibidem*, p. 456), „Sarmații *vor înainta* mereu spre Dunăre, dar în sec. I î.e.n. ei nu *vor depăși* ca teritoriu ocupat efectiv și locuit de ei linia Niprului. Incursiunile lor *se vor extinde* cu siguranță și asupra zonei de la vest de cursul Niprului, unde își vor fi exercitat supremația politică" (I. H. Crișan, *Burebista*, p. 260).

Desfășurarea perspectivei temporale a interpretului asupra evenimentelor este alteori implicită în structuri verbale complexe în baza semiauxiliarului de timp *a avea*.

În paralel cu situarea și ierarhizarea în timp a evenimentelor, prin imperfect și mai mult ca perfect, subiectul-interpret stabilește legături cu alte opinii (îmbrățișate, continuate, considerate la modul neutru sau respinse) exprimate anterior: „Unei scrieri, în sensul existenței unui text, fie el și numai o înșirare de nume, cum *credea* C. Daicoviciu, i se opune însă poziția pe care o ocupă literele pe suprafața blocurilor..." *(Ibidem*, p. 440), „Un

asemenea zid era departe de trăinicia și soliditatea celorlalte segmente. C. Daicoviciu *remarcase* că nu este vorba de o trecere bruscă la această tehnică [...]" *(Ibidem*, p. 365).

*

Consecință a predominării funcției referențiale și, implicit, a aspirației spre obiectivare, în legătură cu predominarea substantivelor și a pronumelor nepersonale, flexiunea verbală este dominată de persoana a III-a, singular mai ales, expresie a unei obiective „persoane despre care se vorbește" sau a nedeterminării. I se alătură persoana I plural care, ca și la pronume, se constituie în semn al autorității sau modestiei omului de știință : „Iată care au fost temeiurile ce *ne*-au determinat *să adoptăm* cu toată convingerea teza cu privire la existența unui stat daco-getic pe vremea lui Burebista" *(Ibidem*, p. 207), și în instrument al sensibilizării demonstrațiilor de natură matematică, cînd se împletește cu forma de persoana a III-a singular, de fapt, o formă apersonală : „A. *Admitem* că (1) *rezultă* din valorizarea

$$V(\gamma) = t \text{ și } V(\alpha) = 1$$

Deoarece atît în (1), cît și în (4) *avem*, conform cu (3), $V(\gamma) = t$, *urmează* că (4) nu poate *rezulta* decît din

$V(\beta) = 0$" (E. Vasiliu, *Preliminarii*, p. 103).

În varianta didactică a stilului științific mai ales, dar și în alte texte, persoana a III-a singular este concurată sau chiar dominată de persoana I plural, expresie, mai ales cînd verbul este la conjunctiv, a atragerii destinatarului în procesul investigării : „*Să considerăm* numărul 6. *Avem* : $6=2\cdot3$ unde 2 și 3 sînt numere prime. *Spunem* că *am scris* numărul 6 ca produs de numere prime sau că *am descompus* numărul 6 în factori primi", „*Să discutăm* acum nucleele din «Ultima oră» de Mihail Sebastian" (S. Marcus, *Poetica*, p. 291), I. C. Voiculescu, „Să cunoaștem arborii și arbuștii din pădurile, parcurile și grădinile noastre".

Nivelul sintactic

Organizarea textului și structura enunțurilor sintactice care îl alcătuiesc se caracterizează atît prin particularități ale stilului științific în ansamblu — care îi definesc

profilul în raport cu celelalte stiluri și cu limba literară comună— , cît și prin trăsături specifice cîte unei singure variante sau unui grup de variante interne. Desfășurarea și frecvența raporturilor sintactice accentuează deosebirile dintre diferitele variante stilistice.

Sînt specifice stilului științific în ansamblu:

a. — dezvoltarea unor *raporturi de complementaritate*, în interiorul enunțului sau cu enunțuri *in absentia*;

b. — *absența enunțurilor sintetice*;

c. — dezvoltarea unor structuri *redundante* specifice;

d. — dezvoltarea *structurilor enumerative*;

e. — o dinamică specifică între tendința de expansiune a grupurilor nominal și verbal și tendința de concentrare a expresiei.

a. Exigențele cunoașterii științifice impun împletirea în permanență a unui plan prim al comunicării, prin care subiectul-interpret își formulează ideile sale despre obiectul supus investigației, cu un plan secund, prin care se introduc date dintr-un enunț anterior. Planul secund poate concretiza sau dezvolta afirmațiile din planul prim, ca în textele de știință a literaturii, mai ales (cînd se recurge la citate din opera interpretată), poate susține ideile din planul prim, prin autoritatea subiectului care a formulat și emis enunțul anterior sau prin datele conținute în acest enunț, sau poate dezvolta idei al căror adevăr evoluția cunoașterii științifice l-a infirmat sau pe care emițătorul enunțului din planul prim le corectează sau respinge.

Planul secund se poate articula direct, în continuitate cu planul prim, dezvoltînd un mod particular de „vorbire directă": „Zbuciumul de-a da expresie simțirii e mărturisit intr-o strofă din *Inima mea e tristă*: «Adio! N-am cuvinte / Să-ți arăt tot ce simte, / În astfel de minuturi, mîhnit sufletul meu...»" *(ILR*, p. 319), „Că aici este vorba de scordisci, o aflăm tot din textul lui Strabon. Cînd acesta descrie ținutul iliro-panonic de la Dunăre spune că Tisa « vine din munți și se varsă în Istru, prin părțile gallilor numiți scordisci ». Într-adevăr, aceștia locuiau amestecați cu ilirii și cu tracii. Printre tracii ce trăiau amestecați cu celții..." (I. H. Crișan, *Burebista*, p. 241), sau indirect, în discontinuitate, prin note și trimiteri bibliografice. În oricare dintre modalități, semnificația exactă și completă a mesajului cognitiv rezultă, cel

mai adesea, printr-o desfășurare dialectică, din intrarea în raport a enunțurilor din cele două planuri.

b. Absența enunțurilor sintetice, neanalizabile exprimate prin adverbe *(da, nu, poate)* sau interjecții *(ei? vai!* etc.) este o consecință a desfășurării nedialogate a comunicării științifice și a rămînerii acesteia în afara acțiunii funcțiilor expresiv-emotivă și conativă ale limbii.

c. Specificul investigației științifice, determinat fie de obiectul supus cercetării, fie de exigențele desfășurării demonstrației în interiorul opoziției adevăr—fals, în continuitatea cunoașterii și în baza unui cod metalingvistic, fie de exigențele universalității mesajului, determină frecvența ridicată a structurilor redundante. Acestea numai aparent contrazic principiul densității semantice maxime, definitoriu pentru stilul științific, de vreme ce nu conțin semne lingvistice nepurtătoare de informație denotativă (ca în stilul publicistic, de exemplu), ci doar semne lingvistice și nelingvistice care orientează comunicarea și cunoașterea științifică (atît la emitere cît și la receptare), aducînd în simultaneitate *obiectul* și *interpretarea obiectului.*

Se dezvoltă, în primul rînd, o redundanță imanentă fenomenului definirii conceptelor. Marea majoritate a termenilor din codul metalingvistic sînt *motivați*; prin chiar structura lor morfematică ei comunică un conținut semantic precis, pe care atît emițătorul cît și receptorul mesajului îl construiesc și, respectiv, identifică în baza cunoașterii semnificațiilor semnelor primare. Definiția *reală* a conceptelor explicitează redundant definiția *nominală* implicită. Așa se definește, de exemplu, *pronumele*: „*Pronumele* ['pentru nume'] este partea de vorbire care se declină și *ține locul unui substantiv*" *(GA*, vol. I, p. 135).

Termenul *neanalizabil* lasă să transpară și mai clar sensul său global: 'care nu se poate analiza': *-abil*, sufix al 'posibilității, capacității', echivalent semantic al verbului *a se putea*, a n a l i z ă trimite la 'descompunere în părți componente', *ne-*, prefix negativ, echivalent al adverbului de negație *nu*. În consecință, definirea „propozițiilor cu structură neanalziabilă" este o descriere redundantă: „Există însă și propoziții *care nu pot fi analizate* din punctul de vedere al organizării lor sintactice, deoarece nu se poate recunoaște funcțiunea sintactică a părților componente; ele sînt propoziții cu o structură *neanalizabilă*." *(GA*, vol. II, p. 64).

Există apoi o redundanță *analitică* ; o exprimare concisă sau, în orice caz, mai concisă, este reluată, prin intermediul unui raport sintactic (de apoziție, de coordonare conluzivă sau disjunctivă), într-o dezvoltare analitică : „De cîte ori distribuția unui alomorf *poate fi delimitată în termeni fonetici*, d e c i d a c ă o c u r e n ț a l u i p o a t e f i p r e v ă z u t ă, p r e z i s ă, p e b a z a a n u m i t o r p a r t i c u l a r i t ă ț i f o n e t i c e a l e r a d i c a l u l u i, avem de-a face cu un alomorf fonetic." (V. Guțu, *Morfologia*, p. 47).

Interpretarea unor enunțuri realizate anterior (texte literare, în primul rînd), constituite în obiect al investigației științifice, echivalează frecvent cu reluarea redundantă, la modul explicit, sintetic sau, dimpotrivă, analitic, a ideilor pe care acestea le comunică : „. . .totul este, în ultimă instanță, destinat morții și uitării, iluzie și zădărnicie. «Om, fiu al periciunii, vezi tot ce a rămas . . . / Privește-aici mormîntul iluziilor tale !» exclamă poetul, arătînd, cu un gest patetic, ruinele strălucitelor cetăți de altădată". *(ILR*, p. 551), „Viața este plăcere, și omul trebuie să se bucure din plin de ea, fiindcă dincolo nu-l așteaptă nimic, decît mormîntul.» «O, junie, te grăbește ! / Viața trece, să iubim ! / Omul un minut trăiește . . . / Timpul nu îl mai găsim !. . .» conchide poetul în poezia *Amantele Cilii.*" *(Ibidem*, p. 553). Mai ales în critica foiletonistică se ajunge în mod frecvent la *parafrazarea* redundantă a conținutului textului supus analizei, fără a se mai trece, de fapt, la interpretarea lui.

În textele din științele exacte redundanța ia forma afirmării aceleiași idei concomitent prin semne din limbajul natural și prin semne dintr-un limbaj simbolic (matematic, chimic etc.): „Indicatorul lui Euler este o funcție multiplicativă, adică

$$\varphi(m) = \varphi(m_1)\ \varphi(m_2),$$

dacă $m = m_1,\ m_2$ și $(m_1, m_2) \cong 1$ " (Popovici, *TN*, p. 49), „*Definiție.* Un număr întreg *a* prim cu *m* se numește rădăcină primitivă modulo *m*, dacă aparține unei clase de resturi modulo *m*, primă cu modulul, de ordin φ(m). Cu alte cuvinte, un număr întreg *a* prim cu *m* se numește rădăcină primitivă modulo *m*, dacă

$$a\varphi^{(m)} = 1\ (\text{mod}\ m),$$

$$a^{m}\mu \not\equiv 1\ (\text{mod}\ m),$$

oricare ar fi numărul întreg μ astfel încît $0 < \mu < \varphi$ (m)." (*Ibidem*, p. 63).

Redundanța derivă alteori din exprimarea simultană a ideii prin semne lingvistice aparținînd la limbi diferite, distribuite în funcție de cele două planuri ale enunțului : al subiectului-interpret și al emițătorului unui enunț anterior : „Totuși Velleius povestește, numai la cincisprezece ani după biruința lui August (prin Tiberiu) asupra pannonilor, că toți acești « barbari » cunosc limba latină : *omnibus autem Pannoniis non disciplinae tantummodo, sed linguae quoque notitia Romanae; plerisque etiam litterarum usus et familiaris armorum erat exercitatio.*" (V. Pârvan, *Dacia*, pp. 131–132).

d. Exigențele împletirii permanente a perspectivelor analitică și sintetică în cercetarea științifică impun detașarea și gruparea în clase omogene de factori primi, constitutivi, cauzativi, condiționali, temporali, de finalitate etc., prin intermediul cărora se poate ajunge la o cunoaștere dialectică, în același timp globală și de detaliu, a obiectului supus investigației. Enunțul se organizează, în consecință, în structuri enumerative, prin intermediul unei relații de apoziție, cel mai adesea de dezvoltare analitică, de mici dimensiuni (în interiorul propoziției) sau de mare extindere (propoziții și fraze) : „Adunarea are următoarele proprietăți : (a) asociativitate : $(a + b) + c = a + (b + c)$, (b), comutativitate : $a + b = b + a$, (c) existența soluției ecuației $a + x = b$, oricare ar fi a și b." (Popovici, *TN*, p. 9), „Iată deci trei elemente net meridionale sau orientale din La Tène-ul dac : zidurile de cărămizi uscate la soare, iataganele și stindardele, cîteșitrele răsunînd în mijlocul civilizației gete. . ." (V. Pârvan, *Dacia*, p. 105), „Ciupercile se împart în 5 clase : *Archimycetes*, *Phycomicetes*, *Ascomycetes*, *Basidiomycetes* și *Fungi imperfecti*." (Gh. Anghel, *Botanica*, p. 272).

e. Stilul științific se definește printr-un conflict permanent între aspirația spre cuprindere totalizatoare, din punctul de vedere al cunoașterii, și aspirația spre concentrare maximă a exprimării.

În legătură cu aspirația omului de știință spre interpretarea obiectului investigat din toate perspectivele, în adîncime (analitică) și în lărgime (clasificator), grupul nominal și cel verbal din organizarea internă a propoziției cunosc o expansiune amplă, mai ales prin dezvoltarea de atribute de *identificare* și de *clasare*. Cel mai adesea,

forța de expansiune e atît de puternică, încît sparge limitele propoziției ca unitate sintactică mononucleară (cu o singură structură nucleară *subiect—predicat*), prin dezvoltarea atributelor ca atributive. De aici, foarte marea frecvență a raportului atributiv, dezvoltat în interiorul propoziției sau la nivelul frazei : „Să ne gîndim la descoperirea atîtor elemente chimice noi, prevăzute cu uluitoare exactitate în atîtea dintre particularitățile lor pe baza sistemului periodical al lui Mendeleev." (L. Blaga, *Experimentul*, p. 115), „Noțiunea de ordin al unei clase de resturi modulo *m*, primă cu modulul, provine din teoria grupurilor." (*TN*, Popovici, p. 62), „Amănuntele pe care le-am prezentat dovedesc intenția de a realiza un zid deosebit de puternic care să reziste oricărui atac din exterior, fără să poată fi spart în nici un chip." (I. H. Crișan, *Burebista*, p. 357), „Deci numărul coloanelor în care se găsesc toate numerele întregi prime cu *m* din tabloul de mai sus este egal cu numărul numerelor prime cu *m* scrise în prima linie în tabloul de mai sus, care constituie deci un sistem redus de resturi modulo m_1 și al căror număr este deci $\varphi(m_1)$." (Popovici, *TN* p. 50).

Reducerea suprafeței de dispersie a planului expresiei, în procesul de concentrare a semnificației unui text se realizează prin marea frecvență a construcțiilor absolute gerunziale : „Împărțirea în atribute de identificare și de calificare, respectiv de clasare, e valabilă numai la atributele neizolate, întrucît atributele izolate, *putînd lipsi*, au o altă situație." (*GA*, vol. II, p. 141).

În textele istorice sau de știință literară, construcțiile gerunziale, mai rare, sînt echivalabile frecvent cu circumstanțiale de timp sau de cauză. În texte din varianta științelor exacte, construcțiile gerunziale realizează mai ales funcția de circumstanțial *cauzal* într-o împletire pînă la confundare cu cea de *instrument* și nu pot fi înlocuite cu realizări propoziționale : „*Trecînd* la expresia energiei de interacțiune, se obține în mod corespunzător

$$U_2 = \frac{2}{8}\, n_1^2 e^2 \frac{d^2}{r^3}$$

și înlocuind $\frac{2}{8}$ cu Sp :

$$U_2 = Spn_1^2 e^2 \frac{d^2}{r^3}."$$

(A. A. Grinberg, *Introducere*, p. 280).

În alte enunţuri, construcţiile gerunziale corespund unor atributive, introduse, de obicei, prin adverbul *unde* : „Condiţia necesară şi suficientă ca un număr natural par n să fie perfect este ca $n = 2^{\nu}(2^{\nu+1} - 1)$, ν fiind număr natural, iar $2^{\nu+1}-1$ număr prim." (Popovici, *TN*, p. 106).

De cele mai multe ori, însă, echivalarea aceasta cu structuri propoziţionale şi stabilirea unei identităţi funcţionale precise sînt imposibile tocmai datorită accentuatei lor condensări semantico-sintactice : „Dacă χ este un caracter modulo m, diferit de caracterul principal, atunci

$$\sum_{p<x} \frac{\chi(p)\log \cdot p}{p} = \sum_{1<n<x} \frac{\Lambda(n)}{n}\chi(n) + 0(1),$$

prima sumă *fiind extinsă la toate numerele prime pozitive cel mult egale cu un număr real x*, iar *a doua sumă fiind extinsă la toate numerele naturale cel mult egale cu acelaşi număr real x*." (Idem, *Ibidem*, p. 282).

Caracterizează (unele numai prin frecvenţă) diferitele variante ale stilului ştiinţific :

1. — eterogenitatea semiotică a enunţului,

2. — depersonalizarea raportului subiect—predicat,

3. — dezvoltarea unor anumite raporturi sintactice,

4. — desfăşurarea enunţului sintactic în cadrele unor „modele" date.

*

1. Marca cea mai relevantă a stilului ştiinţific, atît în raport cu limba literară, cît şi cu celelalte stiluri funcţionale, o constituie împletirea semnelor lingvistice aparţinînd sistemului limbii naţionale cu semne simbolice, componente ale unor alte limbaje artificiale şi cu imagini grafice, în interiorul aceluiaşi enunţ ; se dezvoltă, astfel, structuri de *sintaxă mixtă* asemănătoare într-un anumit sens cu cele specifice limbajului oral.

Trăsătura caracterizează varianta stilistică a ştiinţelor exacte : „Pentru orice număr întreg a prim cu un număr întreg m avem

$$a^{\varphi(m)} = 1 \ (\text{mod } m)\text{" (Idem, \textit{Ibidem}, p. 53).}$$

Întemeindu-se pe densitatea maximă a limbajului simbolic şi pe capacitatea acestuia de a reduce la minimum contrastul dintre succesivitatea semnificantului şi simul-

taneitatea semnificatului, stilul științelor exacte (matematica în primul rînd) se caracterizează printr-o reducere maximă a întrebuințării limbii naționale, prezentă în mod frecvent doar prin elemente de relație predicativă (verbe) : „*Avem*

$$\sum_{d|a} f(d) = \sum_{d_1|m} \left(\sum_{d_2|n} f(d_1 d_2) \right),$$

dacă $a \neq 0$, $a = mn$, iar $(m, n) \cong 1$." (Idem, *Ibidem*, p. 98), „Fie $F(a) = \sum_{d|a} f(d)$." (Idem, *Ibidem*, p. 99), „*Se deduce* că $G_1(x) - G_2(x) = 0$ $(\sqrt{x})$." (Idem, *Ibidem*, p. 228), „Din a | δ și b | δ rezultă [a, b] δ. "(Idem, *Ibidem*, p. 62), sau (și) interpredicativă (conjuncții, adverbe) : „Dacă $n \neq 0$, atunci

$\Sigma\varphi(d) = n$." (Idem, *Ibidem*, p. 119).

În textele de științe naturale se îmbină în același enunț semne lingvistice din sistemul limbii naționale cu semne din sistemul limbii latine : „De multe ori pe endospermul devenit evident se dezvoltă diverse specii de ciuperci dintre care speciile de *Fusarium moniliforme*, *F. poae*, *F. graminearum* sînt cele mai frecvente." (A. Hulea, *Bolile*, p. 65). Adesea termenii latinești se situează în raport de sinonimie perfectă cu termeni românești, într-o formă de redundanță rezultînd din împletirea planului prim al comunicării cu un plan secund : „*Filipendula hexapetala* (aglică — fig. 210, A) este frecventă în finețe și poieni însorite." (Gh. Anghel, *Botanica*, 1975, p. 227), „În vetrele cu plante căzute se creează o atmosferă umedă care favorizează dezvoltarea ruginilor și îndeosebi a *ruginii negre* (Puccinia graminis) și a altor ciuperci..." (A. Hulea, *Bolile*, p. 88).

Excluzînd prezența în plan secund, prin citare, a semnelor lingvistice aparținînd la alte limbi, mai ales moderne, și a semnelor reprezentînd mai degrabă intervenția directă a nivelului lexical asupra celui sintactic (în texte de arheologie, în special, unde pătrund termeni din diferite limbi clasice : latină, greacă, slavă etc. sau în texte de lingvistică istorică), varianta stilistică a științelor umaniste se caracterizează, în general, prin situarea textului în cadrele sistemului limbii naționale. Conceperea formalizării, însă, ca principiu esențial al investigării științifice și, în consecință, expansiunea metodelor matematice și

analitice de cercetare au determinat pătrunderea limbajului simbolic și, implicit, a fenomenului de sintaxă mixtă, și în textele de știință literară, lingvistică etc. : „Probabilitatea ca două personaje X_i și X_j să fie prezente concomitent într-o scenă aleasă arbitrar va fi egală cu produsul probabilităților celor două personaje. Rezultă :

$$P_{ij} = P(X_i \cap X_j) = P(X_i) \cdot P(X_j) \approx f_i \cdot f_j = \frac{n_i n_j}{N^2}\text{''}$$

(S. Marcus, *Poetica*, p. 277), „A spune că este substituibil prin β *salva veritate* înseamnă a spune că dacă $V(\gamma(\alpha)) = 1$, atunci $V(\gamma(\beta)) = 1$ și dacă $V(\gamma(\alpha)) = 0$, atunci $V(\gamma(\beta)) = 0$." (Em. Vasiliu, *Preliminarii*, p. 102).

2. Caracterul *depersonalizat* al raportului dintre subiect și predicat este specific în special variantei stilistice a științelor exacte, destul de frecvent în științele naturii, manifestîndu-se mai puțin în texte de istorie și știință literară. El derivă, pe de o parte, din interesul preponderent, cel mai adesea chiar exclusiv, arătat de emițător conținutului semantic al textului pe care îl formulează și exprimă, iar, pe de alta, dizolvării individualității protagoniștilor comunicării în rigorile funcționării semnului lingvistic în stilul științific.

Într-un cadru stilistic marcat deja de frecvența predominantă a persoanei a III-a, ca expresie a obiectului comunicării : „Opoziția care stă la baza metaforei poetice pune față în față o întrebuințare conotativă și una denotativă. Termenul metaforic este prin excelență conotativ, cel neexpresiv este denotativ." (S. Marcus, *Poetica*, p. 94), procesul de *depersonalizare* se desfășoară mai ales prin trei structuri morfo-sintactice :

a. — expansiunea raportului subiect—*predicat* în unități sintactice cu dezvoltări nucleare complexe[42], de tipul : *verb impersonal* (sau întrebuințat impersonal) + *subiect propozițional*, sau *verb copulativ apersonal* (sau întrebuințat așa) + *nume predicativ propozițional* : „Asta înseamnă că $p_1 = \pm 2$." (Popovici, *TN*, p. 148). Propozițiile-subiect sau nume predicativ sînt exprimate în mod frecvent prin limbajul simbolic, iar aceasta accentuează caracterul depersonalizat al textelor.

b. — situarea în nedeterminat a subiectului prin preponderența diatezei verbale *impersonale*[43], realizată prin pronumele reflexiv de acuzativ *se* : „Nu *se știe* dacă există o infinitate de numere prime ale lui Marsenne. "(Idem, *Ibidem*, p. 108), și a diatezei pasive cu valoare impersonală : „Cu aceasta teorema lui Dirichlet *este demonstrată*" (Idem, *Ibidem*, p. 290), „... Deci congrunțele $\gamma = \gamma'$ (mod c), $\gamma_0 = \gamma'$ (mod c_0) *sînt satisfăcute* cu orice numere întregi $\gamma\gamma_0\gamma'$ și γ_0'." (Idem, *Ibidem*, p. 91).

Fără a lipsi din varianta stilistică a celorlalte științe, naturale și umaniste, sau din textele filozofice, diatezele impersonală și pasivă impersonală sînt dominate, în acestea din urmă, de diatezele activă și reflexivă.

c. — întrebuințarea construcțiilor absolute, gerunziale și infinitivale : „*Notînd* cu *r* distanța dintre centrele ionilor de iod și argint (în care $r = r_{Ag} + r_{I^-}$) și *presupunînd* că ionii de iod, care se resping reciproc, se află la distanță maximă posibilă (fig. 18), se obține pentru forțele de atracție..." (A. A. Grinberg, *Introducere*, p. 274), a predicatelor complexe construite cu participiu sau supin : „Pentru ca demonstrația să fie completă, mai *trebuie dovedit* că există cel puțin un număr întreg prim cu *m*... Cu alte cuvinte, *trebuie arătat* că sistemul de congruențe ..." (Popovici, *TN*, 94) și a participiului verbal postsubstantival : „În felul acesta proprietatea *considerată* este demonstrată." (Idem, *Ibidem*, p. 81).

Fenomenul depersonalizării enunțului — expresie a obiectivării planului cognitiv — este în mod frecvent moderat de fenomenul contrar (adesea numai aparent contrar) al subiectivizării actului cunoașterii prin pluralul persoanei I a verbelor, expresie a sensibilizării participative a receptorului anonim la desfășurarea procesului de cercetare și cunoaștere științifică : „Pentru a evalua în continuare, *să considerăm* funcția $f(u) = \log(u + 1) - 1 - \delta u$. Avem $f'(u) = \frac{1}{4+1} - \delta$. De aici rezultă că pentru $\frac{1}{u+1} - \delta < 0$ sau $\frac{1}{\delta} - 1 < u$ avem $f'(u) < 0$." (Idem, *Ibidem*, p. 258).

Întîlnirea principiului depersonalizării planului cognitiv cu cel al personalizării *actului cognitiv* se concentrează în frecvența foarte ridicată a verbului *a avea* desemantizat (și lexical și gramatical), devenit un tip specific de element relațional.

3. Frecvența cea mai ridicată în ansamblul stilului științific o are raportul atributiv. Dezvoltarea sa, însă, și modul de articulare în enunț introduc o serie de diferențieri, mai ales între stilul științelor pozitive și cel al celorlalte științe.

În varianta stilistică a științelor naturii, raportul atributiv se desfășoară cu preponderență în interiorul propoziției. În textele științelor umaniste există un relativ echilibru între atribute și atributive, subordonatele fiind introduse mai ales prin pronume relative.

În varianta stilistică a științelor exacte (sau a științelor umaniste puternic formalizate) este specifică dezvoltarea raportului atributiv în sintaxă mixtă. Cel mai frecvent element de relație este adverbul *unde*, prin care se articulează limbajul simbolurilor de limba națională sau două lanțuri de semne simbolice.

Pe de altă parte, în mod frecvent, adverbul relativ *unde*, precedat de prepoziția *de*, nu mai introduce, de fapt, un raport atributiv, ci stabilește o relație de *derivare*, echivalabilă în limbajul natural cu un raport de coordonare : „... Din $|p| = -1 \pmod 4$) rezultă $|p| = -1 + 4t$, unde t este un număr întreg, deci

$$p^2 = |p|^2 = 1 - 8t + 16t^2 = 1 - 8(t - 2t^2),$$

de unde

$$\frac{p^2 - 1}{8} = -t + 2t^2 = \frac{|p| + 1}{4} - 2t + 2t^2.\text{”}$$

(Idem, *Ibidem*, p. 164).

Frecvența raportului atributiv, spațiu de împletire a celor două limbaje, este ridicată, în textele de matematică, fizică etc., și de expansiunea prin propoziții a raportului condițional (cel mai adesea) sau a altor raporturi sintactice, al căror conținut semantic rămîne vag, în termeni prea generali, sub aspect lexical, ca și desemantizați, precum *cazul*, *condiția*, *faptul* : „În *cazul* cînd $a = 1$ (mod m), avem $\chi_J(a) = \chi_J(1) = 1$ ...”, „Ținînd seama de

faptul că dacă *a* parcurge un sistem ... atunci și *ab* parcurge..." (Idem, *Ibidem*, p. 149).

Diferențierile dintre cele trei variante stilistice : științe exacte, științe umaniste, științe naturale se accentuează în frecvența diferită a anumitor raporturi sintactice.

Textele din științele naturii, esențial descriptive, se caracterizează prin fraze de dezvoltare minimă, redusă frecvent la propoziții independente (ample în structura lor internă). Cînd această structură monopropozițională se depășește, frazele se caracterizează, în special, prin raporturi de coordonare, copulativă sau adversativă. Subordonarea este reprezentată mai mult de propoziții-expansiuni, atributive sau completive directe, cel mai adesea.

Textele de știință literară, descriptive și narative în același timp, nu par să acorde vreo prioritate relevantă, nici sub aspectul dezvoltării, nici sub cel al frecvenței, raporturilor sintactice. Textele lingvistice tind spre o frecvență mai ridicată a frazelor simple, cu propoziții în raport de coordonare sau în raport de subordonare atributivă sau completivă.

Textele de istorie, mai mult narative și dominate de dimensiunea timpului, se impun printr-o frecvență deosebită a frazelor ample, cu numeroase circumstanțiale temporale secundate, sub aspectul frecvenței, de cele cauzale.

Textele de științe pozitive, prin excelență deductive, mai ales cele de matematică, îmbină fraze monopropoziționale sau, în orice caz, cu dezvoltare minimă, cu fraze ample. Predomină, prin frecvență, raporturile circumstanțiale de condiție, concesie și de consecuție precum și relația de apoziție, expresie a redundanței, derivînd din suprapunerea celor două limbaje : „Operația de înmulțire a claselor de resturi prime cu modulul este comutativă, *adică* $C_a C_b = C_b C_a$" (Idem, *Ibidem*, p. 35) sau expresie a concluziei unei demonstrații, cînd se introduce prin pronumele relativ *ceea ce* : „Dacă $\alpha i = \alpha j$ am avea $i - j \equiv 0$ (mod p.), *ceea ce* nu se poate ..." (Idem, *Ibidem*, p. 158). Dintre relațiile de coordonare, frecvență însemnată are coordonarea concluzivă.

d. — Spre deosebire de celelalte texte, nerelevante din acest punct de vedere, varianta stilistică a științelor exacte (și între acestea a matematicii în primul rînd) își

întemeiază investigația, de maximă abstractizare, pe raționamente, iar elaborarea teoremelor și desfășurarea demonstrațiilor se realizează din perspective de univocitate. Toate acestea impun enunțului sintactic constituirea și marea frecvență a unor *modele de enunțare* relativ fixe.

Se dezvoltă în structura enunțului paralelisme sintactice, cu zone de suprapunere lexico-sintactică : „Deoarece la $i \neq j$ corespunde $r_i \neq r_j$, iar r_i ia aceleași valori ca și *i*, înseamnă că atunci cînd *i* parcurge valorile $1, 2 \ldots, \frac{|p|-1}{2}$ fiecare valoare fiind parcursă o singură dată, *numărul* r_i *parcurge de asemenea, valorile* $1, 2, \ldots, \frac{|p|-1}{2}$ *fiecare valoare fiind parcursă o singură dată.*" (Idem, *Ibidem*, p. 158).

Se reiau, în aceleași poziții sintactice, sintagme fixe specifice, nominale și relaționale, cu funcții restrictive : „*Condiția necesară și suficientă* ca un număr întreg *g* prim *să fie* rădăcină primitivă modulo *m* *este ca g să nu satisfacă* nici una din congruențele ..." (Idem, *Ibidem*, p. 73), „Congruența $x^n \equiv a \pmod{m}$ are soluții *dacă și numai dacă* $d | \operatorname{ind} a$, unde $d \cong (n, c)$." (Idem, *Ibidem*, p. 85).

Se desfășoară o succesiune-schemă a relațiilor sintactice în structura frazelor mixte, care îmbină limba națională (frecvent reprezentată doar de elemente relaționale, verbale sau prepoziționale și conjuncționale) cu limbajul semnelor simbolice. Cadrele schemelor-model sînt descrise de prezența acelorași elemente de relație și corelație în aceleași poziții. Există cîteva scheme „minimale", care pot avea realizări minimale :

— *dacă (în cazul că/cînd) ... atunci* :

„*Dacă* $mn = 0$, *atunci* $m = 0$ sau $n = 0$." (Idem, *Ibidem*, p. 98),

— *dacă ... atunci ... astfel încît (deoarece)* :

„*Dacă* $f(0) = 1$ *atunci*

$1 = f(0) = f(0)\ f(+1) = 1.1,$

$1 = f(0) = f(+1)\ f(0) = 1.1,$

deoarece $f(\pm) = 1$." (Idem, *Ibidem*, p. 118).

— *regentă ... dacă ... astfel încît (oricare/pentru)* : „*Un număr m întreg α se divide cu un număr m- întreg β* **dacă** există un număr *m* întreg γ **astfel încît** $\alpha = \beta\gamma$." (Idem, *Ibidem*, p. 39), „O *funcție numerică $f(a)$ este total multiplicativă* **dacă** $f(mn) = f(m) f(n)$, **oricare** ar fi perechea m, n, de numere întregi." (Idem, *Ibidem*, p. 97) etc. sau care se pot dezvolta în fraze complexe prin îmbinarea lor sau/și prin expansiunea nucleului subiect-predicat sau a sintagmelor nominale : „Se numește rădăcină primitivă a ecuației $x^n = 1$, unde *n* este un număr natural, o rădăcină ρ a acestei ecuații astfel încît $\rho^s \neq 1$ oricare ar fi numărul întreg *s* pentru care $0 < s < n$." (Idem, *Ibidem*, p. 76).

Nivelul lexical

La acest nivel, stilul științific se distinge de limba literară comună și de celelalte stiluri prin :

— *univocitate semantică* a unității minimale, cuvîntul. Absența ipostazei emotive a funcției expresive determină întrebuințarea termenilor lexicali cu sensul lor fundamental, denotativ și numai cu acesta. Sensul nu datorează nimic contextului și nu se lasă modificat de context.

— *marca mobilitate a vocabularului*. În strînsă legătură cu dezvoltarea științei și tehnicii, a civilizației, procesul de cunoaștere științifică este secundat îndeaproape de introducerea de noi termeni, creați pe terenul limbii române sau împrumutați, cu permanenta trecere a unor termeni în alte sectoare ale limbii naționale sau cu reconsiderarea lor semantică ;

concentrare maximă a vocabularului. Un număr restrîns de cuvinte dezvoltă frecvențe foarte ridicate;

— *specificitatea constituirii de noi termeni*. E ca și absentă derivarea prin sufixe diminutivale sau augmentative, iar cînd acestea intervin, sensul lor și al termenilor constituiți este exclusiv denotativ. Sînt, în schimb, foarte frecvenți termenii constituiți prin pseudo-prefixe : *microcosmos*, *macrocosmos*, *diametru*, *monocotiledonate*, *hemiceluloză* etc. sau prin compunere (procedeu mai degrabă necaracteristic limbii române). Este adevărat că cei mai mulți termeni vin cu această structură din limba de origine, dar vorbitorul le recreează în permanență alcătuirea de care devine conștient și în baza căreia aceste semne devin *motivate* : *bronho-pneumonie*, *ampermetru*, *oligofreno-*

pedagogie, onomasiologie, galileo-newtonian, ciclopentadienă, catodoluminiscență, iliro-romane etc.;

— *structura specifică a vocabularului.*

Structura vocabularului

Funcția de comunicare se întemeiază pe codul lingvistic comun, care se concretizează în întrebuințarea unor categorii de termeni prezenți în sfera limbii literare comune. Consecința principală a rămînerii în acest cadru lexical este absența aproape totală a termenilor populari, regionali, familiari, arhaici, argotici etc.

Funcția cognitivă și tendința spre universalitate a științei impun dezvoltarea unui cod metalingvistic comun (național și internațional), care se realizează în limba română prin prezența numeroasă a neologismelor și a termenilor străini, mai ales latinești. Ponderea neologismelor este întărită și de caracterul specific, atît al obiectului supus investigației științifice, cît și al cunoașterii științifice însăși, precum și de înscrierea relativ mai tîrziu a științei în dezvoltarea culturii românești.

Acești factori și alții, de mai mică însemnătate, determină o organizare specifică a vocabularului stilului științific în ansamblu, cu o serie de diferențieri de actualizare în diversele sale variante.

Fiind, în esență, o modalitate specifică de actualizare a sistemului limbii naționale, stilul științific implică, în structura vocabularului său, distingerea unui fond principal și a masei vocabularului, caracterizate prin aceleași trăsături din alcătuirea lexicală a limbii literare comune și prin trăsături distinctive.

Zona de suprapunere între fondul principal lexical al limbii literare comune (în general, suprapus celui al limbii naționale) și fondul principal lexical al stilului științific este foarte redusă (la elemente verbale: *a fi, a deveni, a rămîne* etc. și joncționale: prepoziții, conjuncții, adverbe) în varianta stilistică a științelor pozitive și mai amplă în textele științelor naturale sau în cele ale științelor umaniste.

Zona de specificitate este descrisă de *terminologia științifică*, reprezentată de constituienții codului metalingvistic. Termenii exprimă fie concepte științifice teoretice: *axiomă, fonem, arhimorfem, inducție, deducție, teo-*

remă, sem, fem, predicație, subiect, acord etc., fie componente sau dimensiuni ale realității materiale sau perceptibile numai prin investigație științifică sau definite și cunoscute în mod specific numai din perspectivă științifică : *atom, nucleu, structură nucleară, dicotiledonat, pețiol, sintagmă, embrion, astru* etc. De altfel, această distincție este foarte relativă : de cele mai multe ori, termenii definesc simultan și conceptul științific și „obiectul" : *imagine, metaforă, epitet, electroni, pozitroni* etc., și nu de puține ori „obiectul" își datorează existența conceptului științific : *ecuator, meridian, antimaterie* etc. ;

Terminologia științifică, diferită de la o variantă stilistică la alta, în strînsă legătură cu domeniul de cercetare, este constituită din :

— termeni vechi românești, eventual adaptați semantic la stilul științific : *adunare, cerc, cît, mărime, mulțime, scădere, sunet, sumă, unghi* etc. ;

— termeni constituiți (sau reconstituiți) pe terenul limbii române : *a încifra, deîmpărțit, împărțitor*, (filament) *staminal*, (triunghi) *dreptunghic* etc. ;

— neologisme, cu ponderea cea mai mare în toate variantele stilului științific : *lingvistică, semem, accent, concept, longitudine, latitudine, emisferă, sistem planetar, echinocțiu, eclipsă, divergență, convergență, simbioză, aerob, genă, endosperm, miriapod, fuziune nucleară* etc. Majoritatea neologismelor au circulație internațională. Diferențierile de la o limbă la alta sînt de natură fonetică și morfologică, în legătură cu înscrierea lor în sistemul fonetic și morfologic al limbii naționale ;

— termeni străini. Predomină termenii latinești, de circulație internațională, în varianta stilistică a științelor naturii și în medicină. Cea mai mare parte din aceștia se întrebuințează împreună cu sinonimul lor, de obicei (popular : *gallium cruciata* (smîntînică), *calla palastris* (coada-zmeului), *dictamus fraxinella* (frăsinel), *falco peregrinus* (șoim călător), *hippocampus hippocampus* (căluț-de-mare), *mucor mucedo* (mucegaiul alb). Alți termeni se întrebuințează singuri, de cele mai multe ori neavînd un corespondent românesc : *cerithium* (gen de moluște gasteropode), *antenarius scaber* (specie de pește exotic), *serpentarius serpentarius* (specie de pasăre exotică) etc.

Masa vocabularului stilului științific se distinge de cea a limbii literare comune prin :

— frecvența redusă a elementelor populare, regionale, familiare, arhaice, argotice. Elementele populare intervin, mai ales, ca traducere a termenilor străini sau, mai rar, neologici ;

— frecvența ridicată a neologismelor. Mare parte din acestea sînt termeni tehnici, expresie a domeniului tehnic (instrumente și tehnică de investigație, transpunere în practică a investigației științifice etc.), aflat în strînsă interdependență cu cercetarea științifică : *oscilograf*, *radioscopie*, *dermatină*, *derivometru*, *kenotron*, *kinescop*, *microvolt*, *oligofagie*, *oxosinteză*, *ozalid* etc.

În ansamblul vocabularului stilului științific, marea frecvență a termenilor tehnici accentuează univocitatea semantică a cuvîntului determinată de exigențe ale funcției cognitive (în primul rînd, evitarea oricărei ambiguități) și, în același timp, echilibrează caracterul predominant al termenilor abstracți din alcătuirea fondului principal lexical.

B. Stilul beletristic

În registrul stilistic al limbii, la nivelul stilurilor colective, stilul beletristic se situează la polul opus stilului științific. La originea identității sale specifice se află situarea textului la întretăierea a două sisteme : *sistemul limbii* și *sistemul artei*, ceea ce determină dezvoltarea unor mutații fundamnetale în conținutul funcțiilor limbii.

1. Interacțiunea funcțiilor limbii

Funcția stilistică orientează ponderea, gradul și modul de împletire a funcțiilor particulare ale limbii în condițiile naturii specifice a funcției globale, care este de *comunicare și cunoaștere artistică*.[44]

În desfășurarea funcției globale, rolul preponderent îl au funcțiile *poetică* și *expresivă* ; conținutul acestora este condiționat de (și condiționează totodată) specificul comunicării și cunoașterii artistice.

Trăsătura semiotică distinctivă a comunicării literare este caracterul ei unidirecțional, dinspre emițător (scriitor) către receptor (cititor) ; emițătorul și receptorul nu-și mai

alternează rolurile. În legătură cu această particularitate, cunoașterea artistică situează pe cei doi protagoniști ai comunicării în poziții asimetrice. În condițiile participării active a ambilor protagoniști ai actului comunicării la cunoașterea artistică, funcția expresivă acționează atît la emitere cît și la receptare; scriitorul este concomitent și receptorul textului pe care-l elaborează, iar cititorul este și „emițătorul" textului pe care-l receptează — același, dar niciodată identic cu el însuși.

La emitere, funcția expresivă intră într-un raport tensionat cu funcția poetică. La receptare, funcția expresivă ocupă poziția funcției *conative*, intrînd într-un raport tensionat cu funcția referențială.

La emitere, subiectul-scriitor reacționează în mod specific la lumea exterioară pe care o percepe, contemplă și „investighează", o recreează, în condițiile „stării de inspirație", situînd-o în universul său subiectiv. Cosmosul poetic intern, în mod absolut subiectiv, este obiectivat în dezvoltarea raportului *text⇄mesaj*, raport tensionat prin acțiunea sincronă a funcțiilor expresivă și poetică. Conținutul funcției expresive este marcat de confruntarea dintre „norma" estetică și stilistico-poetică în care se situează scriitorul (descrisă de ideologia literară a școlii și curentului literar) și coordonatele esențiale ale cosmosului poetic interior care se instituie în substrat al mesajului artistic.

Prin acțiunea funcției poetice, al cărei conținut se întemeiază pe „proiectarea principiului echivalențelor din planul paradigmatic în plan sintagmatic"[45], dimensiunea sintactică a textului lingvistic generează dimensiunea semantică a textului, devenit literar, construind astfel „referentul", care nu mai preexistă, prin urmare, textului. Celelalte funcții ale limbii se vor desfășura în condițiile impuse de acest referent specific, interior textului.

La receptare, funcția expresivă înseamnă reacția cititorului la referentul interior al textului literar, pe fondul unei stări speciale de spirit în procesul de decodificare a mesajului și împlinire a semnificației textului, stare numită foarte diferit de-a lungul timpului, de la catharsis-ul antichității la „înălțarea metafizică' a lui Schopenhauer și T. Maiorescu și la „bucuria estetică" a lui J. P. Sartre. Condiționată în bună măsură de individualitatea cititorului, „starea estetică" este determinată de tensiunea internă a relației dintre cosmosul intern al poetului — obiectivarea

lui în interiorul raportului text — mesaj — și subiectivarea universului artistic în spațiul cosmosului interior al cititorului.

Sincronizarea tensionată a celor două funcții, expresivă și poetică, determină dinamica foarte complexă a desfășurării celor două componente ale cunoașterii și comunicării estetice :

— constituirea, reconstituirea și împlinirea semnificației,

— dezvoltarea stării estetice.

Virtuale, atît constituirea semnificației, cît și declanșarea stării estetice, intercondiționate, dar și relativ autonome, devin reale la receptare, în funcție de dezvoltarea la cititor a conștiinței existenței unei reorganizări specifice a sistemului semiotic lingvistic intrat în interferență cu sistemul artelor.

În comunicarea lingvistică neutră, cotidiană, decodificarea enunțului se face printr-o permanentă verificare a vorbirii individuale cu limba socială, considerată ca *normă.*

În comunicarea științifică, decodificarea implică în plus cunoașterea de către receptor a codului metalingvistic, propriu domeniului respectiv de cercetare.

În comunicarea estetică, vorbirea individuală este confruntată cu sistemul limbii prin intermediul *normei-oglindă* care nu mai funcționează ca modelator sau filtrant, ci ca termen de mediere și potențare a vorbirii, într-un proces specific de reorganizare a semnului lingvistic și a relațiilor dintre semne.

În esență, cunoașterea artistică implică desfășurarea comunicării din două perspective, la modul ideal simultane :

— lectura lingvistică a enunțului,

— negarea lecturii lingvistice și recitirea enunțului în baza principiului imaginii artistice.

Atît cunoașterea artistică cît și trăirea estetică sînt determinate în mod esențial de raportul tensionat dintre cele două lecturi.

Starea tensională este pregătită de o serie de elemente anticipatoare pentru cititor : titluri sau subtitluri, generice : *roman, nuvelă, scrieri literare, dramă, comedii, teatru, memorii, poeme* etc. sau specifice : *Enigma Otiliei, Moromeții* etc., elemente de arhitectură prozodică (mai evidente în poezie și teatru), substantive proprii : *Mihail Sadoveanu, Marin Preda, G. M. Zamfirescu, Mateiu Caragiale* ș.a.

Funcționarea ca anticipatori a acestor elemente implică, însă, cunoașterea de către cititor a unui cod metalingvistic (fie și în mod superficial, care trimite mai mult la o cunoaștere empirică, adesea, decît la una științifică), in baza căruia să rețină semnificația unor termeni ca *roman*, *comedie* etc. sau să situeze în sfere culturale specifice nume ca Pavel Dan, Ștefan Bănulescu etc. sau titluri precum *Alexandru Lăpușneanu* (pus în legătură cu C. Negruzzi), *Hanibal* (în relație cu Eug. Jebeleanu), *Delirul* (în legătură cu M. Preda) etc. Cînd acest cod metalingvistic lipsește sau rămîne nefuncțional (ca în cazul numelor G. Călinescu, Al. Odobescu sau I. Barbu), dezvoltarea stării tensionale începe o dată cu lectura lingvistică a textului, în funcție de elemente prozodice (*scene*, *acte*, în teatru), prin identificarea unor mutații de adîncime în structura semnului lingvistic și a desfășurării relațiilor dintre semne.

Mutațiile sînt provocate de acțiunea principiului metaforic, care implică tocmai anularea lecturii lingvistice a textului prin reorganizarea relației dintre *vorbire* (limba actualizată ca limbaj artistic) și *sistemul limbii* actualizat ca *normă* (limba literară). Are loc acum o dublă funcționalizare a limbii : de semnificare directă, prin corelația semnificant—semnificat (care poate fi, de asemenea reorganizată, în baza aceluiași principiu metaforic, cînd semnificatul devine un semnificant secund, orientînd fundamental constituirea semnificației) și de semnificare indirectă, prin poziția semnului în raport cu sistemul și cu norma.

Fie că acționează la nivelul semnului individual, fie că acționează la nivelul ansamblului de semne, constituirea semnificației și dezvoltarea stării estetice sînt fundamental condiționate de codificarea și, apoi, decodificarea textului în temeiul principiului metaforic.

În „mînuirea" semnului lingvistic, protagoniștii comunicării estetice au poziții active complexe. Subiectul emițător (scriitorul) le selectează, reorganizează și combină în funcție de universul de semnificații pe care urmează să-l desfășoare prin textul literar, concomitent cu dezvoltarea stării estetice, dar, subconștient (sau conștient chiar), el face aceste operații și în funcție de personalitatea sa umană și creatoare. Receptorul (cititorul), la rîndul său, decodifică un enunț artistic căutînd să identifice semnificația centrală comunicată de un scriitor, dar o face, subconștient, din perspectiva experienței sale subiective, de viață, culturală, artistică.

Întemeierea funcţiei de comunicare şi cunoaştere artistică în special pe funcţiile poetică şi expresivă nu înseamnă absenţa totală a celorlalte funcţii, ci doar ponderea lor neînsemnată în primul plan al structurării textului şi prin aceasta, al mesajului artistic.

O poziţie complexă, variabilă în timp, ocupă funcţia conativă. Preocupat, în general, de „construirea" universului artistic al textului său, scriitorul procedează, în situaţii speciale, la realizarea celor două operaţii ale actului semiotic, *selecţia* şi *combinarea* semnelor lingvistice, şi în funcţie de receptor. Acesta este un destinatar propriu-zis, în literatura în mod expres şi explicit „educativă", în care intervine o funcţie persuasivă, sau doar un receptor, dar nu în mod absolut anonim, ci un receptor cu un anumit statut social; *alegoria* de exemplu, *metafora aluzivă*, *parabola*, alte structuri stilistice sau chiar o specie literară cum este *fabula* intervin în textul literar mai ales datorită luării în consideraţie de către scriitorul-emiţător a existenţei şi poziţiei acestui receptor special, instituţionalizat.

2. Dinamica semnului lingvistic

Convertirea comunicării lingvistice în comunicare estetică implică, în cadrul creat de raportul de intercondiţionare dintre constituirea unei semnificaţii artistice şi dezvoltarea stării estetice, desfăşurarea unor mutaţii esenţiale în structura internă a semnului lingvistic.

Fără a atinge gradul de specificitate al semnului poetic, în baza căruia limbajul poetic se organizează ca sistem semiotic autonom, semnul lingvistic din stilul beletristic se distinge, prin dinamica sa internă în procesul de semnificare, atît de semnul lingvistic din stilul ştiinţific, cît şi de cel din limba literară comună.

Spre deosebire de stilul ştiinţific, în cel beletristic, semnificantul nu mai rămîne doar un simplu vehicul, indispensabil pentru transmiterea semnificaţiei, dar fără a participa la constituirea ei. Semnificaţia este o rezultantă a corelaţiei organice dintre semnificat şi semnificant. Prin aceasta, se anulează şi echivalenţa, specifică semnului lingvistic ştiinţific, semnificat—semnificaţie.

Prin participarea semnificantului la procesul semnificării, semnul lingvistic beletristic se apropie de cel din limba literară comună, şi, mai mult, de cel din limbajul oral. Se deosebeşte de acesta prin caracterul participării.

În limba literară comună şi mai cu seamă în limbajul oral, semnificantul introduce, în procesul de semnificare, date rezultînd în special din desfăşurarea funcţiei expresive a limbii; acestea *se adaugă* planului obiectiv al semnificaţiei, pe care îl comentează sau interpretează afectiv. În stilul beletristic, fără a lipsi cu totul acest tip de participare, semnificantul introduce în procesul de semnificare date rezultînd din acţiunea funcţiei poetice: organizarea semnificantului manifestă, potenţează şi sensibilizează organizarea semnificatului, iar din interdependenţa celor două laturi ia naştere o semnificaţie deosebită de semnificat.

Semnificatul, apoi, are el însuşi o natură specifică şi complexă, în raport cu situaţia sa în funcţionarea semnului lingvistic în limba literară comună şi în stilul ştiinţific (ca şi în alte stiluri, de altfel). El poate rămîne ca atare sau poate deveni semnificant secund, de un tip special, în afara relaţiei de implicaţie cu vreun complex sonor; în structura sa internă se instituie o stare tensională între semantica sa „paradigmatică", de plan lingvistic, şi cea „sintagmatică", de plan artistic. Specificul participării sale, decisive, la constituirea semnificaţiei este dat tocmai de această stare tensională între un „sens propriu" şi un „sens metaforic".

În dinamica interioară a semnului lingvistic, adică a raportului dintre semnificat şi semnificant în procesul de semnificare, se impune, ca definitorie pentru stilul beletristic, relaţia *reprezentare—imagine auditivă*, de esenţă individuală, într-o permanentă confruntare tensionată cu relaţia *concept—imagine acustică*, de esenţă socială, ceea ce duce la pierderea identităţii de plan paradigmatic a semnului lingvistic.

Dinamica internă a semnului lingvistic, în desfăşurarea textului literar, impune dominarea nucleului noţional de către zona reflexivităţii individuale, determinînd mutaţii, uneori fundamentale, în chiar natura nucleului noţional. În condiţiile convertirii comunicării lingvistice în comunicare artistică, zona reflexivităţii individuale impune textului caracter reflexiv în dezvoltarea trăsăturii distinctive a stilului beletristic — *expresivitatea estetică*.

Reprezentînd capacitatea planului expresiei unui text de a construi şi revela universul specific de sensuri artistice şi, concomitent, de a declanşa starea estetică, *expresivi-*

tatea artistică se întemeiază pe o serie de trăsături proprii semnului lingvistic în stilul beletristic:

— *dubla motivare.* Din punctul de vedere al relației interne, semnificatul și semnificantul își motivează reciproc, la nivelul sugestiei cel mai adesea, asocierea în interiorul corelației dialectice dintre conținut și formă în artă. Din punctul de vedere al relației cu sistemul de semne care este textul literar finit, fiecare semn lingvistic minimal își motivează prezența, specificul și semnificația prin poziția funcțională pe care o ocupă aici;

— *sinonimie zero.* Unui semnificat i se asociază un *anumit* semnificant pentru construirea unei *anumite* semnificații minimale și, prin înscrierea în text, pentru desfășurarea unei *anumite* semnificații globale; orice alt semnificant produce diferite mutații în procesul de semnificare. Aceasta face textul lingvistic din stilul beletristic intraductibil în mod absolut. Gradul de traductibilitate a textului depinde de genurile literare, care se diferențiază, între altele, și din perspectiva ponderii participării semnificantului la constituirea semnificației;

— *polisemie maximă.* Semnificația fiecărui semn lingvistic este un fascicol de sensuri (și nuanțe semantice) rezultînd din poziția sa în planul paradigmatic al limbii naționale (ca sistem, ca normă, ca vorbire), în planul paradigmatic al limbii scriitorului (considerată în raporturile sale cu limba națională), în planul sintagmatic al textului în care se înscrie, și toate acestea din perspectiva ambilor protagoniști ai comunicării estetice, dintre care unul, receptorul, variază la infinit;

— caracterul *deschis* al semnificației. Polisemia semnului beletristic situează semnificația lui între *subiectiv* și *obiectiv*, concomitent cu o desfășurare specifică a raportului dintre particular și universal, dintre fenomenal și esențial. În procesul de codificare lingvistic-estetică, scriitorul concentrează universalul în particular, esențialul în fenomenal. În procesul de decodificare, cititorul procedează în sens invers, fără, însă, ca datele „puse în joc" să se suprapună vreodată perfect; cititorul identifică o serie de elemente, esențiale sau secundare, din care se construiește (și reconstruiește) semnificația, dar introduce totodată și altele noi, reconstituind-o în mod creator, sau denaturînd-o. Procesul de receptare a textului artistic înseamnă recreare a universului său semantic în alte coordonate subiective;

— *instabilitatea* semnificației. Situarea semnificației între subiectiv și obiectiv, caracterul ei deschis, *ambiguitatea* și *nedeterminarea* semnului, derivînd din aceste particularități specifice și cauza principală a tuturora, participarea activă a protagoniștilor la procesul de semnificare, determină reconstituirea permanentă a semnificației, care nu rămîne niciodată egală cu ea însăși; nu este egală în trecerea de la scriitor la cititor și nu e egală de la un cititor la altul, cînd variază în funcție de timpul și spațiul (cultural) în care este receptată. Variabilitatea semnificației poate fi *subiectivă* și *obiectivă*.

Lăsînd la o parte cazurile de nerealizare a comunicării datorită incapacității receptorului-cititor de a identifica datele esențiale ale semnificației textului artistic, variabilitatea semnificației este determinată în mod obiectiv de variabilitatea relației dintre semnificant și semnificat, derivînd din poziția semnului față de norma generală. Ponderea și direcția participării semnificantului la constituirea semnificației se modifică o dată cu modificări intervenite în organizarea normei în procesul de permanentă evoluție a limbii naționale; semnele pot primi alte valori prin intrarea lor în categoria arhaismelor, regionalismelor sau prin ieșirea din alte categorii (elemente tehnice etc.), sau pot pierde diferite valori prin convenționalizare. În același timp, semnificatul poate cunoaște modificări de esență, atît în sfera lui semantică, determinate de evoluția sistemului limbii naționale, în funcție de evoluția societății, cît mai ales în desfășurarea relației tensionale dintre reprezentare și concept, în funcție de experiențe variate trăite de umanitate în timpul scurs între elaborarea enunțului și receptarea lui.

În interdependență cu dezvoltarea stării estetice, variabilitatea semnificației este determinată totodată de mutațiile care intervin în „tabloul" general al literaturii (și culturii) naționale și universale, precum și de diversitatea spațiilor culturale și a timpului receptării. Pe măsura îndepărtării de timpul și spațiul emiterii, semnificația se situează tot mai mult la nivelul „lecturii" artistice a textului literar, cu depășirea (uneori totală a) nivelului lecturii lingvistice. Dacă, de exemplu pentru cititorul român, semnificația nuvelei lui C. Negruzzi *Alexandru Lăpușneanul*, se constituie din dezvoltarea unui raport tensionat între universul semantic construit de text, și un referent

extratextual (epoca lui Alexandru Lăpușneanu), semnificația dramei lui Shakespeare, *Regele Lear*, se dezvoltă în interiorul raportului, de asemenea tensionat, dar în mod absolut, prin acțiunea funcției poetice, între structura verbală a textului și „referentul'' intern — universul său semantic.

Dar, indiferent de factorii în care își are originea, variabilitatea semnificației rămîne relativă, fiind în permanență confruntată cu *constanta* semnificației, asigurată de raportul dintre dimensiunea semantică și dimensiunea sintactică a textului.

3. Raportul text ⇄ mesaj

Caracteristicile semnului lingvistic în stilul beletristic determină specificul organizării lor, care le și condiționează, de altfel, într-un raport de reciprocitate mai accentuat decît în stilul științific, întrucît semnul lingvistic este artistic numai prin înscrierea sa într-un text care devine estetic. Nu există semne lingvistice care să fie artistice anterior elaborării enunțului. Există doar „relații'' virtuale în care, odată intrate, semnele lingvistice *pot deveni* semne artistice, dacă se înscriu în mod real într-un proces de comunicare și cunoaștere estetică. Și mai există semne *devenite* artistice, care primesc marca apartenenței la stilul beletristic prin cunoaștere.

Textul se constituie din semne variate, cu valori și identități diferite în plan paradigmatic și care sînt supuse unor mutații diverse în plan sintagmatic. Prin relații sintagmatice, pe care le dezvoltă în interiorul contextului stilistic cu care intră în raporturi de interdependență (mai accentuată fiind direcția dinspre context), nici unul din semne nu-și mai păstrează identitatea din planul paradigmatic. Chiar semnele nesupuse direct acțiunii principiului metaforic intră sub raza de influență a celorlalte și a contextului în ansamblu.

Rolul activ al protagoniștilor comunicării estetice în organizarea semnelor lingvistice și din perspectiva desfășurării funcției expresive a limbii redimensionează în permanență planul semantic al textului prin introducerea de date indirecte privind epoca în care este elaborat și cea în care este receptat, concepția despre lume, societate și artă și gradul și tipul de cultură etc. ale scriitorului și cititorului. Sfera de semnificații a mesajului pe care îl

conține textul artistic depășește „suma'' semnificațiilor individuale ale semnelor minimale alcătuitoare, anulînd suprapunerea mesaj—text, specifică semnului lingvistic în stilul științific sau în limba literară comună.

Organizarea semnelor lingvistice minimale în enunț este condiționată mai ales de două particularități principale ale comunicării estetice: *sugestivitatea* și *verosimilul*.

Primul atribut, întemeindu-se pe principiul metaforic, orientează organizarea textului în funcție de capacitatea planului expresiei de a revela în mod sugestiv, recreîndu-l, planul semantic.

Ambiguitatea semantică a semnelor minimale devine funcțional-sugestivă din perspectiva textului global, cînd caracterul iterativ și retrospectiv al semnului lingvistic în stilul beletristic tinde să anuleze contradicția dintre succesivitatea liniară a semnificantului și simultaneitatea semnificatului. Semnificația globală crește din permanenta înscriere, expansiune și reconstituire a semnificației semnelor minimale, într-un proces de multiple convergențe și interferențe: între semnificațiile semnelor minimale, ale semnificațiilor minimale spre semnificația globală, între semnificația globală și semnificațiile semnelor minimale alcătuitoare. De aici rezultă o densitate maximă atît a semnului minimal, cît și a textului finit, „densitate sugestivă'', în opoziție cu „densitatea silogistică'' specifică stilului științific (varianta textelor matematice) [46].

Situarea cunoașterii estetice sub semnul *verosimilului* determină caracterul specific al desfășurării procesului de comunicare între scriitorul-emițător și cititorul-receptor, între care pot exista distanțe foarte mari sub aspect temporal, spațial și cultural.

Caracterul nedeterminat, variabil și deschis al semnificației lasă liberă participarea atît a scriitorului cît și a cititorului la procesul de semnificare: semnificația artistică (în permanentă împletire cu starea poetică de care este determinată și pe care o determină) devine mereu alta, dar întotdeauna în marginile verosimilului și ale adevărului estetic. Aceasta înseamnă și implică întrebuințarea și interpretarea semnului lingvistic artistic în funcție de raportul cu planul referențial (punct de plecare și de ajungere, dar supus destructurării) și în funcție de înscrierea organică a semnificației sale în semnificația de ansamblu a unui text finit.

Prin desfășurarea funcției poetice, scriitorul desfășoară universul de semnificații al unei scrieri luîndu-și ca punct de plecare (impuls numai sau plan de referință în mod diferit transgresat, în funcție de genul literar și de concepția estetică) date ale universului obiectiv, exterior sau interior sieși. Raportul dintre cele două universuri rămîne exterior opoziției *adevăr—fals* (mai puțin în literatura memorialistică), el fiind verificat de întrebarea *verosimilului*. La aceeași întrebare îl supune, de fiecare dată, fiecare alt cititor, avînd, însă, în vedere nu atît sau nu numai posibilul (sau probabilul) univers obiectiv — punct de plecare pentru scriitor, ci și universul obiectiv în care se situează și pe care îl subiectivează el, cititorul.

Comunicarea scriitor-emițător – cititor –, receptor se realizează optim numai în interiorul raportului particular (fenomenal) — universal (esențial), în baza unei împletiri specifice a cunoașterii empirice cu cunoașterea lingvistică și cu cunoașterea artistică. Cunoașterea artistică și lingvistică implică din partea cititorului-receptor identificarea *constantelor* și a *variabilelor* din semnificația globală a unui text finit și din semnificația particulară a semnelor minimale alcătuitoare. Între acestea din urmă, un rol hotărîtor în procesul de semnificare și în fixarea constantelor semnificației globale îl au *simbolurile*, *motivele*, *miturile* a căror semnificație de adîncime își poate avea originea în fondul culturii spirituale naționale sau universale, dar poate cunoaște și dezvoltări specifice unui anumit scriitor. În oricare din situații, cititorul-receptor reconstruiește și împlinește semnificația în funcție de personalitatea sa afectivă, intelectuală și culturală, și de cadrul socio-cultural care i-o condiționează, dar păstrînd constantele de adîncime.

Prin situarea semnelor literare concomitent în sistemul limbii și, prin sens (ca semne simbolice sau ca semne mitice), pe diferite „orizonturi'' ale culturii umanității (universale, naționale, literatura scriitorului-emițător), *mesajul*, cu caracter deschis, depășește, ca „volum'', întinderea textului finit, cu caracter limitat.

4. Raportul cu sistemul limbii

Stilul beletristic rămîne, în general, în interiorul sistemului limbii naționale. În funcție de particularități ale procesului de semnificare, însă, în unele texte pătrund și

elemente din alte sisteme lingvistice (jargonul unor personaje) sau, foarte rar, din sisteme nelingvistice (poezia lui I. Barbu, *Încheiere*, de exemplu, se încheie cu desenul unui heptagon, iar mai multe din poemele în proză sau din tabletele lui G. Bogza încep sau sfîrșesc cu desene în peniță). Prezența acestor elemente extralingvistice diferă, însă, sub aspect funcțional, de întrebuințarea lor în stilul științific: în stilul beletristic ea este marcă a individualității scriitorului (sau personajului, în interiorul „stilului în stil"), în legătură cu desfășurarea funcției expresive, în timp, care în stilul științific, este marcă stilistică generală, în legătură cu funcția cognitivă.

5. Raportul cu limba literară-normă generală

Zona de suprapunere a stilului beletristic cu limba literară comună este mai redusă decît a oricărui alt stil. Stilul beletristic nu numai că-și dezvoltă la maximum zona de nesuprapunere, dar intră chiar în opoziție, nu numai cu stilul științific, dar și cu limba literară comună. Gradul cel mai ridicat de opoziție îl atinge poezia, care își constituie, în limbajul poetic, un sistem semiotic autonom.

Devierea de la limba literară comună-normă generală este determinată de specificul cunoașterii și comunicării estetice și, în legătură cu aceasta, de organizarea lingvistică a textului artistic pe două straturi fundamentale, cel mai adesea complementare:

— al elementelor lingvistice *selectate* în mod *liber* de scriitor din planul paradigmatic al limbii,

— al elementelor lingvistice *impuse* scriitorului de coordonatele esențiale pe care se desfășoară semnificația unei scrieri literare.

Cele două straturi sînt cunoscute mai mult ca: (1) — *limbă a scriitorului* și (2) — *limbă a personajelor* sale. Distincția este exactă dar simplificatoare, întrucît lasă la o parte categoria elementelor lingvistice narative creatoare de cadru istoric și geografic, prezente în chiar „limba scriitorului".

Această organizare diferă în funcție de scriitor și de genul literar. Distincția este foarte marcată, de exemplu, în teatrul lui Caragiale, dar este complet neutralizată în cel al lui Camil Petrescu.

Prin prima categorie de elemente, stilul beletristic se suprapune pînă la confundare cu limba literară comună,

avînd chiar rol activ în fixarea și expansiunea normei generale.

Prin cea de-a doua categorie, deviază de la normă într-un proces de subordonare a limbii față de exigențele artei; în legătură cu situarea textului artistic în cadrele unui realism lingvistic, expresie a verosimilului, se asociază în prezentul aceluiași text semne lingvistice aparținînd la epoci diferite (arhaisme, neologisme), la sfere geografice deosebite (regionalisme), culturale (elemente populare) și sociale (argoul, jargonul) diferite. Prin aceasta, stilul beletristic este stilul cu cea mai mare acoperire în limba națională, fiind deschis tuturor componentelor sale, prin anularea granițelor istorice, dialectale, sociale.

*

În registrul stilistic al limbii, stilul beletristic reprezintă cel de-al doilea termen-extrem. Spre deosebire de stilul științific, care, pe măsura formalizării investigației științifice se închide tot mai mult în specificul său, stilul beletristic se caracterizează prin deschiderea cea mai amplă față de celelalte stiluri, ca și față de cele două variante ale limbii naționale, orală și scrisă.

Organizarea pe două straturi a textului artistic rezultă din dezvoltarea în interiorul stilului beletristic a unor manifestări stilistice de gradul doi, constituind un „stil în stil". Cadrul general al dezvoltării semnificației unei scrieri literare impune desfășurarea acțiunii funcțiilor limbii nu numai la nivelul emițătorului-scriitor, ci și la cel al emițătorului-personaj. Există un stil al scriitorului, a cărui expresie este opera sa, și există, în același timp, în interiorul scrierilor sale, stilurile diferitelor personaje, mai mult sau mai puțin individualizate, în funcție de „personalitatea" lor și de forța creatoare a scriitorului.

Direct, prin emițătorul-personaj, și indirect, prin emițătorul-scriitor, care completează lingvistic „partea" celui dintîi, pătrund în textul beletristic elemente ale limbajului oral sau elemente specifice celorlalte variante funcționale ale limbii române. Prin aceasta, pe de o parte, stilul beletristic își dezvoltă structura cea mai eterogenă, pe de alta, primește un rol important în amplificarea sferei de cuprindere (sau, mai exact, neutralizare) stilistică a limbii literare comune.

Expresie a unei permanente interferențe limbaj scris — limbaj oral, stilul beletristic se dezvoltă deopotrivă în cadrul celor două variante ale limbii naționale. Prin textele

dramatice, procesul de comunicare artistică se desfășoară chiar prin excelență pe cale orală.

6. Raportul stil colectiv—stil individual

Spre deosebire de literatura populară, expresie a originalității colective, particularitatea principală a literaturii culte este afirmarea originalității individuale. Iar aceasta se realizează prin excelență la nivel stilistic.

Spre deosebire de stilul științific, unde variabilitatea individuală este dominată și ca și anihilată de modelul stilului colectiv, nu atît pentru că nu s-ar manifesta, cît pentru că variația atinge exclusiv planul semnificantului, în stilul beletristic variabilitate individuală este revelatorie, întrucît derivă din procesul complex al semnificării, în desfășurarea căruia se înscriu în mod organic și semnificatul și semnificantul.

Stilul beletristic se caracterizează printr-o permanentă stare „conflictuală" între *norma funcțională* și *norma individuală*. Cea dintîi, pe lîngă datele generice care alcătuiesc specificitatea stilului, intervine la diferite intervale cu o serie de condiționări de ordin estetic sau social-estetic, care își au originea în dezvoltarea unei anumite ideologii literare sau general culturale și care iau forma concretă a „programului" estetic al unor școli și curente literare. Acestor condiționări li se alătură altele, relativ permanente, dar și corelate celor dintîi, de natură poetică și care se concretizează în „normele" diferitelor genuri literare.

În funcție de toate acestea, stilul beletristic desfășoară în interiorul său mai multe variante, pe axă diacronică, interferente între ele (de tip romantic, realist, naturalist, simbolist etc.), și pe axă sincronică, de asemenea interferente (a genului dramatic, narativ, liric, epistolar, memorialistic etc.)

Variantele stilistice individuale, mai marcate sau mai șterse, se constituie din dinamica inovație—tradiție, prin care scriitorul actualizează „mecanismul" stilului beletristic, din perspectiva diferitelor sale variante estetice și poetice și rezultă din modul particular în care acesta dezvoltă o serie de raporturi imanente procesului de semnificare:

— dintre nivelele limbii,
— dintre planul expresiei și planul semantic,
— dintre universul subiectiv și universul obiectiv.

Identitatea stilului beletristic se manifestă la nivelul propriu, al *stilurilor colective*, dar ca rezultantă a interacțiunii nivelelor interioare, al *stilurilor individuale* și al *stilurilor interne*. Dimensiunea stilistică a textului literar se desfășoară într-un cîmp tensional poetico-stilistic în care sînt implicate :

— identitatea stilistică funcțională, în opoziție cu celelalte stiluri funcționale (colective) și cu limba literară comună ;

— individualitatea stilistică a scriitorului, în opoziție cu individualitatea stilistică, în diacronie și în sincronie, a celorlalți scriitori ;

— individualitatea stilistică a textului, în opoziție cu alte texte ale scriitorului (*Cel mai iubit dintre pămînteni*, în raport cu *Moromeții*, la M. Preda) ;

— individualitatea stilistică a personajelor, în opoziție unele cu altele și cu planul naratorului.

La nivelul stilurilor individuale sînt actualizate figuri și procedee stilistice aparținînd stilului beletristic din registrul limbii naționale sau din sistemul stilistic al alt limbi, în legătură și cu desfășurarea funcției expresive. Conținutul acestei funcții se circumscrie deopotrivă culturii și filozofiei scriitorului, pe de o parte, și poeticii și stilisticii curentului literar, pe de altă parte, sau numai tradiției literare, ceea ce determină dezvoltarea unei stări tensionale, care conduce la încălcarea modelului stilistic anterior și chiar la depășirea limitelor sistemului de figuri și procedee stilistice.

La nivelul stilurilor interne, sînt actualizate, în raport cu desfășurarea funcției poetice, figuri și procedee stilistice, din sistemul propriu stilului individual, confruntat în permanență cu sistemul stilului beletristic dezvoltat de limba națională și cu sistemul de figuri și procedee stilistice proprii stilului beletristic din alte culturi.

Cîmpul tensional poetico-stilistic specific stilului beletristic implică totodată o stratificare a acțiunii funcțiilor limbii.

Există un prim nivel al funcțiilor, cînd acționează ca funcții de gradul I ; modul în care orientează funcția stilistică ierarhia celor șase funcții particulare ale limbii fixează identitatea de stil colectiv (funcțional). Această identitate este marcată de preponderența funcției poetice, prin acțiunea căreia se modifică însăși natura funcției globale, care devine funcție de comunicare și cunoaștere artistică. Prin aceasta,

funcția poetică nu rămîne doar o funcție preponderentă, ci își subordonează și celelalte funcții în procesul de transformare a comunicării lingvistice în comunicare literară. Se desfășoară astfel un al doilea nivel, la care acționează funcțiile de gradul II, determinînd crearea unui „stil în stil" în planul narațiunii ; există, de exemplu, o funcție expresivă de gradul II, care, orientată de funcția poetică de gradul I, intervine în stilul conversației, la polul personajului-emițător, o funcție conativă de gradul II, circumscrisă personajului-interlocutor, o funcție poetică de gradul II, circumscrisă textului prin care personajul-emițător transmite un mesaj personajului-destinatar ș.a.m.d.

În interiorul acestui cîmp tensional semantico-poetic, dimensiunea stilistică a textului literar are, de fapt, natură poetico-stilistică ; figurile, procedeele, mărcile stilistice sînt concomitent expresie a identității stilistice a scriitorului și expresie a universului semantic al textului pe care îl construiesc. Orice text literar implică o confruntare, cu un echilibru variabil de la un scriitor la altul, între *funcționalitatea stilistică* și *funcționalitatea poetică* a structurii sale. Arhaismul, de exemplu, marchează, la Al. Odobescu în primul rînd, o dominantă a profilului său stilistic — *erudiția* (stil *erudit*) ; la C. Negruzzi, îndeplinește doar o funcție poetică, în *Alexandru Lăpușneanu*.

7. Organizarea semnelor lingvistice din perspectiva nivelelor limbii

Stratificarea internă a textului literar în funcție de *planul naratorului* și *planul narațiunii*, construirea universului semantic în funcție de principiul verosimilului și al sugestivității simbolice, predominarea nivelului stilurilor individuale în dinamica *stil colectiv — stil individual* determină desfășurarea unui circuit deschis între text și limba națională, considerată sub toate aspectele ei. Prin aceasta coexistă în planul paradigmatic al stilului beletristic, ca „orizont" de alegere, și în planul sintagmatic al textului, ca „orizont" de impunere, toate variantele limbii naționale. La toate nivelele limbii, în stilul beletristic sistemul limbii este actualizat în cea mai mare libertate, cu o singură constrîngere : subordonarea față de principiul general care guvernează procesul semnificării în comunicarea literară : *expresivitatea estetică*.

Nivelul fonematic

Se împletește frecvent cu nivelul prozodic, concretizat în special în accent, intonație și ritm.

Unitatea minimală a limbii, fonemul, se caracterizează printr-o permanentă oscilație, amintind de situația din limbajul oral, între imagine acustică și imaginea auditivă și funcționează ca atare (ca unitate minimală, cu rol distinctiv) la nivelul lecturii lingvistice a textului literar. La nivelul lecturii artistice, prin desfășurarea funcției poetice, se impun, ca mărci distinctive structurile, „figurile" fonetice în care intră sunetul : *aliterații*, *repetiții*, *contraste sonore* etc., dezvoltînd un rol activ în construirea unei armonii expresive, sugestive pentru procesul semnificării și al declanșării „stării estetice". Prin desfășurarea funcției expresive la nivelul personajului, mai ales în varianta stilistică a scrierilor dramatice, dar și în alte texte, sunetul participă la sugerarea unor stări afective sau atitudini caracteristice acestuia și chiar la conturarea, sugestivă, de caractere.

În legătură cu dezvoltarea „stilului în stil", coexistă, nu numai în interiorul stilului beletristic în ansamblu, dar și în același text, elemente aparținînd la sisteme fonematice diferite : de limbă literară comună, arhaice, populare, regionale. În literatura ultimelor decenii, predomină elementele de limbă literară comună sincrone elaborării textului. Celelalte categorii de elemente sînt, de fapt, mai mult decît componente ale unor *sisteme*, manifestări ale unor *structuri*, arhaice, regionale sau populare, interferente cu cea specifică limbii literare comune ; forma pe care o are semnificantul unor termeni : *cătră*, *macar*, *mîni*, *năcăjiți* etc. (Sadoveanu) prezintă foarte rar foneme nespecifice limbii literare comune și mai totdeauna doar o altă organizare fonematică, reflectînd, prin frecvență și poziție față de norma generală, particularități ale limbii literare comune într-o epocă anterioară, ale limbajului popular sau ale unor graiuri.

Nivelul morfematic

Concluziile rezultate din interpretarea statistică a unor texte din perspectiva organizării morfologice a vocabularului diferitelor stiluri sînt relative și neconvergente. Pentru I. I. Stan și col. [47], în stilul beletristic proporția substantivului este cea mai scăzută, în raport cu stilul

științific și cu cel publicistic. B. Kelemen vorbește de preferința stilului beletristic pentru pronumele personale[48], iar Gh. Bolocan[49] consideră predominant, în paradigma aceluiași stil, verbul. Lidia Sfîrlea[50] vorbește de o răsturnare a raportului de frecvență a unităților lexico-gramaticale în comparație cu „diasistemul stilistic general"; adjectivul este dominat de adverb, substantivul de verb ș.a.m.d.

Relativismul acestor concluzii este determinat în mod obiectiv de cîteva particularități prin care stilul beletristic se distinge de celelalte stiluri :

— caracterul eterogen, derivind din predominarea stilurilor individuale,

— caracterul cel mai mobil, derivind din strînsa corelație de interdependență dintre organizarea stilistică a textului artistic și concepția estetică a scriitorului,

— caracterul cel mai deschis, derivind din organizarea internă a textului artistic pe mai multe straturi stilistice.

Dar tocmai caracterul nerelevant al frecvenței unităților lexico-gramaticale în interiorul stilului beletristic se constituie în marcă stilistică generică, diferențiindu-l de stilul științific (dominat de substantiv, pronume relativ și numeral), de cel publicistic (caracterizat prin frecvența predominantă a substantivului, adjectivului și adverbului) și de cel administrativ (dominat de substantiv). Pe de altă parte, din aceeași perspectivă a prezenței tuturor părților de vorbire, cele mai multe echilibrate ca frecvență, stilul beletristic se opune celorlalte stiluri prin neexcluderea interjecției, care intervine mai ales ca urmare a desfășurării funcției expresive în planul personajelor, dar care nu lipsește nici din planul naratorului.

În interiorul nespecificității de ansamblu a organizării morfologice a vocabularului stilului beletristic, se conturează trăsături definitorii ale variantelor stilistice determinate de diversitatea genurilor literare, de poetica diferitelor școli și curente literare (cu predominarea adjectivului și adverbului în literatura romantică, cu dezvoltarea în echilibru a verbului și substantivului, în literatura realistă, cu predominarea substantivului în literatura de avangardă, și în cea simbolistă) și de profilurile artistice individuale.

Acestea din urmă se construiesc prin împletirea coordonatelor universului semnificativ al textului cu coordonate ale concepției estetice a scriitorului și ale poeticii direcției

literare pe care se înscrie ; în literatura liric-reflexivă a lui I. Teodoreanu, M. Sadoveanu, Geo Bogza, Fănuş Neagu, de exemplu, predomină substantivul şi adjectivul, în literatura dinamică a lui L. Rebreanu sau M. Preda, predomină verbul ş.a.m.d.

Nedefinitorii ca atare, prin prezenţă şi frecvenţă, cu excepţia interjecţiei, părţile de vorbire dezvoltă mărci de specificitate, pentru stilurile individuale, dar şi pentru stilul beletristic în ansamblu, prin sfera lor constitutivă (clase şi subclase lexicale) şi prin flexiune.

Este înainte de toate relevant, în raport cu celelalte stiluri, selective, caracterul atotcuprinzător al stilului beletristic, deschis prezenţei tuturor claselor şi categoriilor interne ale majorităţii unităţilor lexico-gramaticale ; prin aceasta rămîne în sfera limbii literare comune, de care se şi îndepărtează, însă, prin apropierea de stilul conversaţiei, specific limbajului oral.

Note particulare, în raport cu celelalte stiluri funcţionale introduce substantivul, sub aspectul claselor semantice. În legătură cu desfăşurarea funcţiei poetice, din perspectiva raportului *fenomenal—esenţial*, predomină substantivele concrete, mai încărcate de sugestivitate semnificativă şi de virtuţi estetice, prin deschiderea lor către *reprezentări* individuale. Raportul de frecvenţă dintre substantive concrete şi substantive abstracte diferă de la un stil individual la altul, dar predominantă şi definitorie pentru stilul funcţional beletristic rămîne prezenţa celor dintîi.

Frecvenţă mai ridicată decît în celelalte stiluri, inclusiv cel ştiinţific, cunosc substantivele proprii, care îndeplinesc totodată, şi funcţii specifice, din aceeaşi perspectivă a raportului *particular—universal*. În stilul ştiinţific, prezenţa substantivelor proprii era impusă de principiul continuităţii cunoaşterii ştiinţifice, ele intervenind sau ca indicatori bibliografici, sau ca simboluri ale unor concepte ştiinţifice. În stilul beletristic, în legătură cu principiul estetic al individualizării tipice, generalizatoare, substantivele proprii (în marea lor majoritate antroponime : nume, prenume, porecle şi, în general, fără corespondenţă denotativă directă în planul realităţii sociale, ca în stilul ştiinţific sau în celelalte stiluri) exprimă sau numai sugerează profiluri caracterologice (morale şi fizice), exprimă sau provoacă atitudini (ironie, satiră, umor, tandreţe, compasiune etc.), participă la procesul semnificării. Sînt exemplare, în acest sens, substantivele proprii din textele lui V. Alecsandri, I. L.

Caragiale, N. Filimon ş.a., Depăşindu-şi esenţa denominativă specifică, prin caracterul lor descriptiv (propriu substantivelor comune)[51], implicit în motivarea etimologică sau explicit în motivarea alcătuirii, substantivele proprii devin mărci ale stilului beletristic.

Flexiunea

Specificul stilului beletristic între celelalte stiluri este dat de:

— înscrierea flexiunii în sfera amplă a limbii naţionale,
— desfăşurarea integrală a flexiunii,
— convertirea sensurilor gramaticale în componente ale semnificării.

În funcţie de desfăşurarea raportului dintre universul obiectiv şi universul subiectiv în constituirea planului semantic al textului, ca şi de organizarea lui pe straturi stilistice, pe lîngă categorii şi forme flexionare specifice normei generale, intervin în stilul beletristic forme arhaice, populare, regionale, familiale.

Numele şi pronumele

În clasa pronumelor, cele de politeţe cunosc toate formele, distribuite ca în stilul conversaţiei, în funcţie de poziţia şi relaţiile sociale şi afective dintre protagonişti, de atitudinea personajului-emiţător faţă de personajul-destinatar sau faţă de obiectul comunicării — în stilul conversaţiei interior textului. În desfăşurarea la nivelul textului, funcţia poetică îşi subordonează funcţia expresivă (şi alte funcţii) internă(e) textului, în planul personajului.

În flexiunea cazuală, prezenţa *vocativului* reflectă aceeaşi apropiere a stilului beletristic de stilul conversaţiei din limbajul oral.

Vocativul marchează intervenţia stilului conversaţiei ca modalitate existenţială în genul dramatic, sau ca „stil în stil" în proză, dezvoltă şi marchează componenta lirică sau dramatică a textului narativ: „Pentru ce zîmbetul tău e aşa de amar, *mîndra mea ţară?*" (A. Russo, p. 167).

În planul personajelor, desfăşurarea funcţiei expresive determină frecvent, ca în stilul conversaţiei populare, substantivizarea prin vocativ a adjectivelor apreciative, marcînd componenta subiectivă a planului semantic al enunţului sintactic: „— Tu crezi că am să te întreb pe

tine, *prăpăditule?*" (L. Rebreanu, *Răscoala*, p. 262), „Nu le mai vorbi, *gloriosule!*" (G. M. Zamfirescu, p. 180).

Frecvența ridicată a cazurilor personale — *dativul* și *acuzativul* precedat de morfemul *pe* — atît în flexiunea nominală cît și în cea pronominală, e determinată de obiectul specific cunoașterii și comunicării artistice: universul uman. În același timp, cazurile personale, între care se include și vocativul, devin mijloace de situare a cosmosului nonuman într-o perspectivă umană (sau umanizată), printr-un proces, explicit sau discret, de personificare: „...Oltul înaintează încă un timp spre miazăzi... Nici o piedică nu-*i* taie calea, ci toată Țara Bârsei, scăldată în lumină, *i* se așterne înainte [...]" (Geo Bogza, p. 137).

Genitivul participă la construirea specificității flexiunii în stilul beletristic prin mutații funcționale și semantice esențiale intervenite frecvent în structura sintagmei în care se cuprinde, concomitent cu abandonarea poziției de regent, proprie limbii literare comune și celorlalte stiluri:

— se subordonează unor substantive care, scoase din poziția neutră și inexpresivă de atribut prepozițional, primesc relief semnificativ și funcție sensibilizatoare: „[...] înaintează în **praful** *șoselei* [...]" (Geo Bogza, p. 72).

— se subordonează unor substantive de proveniență adjectivală care își intensifică participarea la procesul semnificării prin înălțarea de la funcția estetică de epitet adjectival la cea de epitet absolut: „Soarele se ridica încet în **seninătatea adînc-albastră** *a cerului*" (M. Eminescu, *Proză literară*, p. 72), „[...]pornesc să străbată, într-o barcă, toată **pustietatea** *oceanului* [...]" (Geo Bogza, p. 55).

— se subordonează unor substantive cu care intră într-o relație metaforică, prin dezvoltarea unui raport de incompatibilitate între nivelul sintactic al sintagmei genitivale și planul semantic, raport esențial în procesul de cunoaștere și comunicare estetică: „...într-un tîrziu, își va arăta pînzele **corabia galbenă** *a toamnei*" (Geo Bogza, p. 56), „[...] călcînd **harfele** *ierburilor*" (I. Teodoreanu, p. 32).

— dezvoltă aceeași funcție, metaforică, și acuzativul prepozițional: „[...] îi asaltează enorme **valuri** *de piatră*" (G. Bogza, p. 55).

În textele caracterizate prin oralitate, dativul pronumelui personal înlocuiește adjectivul posesiv: „ — Vra să zică *ți*-i soț? — Da; *mi*-i soț." (M. Sadoveanu, p. 599).

Expresie sugestivă a multiplicării la nesfîrșit, pluralul substantivelor, intrînd în opoziție cu singularul (uneori al substantivelor singularia tantum) și în împletire frecventă cu diferite grade de determinare, se înscrie discret în același proces de convertire a sensurilor gramaticale în componente ale dezvoltării semnificației estetice: „*Arțarii* bătînd în roșu, *plutele* și *plopii* dădeau *ochii* peste cap, spre *necuprinsuri* vibra iluzia, se mișca, șoptind, **vînt** strecurat din *rîpele* coapte ale Fanarului, *pădurile* de stuf acopereau pămînt plutitor, iar pămîntul *hoți* fără noroc peste care nimeni nu va clădi altare...” (Fănuș Neagu, p. 87). „Sub *ceruri* blînde și vaste, *pluguri* singuratice se mișcă încet; trăgînd, de la miazănoapte spre miazăzi, aburinde *meridiane* de humă. Cînd trece peste ele, soarele arată amiaza: atunci, *oameni* și *animale* se opresc...” (Geo Bogza, p. 113), „*Văi, păduri, stînci* roșiatice sau *cenușii, piscuri* de calcar și negre *prăpăstii*, fiecare în parte și toate la un loc, curg.” (Idem, p. 87).

În cadrul descris de relativa predominare a formelor de singular, categoria gramaticală a persoanei la pronume se actualizează, ca frecvență, în mod diferit, în funcție de diferitele variante stilistice: în textele dramatice sînt mai frecvente persoanele I și a II-a, în cele narative, persoana a III-a.

În realizarea categoriei comparației la adjectiv, superlativul mai ales diferențiază textele beletristice de cele științifice, publicistice etc., prin sfera amplă a mijloacelor de exprimare, între care o frecvență deosebită au structurile metaforice și procedeele populare: „NICULINA... (*Iese, furtună*)” (G. M. Zamfirescu, p. 154), „Este *o frumuseță de zi* acum cînd îți scriu... O bucată de cer numai, dar *ce bucată!*” (M. Eminescu, *Proză literară*, p. 78), „O furtună *de pomină*... i-a smuls de pe coaste” (Geo Bogza, p. 48), „Era un «Empire» de mahon *de toată urîțenia*.” (Mateiu I. Caragiale, p. 159).

Verbul

Flexiunea verbală este, pe de o parte, spațiul de constituire a mărcilor distinctive ale stilului beletristic, pe de alta, spațiu de accentuare a profilului stilistic propriu, în legătură cu dezvoltarea funcției poetice.

Mărcile distinctive, ale „narativității”, se dezvoltă în interiorul categoriilor *persoană* și *timp*, constituite în cate-

gorii narative. În concepția lui Benveniste [52], preluată în mod specific, în legătură cu categoria timpului, de Harald Weinrich [53], persoanele I și a II-a (singurele în care se realizează categoria gramaticală a persoanei, în concepția lingvistică a lui Benveniste) și timpurile mai mult ca perfect, imperfectul, aoristul, condiționalul marchează caracterul narativ al textului, persoana a III-a (nonpersoana, la Benveniste), prezentul, perfectul compus și viitorul, „timpuri comentative", caracterizează celelalte stiluri.

Și persoana și timpul se constituie în mărci distinctive ale stilului beletristic, prin capacitatea pe care o au de a deveni organizatoare ale textului narativ în toată desfășurarea opozițiilor lor interne. Textul narativ poate începe cu *imperfectul*, de exemplu, sau cu mai mult ca perfectul : „Prin anii cincizeci, Chiril *începuse* să se refere din ce în ce mai des [. . .]" (C. Țoiu, p. 7), care se impun ca timpuri organizatoare ale textului în ansamblu, ceea ce este incompatibil cu specificul textului științific, de exemplu, sau administrativ.

Flexiunea verbală înscrie mai mult stilul beletristic în sfera amplă a limbii naționale, depășind limitele restrînse, temporal și socio-cultural, ale limbii literare, mai ales prin interferența limbajului popular.

Distribuția categoriilor și formelor flexionare se constituie într-una din căile principale de convertire a comunicării lingvistice în comunicare estetică. Opțiunea pentru forme populare, regionale sau arhaice, ori selectarea formelor literare urmează organizarea pe straturi stilistice a textului beletristic, precum și desfășurarea specificității raportului dintre universul obiectiv și cel subiectiv al semnificației textului literar. Formele arhaice intervin cu preponderență în texte de inspirație istorică și sînt relativ indiferente la stratificarea lor stilistică. Cele populare sînt mai generale, dar frecvența cea mai mare o dezvoltă în scrieri investigînd cu mijloace estetice lumea satului sau cea a periferiei orașelor ; ele acordă oralitate stilistică scrierii pe care o domină, indiferente la cele două straturi fundamentale, sau situează numai „discursul" personajelor în sfera limbajului popular, atunci cînd planul naratorului rămîne, din acest punct de vedere, între marginile limbii literare.

Opțiunea pentru diferite sensuri gramaticale, convertite în componente ale semnificației artistice, este orientată de acțiunea funcției poetice, în legătură cu variantele

poetice ale stilului beletristic (gen dramatic, epic, liric, memorialistic), cu stratificarea internă a textului şi cu însăşi desfăşurarea procesului de semnificare.

Corelaţia *variantă poetică—sens gramatical* este cea mai relativă, întrucît genurile literare înseşi sint interferente, totuşi determină o anumită distribuţie: indicativul prezent şi imperativul sînt mai frecvente în stilul dramatic unde, mai mult decît în flexiunea pronominală, se afirmă şi o predominare a persoanelor I şi a II-a; prezentul indicativ şi conjunctiv şi persoana a II-a predomină în genul liric: timpurile trecute ale indicativului, şi, între acestea, imperfectul în primul rînd şi persoana I sînt predominante în genul memorialistic; împletirea relativ echilibrată a tuturor timpurilor şi modurilor, cu o preponderenţă a persoanei a III-a caracterizează genul epic.

Stratificarea internă a textului este specifică genurilor epic şi dramatic. Distribuţia sensurilor gramaticale urmează, în general, această stratificare, dar o şi condiţionează totodată. Distincţia dintre „vocea'' naratorului şi „vocile'' personajelor se realizează la nivelul categoriilor gramaticale de persoană, mod şi timp.

În genul dramatic, vocea naratorului (prezentă prin indicaţiile scenice, naratorul confundîndu-se aici cu dramaturgul) se caracterizează prin prezenţa absolută a persoanei a III-a, frecvenţa ridicată a gerunziului şi participiului, a modului indicativ, mai ales timpul prezent, prin absenţa totală a imperativului şi prezumtivului, în timp ce „vocea'' personajelor este deschisă tuturor opoziţiilor de persoană, număr, mod, timp. Predomină, totuşi, persoanele I şi a II-a şi prezentul indicativ, conjunctiv, imperativ.

În genul epic există unele distincţii de ordin general: absenţa imperativului din „vocea'' naratorului, în opoziţie cu prezenţa sa, în legătură cu prezenţa tuturor formelor modale, în „vocea'' personajelor; preponderenţa persoanelor I şi a II-a în dialogul personajelor, faţă de oscilaţii între persoana I şi persoana a III-a în discursul narativ, oscilaţii determinate de particularităţile stilistice ale autorului, de poetica lui, de tipul scrierii (roman psihologic, roman obiectiv etc.), în legătură cu concepţia scriitorului despre verosimil şi despre autenticitate în literatură, despre obiectivare şi simbolizare etc. Perosoana a II-a nu este exclusă, dar nu se constituie decît foarte rar în cadru general al „vocii'' naratorului.

Prin natura lor specifică, *persoana* și *timpul* sînt, de fapt, categorii morfo-sintactice; conținutul lor se definește în raport cu actul comunicării. Fără să-și abandoneze această natură, funcționînd ca organizatoare ale textului literar, *persoana* și *timpul* se constituie, totodată, în stilul beletristic, în categorii narative și ca atare se impun ca mărci distinctive specifice.

Opozițiile interne categoriilor de persoană și timp orientează procesul semnificării, din perspectiva celor două raporturi esențiale cunoașterii și comunicării artistice: (a) — dintre universul obiectiv și cel subiectiv, (b) — dintre scriitorul-emițător și cititorul-receptor.

Comunicarea prin intermediul unui enunț estetic este concomitent act de cunoaștere și act de creație și trăire estetică.

Emițătorul-scriitor construiește și comunică o semnificație artistică, desfășurînd o rețea complexă de caractere, stări și evenimente, componente ale unui univers care rezultă din interferarea tensionată dialectic a obiectivului cu subiectivul, a realului cu imaginarul.

Receptorul-cititor pătrunde în universul mesajului artistic prin aceeași dialectică, pe care o confruntă, mai mult subconștient, cu una proprie, determinată de lumea sa subiectivă, din perspectiva căreia lumea realului își dezvăluie datele obiective. El construiește semnificația prin intermediul stării estetice, provocată tocmai de confruntarea propriei dialectici real-imaginar cu cea dezvoltată de scriitorul-emițător, prin intermediul universului semantic al textului literar.

Rezultantă a acestor complexe interferențe și confruntări de raporturi, în planul cunoașterii artistice, semnificația se constituie, reconstituie și împlinește, fie din perspectiva verosimilului, fie din cea a deschiderilor simbolice, cu implicarea în diferite moduri a cititorului, prin dezvoltarea relației *scriitor—text⇄mesaj—cititor*.

Desfășurarea narațiunii la persoana I conferă grad ridicat de autenticitate, înainte de toate, textului memorialistic: persoana I reprezintă aici o suprapunere a naratorului cu emițătorul enunțului în procesul de comunicare, iar cititorul-receptor verifică planul semantic al enunțului cu planul realității obiective. În scrierile de ficțiune, semantica persoanei I e ambiguă, atît la emitere,

cît, mai ales, la receptare; cititorul receptează enunțul din perspectiva unei relații de suprapunere *scriitor—narator*, fiind în mod frecvent tentat să situeze semantica textului în ontologia biografică a scriitorului, cînd verosimilul tinde spre adevărat, sau, dimpotrivă, din perspectiva unei încălcări a semanticii persoanei I, cînd naratorul este văzut ca o proiectare a semanticii persoanei a III-a în expresia persoanei I. Cu conștiința acestei conversiuni narative, receptorul-cititor verifică textul din perspectiva verosimilului, confruntînd persoana I a narațiunii cu persoana a II-a a receptării și cu persoana a III-a a altor posibili emițători și receptori, toți implicați în persoana I narativă.

Desfășurarea narațiunii la persoana a III-a obiectivează planul semantic al textului, implicînd scriitorul și cititorul în aparent aceeași activitate de asistare discretă și directă, neparticipativă, la spectacolul lumii, real-imaginar. De fapt, persoana a III-a nu rămîne în mod absolut expresia neutră a „obiectivului" despre care comunică cei doi protagoniști, emițător și receptor; în planul semantic al persoanei a III-a se află „dizolvată" și persoana I, a emițătorului-scriitor.

În literatura modernă, cele două perspective se împletesc uneori, ca în romanul lui Șt. Bănulescu, *Cartea milionarului*; la polul emitere, persoana I este a naratorului, iar persoana a III-a a obiectului narării; la receptare, cititorul nu mai asistă doar o dată cu scriitorul la spectacolul lumii realului-imaginar; el urmărește concomitent procesul elaborării narațiunii, cînd persoana I a naratorului se confundă cu persoana a III-a a scriitorului-creator, și desfășurarea lumii imaginarului, care nu mai stă sub semnul verosimilului, ci sub cel al dezvoltării unor semnificații simbolice.

Intervenția persoanei a II-a în discursul narativ, desfășurat la persoana I, sensibilizează inscrierea textului artistic în procesul de comunicare, prin construirea estetică a unei relații directe, explicite, *scriitor—cititor*: „*Vă puteți* închipui ce vra să zică a te scălda în Bistrița, la Broșteni, de două ori pe zi [...]" (I. Creangă, p. 19). În același sens, scriitorul își apropie cititorul, în elaborarea și desfășurarea narațiunii, prin persoana I plural, în planul semantic al căreia se includ amîndoi protagoniștii actului estetic: „Hai mai bine despre copilărie *să povestim* [...]" (Idem, p. 25).

Concomitent cu situarea în orizontul de acțiune a funcției poetice, categoria gramaticală a persoanei verbale (în legătură, frecvent, cu persoana pronominală) dezvoltă și un fascicul amplu de valori stilistice — componente ale procesului de constituire a semnificațiilor particulare și de articulare a lor în semnificația globală; persoanele a II-a și a III-a, de exemplu, cînd intervin în discursul naratorului, desfășurat la persoana I, se constituie în:

— expresie a generalului: „Viața însăși e o stare de tranzit între naștere și moarte... un peron unde *te zbați să ocupi* un loc într-un tren... *ești* fericit că ai *prins* un loc la clasa I sau la fereastră..." (O. Paler, p. 141);

— expresie a persoanei I a naratorului, care își apropie, în felul acesta, simpatetic, cititorul: „Însă vai de omul care *se ia pe gînduri*! Uite, cum *te* trage pe furiș apa la adînc; și din veselia cea mai mare, *cazi* deodată în uricioasa întristare!" (Idem, p. 24) etc.

Timpul, cea mai complexă categorie gramaticală, dezvoltă gradul cel mai înalt de complexitate în stilul beletristic.

Spre deosebire de cunoașterea empirică sau de cea științifică, în care se menține conștientă distanța dintre timpul textului, timpul emiterii lui și timpul receptării, datorită caracterului lor obiectiv, în cunoașterea artistică, această distanță tinde să se anuleze în procesul de comunicare. În cunoașterea empirică sau în cea științifică, timpul textului are o realitate a sa, „obiectivă", definibilă în funcție de momentul desfășurării comunicării. În cunoașterea artistică, receptorul desființează „granițele" impuse de momentul comunicării; el pătrunde în timpul (timpii) textului, în care își „dizolvă" propriul timp.

Timpul *gramatical* nu se confundă cu timpul *ontologic*, ci este doar o interpretare a acestuia, prin intermediul unei viziuni umane care face disocieri în fluxul temporal, a cărui curgere este continuă.

Timpul *artistic* rezultă dintr-o dinamică specifică stilului beletristic, între timpul *gramatical* și timpul *ontologic*. Totodată, spre deosebire de comunicarea empirică, în comunicarea estetică timpul „ontologic" este o rezultantă a confruntării unui timp real cu un timp imaginar.

Stilul beletristic își definește specificul prin constituirea timpului gramatical într-o categorie poetică, implicînd un alt sistem de opoziții; se distinge între:

— timpul *narațiunii* (al personajelor și evenimentelor),

— timpul *enunțării* (al naratorului, care poate fi prospectiv, retrospectiv, sincronic),

— timpul *receptării* (al cititorului, care se poate sincroniza cu celelalte două sau poate rămîne detașat de ele).

Desfășurarea timpului în acest alt sistem de opoziții, diferită de la un scriitor la altul în funcție de perspectiva comunicării estetice pe care o deschide : obiectivarea narațiunii, implicarea cititorului etc., este determinată de convertirea sensurilor temporale gramaticale în sensuri temporale artistice, proces descris cu exactitate și finețe de T. Vianu într-o serie de articole consacrate acestei categorii din flexiunea verbului [54].

Esența acestui proces constă în deschiderea unor *perspective temporale* (concept pus în circulație de T. Vianu, în studiul, indispensabil abordării acestei probleme, *Structura timpului și flexiunea verbală*) prin expansiunea sferei semantice a timpurilor verbale; acestea, lăsîndu-se într-un mai înalt grad modelate de categoria aspectului, își dizolvă „individualitatea lineară", implicînd succesivitate, în sugestia unui flux temporal continuu, refuzînd fragmentarea în favoarea simultaneității, în care se află implicați deopotrivă scriitor, evenimente și cititor.

Prezentul este, prin excelență, timpul gramatical în sfera căruia se interferează, pînă la suprapunere, cele trei temporalități ale timpului artistic (a enunțării, a textului, și a receptării) : „Dicomesienii *sosesc* mîniați la malurile insulei cu zeci de bărci și, în vizita lor de intimidare, îi *strigă* Pierdutului *să înceteze* cu actele lui descreierate." (Șt. Bănulescu, p. 109).

Interferența nuanțată a celor trei temporalități se realizează prin :

— prezentul *liric*; timpul enunțului (care-i al descrierii lirice) se impune, dominator, timpului creației și timpului receptării, pe care și le asimilează total : „Curgînd liniștit prin cîmpie, pe o albie car nu-i *dă* prilejul nici unei lupte, Oltul *cade* repede într-un somn adînc, aproape letargic. *Se petrece* cu el ceva necunoscut celorlalte rîuri : încă foarte tînăr, *se potolește* deodată, abia mai urmîndu-și drumul." (Geo Bogza, p. 116);

— prezentul *narativ*; timpul narării (enunțării) se suprapune peste timpul narațiunii (textului), iar timpul lecturii se sincronizează, subconștient, cu amîndouă în desfășurarea procesului de comunicare estetică : „*Urmează* o ruptură tăcută și nemărturisită între dicomesieni și

Constantin Pierdutul. Caii *se sălbăticesc* tot mai mult, *se înstrăinează* de stăpînii lor de pe malul dicomesian, chiar caii aflaţi în *Cîmpia Dicomesia încep să fugă* spre insulă şi mai toate cabalinele *nu se* mai *lasă* îmbunate şi supuse decît la glasul lui Constantin, refuzîndu-şi stăpînii. Dicomesienii încep să se gîndească cum să scape de el. În acest timp, *Pierdutul*, cu ajutorul cailor mai învăţaţi cu munca, *astupă* şi *blochează* principalele guri ale mlaştinilor..." (Şt. Bănulescu, p. 108);

— prezentul *istoric*; timpul naraţiunii este sincronizat, în mod conştient, la timpul narării mai întîi şi apoi la timpul receptării, care se suprapun prin actul comunicării; timpul naraţiunii este adus din trecutul evenimentelor în prezentul elaborării enunţului, mai întîi, şi apoi în cel al receptării: „Sfîrşind aceste pregătiri, Mihai *cugetă* întru inima sa că impregiurarea *cere* neapărat vreo faptă eroică spre a-i descuragia pe turci şi a îmbărbăta pe ai săi. El *hotărăşte* atunci a se jertfi ca altă dată şi a cumpăra biruinţa cu primejdia vieţii sale. Ridicînd ochii către cer, mărinimosul domn *cheamă* în ajutoru-i protecţia mîntuitoare a Dumnezeului armatelor, *smulge* o secure ostăşească de la un soldat, *se aruncă* în coloana vrăjmaşă ce-l *ameninţă* mai de aproape, *doboară* pe toţi cei ce *se încearcă* a-i sta împotrivă, *ajunge* pe Caraiman-Paşa, îi *zboară* capul, *izbeşte* şi pe alte capete din vrăjmaşi şi, făcînd minuni de vitejie, *se întoarce* la ai săi plin de trofee şi fără a fi rănit." (N. Bălcescu, p. 87);

— prezentul *etern*; timpul naraţiunii, cufundat în timpul comunicării, este situat în fluxul neîntrerupt al timpului etern (din perspective cosmice sau numai umane); desfăşurarea evenimentelor nu e decît o particularizare fenomenală a generalităţii esenţiale; înscrierea particularului în general se face, la modul obiectiv, din perspectiva textului (a naraţiunii): „Dar faţa soldatului arăta impenetrabilă, cu acea rigiditate aparent prostească prin care soldaţii inteligenţi *se opun*, de fapt, autorităţii ofiţereşti şi o *desfiinţează*. Există mereu între oameni de categorii diferite, mai ales în ierarhia militară, o distanţă care *nu se micşorează* niciodată, oricîte eforturi *ar face*, şi unii şi alţii *să se apropie*. Ceva din umilinţa primitivă a primului sclav faţă de primul stăpîn [...] care le *determină* acestor oameni, pe ierarhii, pînă şi trecerea în eternitate. Înhumarea lor în gropi individuale sau (dimpotrivă) în gropi comune, consemnarea lor în istorie sau glorificarea ipotetică a pos-

terității tot pe grade și false valori *se operează*, deși satisfacțiile, indiferent de reducerea lor la zero sau de intensitatea lor maximă, *sunt* atît de efemere !" (Laurențiu Fulga, p. 190), sau la modul subiectiv, din perspectiva enunțării și receptării confundate: „*Timpul* [...] dovedea că între mine și general [...] se află mereu distanțe mari de ani și de evenimente. *Cunoaștem* foarte puțin din mizeriile și din jocul intim al vieților altora și, chiar dacă *știm* ceva, le *subsumăm* repede unei povești globale [...]". (Șt. Bănulescu, p. 256).

Prin anularea hotarelor semantic-temporale specifice, prezentul *narativ* și prezentul *istoric* dinamizează desfășurarea evenimentelor în universul enunțului artistic, prezentul *etern* sensibilizează semnificația lor.

Cu o sferă foarte bogată de valori temporale și modale, cele mai multe dezvoltate și în comunicarea lingvistică orală, *imperfectul*, prin semantica sa aspectuală, de timp al nedeterminării, se constituie, în stilul beletristic, în timp al perspectivelor, deschise deopotrivă spre trecut: „*Era* la sfîrșitul lunii septemvrie care, în Moldova, se chiamă brumărel..." (M. Sadoveanu, p.7), „În marginea Dunării *se legănau* ancorate douăsprezece luntri. Pe botul lor se uscau vîrșii, prostovoale și plăși ude" (Fănuș Neagu, *Îngerul a strigat*, p. 5) și spre viitor: „Se duse și se puse să se îmbrace. Ministrul *sosea* la 1 după 12" (D. Zamfirescu, p. 39). Perspectiva din urmă o deschid mai ales sintagmele verbale cu semiauxiliare ale temporalității (verbele *a fi* și, mai ales, *a avea*), prin care timpul narării precede timpul evenimentelor narate, determinînd o accentuată stare tensională la receptare, al cărei timp este, de asemenea, precedent: „*Aveam să plec* din mijlocul petrecerii și să nu mă mai întorc; nimeni *n-avea să descopere* ce se făcuse cu mine, taina pieirii mele *avea să rămîie* în veci nepătrunsă — luasem toate măsurile (Mateiu I. Caragiale, p. 155—156).

Prin această virtute esențială, imperfectul devine expresia cea mai frecventă (dacă nu chiar unică) a funcției evocatoare a limbii. În sistemul de opoziții specifice timpului artistic, imperfectul anulează, ca și prezentul, hotarul dintre timpul narațiunii (textului), timpul narării (enunțării) și timpul receptării, dar o face între coordonate estetice diferite și, în legătură cu aceasta, cu alte consecințe stilistice și poetice.

Pin *prezent*, timp, teoretic, sincron cu momentul desfășurării actului comunicării, scriitorul și cititorul pătrund în timpul narațiunii, își dizolvă în sfera lui propriile timpuri. Prin aceasta se produce o puternică dinamizare a desfășurării acțiunii, care crește în intensitate cînd fraza are structură preponderent verbală: „Dicomesienii *revin* a doua zi și *invadează* insula, incendiind, la debarcare, plavia și brîul de răchită uscată de sub mal, apoi perdelele de stuf înapoia cărora Constantin și caii se adăpostiseră din pricina crivățului tăios... Caii *se sperie* de foc și *fug*. Constantin *e prins* și *legat* cu frînghii de o salcie. În acest moment, Constantin *începe să scoată* iarăși urlete de vapor și-și *cere* coroana din crengi de salcie pe care dicomesienii i-o călcaseră în picioare. I *se dă* coroana. Constantin *cere* alta, din crengi proaspete și le *spune s-o afunde* în apa rece a fluviului pentru a-și astîmpăra durerea frunții. I *se face* ceea ce a cerut." (Șt. Bănulescu, p. 117).

Prin *imperfect*, cu o temporalitate anterioară prezentului comunicării în amîndouă fazele sale (emitere—creație și receptare—recreație prin lectură), scriitorul și cititorul sînt scoși din propriul timp și aduși în contemporaneitatea evenimentelor pe care le contemplă în desfășurarea lor. Cu un plan semantic organizat în mod hotărîtor de implicarea categoriei aspectului, imperfectul situează durata acțiunilor verbale în nedeterminat, impunîndu-se, prin aceasta, ca timp al sensibilizării reprezentărilor actualizatoare: „Și-și *ducea* mereu mîna gracilă și nervoasă ca să-și aranjeze cînd buclele care *nu*-i *cădeau* de altfel, cînd rochia care *nu i se părea* niciodată decentă." (Camil Petrescu, p. 232), al narativității: „Între două cîrciumi, *luam* o cafea la Protăpeasca sau la Pepi Smaroț și mai *stam de vorbă* cu fetele la un pahar, cît *rostuia* Pirgu pentru Pașadia sau altcineva vreo întîlnire pentru a doua zi. Ne *suiam* uneori nițel la «club», unde Pașadia *ținea* cîteva lovituri la drum-de-fier, din picioare la iuțeală [...]. La popasul al treilea *începea* cheful cu temei, pe răpunere. În jurul nostru *foiau* și *forfoteau* sinistre jivinele străjinopți ale orașului." (Mateiu I. Caragiale, p. 127), al perspectivei onirice: „*Se făcea* că la o curte veche, în paraclisul patimilor rele, cei trei Crai, mari egumeni ai tagmei prea senine, *slujeau* pentru cea din urmă oară vecernia..." (Idem, p. 223), „Dar nu numai atît: obiectele *erau apucate* de o adevărată frenezie de libertate. Ele *deveneau*

independente unele față de altele, dar de o independență ce *nu însemna* numai o simplă izolare a lor ci și o extatică exaltare." (M. Blecher, p. 11).

Dacă imperfectul, prelungind în nedeterminat durata acțiunilor verbale, le înscrie pe acestea într-un flux temporal continuu, *perfectul compus*, prin caracterul perfectiv al temporalității sale, fragmentează acest curs în secvențe care fixează într-o perspectivă de anterioritate ireversibilă încheierea implacabilă a unor procese situate în succesivitate : „Generalul Marosin *a făcut* un semn cuiva nevăzut [...] și perdelele *s-au strîns* încet, închizînd priveliștea de dincolo de ferestre, acoperind fluviul și insula. O lumină violacee, difuză, calmă, de apus tîrziu, *a cuprins* încăperea." (Șt. Bănulescu p. 161).

Perfectul simplu, absent din celelalte stiluri și puțin frecvent în limba literară comună, este, în stilul beletristic, un al doilea timp al narativității, specific textelor de inspirație istorică. Spre deosebire de imperfect, timpul narativității subiective, evocatoare, lirice, perfectul simplu este timpul narativității obiective, descriptive, neutre, epice : „Cuparul *luă* o înghițitură de credință apoi Măria Sa *gustă* vutca, puind în gură și cofeturi. Copiii de casă *duseră* pahare cu vutcă Mitropolitului și boierilor cu rîndul. După ce *trecu* vremea cofeturilor, velcafegiul, un bărbat buzat, *așternu* înaintea Domnitorului peșchirul cel rînduit și *scurse* băutura cea neagră în cești. Aerul *fu îmbălsămat* cu parfume. Cînd băutul cahfelii *se isprăvi*, *se sculă* mai întîi Mitropolitul și *făcu plecare* spre Măria Sa, urmat de arhierei și de boeri." (Eugen Barbu, *Princepele*, p. 250).

Mai-mult-ca-perfectul, de asemenea, ca și absent din celelalte stiluri, rupe — mai ales cînd este întrebuințat ca timp absolut — temporalitatea desfășurării evenimentelor narate de prezentul narării și al receptării, situînd universul narațiunii într-un timp propriu, îndepărtat în trecut, în care cititorul, reținut în propriu-i timp, nu poate pătrunde decît ca ascultător : „În urma lui *bătuse* o vreme davul, *se* mai *auziseră* timpanele și teasurile, oboaiele și țimbalele. Da, totul numai închipuire *fusese*, un basm din Orient, spus de alte voci, pentru alte urechi."(Eugen Barbu, *Ibidem*, p. 299). Cum observă T. Vianu, în literatura modernă, în sfera semantică a mai-mult-ca-perfectului, anterioritatea temporală se împletește frecvent cu o anterioritate cauzală sau cauzal-explicativă : „Apoi tăcu brusc.

Privirea lui *se oprise* asupra spînzurătorii, al cărei braț parcă amenința...” (L. Rebreanu, *Pădurea spînzuraților*)[55],” „[...]nimeni n-avea să descopere ce se făcuse cu mine, taina pieirii mele avea să rămîie în veci nepătrunsă — *luasem* toate măsurile”. (Mateiu I.Caragiale, p. 155—156). Prin această împletire și mai ales prin interferența cauzalitate-explicație, ruptura dintre timpul narațiunii și cel al receptării se atenuează sau chiar se anulează: „Pereții malului înalt, de o parte și de alta a pantei, erau abrupți și plini de iregularități fantastice. Ploaia *sculptase* șuvițe lungi de crăpături fine ca niște arabescuri, însă hidoase ca niște plăgi rău cicatrizate” (M. Blecher, p. 9).

Pe lîngă reorganizarea sferei semantice a categoriei timpului și în legătură cu aceasta, procesul semnificării artistice se întemeiază și pe corelarea diferitelor forme temporale în desfășurarea narațiunii. Rămîn fundamentale și în această privință observațiile lui T. Vianu privind distribuția și împletirea diferitelor timpuri verbale (imperfect, mai-mult-ca-perfect, perfect simplu, prezent) în crierea lui N. Bălcescu, *Românii supt Mihai-Vodă-Viteazul*[56].

De altfel, mutațiile intervenite în sfera semantică a diferitelor forme temporale se produc mai ales în condițiile împletirii lor, într-un context mai restrîns sau mai amplu, iar „tehnica bazoreliefului”, identificată de T. Vianu în scrisul lui N. Bălcescu, se impune ca o trăsătură definitorie pentru stilul beletristic în ansamblu și în special în textele de inspirație istorică. Pe desfășurarea perspectivei de flux temporal continuu, construită de imperfect și extinsă spre desființarea granițelor temporale, prin împletire cu prezentul, mai-mult-ca-perfectul descrie un plan de adîncime, iar perfectul simplu un prim-plan: „Princepele *venea* de undeva dintr-o depărtată insulă grecească, de la Paros, dintr-o lume a basmelor mării ce *gîndește* și ea ca o ființă vie în dogorile și răcelile soarelui. În acele zile întunecate monarhul *se judecă* pe sine și-*și cîntări* viața ca pe a altuia. *Să ai* dușmani *era* firesc într-o asemenea țară și în astfel de împrejurări[...]. Singur, în odăile sale, el *privea* spre viața-i. Cînd *trecuseră* atîtea zile, cu întrebările și faptele lor? Cînd îi *sunase* lui ceasul cel bun? Unde *era* vechiul oraș al Fecioarei...” (Eugen Barbu, *Princepele*, p. 216).

Ca și la celelalte nivele, organizarea semnelor lingvistice în textul literar este determinată de existența celor două straturi stilistice fundamentale: planul naratorului și planul narațiunii, și, în legătură cu aceasta, de acțiunea funcției poetice.

Nivelele sintactic și lexical accentuează specificitatea stilului beletristic și prin dezvoltarea unei componente retorice; sînt actualizate, în mod specific, în interiorul raportului dintre acțiunea funcției expresive și acțiunea funcției poetice, figuri și procedee stilistice proprii limbajului popular și limbajului cult.

Sînt specifice stilului beletristic:

a. — caracterul deschis al organizării sintactice,

b. — împletirea celor două planuri stilistic-narative în „figuri" sintactice specifice,

c. — transformarea topicii în „instrument" al procesului de semnificare artistică,

d. — dezvoltarea de structuri ritmice și imagistice semnificative.

a. — Considerat în ansamblu, stilul beletristic este deschis tuturor structurilor sintactice: de la enunțuri sintactice exprimate adverbial sau interjecțional, la fraze de mare amploare (ca în scrierile lui Al. Odobescu, G. Călinescu etc.) și tuturor tipurilor semantic-informaționale și modale de unități sintactice: enunțiative, interogative (inclusiv retorice), exclamative, imperative etc. Preferința pentru o anumită structură sintactică sau pentru un anumit tip semantic-informațional sau modal, ca și preponderența unor anumite raporturi sintactice sau mijloace de exprimare a lor descriu particularități ale stilurilor individuale, în legătură cu perspectiva mai generală a stilisticii și poeticii unui curent literar, cu specificul universului de semnificații al textului literar etc.

b. — Structura sintactică a unui text literar se desfășoară în funcție de „vocea" autorului, „vocea" personajelor și de relațiile dintre ele. Din această perspectivă, se disting trei variante principale ale stilului beletristic: a textului *memorialistic*, a textului *dramatic* și a textului *narativ* (povestiri, schițe, nuvele, romane etc.). S-ar putea considera că există și o variantă a textului liric (poeme în versuri sau în proză), dar aceasta sparge, de

fapt, limitele stilului beletristic pentru a se impune ca sistem semiotic autonom — limbajul poetic.

În textele memorialistice există un singur registru stilistic, cel al subiectului narator.

În textele dramatice, cele două registre stilistice se organizează în planuri sintactice complementare, diferite funcțional și structural.

Planul sintactic al autorului dramatic — concretizat în indicații regizorale — este dominat de structuri enunțiative, cel mai adesea eliptice, preponderent nominale (substantive, adjective) sau verbal-nominale (gerunziu și participiu) și adverbiale: „DIRECTORUL (*printre dinți*): Începe iar șantajul./BUCȘAN (*fierbînd; către Magda*): Dacă-și închipuie că mai poate smulge de la mine..." (M. Sebastian, p. 384).

Enunțurile sintactice din acest plan sînt expresia desfășurării unei funcții dramaturgice a limbii, prin care se explicitează (în textul scris) și se generează (la punerea în scenă a textului) manifestări ale funcției expresive a limbii, la nivelul personajelor, și manifestări ale limbajului cinetic sau situațional: „VULPAȘIN (*cu obidă, ridicînd ochii spre cer*): Oof! Mamă, ma-mă, m-a-m-ă... *(Căinat)* Asta nu e dragoste pe capul meu, Ioane Sorcovă nene! *(Plînge pe scaun, cu bărbia în piept.)* Asta nu e dragoste! E blestem și pierzanie../SORCOVĂ (*deschide gura, să spuie ceva și-i tremură buzele; lovește cu pumnul în gol, înciudat*): Să fie-a dracului de inimă!" (G. M. Zamfirescu, p. 90).

Planul sintactic al personajelor se desfășoară, în linii esențiale, după principiile limbajului oral:

— predomină structuri interogative, exclamative, enunțuri sintetice (adverbe și interjecții), construcții eliptice, subînțelegeri etc.

— continuitatea semantică a enunțurilor se constituie prin înscrierea unor „enunțuri elementare", fragmentare, aparținînd alternativ protagoniștilor comunicării dialogate, în „fraze globale", cu consecințele care derivă de aici: „PROFESORUL (tresărind): *Pleci?*/MONA: *Deocamdată.*/PROFESORUL): *Mona!*/MONA: *Dar mă voi întoarce.*/PROFESORUL: *Cînd?*/MONA: *Repede.*/PROFESORUL *Mîine?*" (M. Sebastian, p. 191).

Planul sintactic al dramaturgului are rolul obiectiv de a construi cadrul situațional general și planul sintactic al personajelor. Uneori, însă, mai ales prin desfășurarea

cadrului situaţional, participă in mod direct, asemenea planului naratorului în proza artistică, la procesul semnificării, prin încărcătura tensional semnificativă pe care o conţine enunţul în sine chiar; în teatrul lui G. M. Zamfirescu, de exemplu, cititorul este pregătit „tensional", pentru o anumită lectură a textului, încă de la „distribuţie" „SAM, *un om ca mine, ca tine, ca el*. . . [. . .]; STAN, *un om cumsecade*; PAVEL, *un om care a suferit*; AGOP, *un om care nu are nici un motiv să sufere*; IAKOW, *omul istoriei*; YAR, *omul cu strămoşi care au suferit* şi ÎNCĂ TREISPREZECE OAMENI : *unii ca mine, alţi ca tine, mulţi ca el*. . ." (SAM, *Poveste cu mine, cu tine, cu el*. . ., pp. 161, 163).

Sintaxa biplană a textului dramatic scris devine sintaxă mixtă (în care se împletesc acte verbale cu acte neverbale, cinetice, şi cu date situaţionale) în transpunerea textului în spectacol teatral. Prin aceasta, sintaxa textului teatral implică în structura ei de adîncime o depăşire a cadrelor lingvistice, devenind polidimensională; dimensiunea ei lingvistică este fundamental condiţionată de interferenţa dimensiunilor nelingvistice.

În proza artistică, cele două straturi stilistice dezvoltă configuraţii specifice determinate de raporturile în care intră în permanenţă unul cu altul.

Stratul stilistic al naratorului este predominant prin extindere şi dominator asupra stratului stilistic al personajelor, pe care şi-l subordonează în mod frecvent. El descrie un prim-plan sintactic, *al narării*, care se caracterizează printr-o desfăşurare continuă sub raport semantic şi sub raportul expresiei deopotrivă.

Stratul stilistic al personajelor descrie cel de-al doilea plan sintactic, cu organizare dialogată, ca în textul dramatic sau ca în limbajul oral, dar fără autonomia de aici.

Raporturile diferite dintre cele două straturi stilistice determină organizarea diferită în enunţ a planurilor sintactice corespunzătoare, prin „figuri sintactice" specifice :

— *stil (vorbire) direct(ă)*: planul sintactic al naratorului se constituie într-un auxiliar al planului sintactic al personajelor, a cărui structură este condiţionată de desfăşurarea de gradul al II-lea a funcţiilor limbii, în legătură cu desfăşurarea, de gradul I, a funcţiei poetice; se concretizează în propoziţii sau fraze incidente, construite în baza unor verbe de declaraţie, prin care se obiectivează, lexical,

funcţia expresivă a limbii, realizată, în comunicarea orală, la nivel fonetic: „— Apoi, dacă ne-om tot lăsa ca atunci, vezi bine că ne-or alunga! *făcu gros și ursuz* Trifon Guju./ — De ce să ne lăsăm?... Să nu ne lăsăm!... Că nu sîntem cîini! *izbucniră* de-a valma mai mulţi" (L. Rebreanu, *Răscoala*, p. 350). Mai mult decît prin verbe, funcţia expresivă se obiectivează prin determinările acestora: „— D-apoi că nimeni nu șade, cucoane, că muncim toţi destul, dar și d-stră trebuie să ne mai ajutaţi! zise Serafim Mogoș *domol* și *hotărît*." (L. Rebreanu, *Ibidem*, p. 262).

Funcţia expresivă se poate manifesta concomitent, ca funcţie de gradul I, la nivelul lexical al componenţilor planului sintactic al naratorului și, ca funcţie de gradul al II-lea, la nivelul lexical și fonetic al componenţilor planului sintactic al personajelor: „*Vai* de mine, ce să mă *faaaac*? *se boci* Şuta, acoperindu-și faţa cu mîinile." (Pavel Dan, p. 141).

Prin desfășurarea *vorbirii directe* în continuitate, fără intervenţia verbelor de declaraţie, raportul dintre cele două planuri sintactice se estompează, enunţul încărcîndu-se de dramaticitate: „— Ei, spune-mi ce vezi.../ — Este un război.../ — Da, bine, război e și la noi... Unde îţi merge gîndul? Să nu-mi vorbești de războiul de la noi... E un război acolo?/ — Da, niște oameni forfotesc în jurul unui fel de cal troian. Dar nu e un cal... E un proiectil..." (Marin Preda, *Delirul*, p. 197);

— *stil (vorbire) indirect(ă)*: planul sintactic al naratorului se constituie într-un m o d i f i c a t o r al planului sintactic al personajelor. Prin intermediul acelorași verbe de declaraţie (și al altora) și prin conjuncţii de subordonare este anulată autonomia enunţului planului sintactic al personajelor; concomitent cu o serie de transformări ale componentelor verbale și pronominale [57], propoziţiile și frazele de aici se asociază, prin subordonare, în construirea unei fraze unice, situată în planul sintactic al naratorului: „Îi spuse celui pornit să o asculte să nu creadă că lumea s-a liniștit cu bănuiala dacă l-a văzut la cimitir cu baronul și dacă au vrut să înţeleagă că el a încercat, într-un fel sau altul, să pedepsească un cîine." (I. M. Sadoveanu, p. 281).

Conţinutul funcţiei expresive (în care se suprapun cele două trepte, de gradul I și de gradul al II-lea implică acum două perspective: a planului personajelor, descrisă prin

conținutul lexical al verbelor de declarație sau/și al determinanților acestora, și a planului naratorului — descrisă prin conținutul, lexical și gramatical (modal) al verbelor regente: „După zece ani, prin vara lui 1967, Cavadia, atras de istoria apocrifă, *pretindea* că intrase în posesia unor date ce l-ar fi putut interesa direct pe comandor." (C. Țoiu, p. 278);

— *stil (vorbire) indirect (ă) liber (ă)*; planul sintactic al naratorului, fără a se mai servi de verbe de declarație, este (chiar dacă nu totdeauna) un modificator al planului sintactic, al personajelor, la nivelul categoriilor de persoană și număr. Nesubordonîndu-se conjuncțional planului sintactic al naratorului, planul sintactic al personajelor — expresie a unor meditații interioare — se inscrie în procesul de semnificare artistică tocmai prin rolul pe care il are in dizolvarea identității cu sine a ambelor planuri sintactice care se interferează pină la situarea în ambiguitate a „hotarelor" dintre ele: „Deodată Lungu bătu cu palma în birou și se uită la fostul cazangiu cu o expresie întrebătoare. *Era clar? Înțelesese? Era mulțumit? Îi spusese în esență ceea ce era de spus, iar ceea ce se mai putea adăuga — și se puteau adăuga multe — nu mai era necesar. Sau mai era ceva?* (M. Preda, *Risipitorii*, p. 246), „Atunci o ciudă amarnică il frămînta. *Ce? Numai ochii sînt pe lume?* Și iar se căznea, așa orb, s-o afle". (V. Voiculescu, p. 161).

Această figură sintactică este specifică în mod absolut stilului beletristic, raportat atît la celelalte stiluri, cît și la limba literară comună.

— *stil (vorbire) direct (ă) legat (ă)*; intemeindu-se pe verbe de declarație (sau pe altele asimilate lor), planul sintactic al naratorului își subordonează conjuncțional planul sintactic al personajelor, fără a determina totdeauna modificări la nivelul categoriilor gramaticale de persoană și număr; structura, specifică limbajului oral, situează în continuitatea aceleiași fraze vorbirea directă a personajului cu vorbirea indirectă a naratorului, pe care tinde s-o domine, dezvoltînd o accentuată stare tensională: „Primarul vru să o ia ca la instrucție. Anghelina se sperie și se apără c ă t r e b u i e s ă-i m a i f i v ă z u t ș i a l ț i o a m e n i, c ă d o a r c ă l ă r e ț i i n u s e f e r e a u ș i n i c i n-a v e a u d e c e..." (L. Rebreanu, *Răscoala*, p. 263).

Specifice (stilul indirect liber) sau devenite specifice (stilul direct, stilul indirect, stilul direct legat) stilului beletristic în general, prin prezență și funcții, aceste figuri, prin care se organizează sintactic cele două registre fundamentale (al naratorului și al personajelor), contruiesc profiluri stilistice fundamentale prin modalitățile particulare de realizare și împletire între ele.

În textele de introspecție psihologică, planul personajelor este un al doilea plan al naratorului : „Oare numai proprietatea individuală asupra pămîntului poate fi singurul punct de sprijin al unui astfel de țăran ? m-am întrebat. Nu s-ar putea și altfel ?" (M. Preda, *Risipitorii*, p. 243).

În enunțurile accentuat analitice, narativ polidimensionale, planul sintactic al personajelor se constituie într-un secund plan narativ și generează un al doilea plan sintactic al personajelor : „— Faci ne grozavu acu, după ce te-ai văzut boier și tu, aici, la moșie ! Că nu se dumireau nici țăranii, și m-au întrebat ziua-ntreagă dacă e adevărat că e moșia ta. Se mirau ei, că doar pînă mai ieri te știau alergînd pentru stăpîn'tu !" (I. M. Sadoveanu, p. 279).

Mai ales în literatura modernă, trecerile de la un tip de vorbire la altul tind să anuleze definitiv distincția dintre cele două planuri stilistice : „Și am rugat-o să tacă. Taci, Maria ! i-am spus, și ea s-a speriat, a înghețat, niciodată nu m-a văzut atît de crunt la suflet și a înghețat, cum să-i explic și ce să-i explic ?" (Laurențiu Fulga, p. 273) ; „—Cine v-a spus ? m-a întrebat el luîndu-și brusc ochelarii de la ochi și interogîndu-mă fără încredere, dar totuși curios. Ei ? Cine îmi spusese ? Niculescu ? Te pomenești că idiotu-ăsta . . .Ce să fac acuma cu spusele lui Niculescu, în fața unui funcționar care avea scripte cu date precise ? În realitate nu știusem nimic clar despre salariul meu, cît era, cîte zile lucrasem și dacă mai aveam sau nu ceva de primit. «Ce pot să fac ? m-am întrebat. N-am de unde să-i dau lui Diaconescu banii înapoi. » Și vizitele mele la el au încetat." (M. Preda, *Viața ca o pradă*, p. 235).

c. Acțiunea funcțiilor poetică și expresivă ale limbii determină transformarea caracterului relativ liber al topicii sintactice, în limba română, într-una din modalitățile de constituire a semnificației artistice și de declanșare a stării poetice, la receptare.

Rămînînd în interiorul topicii „obiective" sau spărgînd limitele mai puțin elastice ale acesteia (mai ales la

nivelul frazei), poziția diferitelor unități sintactice (părți de propoziție sau propoziții) în organizarea enunțului reflectă și determină totodată :

— perspectiva poetică a textului : epic-narativă, lirică, dramatică, în strînsă legătură și cu modalitatea sintactică : enunțiativă, exclamativă, imperativă, optativă, interogativ-retorică etc. ;

— structura ritmică a planului expresiei, nu independentă de desfășurarea planului semantic ;

— expresivitatea specifică, generică, rezultînd din opoziția cu limba literară comună ;

— reliefarea particulară, semnificativă, a componentelor care au sau primesc pondere deosebită în constituirea universului artistic, prin desfășurarea conflictelor, a confruntărilor de caractere, a stărilor tensionale interioare etc., atît în planul naratorului, cît și în planul personajelor ; ordinea cuvintelor și a propozițiilor, precum și a celor două planuri sintactice fundamentale (al naratorului și al personajelor) se află în relații de interdependență cu modalitatea sintactică și cu diferite „figuri de construcție" : elipsa, dislocarea, repetiția etc.

În afara valorilor stilistico-poetice rezultînd din acțiunea funcțiilor poetică și expresivă asupra ordinii unităților sintactice în structura enunțului, la nivel macrosintactic (al textului, în ansamblu), procesul semnificării textului literar este fundamental condiționat de raportul dintre desfășurarea lui sintactică (jalonată de început, sfîrșit, succesivitatea capitolelor, alineatelor etc.) și dezvoltarea planului semantic (delimitat temporal și spațial).

Raportul se poate caracteriza prin simetrie între cele două planuri sau printr-o stare de conflictualitate între succesiunea, totdeauna lineară, a enunțurilor sintactice și a unităților sintactic-narative, în planul expresiei, și ordinea cronologic-evenimențială din planul semantic al textului, care se poate *desfășura* în continuitate (prospectivă, retrospectivă sau prin împletirea ambelor perspective, ca în *Cel mai iubit dintre pămînteni*, de M. Preda), sau în discontinuitate (ca în *Amintiri din copilărie* de I. Creangă, de exemplu). Diferitele variante ale raportului stau în legătură cu individualitatea poetico-stilistică a textului. Așa, de exemplu, caracterul de nuvelă fantastică al creației lui Eminescu *Sărmanul Dionis* este marcat, între altele, de dezvoltarea unui raport conflictual, la nivelul frazei, între

continuitatea enunțurilor sintactice și discontinuitatea semantică: „[...] Bucuria, uimirea îi strîngea sufletul și... încet, încet păinjinișul cel roș se lărgi, se diafaniză și se prefăcu într-un cer rumenit de apunerea soarelui. *El era lungit pe o cîmpie cosită, fînul clădit mirosea* [...]" (M. Eminescu, *Proză literară*, p. 37). Intrînd direct în continuitatea sintactică a textului (care descrie verbal temporalitatea și spațialitatea *Dionis*), fraza *El era lungit pe o cîmpie cosită* etc. (în discontinuitate semantică cu frazele anterioare: „Aerul era blînd și văratic, iar razele lunei, pătrunzînd în camera lui Dionis, izbeau fața sa palidă...", *Ibidem*) introduce în simultaneitate semantică temporalitatea și spațialitatea *Dan*. Se sugerează astfel caracterul subiectiv al temporalității și spațialității, expresie a coexistenței celor două identități Dionis și Dan într-o singură individualitate.

Prezența acestui tip de desfășurare, tensionată, a raportului dintre structura sintactică a textului și planul lui semantic marchează apartenența acestuia la stilul beletristic și se constituie în trăsătură distinctivă a literaturii fantastice.

d. Nivelul sintactic determină în mod esențial profilul stilului beletristic între celelalte variante funcționale ale limbii determinînd totodată variabilitatea distinctivă a stilurilor individuale și prin condiția sa de spațiu originar și de manifestare a ritmului, „esența stilului" (I. L. Caragiale).

Există, în stilul beletristic, o diversitate nelimitată de organizare sintactică a enunțului, în strînsă interdependență cu anumite desfășurări ritmice, generată în funcție și de cele două registre stilistice, de raportul dintre temporalitatea „discursivă" descrisă de structura verbală a textului și temporalitatea (și densitatea) „evenimențială" din planul său semantic.

Pe lîngă diferitele modalități de organizare și desfășurare a unităților și raporturilor sintactice (enunțuri nominale sau verbale, fraze adverbiale sau interjecționale, de amplă desfășurare sau concentrate în dimensiuni minime: raporturi de coordonare sau de subordonare, realizate joncțional sau prin juxtapunere etc.) și în cadrul creat de acestea, se dezvoltă diferite categorii de structuri care se constituie în figuri sintactice cu rol definitoriu în procesul de semnificare și în marcarea stilistică a textului: elipsa, repetiția, antiteza, dislocarea, anacolutul etc. Prezente

și în limbajul oral, ca expresie spontană a unor stări afective sau determinate de particularități ale desfășurării comunicării lingvistice pe cale orală, „figurile de construcție" rămîn cu aceeași funcție doar în planul personajelor, dar și aici ca „stil în stil". În planul naratorului ele construiesc diferite perspective fluxului narativ: dinamică sau statică, continuă sau discontinuă etc., sensibilizînd, prin planul expresiei, ritmuri interioare, care orientează în mod decisiv atît constituirea semnificației artistice, cît și dezvoltarea stării estetice.

Sub acțiunea principiului metaforic, raporturile sintactice se dezvoltă în structuri imagistice, în spațiul cărora se confruntă un univers real cu unul imaginar; în interiorul enunțului se dezvoltă un raport de incompatibilitate între relația sintactică și planul semantic al unităților lexicale implicate.

Adjectivul, intrat într-un raport de subordonare atributivă, se impune ca epitet, expresie a unei modalități subiective de a percepe (sau de a propune) date ale lumii obiective situate într-un univers subiectiv: „În pasul domol al calului, Vitoria cugeta cu privirile *posomorîte*." (M. Sadoveanu, p. 589), „Lumina cădea și se ridica asupra lui ca o vîslă *bezmetică*." (Fănuș Neagu, p. 155).

Raportul de subordonare comparativă se convertește în comparație stilistică determinînd dezvoltarea unei stări tensionale între două reprezentări: „Cu spatele gîrbovit, purtînd pe umăr prosopul, *ca pe un drapel strîns* după un miting, cînd toată lumea se întoarce liniștită la realitatea curentă" (C. Țoiu, p. 208), „Zara mirosea *ca bisericile de lemn peste care se scutură merii...*" (Fănuș Neagu, p. 146). „— Stranie viziune aveți despre om, domnule anchetator! *De parcă în fiecare s-ar juca o partidă de șah.*" (Laurențiu Fulga, p. 443), „Adevărat că i-au pus pistolul în ceafă și au împușcat-o, dar a fost *ca și cum ar fi împușcat o flacără, o idee.*" (Idem, p. 464).

Starea tensională atinge nivelul maxim cînd raportul sintactic dezvoltă structuri metaforice, expresia cea mai acută a confruntării dintre universul real și universul imaginar.

Prin raporturile de predicație și de apoziție, componente ale universului semantic al textului primesc o identitate încărcată estetic, cu care se inseriu în procesul de semnificare artistică: „Pentru el, în clipa aia, Delia era

o funie lungă pe care cineva a înșirat o mulțime de greieri descreierați". (Fănuș Neagu, p. 48), „Se apropie de Sorcovă, cu brațele întinse: *antene în întuneric...*" (G. M. Zamfirescu, p. 133).

Starea de incompatibilitate între funcția sintactică pe care o condiționează raportul de subordonare (mai ales, dar și cel de interdependență) și planul semantic al termenilor constituienți „se rezolvă" estetic prin extinderea metaforei de la verbul-predicat la complement (sau subiect): „Ferestrele suferiră o comoție, lemnul din pereți începu să se vaite, să scheaune, să-și deschidă rănile." (Fănuș Neagu, p. 103), prin convertirea raportului atributiv (de posesie, apartenență etc.) într-un raport de identificare: „...vacile intrară cu pieptul în troieni, luînd în coarne *lupi de întuneric*" (Idem, p. 159) „[...] Trunchiul masiv al luminii, care acum era *pivnița deznădejdii lui*" (Idem, p. 155) etc.

Nivelul lexical

Determinată de specificul cunoașterii și comunicării estetice și, derivînd de aici, de organizarea textului artistic pe cele două registre stilistice, al naratorului (narării) și al personajelor (narațiunii), structura lexicală a stilului beletristic se caracterizează prin:

a. — deschidere către toate categoriile lexicale, deopotrivă, pe axă diacronică și pe axă sincronică,

b. — concentrare minimă,

c. — dezvoltarea sinonimiei,

d. — polisemia termenilor lexicali,

e. — sfărîmarea, prin metaforă, a „granițelor" semantic-lexicale dintre cîmpurile semantice ale vocabularului limbii literare.

a. — Aflat în cea mai strînsă corelație cu viața, materială și spirituală, a societății, vocabularul limbii literare comune se caracterizează printr-o mișcare, lentă și mai greu sesizabilă de vorbitor, dar permanentă. O serie de termeni ies din circulație odată cu depășirea de către societate a realităților pe care le denumeau sau din alte motive, trecînd în vocabularul pasiv al limbii. Apariția unor noi componente în realitatea extralingvistică sau a unor noi date în perceperea realității obiective determină crearea

de noi termeni sau introducerea de neologisme din alte limbi sau de cuvinte din limbajul popular sau chiar din graiuri şi din texte vechi.

Pe de altă parte, constituindu-se într-un aspect exponenţial al limbii naţionale, limba literară comună a eliminat din componenţa vocabularului său elemente aparţinînd graiurilor, limbajului popular sau purtînd amprenta limbajului familiar.

Întrucît se situează în sfera limbii literare comune, stilul beletristic nu rămîne indiferent nici la mişcarea din interiorul vocabularului său, nici la caracterul selectiv al categoriilor lexicale. În acelaşi timp, însă, în ceea ce este profilul său specific, el se deschide tuturor categoriilor lexicale, indiferent de poziţia acestora în istoria limbii naţionale sau în raport cu limba literară comună.

Prezenţa în textul literar a diferitelor categorii de termeni: arhaisme, regionalisme, neologisme, elemente argotice, de jargon etc. îşi află originea, pe de o parte, în acţiunea funcţiei expresive, iar, pe de alta, în acţiunea funcţiei poetice.

Din perspectiva funcţiei expresive, naratorul se află în deplină libertate de alegere a termenilor din posibilităţile oferite de limba naţională; alegerea este determinată, conştient sau subconştient, de nivelul şi tipul său de cultură, de preferinţele sale, de ordin cultural, lingvistic, poetic etc. Frecvenţa ridicată a arhaismelor în „scenele istorice" ale lui Odobescu reflectă specificul preocupărilor sale ştiinţifice. Frecvenţa neologismelor, mai ales de origine italiană, în scrierile lui G. Călinescu, îşi are explicaţia în vastul orizont cultural al scriitorului-savant şi în interesul deosebit arătat culturii italiene ş.a.m.d.

Din perspectiva funcţiei poetice, naratorul este mai puţin liber în alegerea termenilor. Alegerea categoriilor lexicale, a termenilor chiar, este orientată de legea estetică a verosimilului care ia forma realismului lingvistic: termenii arhaici, argotici, neologici etc. sînt ceruţi de însuşi procesul de semnificare, ei sînt selectaţi în funcţie de capacitatea lor de a reconstitui estetic o anumită epocă, de a evoca un anumit mediu socio-cultural, lingvistic etc. Majoritatea intervin în registrul artistic al personajelor, dar nu lipsesc nici din registrul naratorului care îşi „acordă" structura lexicală la exigenţele conţinutului operei literare.

b. Libertatea pe care o are scriitorul de a introduce în scrisul său termeni lexicali din toate sferele limbii naţio-

nale se constituie în condiție fundamentală a afirmării stilului individual, iar stilului beletristic îi determină o caracteristică definitorie: *concentrare minimă; un număr maxim de unități lexicale, cu un număr minim de frecvențe.*

c. Deschiderea relativ liberă către toate categoriile lexicale ale limbii naționale asigură vocabularului stilului beletristic o mare bogăție semantică și o expresivitate deosebită, concretizate în dezvoltarea unor serii variabile de termeni sinonimi și, prin aceasta, a unui amplu registru de nuanțe semantice.

Desfășurarea seriilor de sinonime permite scriitorului să sensibilizeze sugestiv direcții ale procesului de semnificare, în aspirația permanentă de motivare a semnului lingvistic, atît din perspectiva relațiilor sale externe, cît și din cea a raportului intern dintre semnificat și semnificant.

Din prima perspectivă, alegerea sinonimelor stă în legătură cu capacitatea lor de a reconstitui lingvistic medii socio-culturale și de a individualiza caractere: „Mînă-mică aducea sacul cu *haleală*, și ucenicul — *trențele* de dormit". (E. Barbu, *Groapa*, p. 271), „[...] A pus în traistă lumînări, tămîie și schimburi alături de *merinde*" (V. Voiculescu, p. 127); „Și cum mă scol, îndată mă și trimete mama cu *demîncare* în țarină." (I. Creangă, p. 35), „Să amîne pentru mai tîrziu lămurirea acestor *împrejurări*" (I. L. Caragiale, *Opere*, vol. III, p. 35), „După salutările obligatorie în așa *circumstanță*, doamna face, cu o sforțare eroică, doi pași[...]" (I. L. Caragiale, *Opere*, vol. II, p. 486), „Cum ia o dușcă de basamac, începe *să taie piroane*" (Eugen Barbu, *Ibidem*, p. 270), „Nu *mințeam*; de trei zile se făcuseră nevăzuți" (Mateiu I. Caragiale, p. 197), „[Aglaie] ...Cred ei că dacă ești major eu te las să-și bată joc de tine orice *stricată?*... [Stănică]... Că i s-a dat, mă rog, a înțelege că are de-a face cu *o femeie de moravuri ușoare...* (G. Călinescu, p. 148).

Din perspectiva a doua, alegerea sinonimelor stă în legătură cu capacitatea lor de nuanțare semantică și cu forța lor sugestivă, derivînd fie din structura semnificantului sau din plasticitatea reprezentărilor provocate de semnificat: „Insul cumințit dinlăuntrul lui, care așteptase într-*un ungher* al beznei împuțite de băutură, ieși..." (V. Voiculescu, p. 230), „Adică se strămutau grabnic și cu totul din *cotlonul* la adăpostul căruia pîndiseră..." (Idem, p. 235), „Bisericuța *pustie* albea însă, neclintită, în mijloc. *Se șoldise* numai puțin din pricina cutremurelor

[. . .] Pentru popă turla ei *zbucni* deodată, în negrul pădurii, ca stîlpul de lumină ce povățuise pe Moise în pustietăți" (Idem, p. 247), „. . .proptiră catapeteasma *povîrnită într-o rînă*" (Idem, p. 248), „Acum sta *sihastră*, adîncită în mîhnirea ei *singuratică*." (Idem, p. 249), „Luminări nu aveau. *Dibuiră* ici colo, dar trebuiră să se astîmpere [. . .] A doua zi [. . .] *căută* în strana din dreapta . . ." (Idem, p. 248), fie din întrebuințarea în continuitate sintagmatică a termenilor: „Odată *învins* viciul, *pus la pămînt*, te poți întoarce la el; *cu larghețe, cu nonșalanță*." (N. Breban, p. 370), „. . .Numai cine a putut fi *un sclav perfect, o slugă totală*, poate fi, poate ajunge un stăpîn." (Idem), „Astfel îl pot *privi*, îl pot *contempla*", „A încremenit de *spaimă*, de *teroare*" (Idem, p. 375).

Concomitent cu această înscriere în procesul complex de motivare sugestivă a semnelor lingvistice, sinonimele se constituie în una din sursele principale de expresivitate a textului artistic, prin rolul pe care îl joacă în varierea expresiei și în desfășurarea fluxului ritmic al frazei: „[. . .] Stai [. . .] pe sala salonului pînă seara tîrziu, cînd *se potolesc* mușteriii și *se astîmpără* scandalagiii." (V. Voiculescu, p. 220). „Începu să sară peste rînduri, *era incapabil* să se concentreze [. . .] *Nu era în stare* să urmărească rîndurile, cuvintele, ideile [. . .], *nu avu puterea* să se dezbrace.", „Tot ce *putu* face. . ." (N. Breban, p. 374).

d. În opoziție cu stilul științific, a cărui caracteristică definitorie este univocitatea semantică a termenilor lexicali, indiferent de textul în care aceștia apar, în stilul beletristic, un același termen dezvoltă un bogat fascicul, nu numai în planul paradigmatic al acestei variante funcționale a limbii: „Își îngădui să facă o pauză, *să răsufle*." (L. Rebreanu, *Răscoala* p. 262), „Începu să urască pe sculptor cu o vrăjmășie ascunsă, *răsuflată* cînd și cînd în neascultări și grosolănii." (V. Voiculescu, p. 152), „Luă pe tînărul soț lîngă el și se hotărî *să-și răsufle* păsurile." (Idem, p. 148), „Gata închiși în dormitor, ocnașii se aflau mai slobozi ca în orice alt loc și *răsuflau*." (Idem, p. 156), dar și în interiorul aceluiași text literar: „Ridică una din oalele pline și o *cîntări* în mîini, mulțumit." (Mircea Eliade, p. 143), „De aceea a așezat toate femeile în cerc, lipite de pereți. Ca să le vadă mai bine, *să le cîntărească* pe toate și să-și aleagă numai una" (Idem, p. 205), și, uneori, în chiar aceeași structură sintagmatică, cînd sensurile terme-

nului sînt realizate simultan, dezvoltînd o stare de ambiguitate semnificativă: „Vladimir *era înfiorat*; de frigul și umezeala de aci, de misterul acestor ziduri învechite, de jocul umbrelor la flacăra lumînărilor." (Idem, p. 192).

Stilul beletristic se apropie, în această privință, de limbajul popular, care și este, de altfel, sursa principală a bogăției semantice a vocabularului artistic. Cuvîntul, desfășurîndu-și raportul intern dintre noțiune (socială) și reprezentare (individuală) în direcția afirmării reprezentărilor individuale, intră în textul beletristic, ca și în textul realizat în limbaj popular, atît cu sensul său principal, cît și cu sensurile derivate, cel mai frecvent figurate, care și sînt cel mai adesea predominante. Mutația cea mai frecventă este cea de la cadrul fizic al semnificației cuvîntului la un cadru moral: „... .*Apăsă* din nou pe unul din butoanele instalate acolo" (Laurențiu Fulga, p. 232), „Îl *apasă* pe umeri privirea și tăcerea Nastasiei" (G. M. Zamfirescu, p. 130). „La asta mă gîndeam și eu, adăugă căpitanul. Parcă te *apasă* ceva..." (M. Eliade, p. 192); „Dă-i și-o bucată de săpun de ras de-al boierului, *să-i mai înmoaie* barba țepoasă" (V. Voiculescu, p. 104), „Toate astea l-*au* mai *înmuiat* pe Zahei și i-au înviat nădejdile" (Idem, p. 164), „Rondul în formă de inimă, *răvășit* de ntemperiile iernii" (L. Rebreanu, *Ibidem*, p. 278); „Alexandru, cu mințile *răvășite*, încremenise". (V. Voiculescu, p. 148), „Și în gîndul ei socotea cam cum ar putea *pătrunde* hoțește în Pavilionul Generalului" (Șt. Bănulescu, p. 86), „Îl găseam în odaia lui de lucru .... în care nimic *nu pătrundea* din afară." (Mateiu I. Caragiale, p. 76), „O viață lungă nu mi-ar fi ajuns întreagă pentru *a pătrunde* sufletul omenesc în toată ticăloșia..." (Idem, p. 199).

Polisemia termenilor se constituie, în literatura modernă, în sursă principală a ambiguității semantice, una din trăsăturile ei definitorii.

e. Lipsa de constrîngeri lingvistice în selectarea și combinarea termenilor lexicali se împletește cu (și chiar determină) libertatea scriitorului de a interveni în dinamica raportului interior semnului lingvistic. Această libertate i-o dă scriitorului forța lui creatoare și este stimulată de exigențele pe care i le impune procesul de construire a universului artistic al operei sale. Se manifestă în mutațiile pe care el le provoacă în sfera polisemantică a cuvintelor și în organizarea seriilor de sinonime.

Mutațiile cele mai radicale și, în consecință, mai încărcate tensional-estetic, se produc prin intervenția principiului metaforic, cînd termenii lexicali își depășesc limitele propriului cîmp semantic. Prin *metaforă*, planul semantic al termenilor lexicali se deschide confruntării celor două universuri : obiectiv-real și subiectiv-imaginar, înscriindu-se, prin această confruntare, în procesul de cunoaștere și comunicare estetică : „Dar acum, domnule Luchian, te rog să-ți închipui *o mocirlă*. Cu infinite *capcane* primejdioase. Cu infinite *smîrcuri* secrete. Cu infinite *gheizere* de otravă. Și tu, anchetatorule, rătăcești printre ele înarmat cu o simplă *cange* fragilă și cauți înnebunit adevărul." (Laurențiu Fulga, p. 439), „Toate drumurile serii întorc oamenii ca mine, ca tine, ca el, *epave pe care furtuna le aruncă la mal, sfărîmături dintr-o corabie pornită în larg, cu muzici și steaguri fîlfîitoare în soare.*" (G. M. Zamfirescu, p. 257), „Frunzele fagului, *misterioasă ninsoare de sidef*, formau cadranul ceasului[. . .]" (Fănuș Neagu, p. 50).

Prin condensare semantică, *titlul-metaforă* se poate constitui în nucleul central al procesului de constituire a semnificației unui text literar : *Bunavestire* (N. Breban), *Fascinația* (L. Fulga), *Groapa* (Eugen Barbu), *Păsările* (Al. Ivasiuc), *Delirul* (M. Preda), pînă la a deveni semnul simbolic al unui mit : *Șarpele* (M. Eliade). Contribuie la aceasta și intrarea titlului în relație sintactică cu ansamblul textului, trăsătură definitorie pentru stilul beletristic.

C. Stilul publicistic

În istoria culturii și a dezvoltării limbii literare, stilul *publicistic*[58] apare și se dezvoltă în condițiile întemeierii și dezvoltării presei în limba română, ca expresie a „publicizării", a interpretării pentru public a vieții social-politice și cultural-științifice, naționale și internaționale.

1. Interacțiunea funcțiilor limbii

Desfășurarea funcției globale a limbii, de comunicare și cunoaștere, se întemeiază, în primul rînd, pe împletirea funcției referențiale cu funcția conativă, cu intervenția, de ordin secundar, dar nu fără importanță, a funcției expresive.

Acțiunea funcției referențiale este în, măsură însemnată, „dirijată" de funcția conativă. Referentul are caracter dinamic; este o imagine (în structura căreia se confundă două componente, una informativă și una propagandistică), mereu variabilă, „făcută publică", despre realitatea social-politică, cultural-științifică, preexistentă actului lingvistic, dar modelată în actul lingvistic publicistic, prin prisma conținutului funcției conative.

Dimensiunea semantică a textului se împletește solidar cu dimensiunea stilistică, dar altfel decît în stilul conversației, unde funcția referențială era „dirijată" de funcția expresivă. În stilul publicistic, structura textului, într-o strînsă corespondență cu natura mesajului, este fundamental condiționată de destinatar, iar destinatarul se impune înainte de toate emițătorului, în actul de elaborare a textului, ca entitate colectivă și eterogenă, sub diverse aspecte (cultural, educațional, social, ideologic, politic, științific etc.), presa fiind cel mai important mijloc al comunicării de masă.

În stilurile beletristic și științific, emițătorul îl „ignoră" pe destinatar. În stilul științific el este preocupat în mod esențial de cuprinderea și exprimarea cît mai exactă a datelor universului real supus investigației științifice, iar în cel beletristic, de construirea universului imaginar și desfășurarea procesului de semnificare artistică. Destinatarul nu este total absent, dar el este avut în vedere de emițător doar indirect, din perspectiva rolului expresiei în comunicare. În stilul științific omul de știință aspiră la realizarea unei tranzitivități maxime a enunțului. În cel beletristic, scriitorul este preocupat de dezvoltarea unei maxime sugestivități.

În stilurile publicistic și administrativ, destinatarul îl orientează în mod esențial pe emițător în construirea enunțului. În stilul publicistic, emițătorul este preocupat de situarea destinatarului într-o anumită perspectivă ideologică, politică, culturală din care acesta să recepteze conținutul informațional pe care i-l transmite prin enunțul său. Emițătorul transmite informații și aspiră să consolideze diferite convingeri social-politice și ideologice.

În stilurile *științific* și *beletristic*, în procesul de comunicare lingvistică nu există propriu-zis un destinatar, ci un *receptor*. În stilurile *publicistic* și *administrativ* cel de-al doilea protagonist este considerat încă de la emitere un

destinatar, în funcție de care emițătorul își structurează textul (și mesajul).

2. Dinamica semnului lingvistic

Împletirea funcției referențial-informaționale cu funcția conativă determină specificul organizării interne a semnului lingvistic, precum și particularitățile organizării sale în enunț.

În stilul publicistic, semnul lingvistic se situează într-o zonă de interferență a stilului științific cu stilul beletristic. Relația interioară semnificat-semnificant oscilează între excluderea semnificantului de la constituirea semnificației, modificarea semnificantului și participarea ambelor laturi la procesul semnificării.

În texte de informații politice, sociale, culturale etc. în diverse comunicate și în articole de popularizare (a cunoștințelor științifice sau a fenomenelor culturale, artistice), semnificantul tinde să rămînă un simplu instrument material, de transmitere a semnificației, care este echivalentă (sau aproape), sub aspectul conținutului informațional, cu semnificatul.

În reportaje — specifice stilului publicistic —, la procesul semnificării participă atît semnificatul, cît și semnificantul. Spre deosebire, însă, de stilul beletristc, în stilul publicistic, rolul semnificantului este de a situa semnificatul într-o anumită perspectivă. Procesul semnificării nu duce la constituirea unui alt univers, imaginar, ci comentează doar, „interpretează" prin semnificant un referent preexistent, actualizat lingvistic la nivelul semnificatului, și care își potențează sau își subiectivizează, astfel, unele din datele sale obiective.

În comentarii politice sau in materiale publicitare, echilibrul semnificant-semnificat este șubrezit de tendința semnificantului de a depăși limitele corelației cu semnificatul, spre a lua asupră-și sarcina sau cea mai mare parte din sarcina semnificării. Semnificantul își subordonează aici semnificatul din perspectiva situării conținutului informațional într-o *anumită* sferă de convingeri ideologice, social-politice sau de altă natură. Gradul de clătinare a echilibrului dintre semnificat și semnificant depinde într-o măsură însemnată de orientarea generală, politică și ideologică, a publicației.

Nivelul maxim de subordonare a semnificatului de către semnificant îl atinge semnul lingvistic în enunțurile publicitare.

În structura de ansamblu a stilului publicistic, raportul interior semnului lingvistic, dintre semnificat și semnificant, se caracterizează prin desfășurarea unei permanente confruntări :

— între semnificatul și semnificantul care tinde să și-l subordoneze, atît prin organizarea sa lingvistică, cît și prin expresia lui grafică;

— la nivelul semnificatului, între reprezentările specifice celor doi poli ai comunicării (emițător și destinatar). Emițătorul tinde să atribuie dimensiuni sociale imaginilor sale individuale, iar destinatarul își dizolvă, la receptare, imaginile sale individuale în dimensiunile propuse de emițător sau și le potențează, introducînd procesul semnificării într-o stare tensională particulară.

Prin această dinamică interioară, semnul lingvistic se situează, în stilul publicistic, între *tranzitiv* și *reflexiv*, caracterizîndu-se prin :

— *motivare dublu-funcțională*. Din perspectiva sistemului limbii, alegerea semnului lingvistic este determinată de capacitatea lui de a transmite un anumit conținut informațional. Din perspectiva relației interne semnificat—semnificant și din cea a relației externe cu comunitatea de vorbitori, alegerea semnului lingvistic este determinată de capacitatea lui de a situa conținutul informațional al semnificatului într-o anumită perspectivă *persuasivă*, cu rol hotărîtor în procesul semnificării. În desfășurarea acestuia, relația semnificat—semnificant este determinată în mod esențial de raportul dintre conținutul informațional al semnului lingvistic și capacitatea lui retoric-persuasivă, care reorganizează în mod specific raportul descris de T. Vianu între tranzitivitatea și reflexivitatea faptului de limbă.

— *sinonimie determinată*. În elaborarea textului lingvistic, alegerea semnului lingvistic este condiționată de specificul raportului *conținut informațional — direcție persuasivă* și stă în legătură cu date extralingvistice : concepția social-politică și ideologică a protagoniștilor comunicării, a emițătorului în primul rînd, concepția despre rolul presei, natura materialului publicistic etc. ; dintr-o serie de semne lingvistice și structuri care au în comun același

conținut informațional, este selectat semnul lingvistic care răspunde direcțiilor în care acționează funcția conativă;

— *polisemia determinată*. Semnificația semnului lingvistic rezultă deopotrivă din poziția sa în planul paradigmatic al limbii și din raporturile în care intră cu alte semne din planul sintagmatic al enunțului, din perspectiva ambilor protagoniști ai comunicării. Sfera ei de extindere în fascicul semantic este limitată de exigențe descrise de specificul desfășurării raportului informațional—retoric;

— *deschidere determinată a semnificației*. Semnificația semnului lingvistic este orientată de același raport dintre conținutul informațional și direcția persuasivă. În funcție de structura lingvistică și imaginea grafică a semnificantului, pe de o parte, și de reprezentarea semnificatului, pe de alta, în actul de receptare, destinatarul interpretează datele obiective ale semnificației semnului lingvistic, rezultînd din poziția sa în sistemul limbii, din perspectiva datelor obiective și subiective propuse de emițător, dar și din perspectiva atitudinii sale față de imaginea propusă;

— *variabilitatea semnificației*. Componenta persuasivă a procesului de semnificare este supusă în permanență verificării din perspectiva realităților social-politice, economice, culturale etc., care evoluează, și totodată din perspectiva evoluției concepțiilor social-politice, ideologice, economice etc. ale ambilor protagoniști, iar această verificare are repercusiuni și asupra componentei informaționale. Toate acestea impun semnificației semnului lingvistic o permanentă variație care se concretizează în reducerea sau amplificarea ambiguității sale semantice, reducerea sau amplificarea forței de convingere, reducerea, uneori pînă la zero, a conținutului informațional.

3. Raportul text — mesaj

Între specificul dinamicii interne a semnelor lingvistice și particularitățile organizării lor în enunț există un raport de accentuată interdependență. Pe de o parte, există în planul paradigmatic al limbii literare o serie de semne lingvistice specifice, care atribuie enunțului caracteristici ale stilului publicistic. Pe de altă parte, poziția și ponderea semnificantului (lingvistic și grafic) și a semnificatului în dezvoltarea raportului dintre componentele informațională și persuasivă ale semnului lingvistic și, prin acesta, în desfășurarea procesului de semnificare, se conturează

prin organizarea specifică a semnelor lingvistice minimale în enunțuri sintactice: propoziții, fraze etc. Există, cu alte cuvinte, semne lingvistice specifice stilului publicistic (terminologia social-politică) și semne care primesc amprentă particulară prin prezența și poziția lor în textul publicistic.

În stilurile științific și beletristic, textul era important în sine, în sensul capacității sale de exprimare și comunicare a rezultatelor investigării științifice a lumii realului și, respectiv, în sensul capacității de a construi un univers imaginar prin care textul literar să se încarce de multiple semnificații.

În stilul publicistic, textul prezintă caracter bipolar:

— în sine: comunică o serie de date despre realitățile social-politice, economice etc. interne și internaționale;

— în raportul cu protagoniștii: conștientizează relațiile dintre aceștia, orientîndu-le în interpretarea datelor realității social-politice etc.

În funcție de natura materialelor publicistice, raportul text—mesaj oscilează între doi poli, condiționați lingvistic și extralingvistic:

a. În texte care au ca dominantă componenta persuasivă (caracterizată prin prezența a numeroase semne lingvistice al căror conținut informațional este mult slăbit o dată cu creșterea ponderei finalității persuasive), desfășurarea enunțului (considerat la nivelul semnificantului) este superioară „volumului" informațional al mesajului. Stilului publicistic îi este caracteristică, în aceste texte, *concentrarea minimă;*

b. În materiale strict informative sau în cele de „mică publicitate", condiționate de limitele spațiale impuse de publicațiile cotidiene sau, respectiv, de limite economico-financiare, sfera de semnificații a mesajului depășește dezvoltarea sintagmatică a enunțului. În aceste texte, *concentrarea semantică este maximă.*

4. Raportul cu sistemul limbii

Stilul publicistic rămîne, în linii esențiale, în interiorul sistemului limbii naționale, dar textul lingvistic intră adesea în relații cu diferite elemente ale unui limbaj grafic: fotografii, scheme grafice etc. sau cu simboluri matematice, care nu depășesc, însă, posibilitățile unei cunoașteri elementare: cifre, procentaje etc.

Relaţiile dintre semnele lingvistice şi cele grafice pot fi de redundanţă (cel mai frecvent; imaginea fotografică este definită sau descrisă lingvistic), complementare (imaginea fotografică sau schema grafică concretizează sau numai vizualizează textul lingvistic) sau de potenţare (semnele grafice sau grafia semnificantului lingvistic scot în relief anumite semne lingvistice, cărora emiţătorul le atribuie un rol deosebit în procesul de semnificare).

Un tip de interferenţă în sistemul limbii naţionale a unor elemente din alte sisteme lingvistice îl reprezintă prezenţa unor termeni străini, mai ales substantive proprii, toponime şi antroponime.

5. Raportul cu limba literară–normă generală

Fiind expresia lingvistică a celui mai important mijloc de comunicare de masă, stilul publicistic se situează — mediator — între cele două variante ale limbii naţionale, scrisă şi orală, tinzînd, însă, spre impunerea variantei scrise literare.

Această tendinţă face ca zona de suprapunere cu limba literară comună să fie relativ amplă şi să se afle în permanentă extindere. De altfel, stilul publicistic a jucat un rol fundamental în fixarea normelor limbii române literare moderne. Este cunoscută poziţia teoretic-programatică a *Daciei literare* — „. . .ţălul nostru este ca românii să aibă o limbă şi o literatură comună pentru toţi." *(Introducţie)* —, precum şi contribuţia practică a marilor reviste româneşti din secolul al XIX-lea (*Dacia literară*, *Convorbiri literare*, *Contemporanul* etc., la care se adaugă numeroase ziare: *Românul*, *Timpul* etc.) şi a publicaţiilor din secolul nostru la impunerea şi răspîndirea acestor norme. Acest rol privilegiat al stilului publicistic derivă din sfera amplă şi diversificată a destinatarului.

Lăsînd la o parte cazurile de nerespectare a normelor gramaticale, fonetice sau lexicale ale limbii, determinate de redactarea grăbită a unor materiale, cauzată de condiţionări temporale impuse de exigenţele presei cotidiene, devierile stilului publicistic de la modelul limbii literare comune se înscriu în două direcţii esenţiale:

1. Luarea permanentă în consideraţie a destinatarului colectiv (eterogen sub aspect lingvistic şi cultural) îl determină pe emiţător să selecteze o serie de termeni din vocabularul popular şi chiar arhaic al limbii, făcînd din expri-

marea sa o zonă de interferență a limbii literare scrise cu limbajul popular;

2. Exigențele situării cu promptitudine în actualitatea evenimentelor interne și internaționale, social-politice, economice, culturale, științifice etc., îl determină pe emițător să recurgă frecvent la neologisme, care rămîn, uneori, neadaptate la sistemul limbii, alteori sînt contrare spiritului ei și nu de puține ori inutile și, de aceea, cu o prezență efemeră.

*

Sfera amplă de cuprindere a activității publicistice determină dezvoltarea unei bogate rețele de relații ale stilului publicistic cu celelalte stiluri: cu stilul administrativ, prin abordarea unor probleme cetățenești, cu cel științific, prin textele de popularizare, cu stilul beletristic, mai ales prin reportaje. Prin aceasta, stilul publicistic este foarte deschis celorlalte stiluri, lăsîndu-se influențat de ele și influențîndu-le. O bună parte din termenii științifici, de exemplu, din ultima vreme au intrat în circulație generală prin intermediul stilului publicistic, care i-a adaptat apoi la propriul specific: *satelit*, *reacție în lanț*, *fuziune*, *dezintegrare* etc. Prin aceste corelații, stilul publicistic determină dezvoltarea a două fenomene însemnate pentru configurația stilistică a limbii:

— lărgirea sferei lexicale a limbii literare comune,

— deplasarea diferențierilor între stiluri de la nivelul lexical general la cel al planului semantic al termenilor lexicali.

Apărut în cadrul creat de dezvoltarea presei scrise, stilul publicistic cunoaște, de mai bine de jumătate de secol, și o variantă orală, consecință a dezvoltării și răspîndirii altor mijloace de comunicare de masă: radioul și televiziunea. Diferențele dintre varianta scrisă și și cea orală privesc mai cu seamă nivelul fonetic și cel prozodic, acesta din urmă mai degrabă nerelevant în varianta scrisă.

6. Raportul stil colectiv – stil individual

În actualizarea procedeelor și mărcilor specifice stilului publicistic, emițătorul se confruntă cu o serie de condiționări care-i limitează, fără a le anula, însă, cu totul, posibilitățile de afirmare a unor profiluri stilistice individuale. Între aceste condiționări, cea mai însemnată o re-

prezintă raportul dintre conținutul informațional al textului și capacitatea lui persuasivă, raport care implică menținerea unui echilibru funcțional în măsură să asigure fuziunea celor două componente ale mesajului.

În elaborarea textului lingvistic, emițătorul se situează între : (1) exigența înscrierii într-un cadru stilistic în linii esențiale prestabilit și dirijat de specificul raportului informațional—persuasiv, derivînd din funcțiile și din orientarea generală (ideologică, social-politică, culturală) a publicației, prin desfășurarea funcției conative și (2) tendința de manifestare a propriei individualități, prin desfășurarea liberă sau potențată conștient a funcției expresive.

Stilurile individuale se constituie din modul particular în care publicistul răspunde ambelor direcții, punîndu-le de acord, printr-o împletire specifică a celor două funcții. Raportul dintre acestea este determinat de confruntarea dintre individualitatea publicistului și genul materialului publicistic, care condiționează, în linii esențiale, relația internă *informațional—persuasiv*. Cu alte cuvinte, între cadrul generic, de variantă funcțională autonomă, al stilului publicistic și profilurile stilistice individuale se dezvoltă mai multe variante stilistice particulare, în funcție de natura textelor.

Sînt identificabile :

— o variantă a textelor informative (informații de politică internă și externă, culturale, economice etc.), neutră sub aspectul expresivității stilistice, care apropie stilul publicistic de cel științific și care nu oferă posibilități de manifestare a unor variații stilistice individuale ;

— o variantă a textelor publicitare, care închide posibilitățile de variație stilistică într-un număr finit de tipare date ;

— o variantă didactică (în texte de popularizare, științifică, artistică, culturală, administrativă etc.), care se constituie într-o zonă de interferență a stilului publicistic cu cel științific. Oferă posibilități reduse variațiilor stilistice individuale ;

— o variantă a textelor solemne (editoriale, discursuri politice, comentarii de politică internă și internațională), în care componenta persuasivă are un rol însemnat. Stilurile individuale se constituie în limite determinate de exigențe ale acestei componente și ale raportului cu componenta informațională ;

— o variantă gazetărească, a textelor interpretative (reportaje, pamflete, cronici etc.) cu gradul cel mai ridicat de expresivitate estetică, tinzînd spre apropierea de stilul beletristic. Oferă cele mai multe posibilități de manifestare a stilurilor individuale;

— o variantă a textelor de dezbateri (dialoguri, interviuri, mese rotunde, anchete etc.), care se apropie de stilul conversației și care deschide largi posibilități de manifestare stilurilor individuale.

Prin dezvoltarea radio-televiziunii, toate aceste variante cunosc și o desfășurare orală, dar dintre ele doar ultimele două se caracterizează printr-o mai accentuată diferențiere între varianta scrisă și cea orală; o cronică sportivă, de exemplu, diferă mult de transmiterea la radio sau la televiziune a aceleiași întîlniri.

Mai mult decît în celelalte stiluri, în stilul publicistic, datorită și ritmului rapid în care se cer elaborate textele, se manifestă frecvente abateri de la normele stilistice individuale, fapte individuale de vorbire (E. Coșeriu), nu de puține ori erori lingvistice nefuncționale, explicabile și prin neglijența publicistului.

7. Organizarea semnelor lingvistice din perspectiva nivelelor limbii

Nivelul fonematic

În funcție de cele două variante fundamentale, orală și scrisă, nivelul fonematic se împletește cu cel prozodic (mai rar) și cu cel grafic (în permanență).

Ca variantă funcțională, stilul publicistic se înscrie în sfera limbii literare comune, atît din perspectiva sistemului, cît și din cea a structurii fonematice. În istoria limbii române literare a jucat chiar un rol de avangardă în stabilirea și impunerea unui sistem fonematic unitar.

Unitatea minimală este *fonemul*, considerat concomitent ca i m a g i n e a c u s t i c ă și ca i m a g i n e g r a f i c ă. Uneori, în ipostaza orală a unor variante stilistice interne (în transmisii sportive, de exemplu, sau de altă natură), rolul principal în constituirea și transmiterea semnificației revine sunetului, organizat în grupuri sonore, care se împletesc cu elemente suprasegmentale sau prozodice (intonație, accent etc.).

Prin constituirea unor semnificanți hibrizi, rezultînd din prescurtarea grupurilor denumind țări, partide, instituții (RSR, SUA, CFR etc.), fonemul trece de la funcția distinctivă la o funcție semnificativă. În structura noilor semne lingvistice, convenționale (chiar în sensul convenției sociale, conștiente), fonemele componente „reprezintă" semne lingvistice autonome, cu semnificații proprii. Adesea, destinatarul recepteazǎ, însă, doar semnificația *semnului-sinteză*, fără a mai putea descifra (și chiar identifica) semnele individuale spre care trimit fonemele „reprezentative" (majuscule, reprezentînd inițiala diferiților semnificanți) : I.M.A.M.U.S. Fenomenul caracterizează mai ales semnele convenționale de circulație internațională, în structura cărora fonemele alcătuitoare trimit spre semne primare aparținînd sistemelor altor limbi: F.A.O., U.N.C.T.A.D., U.N.I.C.E.F. etc.

Pe fondul înscrierii stilului publicistic în sfera limbii literare comune, se manifestă și o serie de devieri, dintre care unele caracterizează stilul în ansamblu, altele intervin în organizarea fonetică a unor variante sau sînt dezvoltări individuale.

Este specifică stilului publicistic în ansamblu pătrunderea unor aspecte neromânești de structură fonetică, determinate de prezența termenilor străini, substantive proprii în special : *Canbe*rr*a*, șoseaua **N'Dj***amena*, *E. Berlinguer*, Iosip **Vrhoveț** etc.

În desfășurarea orală a unor variante stilistice (comentarii directe ale unor manifestări de masă : social-politice, cultural-artistice, sportive), funcția expresivă determină împletirea unor fenomene fonetice cu elemente prozodice, ca în stilul conversației : lungiri de vocale, prelungirea ținutei consoanelor, repetiții sonore, variații de accent și de intonație etc.

Devierile individuale de la normele limbii literare, caracterizînd structura fonematică a unor termeni, reprezintă consecințe ale presiunii pe care o exercită asupra unor publiciști graiul „de acasă" sau, mai ales, „de reședință". Așa se explică forme precum : *aci*, *ușe*, *plaje*, care intervin în special în paginile presei bucureștene.

Este o particularitate definitorie a stilului publicistic împletirea strînsă, cu rol principal în procesul de semnificare, a nivelului fonetic al semnelor lingvistice cu aspectul lor grafic. Prin acesta din urmă (concretizat în dimensiunile, forma și culoarea caracterelor tipografice, în indivi-

dualizarea semnelor prin diferite tipuri de scriere : cursive, drepte etc. și în prezența unor semne grafice ajutătoare : ghilimele, linii de reliefare a enunțului etc.), emițătorul își exprimă atitudinea față de conținutul mesajului în interiorul funcției expresive și orientează atenția destinatarului, în desfășurarea funcției conative.

Nivelul morfematic

Sub aspectul funcționării semnelor lingvistice din perspectiva întretăierii celor două axe : sintagmatică și paradigmatică, stilul publicistic se suprapune aproape perfect sferei limbii literare comune. Semnele lingvistice încărcate cu sensuri gramaticale își păstrează în planul sintagmatic al textului indentitatea din planul paradigmatic al limbii.

Sub aspectul distribuției, stilul publicistic se caracterizează printr-o ierarhizare definitorie, prin frecvență, a unităților lexico-gramaticale și a unor categorii gramaticale.

Raportul informațional—persuasiv din organizarea internă a semnelor lingvistice și a acestora în enunț determină o predominare netă a substantivului, atît în raport cu celelalte stiluri, cît mai ales în interiorul stilului publicistic, în raport cu celelalte unități lexico-gramaticale. Această preponderență, ușor de remarcat la lectură, este confirmată de cercetările statistice. Din totalul de 70 000 de cuvinte-text excerptate de Gh. Bolocan [59], 660 de unități lexicale au frecvențe superioare lui 10. Din acestea, 337, adică 51,06%, sînt substantive care au o frecvență absolută de 13 433, adică 26,4%. Unitatea lexico-gramaticală imediat următoare, verbul, prezintă 106 unități lexicale (16,6%), cu o frecvență absolută de 5 771 (11,30%). Prin această preferință arătată substantivului, stilul publicistic se apropie de stilul științific și se îndepărtează mult de cel beletristic. Totodată, specificul său este dat și de profilul semantic al substantivelor. Acestea sînt, spre deosebire de stilul științific, predominant concrete.

Specificul desfășurării referențial—informaționale determină prezența definitorie a substantivelor proprii, antroponomastice, toponomastice, toate cu caracter strict denotativ, și a substantivelor compuse, componente ale terminologiei social-politice : „*Rabat 5* (Agerpres). La *Tîrgul* internațional de la *Casablanca* a fost sărbătorită Ziua na-

țională a *României.* [...] A fost prezent, de asemenea, *Dumitru Bejan*, ministru secretar de stat la *Ministerul Comerțului Exterior și Cooperării Economice Internaționale* precum și ambasadorul țării noastre la *Rabat.*"

Compunerea este unul din mijloacele principale de formare a substantivelor, în legătură cu prezența terminologiei social-politice. I se alătură specializarea semantică a unor substantive comune care primesc statut de substantive proprii : *Tîrgul* internațional, *Ziua* națională, 1 *Mai* etc.

Nevoia de concentrare a informației într-un spațiu restrîns, precum și acțiunea funcției conative, în sensul orientării atenției destinatarului (prin relația titlu—enunț) determină o frecvență ridicată a substantivelor provenite din infinitivul lung și, mai rar, din supin : „*Coordonarea* științifică a *valorificării* materiilor secundare în R. D. Germană", „*Evocarea* unor momente ale culturii ieșene", „*Participare* entuziastă", „*Redeschideri* de unități", „*Reducerea* duratei la *efectuarea* însămînțărilor", „Pentru *grăbirea culesului*" etc.

Gradul maxim de concentrare îl reprezintă *substantivele-sigle*, constituite din combinarea fonemelor inițiale ale cuvintelor simple intrate în alcătuirea unor substantive compuse sau din părți ale acestor termeni : „*A.J.V.P.S.* Iași a obținut iarăși locul întîi pe țară", „...acțiune mai avansată îndeosebi la *C.A.P.-urile* din Bălțați și Prisăcani", *Agerpres* etc.

Adjectivul accentuează caracterul preponderent nominal al stilului publicistic. Prin număr și frecvență se situează la aproximativ același nivel cu verbul. În statistica lui Gh. Bolocan, între termenii cu frecvențe peste 10, se întîlnesc 100 de adjective (frecvența 15,15%), față de 106 verbe (16,06%). Frecvența este mult superioară în raport cu celelalte stiluri, inclusiv cu cel beletristic, unde V. Șuteu [60] identifică frecvența 8,61%. Aproximativ în același raport se află și frecvențele absolute : 5,98%, în stilul publicistic, față de 3,33%, în cel beletristic. Datorită acestei frecvențe ridicate, devine revelatoriu și raportul verb — adjectiv, de echilibru, în stilul publicistic, de dominare din partea verbului, în stilul beletristic (8,61% adjective — 26,05% verbe, în statistica lui V. Șuteu) și în limba literară comună.

Frecvența adjectivului, foarte adesea însoțitor ca și obligator al substantivului, este susținută în conturarea profilului stilului publicistic de specificitatea categoriilor lui semantice.

În strînsă legătură cu domeniul de reflectare (viața social-politică) și cu raportul informațional—retoric din structura semnului lingvistic și din organizarea semnelor în enunț, predomină două categorii de adjective :

— adjective „circumstanțiale". Sînt adjective „tehnice", care fixează cadrul (temporal, modal, administrativ, etnic, politic, social) în care se desfășoară evenimentele. Multe dintre ele fac parte din terminologia social-politică și se caracterizează prin specializări semantice în această direcție, în raport cu prezența unora dintre ele și în alte sectoare ale limbii : sesiune *ordinară*, *anuală*, relații *economice*, *culturale*, *politice*, *diplomatice*, schimburi *comerciale*, cooperare *economică*, centru *civic*, viață *politică*, *economică*, faza *municipală*, *județeană*, cadru *organizatoric* etc., relații *româno-italiene*, popoarele *africane* etc., lupta *anticolonialistă*, *antifascistă* etc.

Neexprimînd atribute ale unor „obiecte", ci categoria sau cadrul în care se situează aceste „obiecte" — fenomene, evenimente etc., majoritatea adjectivelor rețin în semantica lor echivalențe cu construcții substantivale : cooperare *economică* (în domeniul *economici*), lupta *antifascistă* (împotriva *fascismului*), popoarele *africane* (din *Africa*), faza *municipală* (pe *municipiu*), întrecere *sportivă* (în domeniul *sportului*) etc.

— adjective apreciative. În interiorul semnului lingvistic și în organizarea enunțului, prin marea frecvență a unui număr relativ redus de adjective, în esența lor calificative, echilibrul informativ—retoric înclină adesea spre componenta persuasivă, iar adjectivele devin, printr-o mutație semantică, instrumente de apreciere, cel mai frecvent superlativă : *largă* audiență, rezultate *strălucite*, dovadă *elocventă*, rezultate *remarcabile*, proiecte *mărețe*, o formație *prestigioasă*, viitorul *strălucit* al țării etc.

Caracterul referențial-obiectual al stilului publicistic determină, în cadrul prezenței reduse a pronumelui în general, o frecvență foarte scăzută a pronumelui personal.

Flexiunea nominală și pronominală

În flexiunea cazuală a substantivului, predomină genitivul și acuzativul. Această preponderență, mai accentuată

decît în limba literară comună, este impusă de exigențe ale descrierii cît mai detaliate a cadrului social-politic în care se situează obiectul comunicării lingvistice (genitivul), a cadrului situațional general în care se desfășoară evenimente sau se dezbat probleme (acuzativul): „La dejun a luat parte delegația *Partidului* Comunist Român condusă de tovarășul Dumitru Popescu, membru al *Comitetului* Politic Executiv, secretar *al C.C. al P.C.R.*”, „O declarație a *Organizației poporului* din Africa de Sud-Vest (S.W.A.P.O.)—reprezentantul legitim *al poporului* din Namibia, recunoscut ca atare de Organizația *Națiunilor* Unite și Organizația *Unității* Africane, — subliniază în acest sens că noile manevre ale *rasiștilor* de la Pretoria vizează menținerea *Namibiei* sub semnul *exploatării* și *spolierii bogățiilor solului* și *subsolului* de către monopolurile occidentale și sud-africane”.

Frecvența ridicată a genitivului rezultă și din predominarea construcțiilor nominale, prin organizarea sintactică a titlurilor: „Ședința *Cenaclului* de satiră și umor”, „Întîlniri *ale unor delegații* române la Beijing”; „Evenimentele *lunii* aprilie”, dar și în interiorul enunțului, mai cu seamă în textele de „mică publicitate”: „Colectivul *secției* [...] regretă dispariția prematură *a colegului* [...]”.

Sub aspect semantic, specificul planului referențial—informațional impune ca definitoriu pentru stilul publicistic (care se întîlnește aici cu stilul administrativ) dezvoltarea genitivului funcțiilor social-politice: „F. Waldheim, secretar general *al Organizației* Națiunilor Unite, va face o vizită...”.

Marea frecvență a substantivelor postverbale determină actualizarea cu preponderență a genitivului subiectiv: „Începerea *convorbirilor* oficiale”, „Destinderea nu împiedică deocamdată [...] izbucnirea *crizelor* [...]” și a genitivului obiectiv: „Copiii s-au oferit să ajute la amenajarea *spațiilor verzi* din cartier”.

Dativul, cu o frecvență de asemenea mai ridicată decît în limba literată comună: „Mișcarea creștină pentru pace din Belgia a adresat *parlamentului* țării apelul...”, „Colectivul... urează... *tovarășei* educatoare...”, introduce o notă particulară stilului publicistic, prin construirea sa cu prepozițiile *conform* (prin care se apropie de stilul administrativ) și *potrivit*: „*Potrivit propriilor mărturisiri*, el se simte foarte bine...”, „*Potrivit constituției* italiene, campania electorală va începe cu 45 de zile înainte de alegeri”.

Nominativul, cu o frecvență relativ scăzută, în special în raport cu celelalte cazuri, dar și în raport cu situația sa în celelalte stiluri și în limba literară comună, participă la definirea stilului publicistic prin sintaxa sa : este mai ales expresie a relației de apoziție : „În aceeași zi, vice-prim-ministrul român a avut convorbiri cu Robert D. Muldoon, *primul ministru* al Noii Zeelande", „Este vorba de Yvonne Choquet Bruhat, *matematiciană* [...]", „Maricica, *soție*, Tatiana și Mircea, *copii*, anunță..." și a funcției sintactice de atribut de identificare : „[...]Concurenta română *Philippi Ursula* a înregistrat un remarcabil succes[...]".

Prezența vocativului este redusă la materiale speciale : cronica oficială, dialoguri, interviuri etc.

| Prin structura nominală a titlurilor se impune, ca o caracteristică a stilului publicistic, prezența formelor a c a z u a l e : „*Convorbiri* româno-austriece", „*Benzen* din cărbune", „*Venezuela* și *problema* petrolului", „*Radar*", „*Viața* culturală" etc.

| Aceeași structură transformă nearticularea (care nu mai este echivalentă cu articularea zero) într-o marcă specifică : „*Întîlnire* cu cititorii", „*Expunere* despre îmbătrînirea umană", „*Puncte cardinale*", „*Tehnologie* eficientă", „*Producție* suplimentară", „*Acțiuni* în sprijinul păcii" etc.

| Flexiunea adjectivului atribuie stilului publicistic (mai ales în varianta comentariilor social-politice) o serie de caracteristici relevante în interiorul categoriei gramaticale a comparației.

| Marea frecvență a adjectivelor „circumstanțiale" determină creșterea numărului adjectivelor și claselor de adjective incompatibile cu categoria gramaticală a comparației : organe *centrale*, cadru *organizatoric*, coexistență *pașnică*, acțiuni *antifasciste*, atitudine *civică*, etapa *municipală* etc.

| Situarea în prim-plan a funcției persuasive a mesajului determină întrebuințarea cu preponderență a adjectivelor apreciative la superlativul absolut (actualizat cel mai adesea prin sintagme-clișeu). Superlativul absolut este *implicit* :

— în semantica adjectivelor aflate la „pozitiv" : „în cinstea *măreței* sărbători", „*mărețele* obiective", „*istoricele* documente", „*epocalele* realizări", „*grandioasa* manifestare populară", „succes *deplin*", „o *excelentă* bază materială", repurtînd successe *remarcabile*", „o *splendidă* vic-

torie", „activitate *prodigioasă*", „program de acțiune atutotcuprinzător", „creșterea în ritm *susținut*" ș.a.m.d.;

— în mutații semantice care ating frecvent nivelul metaforei: „*înalt* spirit revoluționar", „*înalta* funcție", „stingerea *fulgerătoare* din viață", „*profundă* viziune revoluționară", „sentimente de *profundă* dragoste și *înaltă* stimă", „cu *adîncă* durere", „cu *adîncă satisfacție*", „cu *vie* emoție", „un nou și *înflăcărat* îndemn" etc.;

— în structuri postverbale negative: „cu *nețărmurită* și *inegalabilă* dragoste de țară", „cu *nespusă* durere", „dovada prețuirii *nețărmurite*", „document de o *inestimabilă* valoare", „unitatea *de nezdruncinat*", „entuziasmul *de nedescris*" etc.;

— în convertirea unor termeni referențiali în termeni apreciativi: „un moment de *referință*", „eveniment *istoric*", „importanță *istorică*", „realizări *epocale*" etc.;

— în substantivizarea adjectivului central, care primește ca determinant un alt adjectiv la gradul pozitiv: „...pentru apropiatul eveniment *de importanță deosebită*", „este un succes *de mare însemnătate*", „eveniment *de mare importanță*", „hotăriri *de importanță excepțională*" etc.; sau *explicit*, realizîndu-se prin:

— locuțiunea *deosebit de*: „*deosebit de atractive* s-au dovedit a fi și manifestările sportive...", „pentru primirea *deosebit de călduroasă*". Adesea, adjectivul *deosebită* devine el însuși expresie concomitent a însușirii și a superlativului acesteia: „luînd cunoștință cu *deosebită* satisfacție de..." etc.;

— prin aglomerare de structuri, adesea redundante sau evasiredundante: „eveniment de o *deosebită însemnătate istorică*" etc.

Superlativul relativ este prezent mai cu seamă în comentarii (sportive, artistice, culturale, dar și politice): „Politehnica a prezentat *cea mai bună* formație a sa..." și în texte de „mare publicitate": „specializează în profiluri și meserii dintre *cele mai solicitate*", „perioada aceasta fiind *cea mai avantajoasă* pentru astfel de opțiuni ...".

Se constituie în mărci ale stilului publicistic „absolutizarea" superlativului relativ prin eliminarea termenului referențial al comparației: „popularizarea largă a *celor mai actuale* descoperiri științifice", „negăsind încă formulele *cele mai adecvate*", „*cel mai înalt* forum" și dezvoltarea comparativului „progresiv": „avem condiții *din ce în ce*

mai bune...", „condiţii *tot mai bune* de viaţă", „însuşirea în *cît mai bune condiţii* a ştiinţelor fundamentale", „un *şi mai puternic* avînt în întrecerea socialistă" etc.

În flexiunea pronominală, este definitorie pentru stilul publicistic, frecvenţa redusă a persoanei a II-a şi dominarea netă a persoanei a III-a.

Flexiunea verbală

Caracterul preponderent „obiectual" al conţinutului informaţional al mesajului impune predominarea diatezelor activă şi pasivă.

Diateza pasivă situează cel mai adesea acţiunea în nedeterminat sau îi atribuie un nivel ridicat de generalitate, fie exprimîndu-se prin pronume reflexiv: „*Se apreciază* că noul cabinet [...]", „Printr-o scrisoare ni *se sesizează* că [...]", „Pentru a veni în sprijinul cetăţenilor *se pot face* comenzi, la domiciliu[...]", fie prin absenţa complementului de agent în construcţiile cu auxiliarul *a fi*: „La Amman *a fost anunţată* încetarea din viaţă a unuia dintre cei mai bătrîni oameni din lume...", „Tot aici *a fost organizată* o expoziţie a cărţii social-politice şi tehnice". Prin aceasta, pe de o parte, se asigură un înalt grad de neutralitate, de obiectivitate: „Dar în pofida tuturor represaliilor[...], *se arată* în declaraţie, poporul...", iar pe de alta, rămîne în prim-planul semnificării, prin poziţia privilegiată pe care o cîştigă, la receptare, obiectul central al afirmaţiei: „Cu această ocazie *a fost semnat Acordul* comercial şi de cooperare...", „*A fost stabilit clasamentul* organizaţiilor comunale...", „*Discuţiile* care *s-au purtat* pe marginea referatelor...". În legătură cu exigenţe ale concentrării la maximum a textului, mai ales în organizarea sintactică a titlurilor (predominant nominală) dar şi în interiorul enunţului, pasivul este reprezentat în mod frecvent doar de participiu: „Apele — *silite* să se retragă", „*Pregătite* mai atent, adunările generale ar accentua...", „Participă reprezentanţii celor 45 de ţări membre ale acestui comitet, *însărcinat* să definească politica industrială a O.N.U.D.I.", „Într-un interviu *acordat* televiziunii peruane preşedintele Ecuadorului [...] a declarat [...]".

Dezvoltarea publicisticii pe principiile unei informări exacte şi situarea publicistului în actualitatea sau chiar în simultaneitatea desfăşurării evenimentelor sau în imediata lor apropiere, determină frecvenţa aproape absolută a indicativului prezent şi perfect compus. Ambele timpuri

se întrebuințează, în general, cu sensurile lor obiective. Numai prezentul se sustrage adesea suprapunerii perfecte dintre momentul desfășurării acțiunii și momentul desfășurării comunicării (și ca emitere și ca receptare) prin întinderea, în general mai amplă, a duratei prezentului evenimențial, în care prezentul emiterii mesajului și prezentul receptării se înscriu succesiv. O suprapunere tinzînd spre absolut se întîlnește numai în varianta orală a cronicii unor manifestări publice (social-politice, cultural-artistice, sportive). Nu lipsește din întrebuințarea prezentului dezvoltarea valorii de viitor, dar aceasta rămîne nespecifică.

Celelalte timpuri, mai puțin frecvente în ansamblul stilului publicistic, își distribuie prezența în mod diferit în variantele interioare. Viitorul e mai frecvent în comentariile cultural-artistice, social-politice, economice etc., unde se împletește uneori cu perfectul compus în structuri sintactice stereotipe: „Acest lucru *s-a realizat* și *se va realiza* și în continuare...", imperfectul, în reportaje, unde sînt prezente în egală măsură toate timpurile ș.a.m.d.

În textele informative, dominate de indicativ (mod al certitudinii), intervine uneori potențial-optativul, situînd informațiile sub semnul ipotezei: „Se afirmă că într-un lac, situat la cca. 80 km de capitala Italiei, lîngă localitatea Rieti, *s-ar afla* cadavrul lui A.M.", „Știrea potrivit căreia A.M. *ar fi fost executat* a coincis cu descoperirea..."

Stilul publicistic are comun cu stilul științific frecvența redusă a imperativului, care se află în prelungirea absenței vocativului din flexiunea nominală și pronominală. Se folosește cu valoare de imperativ modul conjunctiv, tot ca în stilul științific, dar cu o altă dezvoltare semantică, în legătură cu componenta persuasivă a mesajului: „*Să lichidăm* rămînerile în urmă..."

În corelație cu flexiunea pronominală și cu predominarea structurilor nominale, categoria gramaticală a persoanei este dominată de marea frecvență a persoanei a III-a singular. În opoziție cu această preponderență, persoana a II-a plural, ca expresie a raporturilor de deferență, se constituie în marcă a variantei dialogate a stilului publicistic (interviuri, dialoguri, anchete, texte de cronică oficială etc.), iar persoana I singular (mai rar, plural) în marcă definitorie a subvariantei textelor de „mică publicitate": „Vînd apartament..."

Modul specific de organizare sintactică a textului își are originea în :

— rolul principal al destinatarului în orientarea elaborării de către emițător a textului ;

— necesitatea situării prompte în actualitatea evenimentelor ;

— condiționări impuse de spațiul tipografic ;

Mesajul impune preponderența unor structuri sintactice, dar acestea nu devin decît în mod relativ mărci ale stilului publicistic în ansamblu, și mai mult indirect, prin intermediul variantelor interioare pe care le marchează, diferențiindu-le.

Sînt, în acest mod, mărci ale stilului publicistic :

a. — predominarea *construcțiilor nominale*,

b. — organizarea *eliptică* a enunțului,

c. — stereotipia unor structuri sintactice,

d. — încălcarea nefuncțională a normelor de combinare a semnelor lingvistice în enunț, specifice limbii literare.

a. — Între cele două tendințe ale textelor publicistice — spre condensare semantic-informațională minimă și, respectiv, maximă —, la nivel sintactic predomină cea de-a doua. Componenta persuasivă a semnificației „dilată" enunțul, în special la nivel lexical și, în mai mică măsură, la cel morfologic (iar în varianta orală, și la cel fonetic).

Reducerea maximă a dezvoltării sintagmatice a enunțului (mai amplu în plan paradigmatic, atît la emitere, cît și la receptare) se concretizează în frecvența semnificativă și definitorie a :

— construcțiilor nominale,

— structurilor eliptice,

— construcțiilor verbale absolute.

Această organizare sintactică este determinată (și determină totodată) profilul semiotic al publicisticii, care derivă din specificul desfășurării comunicării prin presă.

Focalizarea atenției și orientarea interesului imediat al destinatarului-cititor, mereu mai puțin dispus la lecturi integrale, insinuarea de convingeri și determinarea de anumite atitudini se realizează în mod esențial prin *titlu* și *imagine fotografică* (sau *grafică*).

Titlul împleşteşte în sfera sa funcţională două direcţii :
— forţează atenţia şi interesul cititorului, orientîndu-i atitudinea,
— concentrează în planul său semantic cadrul situaţional sau ideea centrală, în jurul căreia textul îşi organizează, concretizînd-o, informaţiile.

Nevoia de concentrare a cît mai multă informaţie într-un spaţiu cît mai redus determină construirea enunţului din elemente cu cea mai mare încărcătură informaţională şi a căror neexprimare ar fi mai greu de reconstituit exact. Aceste elemente sînt unităţile lexico-gramaticale nominale, *substantivul, adjectivul* : „Noutăţi în dezvoltarea reţelei comerciale ieşene", „Ieşeni pe şantierele de muncă patriotică", „Un accent sporit pe latura educativă", „Nadia Comăneci — campioană europeană absolută".

Marea frecvenţă a substantivelor postverbale, în organizarea sintactică a titlurilor sau a enunţurilor-sinteză (care concentrează diferitele informaţii ale unor articole), introduce în structurile nominale perspectiva dinamică, cu o sferă mai amplă chiar decît cea dezvoltată de structurile verbale. Amploarea derivă din absenţa limitărilor temporale, modale, personale proprii formelor flexionare : „În obiectiv — *întărirea* vieţii de organizaţie", „Printre ploi, la *continuarea* lucrărilor agricole !", „Din nou *la semănat*", „În permanentă *căutare* de idei noi pentru *reducerea* consumului de metal şi ciment în construcţii". Absenţa limitărilor categoriale determină totodată dezvoltarea, în planul semantic al structurilor nominale, a componentei persuasive.

Elipsa verbului copulativ reliefează ambii termeni ai relaţiei sintactice, care oscilează frecvent între predicaţie şi apoziţie, dar pe cel de al doilea îl încarcă şi cu funcţia de orientare a atitudinii şi comportamentului destinatarului faţă de anumite aspecte ale realităţii : „Colectarea uleiurilor uzate — o importantă rezervă de economii", „Profesorul — factor hotărîtor în educaţia muzicală a tineretului", „Metroul — izbîndă a gîndirii tehnice româneşti" etc.

În textele publicitare, elipsa îşi are originea în condiţionări extralingvistice, mai ales economico-financiare, dar şi lingvistice : concentrarea atenţiei destinatarului. Sînt lăsate neexprimate îndeosebi elementele de relaţie : „Vînd cercei aur", „[. . .] are vacante următoarele posturi : şef coloană auto, gradul II[. . .]macaragii pod rulant[. . .]",

„[...] 1 traducător limba engleză[...]", dar şi alţi termeni, verbali sau nominali, „slabi" sub aspectul informaţional al conţinutului comunicării şi neutri sub aspect persuasiv : „Schimb apartament două camere, decomandate, vilă, încălzire, curte, garaj, zonă parcuri Kiseleff", „Vînd garsonieră, central, demisol, liberă, calorifer păcură. Telefon 15.39.37 (8—15)", pentru a se exprima numai termenii încărcaţi la maximum informaţional şi persuasiv.

În acelaşi tip de texte, se dezvoltă şi fenomene de sintaxă situaţională. În enunţul minimal se lasă neexprimat semnul generic, titlu de rubrică; de exemplu, verbul *a schimba* rămîne subînţeles în texte care se înscriu la rubrica „*Schimburi de locuinţă*": „Apartament decomandat confort I, pentru apartament 3 camere".

Într-un alt cadru — continuarea unui articol de pe o pagină pe alta — titlul se reia numai în parte : „Pe cînd o desfăşurare largă de forţe pentru un aspect îngrijit al tuturor cartierelor?"/„Pe cînd o desfăşurare largă de forţe?".

Reducerea planului expresiei poate lua forma unei subordonate izolate care îşi caută principala. Structura caracterizează enunţurile-titlu organizate verbal, care nu realizează o comunicare completă. Completarea nu mai rezultă dintr-o posibilă reconstituire a enunţului integral, ci din lectura articolului, care funcţionează ca plan semantic al „principalei" neexprimate. În descoperirea sensurilor principalei, destinatarul cititor este pregătit pentru o anumită lectură (din perspective critice) tocmai de situarea subordonatei-titlu în izolare şi suspensie : „Cînd se acţionează cu jumătăţi de măsură..."

Frecvenţa ridicată a formelor verbal-nominale stă în strînsă legătură atît cu necesităţi de restrîngere a „întinderii" planului expresiei, cît şi cu dezvoltarea funcţiei conative.

Supinul, de exemplu, caracterizează cu deosebire structuri nominale eliptice, pe care le încarcă imperativ : „*La strînsul* furajelor — fără a depăşi momentul optim!", „Pe măsură ce răsar culturile, cu toate forţele *la prăşit*!" Prin elipsa auxiliarului de diateză, participiul reduce atributivele la simple atribute, supralicitînd totodată semantica lexicală a verbului şi, uneori, reliefîndu-l stilistic : „Programul noului guvern conservator, *prezentat* marţi..." „Punctele de colectare a gunoiului menajer (*neridicat* din aprilie) contribuie din plin...". Întrebuinţate în construcţii

sintactice absolute, mai ales participiul și gerunziul, pe lîngă evitarea unei prea ample desfășurări a enunțului, prin intervenția unor subordonate, situează în centrul atenției destinatarului conținutul lor informațional și propun o anumită atitudine : „*Aranjînd* cămările, nu aruncați ambalajele . . .", „*Pregătite* mai atent, adunările generale ar accentua succesele . . .", „*Pierdut* comandă de alimente . . ."

Fără univocitatea funcțional-semantică a raporturilor sintactice exprimate predicativ, construcțiile participiale și gerunziale accentuează caracterul de simultaneitate a planului semantic al enunțului-frază în care se cuprind tocmai prin „slăbirea" succesivității în dezvoltarea sintagmatică a planului expresiei : „*Disputată* pe traseul Olomouc—Dubnika, cea de a treia etapă a competiției cicliste « Cursa Păcii » a revenit rutierului . . .", „S-a trecut, de asemenea, mai susținut la defrișarea mărăcinișurilor, *cîștigîndu-se* astfel 5 hectare arabile . . .".

b. Mai ales în varianta gazetărească a stilului publicistic, organizarea sintactică a textului se caracterizează prin prezența frecventă (adesea ca titlu) a enunțurilor interogative.

Prin interogative directe, dezvoltate uneori in structuri nominale, publicistul-emițător orientează atenția destinatarului-cititor anonim spre un anumit conținut informațional, incitîndu-i curiozitatea : „Spre elucidarea secretelor construcției piramidelor ?".

Prin interogative retorice, el își exprimă atitudinea critică (trecînd de la ironie la sarcasm) față de realitățile despre care comunică prin enunțul său și-și orientează totodată mesajul spre un anumit destinatar, devenit țintă a criticii sale : „Pajiști ale nimănui ?", „Cine curmă indolența și iresponsabilitatea locatarilor ?", „În aceste condiții mai poate fi vorba de rentabilitate ?", „Să ne mai mirăm că la Scobinți porumbul a fost semănat doar pe 12% din suprafața planificată ?".

Prin interogative suspendate, emițătorul îl provoacă pe destinatar să reacționeze în sensul modificării realității. Limba își depășește astfel funcția cognitivă (în stilul publicistic, cognitiv-informațională), dezvoltînd o funcție dinamică, de transformare a lumii obiective : „Cînd se vor hotărî și conducătorii unităților comerciale respective să treacă prin piețe ?".

c. În afara sintagmelor stereotipe construite din substantiv precedat de adjectiv la superlativul implicit : *mă-*

ețele realizări, *mărețele* *obiective*, *istorica victorie*, *strălucita capacitate*, *marea operă*, *strălucite înfăptuiri*, *perspective luminoase* etc., sintaxa stilului publicistic, mai cu seamă în varianta sa gazetărească, se desfășoară frecvent în cadrele unor modele care se reproduc mereu. Între acestea, predomină formele stereotipe de exprimare a progresiei : „Afirmîndu-se *an de an*[...]", „Este nevoie să se acționeze *mai energic* pentru transpunerea în viață [...]", „Constatăm, însă, că se putea *mai mult*[...]", „[...]activitatea productivă a beneficiat de *un plus* de organizare[...]" și continuității : „Colectivul nostru de muncă are de îndeplinit *și anul acesta* [...]", „*Și în unitățile* Consiliului Unic Agro-Industrial[...]", de împletire a capacității cu exigența : „*Ele pot și trebuie* să întreprindă acțiuni mai hotărîte[...]", „[...]*pot și trebuie* să se preocupe mai intens[...]", precum și schemele sintactice, prin care se interpretează realitatea din perspectiva antitezei *pozitiv—negativ* ; „În general se elaborează proiecte bune[...], sînt, însă, și cazuri în care[...]", „Avem, așadar, unele rezultate. Cu toate acestea, ne mai confruntăm cu unele probleme[...]". În această antiteză, realizată adversativ sau concesiv, cînd „datele pozitivului" (cel mai adesea), cînd cele ale „negativului" sînt situate sub semnul certitudinii prin adverbul *desigur*, devenit aproape un automatism : „*Desigur*, acest lucru poate fi un indiciu[...]", „*Desigur*, mulți dovedesc grijă față de averea obștească [...], dar sînt și numeroși locatari care[...]", „*Desigur*, au fost și situații nedorite, cazuri de indisciplină chiar. Totuși[...]" ș.a.m.d.

Procesul de „superlativizare" a unor adjective apreciative se desfășoară concomitent cu dezvoltarea unei topici specifice : adjectivul precede substantivul, reținînd asupra sa accentul stilistic : „[...]*istoricele* documente[...]", „document de *o inestimabilă* valoare teoretică[...]", „*magistralul* Raport[...]", „*puternic* entuziasm[...]" etc.

d. Graba în elaborarea enunțului publicistic, obsesia exigenței de înscriere a unei ample sfere semantice în dimensiuni cît mai reduse ale planului semnificant determină, pe lîngă vehicularea șabloanelor sintactice, încălcarea normelor limbii române literare.

În afara greșelilor privind întrebuințarea articolului genitival : „Este cazul, de pildă, *a* modernizării liniei de plantare..." „pentru ridicarea standardului de viață a sătenilor, *al* orizontului lor de cunoaștere...", „Sînt temeiuri care au creat drum liber inițiativei și creației tehnice, *a* muncii

neobosite...", care derivă din neglijența redactării, cu ignorarea structurii gramaticale a limbii române, erorile cele mai frecvente, nu justificabile, dar explicabile prin presiunea exigențelor spațiului tipografic, privesc construcțiile gerunziale. Încercînd să concentreze la maximum un conținut informațional amplu, publicistul ajunge să construiască fraze nefirești și obscure: „Poate pedeapsa a fost prea blîndă, *executînd* doar două luni de închisoare".

Nivelul lexical

Structura unității minimale, cuvîntul, și organizarea vocabularului sînt determinate de specificitatea domeniului de cunoaștere în care stilul publicistic se înscrie, de luarea permanentă în considerație a destinatarului, de eterogenitatea lui socio-culturală, precum și de particularitățile desfășurării aspirației publicistului spre originalitate.

Sînt specifice stilului publicistic:

— situarea cuvîntului între *univocitate semantică* și *polisemie*. Reducerea semnului lingvistic la componenta informațională se realizează în cuvinte univoce sub aspect semantic, termeni întrebuințați cu sensul lor fundamental din limba literară comună: *parlament*, *social-politic*, *minister*, *interviu* etc. Acestora li se adaugă alți termeni univoci semantic în stilul publicistic, dar nu și în planul paradigmatic al limbii literare comune, unde prezintă și alte sensuri: „sesiune *ordinară*", „*extraordinară*", „viață *economică*" etc. Prezența laturii persuasive și desfășurarea funcției expresive determină dezvoltarea termenilor polisemantici. Dintre aceștia, unii cunosc chiar mutații semantice de tip metaforic: *a ilustra*, *a sublinia*, *a pune în balanță*, *satelit* etc.

— o dinamică interioară specifică între *concentrația* și *dispersia* vocabularului. În plan paradigmatic, frecvența medie a unităților lexicale este relativ ridicată (12,25 în interpretarea lui Gh. Bolocan), stilul publicistic situîndu-se între cel științific, cu concentrație maximă, și cel beletristic, cu dispersie maximă. În planul sintagmatic, însă, al textelor, intervin variații semnificative, în funcție de desfășurarea raportului informațional — persuasiv. Frecvența medie, rezultă, de fapt, din întîlnirea unui număr redus de termeni cu frecvențe extrem de ridicate și un mare număr de unități lexicale cu frecvențe foarte scăzute, pînă la 1 (în cercetarea lui Gh. Bolocan, din 5 710 unități lexicale autonome semantic, 660 depășesc frecvența 10 iar 2 745 au frecvența 1). În general, termenii cu frecvență maximă

(în marea lor majoritate substantive neologice) introduc concentrație maximă în texte cu maximă încărcătură informațională (varianta textelor informative).

Se ridică, totodată, la frecvențe maxime și o serie de termeni în structura semantică a cărora componenta persuasivă tinde să echilibreze sau chiar să o domine pe cea informațională (varianta textelor solemne). Are loc un fenomen de „slăbire" semantic-informațională, pînă la desemantizare, tocmai datorită coeficientului mare de probabilitate a apariției lor în text, mai ales prin frecvența ridicată a structurilor stereotipe. Termenii cu frecvențe minime, care introduc dispersie maximă, caracterizează mai ales varianta gazetărească, cînd, pe de o parte, se manifestă mai mult aspirația spre originalitate a publicistului, iar, pe de alta, destinatarul este considerat în eterogenitatea lui.

— *eterogenitatea* vocabularului. Derivă în mod obiectiv din multitudinea variantelor interne ale stilului publicistic, în strînsă legătură cu conținutul informațional al textului și cu eterogenitatea social-politică, și mai ales culturală a destinatarului, și în mod subiectiv din exacerbarea aspirațiilor publicistului spre originalitate stilistică. Predomină elemente neologice (mare parte dintre ele cerute în mod obiectiv de exigențe informaționale, altele, însă, „parazitare"). Acestora li se adaugă termeni din limba literară comună, termeni populari și, mai rar, regionali și arhaici. Categoriile din urmă, spre deosebire de stilul beletristic, unde sînt cerute mai ales de procesul semnificării, în stilul publicistic se subordonează procesului comunicării, cu specială luare în considerație a destinatarului.

— *mobilitatea* vocabularului. Fiind expresia lingvistică a imaginii vieții social-politice, economice și cultural-artistice interne și internaționale, stilul publicistic răspunde permanentelor mutații care intervin aici cu mutații în structura vocabularului. În afara unui fond lexical central, care cunoaște modificări semnificative doar la distanțe temporale mari, vocabularul se caracterizează printr-o mișcare permanentă în care, pe lîngă schimbările în realitatea obiectivă, un rol însemnat are și nevoia publicistului de a se exprima mereu altfel. Aceste neîntrerupte mișcări lexicale interne au drept consecință dezvoltarea unei foarte reduse zone de suprapunere între vocabularul stilului publicistic și fondul principal lexical al limbii literare comune.

— *specificitatea* constituirii de noi termeni. Se manifestă două direcții specifice în crearea de noi elemente lexi-

cale: compunerea, caracteristică mai ales adjectivelor „circumstanțiale”, „tehnice”: relații *româno-spaniole*, conținut *social-politic*, teoria *marxist-leninistă*, nivelul *politico-ideologic* etc. și derivarea prin sufixe, extinsă pînă la forțarea normelor limbii literare și chiar a spiritului limbii: *a cnocauta*, *a lectura*, *a tarlaliza*, animale *stresate*, a face *curierat* la un hotel, distanță *securizantă* etc. Procedeul, specific variantei gazetărești, cu rădăcini în necesitatea obiectivă de concentrare a enunțului în dimensiuni reduse, devine frecvent expresia căutării cu orice preț a originalității.

— *structura specifică* internă a vocabularului. Diferitele particularități ale unității minimale, cuvîntul, și ale dinamicii interne a ansamblului de termeni lexicali determină componența și organizarea specifică, în plan paradigmatic, a vocabularului.

Structura vocabularului

Prin marea mobilitate a vocabularului, zona de suprapunere a stilului publicistic cu fondul principal lexical al limbii literare comune este foarte redusă. Mai mare este suprapunerea cu partea mobilă a vocabularului acesteia, în componența și organizarea căreia stilul publicistic are unul din rolurile cele mai însemnate. De altfel, fondul principal lexical al stilului publicistic este una din sursele principale ale „mișcării” vocabularului limbii literare comune. Prin stilul publicistic, pătrund aici neologismele în general, dintre acestea un loc aparte ocupîndu-l termenii specifici celorlalte stiluri, științific și administrativ, mai ales.

Funcția referențial-informațională a limbii, circumscrisă vieții social-politice interne și internaționale, impune ca definitoriu un prim strat lexical, cel al *terminologiei social-politice*, care se și constituie în nucleul fondului principal lexical al stilului publicistic. Datorită amplitudinii orizonturilor în care se desfășoară funcția informațională, precum și datorită dezvoltării de relații multiple și extinderii circulației informațiilor, marea majoritate a termenilor au caracter internațional.

Alături de stilul științific, stilul publicistic contribuie în măsură însemnată la „internaționalizarea” vocabularului limbii literare, distingîndu-se de stilul beletristic, marcat, din acest punct de vedere, prin dezvoltarea și adîncirea specificului național al limbii.

Specificul termenilor social-politici se manifestă în vocabularul unei limbi, în special, în adaptarea lor la sistemul ei fonetic și gramatical; uneori, însă, intervin și mutații semantice, sau numai diferite conotații, determinate de istoria și specificul vieții social-politice, economice naționale: *constituție*, *diplomație*, *delegație*, *doctrină*, *dogmatic*, *ideologie*, *independență*, *internaționalism*, *imperialism*, *anticolonialism*, *libertate*, *manifestații*, *organizație*, *grevă*, *minister*, *sindicat*, *societate*, *partid* etc. Acest prim strat determină caracterul preponderent neologic al vocabularului stilului publicistic, cu predominarea neologismelor de origine franceză.

Un al doilea strat îl constituie termenii proveniți din sfera altor stiluri sau din paradigma limbii literare comune care, prin diferite mutații semantice interne, se înscriu în terminologia social-politică-economică sau primesc numai amprenta stilului publicistic, în ansamblu sau prin unele din variantele sale. Se cuprind aici neologisme: dezvoltare *economică* (a economiei), progres *științific* (în domeniul științei), *conferință* ('întrunire' a reprezentanților diferitelor state, guverne, partide etc. pentru dezbaterea unor probleme), *reuniune* (a șefilor de guverne etc.), dar și un mare număr de elemente vechi românești (dezvoltînd, deci, *sensuri neologice*); *cameră* (în organizarea parlamentară), *rezistență* (lupta de *rezistență* antifascistă), *înalții* (oaspeți), *înalte* distincții, *Tîrgul* de la Milano, *subdezvoltare* etc. Mai mulți termeni dezvoltă noile sensuri prin sintagme: *piața comună*, *lumea a treia*, *a da expresie*, țări *în curs de dezvoltare* etc.

„Masa" vocabularului se întemeiază, în general, pe varianta gazetărească și pe cea didactică, rezultînd din interferența stilului publicistic cu stilul științific și cu cel juridico-administrativ.

Dominanta o reprezintă și aici tot neologismul, impus de prezența textelor de popularizare științifică și tehnică și de informare asupra evenimentelor științifice: *amerizare*, *aselenizare*, *astronaut*, *navă spațială*, *orbită circumterestră*, *satelit artificial*, *stație orbitală*, *eclipsă de soare*, *polimerizare* etc., sau de popularizare și explicare a legilor țării: *alocație*, *indemnizație*, *drepturi inalienabile*, *infracțiune*, *instanță*, *judiciar*, *spațiu locativ* etc., dar și ca manifestare a funcției expresive la nivelul publicistului-emițător: *panoramizare*, *cogitațiune*, poezia naturii *bulversate*, *fatighezi* citind-o, la *sorgintea* acestei situații, primarul

sagace, colectivul de muncă *a demarat* în noul an, vorbe *vidate* de sens etc.

Mai ales în ultimele două decenii, au pătruns în stilul publicistic (în varianta gazetărească) un însemnat număr de termeni, în special de origine engleză, care se întrebuințează în forma lor originară: *camping*, *pressing*, *slogan*, *week-end*, *play-back*, *box-office*, *flash-back*, *happy-end*, *show*, *parking*, *night* etc. [61]

În strînsă legătură cu destinatarul și cu dominanta stilistică a textului (ironică, satirică, solemnă, lirică etc.), în comentarii social-economice, politice, în pamflete și foiletoane, anchete, reportaje etc., rolul preponderent îl are categoria termenilor populari, la care se adaugă elemente familiare, regionale și arhaice: *obște*, *înfăptuiri*, *zestrea* (litoralului), artere *puhave*, *nevoiașe* amintiri, *asfințitul* soarelui, *maghernițe*, *coșcoveală*, *gîrbovi ă*, *araci*, *cîrmaci dibaci*, *învățătură de minte*, *vrerea* întregii națiuni etc.

D. Stilul juridico-administrativ

Stilul juridico-administrativ se dezvoltă ca variantă funcțională a limbii întrebuințată în domeniul relațiilor oficiale dintre cetățean și instituțiile statului.

Constituit mai ales o dată cu apariția primelor texte juridice în secolul al XVII-lea (*Pravila de la Govora*, 1640, *Pravila lui Vasile Lupu*, 1646, *Pravila lui Matei Basarab*, 1652), stilul juridico-administrativ este cel mai conservator dintre stiluri.

Profilul său specific este determinat, ca și la celelalte stiluri, de structura internă a semnelor lingvistice și mai ales de specificul organizării lor în text, în legătură cu exigențe ale funcționării limbii în domeniul activităților oficiale politice, administrative și juridice.

1. Interacțiunea funcțiilor limbii

Rolul principal, în dezvoltarea conținutului funcției de comunicare și cunoaștere, îl au funcțiile referențial-denominativă și conativă, caracterizate printr-un conținut specific, rezultînd din modul de desfășurare a celorlalte funcții.

Conținutul funcției denominativ-referențiale este condiționat în mod esențial de funcția metalingvistică; denumirea „obiectului" se face din perspectiva relațiilor inter-

umane instituționalizate, a relațiilor oficiale dintre cetățean și instituții publice. În legătură cu aceasta, textele juridice cuprind și capitole, secțiuni, articole, prin care este definit „codul metalingvistic" (vezi, de exemplu, Titlul VIII, *Înțelesul unor termeni sau expresii în legea penală*, în *CP*, pp. 56–58). Mesajul textului juridic este în mod hotărîtor condiționat de cunoașterea acestui cod metalingvistic, accesibil în parte, ca și în textul științific, numai specialiștilor.

Funcția expresivă, aparent neparticipativă, se subordonează, de fapt, în totalitate funcției conative, tocmai prin tendința de anulare, pentru destinatar, a individualității emițătorului.

Ca și în stilul publicistic, *destinatarul* are un rol hotărîtor în organizarea textului lingvistic, cu deosebirea, însă, că raportului *emițător—destinatar* prin intermediul *textului*, îi ia locul, în conștiința receptorului, raportul *text—destinatar*, cu trecerea într-un anonimat absolut a emițătorului.

O relativă abatere de la acest specific dezvoltă manifestările stilistice determinate de desfășurarea raportului cetățean—instituții publice dinspre primul pol, iar o abatere mai accentuată caracterizează varianta orală a stilului juridic (în desfășurarea proceselor în instanță).

Funcția referențială își depășește propria sferă tocmai prin impunerea ca definitorie a raportului *text—destinatar*, obiectualizînd planul semantic al enunțului și, prin aceasta, orientînd conștiința civică și acțiunile destinatarului. Pentru acesta din urmă, un text-lege nu mai este doar un enunț informativ, obiect al cunoașterii, ci și un cadru în care i se impune să se situeze în viața socială.

În același timp, modul specific de desfășurare a relațiilor dintre funcțiile particulare ale limbii determină modificări însemnate în desfășurarea funcției globale, de comunicare și cunoaștere. Limba devine, dintr-un instrument pasiv de reflectare (sau interpretare) a realității extralingvistice și, eventual, de influențare a interlocutorului, un instrument „activ" de transformare a realității. Referentul preexistă textului lingvistic, dar identitatea sa este variabilă sau chiar se modifică radical pe măsura desfășurării actului lingvistic.

Este adevărat că și prin stilul beletristic limba dezvoltă un rol activ, dar nu de transformare a identității unui referent preexistent, ci în mod creator ; textul literar își construiește un „referent" propriu pe măsura desfășurării

actului lingvistic (care e un act estetic), supus legilor esteticii, într-un univers imaginar, care se detașează, ca univers semantic secund, subiectiv, de universul semantic primar, cu originea în realitatea extralingvistică, obiectivă.

Prin stilul juridico-administrativ, limba provoacă transformări substanțiale în chiar planul ontologic al lumii obiective, în dimensiunile ei social-umane.

Modificările cele mai spectaculoase și mai directe se produc în domeniul activității juridice, unde textul-sentință din planul lingvistic este imediat materializat în planul existenței obiective, reale. „Cuvîntul judecătorului — observa U. Eco — e activ : transformă în realitate ceea ce el spune ; el spune « treizeci de ani », și acuzatul se duce în carceră într-adevăr pentru treizeci de ani..." [62]

Noua identitate, de text juridic a referentului poate să intre — și intră frecvent — în contradicție cu identitatea lui adevărată.

2. Dinamica semnului lingvistic

Structura internă a semnului lingvistic apropie stilul juridico-administrativ de cel științific. Absența funcției expresiv-emotive are drept principală consecință caracterul neparticipativ al semnificantului la procesul semnificării. El rămîne, în esență, un vehicul al semnificației, care nu mai este, însă, echivalentă cu semnificatul, ca în stilul științific, ci își are doar originea în el.

Prin specificul trecerii semnificatului în semnificație, stilul juridico-administrativ se îndepărtează de stilul științific, ca și de celelalte stiluri.

Datorită rolului activ pe care îl are limba în raport cu destinatarul, în dinamica interioară a semnificatului raportul concept — reprezentare este orientat de funcția informațională și constrictivă, totodată, a textului juridic sau oficial-administrativ. Reprezentarea își asumă conceptul, scoțîndu-l din sfera abstractului spre a-l încărca cu date concrete, nu individuale (ca în stilul beletristic sau publicistic, consecință a desfășurării funcției expresive la nivelul emițătorului), dar care sînt supuse individualizării (la nivelul destinatarului). Pe de altă parte, asumarea de către *reprezentare* a *conceptului* implică intervenția hotărîtoare, definitorie, a perspectivei juridice sau administrative în definirea sau fixarea identității „obiectelor" realității.

Prin aceasta, semnul lingvistic este *tranzitiv*, semnificația, *transparentă*, dar absența echivalenței s e m n i f i c a ț i e — s e m n i f i c a t determină o modelare specifică a tranzitivității și transparenței, scoase din neutralitate (specifică stilului științific) prin intervenția reflexivității subiective de la polul destinatarului (nu la cel al emițătorului, ca în stilurile beletristic și publicistic), căruia i se insinuează perspectiva oficială, juridică sau administrativă.

Mecanismul intern al procesului de semnificare impune ca distinctive pentru textul juridic și alte particularități ale semnului lingvistic:

— sinonimie *posibilă dar nerealizată*. Semnificantul nu participă la semnificație, dar el se impune destinatarului ca pereche cvasi-obligatorie unui anumit semnificat, prin tradiție. Semnul lingvistic este traductibil fără rest într-un alt sistem lingvistic, dar nu și în sistemul limbii originare, unde textul juridico-administrativ, marcat de conservatorism, impune asocierea semnificatului cu același semnificant pentru dezvoltarea acelești semnificații.

— *univocitate semantică*. Necesitatea delimitării exacte a componentelor și datelor realității obiective (relațiile dintre oameni considerate din perspectivă juridică și relațiile dintre cetățean și instituțiile publice) și a receptării fără echivoc a acestor delimitări impune eliminarea oricăror dezvoltări semantice secundare. Contextul în care semnele lingvistice intră în relații sintagmatice între ele, anulează progresiv orice posibilitate de ambiguitate.

— semnificație *obiectivă* și *închisă*. Asumarea *conceptului* de către *reprezentările* individuale ale destinatarului păstrează semnificației caracterul obiectiv, datorită nu atît componentelor cognitiv-informaționale ale semnului lingvistic, cît fondului restrictiv pe care acestea îl poartă cu sine spre a-l proiecta asupra planului realității extralingvistice. Tot de aici derivă și caracterul *închis* al semnificației. Coordonatele subiective în care are loc receptarea rămîn paralele procesului de semnificare. Stînd sub semnul convenționalului, semnificația nu poate fi modificată în datele ei obiective. În procesul de receptare, semnificația, decodificată în aceleași date în care textul a fost elaborat, poate fi doar acceptată sau respinsă.

— caracterul *istoric* al semnificației. Semnul lingvistic fiind supus convenției (în sensul de acord) sociale, semni-

ficația sa rămîne obiectivă și constantă doar într-un cadru social-politic și juridic dat. Schimbarea cadrului atrage după sine mutații de esență în structura internă a semnificației, o dată cu modificarea echilibrului dintre componentele cognitiv-informaționale și cele restrictive.

3. Raportul text — mesaj

În afara unei categorii de semne „specializate", definitorii pentru stilul juridico-administrativ prin poziția lor în planul paradigmatic al limbii, cele mai multe își afirmă particularitățile definitorii numai în planul sintagmatic al textelor juridice sau administrative. Amîndouă categoriile determină totodată specificul organizării semnelor în enunț și al diferitelor raporturi în care intră stilul juridico-administrativ.

Derivînd din exigențe funcționale, necesitatea evitării ambiguității textului oficial-administrativ sau juridic impune suprapunerea „volumului" mesajului cu dezvoltarea textului. Suprapunerea se realizează, pe de o parte, prin păstrarea identității din planul paradigmatic al stilului juridico-administrativ a semnelor lingvistice specifice, în planul sintagmatic al textului, iar, pe de altă parte, prin anularea progresivă, în același plan sintagmatic, a polivalenței semantice a semnelor lingvistice din planul paradigmatic al limbii literare comune.

Spre deosebire de stilul științific, unde aceeași suprapunere determină o densitate informațională maximă a textului, datorită cuprinderii particularului în general și intervenției codului metalingvistic, în stilul juridico-administrativ necesitatea nuanțărilor și a desfășurării generalului în particular determină o distribuție a informației pe un spațiu sintagmatic mai amplu. Pe de altă parte, distribuirea informației în strînsă legătură cu desfășurarea generalului în particular și cu raportul cognitiv-informațional — constrictiv-retoric impune procesului de constituire a semnificației un caracter discontinuu, retrospectiv: „Tăinuirea săvîrșită de soț sau de o rudă apropiată în cazul infracțiunilor prevăzute în art. 223 alin. 3, 224 alin. 3, 225 alin. 3 și 228 alin. 3 se pedepsește. Limitele pedepsei prevăzute în alin. 1 se reduc la jumătate, iar în cazul celorlalte infracțiuni, tăinuirea nu se pedepsește" (*CP*).

4. Raportul cu sistemul limbii

Dintre toate variantele funcționale ale limbii literare scrise, stilul administrativ este singurul care se înscrie pe deplin în sistemul limbii naționale.

5. Raportul cu limba literară-normă generală

Stilul juridico-administrativ iese din zona de suprapunere cu limba literară comună prin neînscrierea perfectă în secțiunea sincronică din diacronia acesteia (datorită conservatorismului său) și prin specificitatea generică a unei categorii de termeni și a organizării, tehnicizate, a enunțurilor minimale în enunțuri complexe.

Circumscriindu-se cîmpului raporturilor social-umane, stilul juridico-administrativ intră în relații directe cu stilul publicistic, pe care îl influențează mai ales la nivel lexical, fără a se lăsa, însă, și influențat de acesta. De altfel, stilul juridico-administrativ este cel mai închis dintre stiluri. Doar în varianta sa orală pătrund elemente din stilul conversației.

6. Raportul stil colectiv — stil individual

Stilul juridico-administrativ este cel mai omogen dintre stilurile limbii române literare. Totuși, în actualizarea particularităților sale definitorii, intervin unele diferențieri sensibile, determinate fie de specificul domeniului sociocultural pe care îl reflectă lingvistic, fie de sensul de desfășurare a relației *cetățean — instituții publice.*

Aceste diferențieri determină dezvoltarea a trei variante stilistice interne :

— o variantă a textelor juridice, cînd raportul cetățean—instituții publice se desfășoară într-un singur sens — dinspre instituția publică. Este varianta cea mai conservatoare. Cu caracter preponderent impersonal, refuză manifestarea diferențierilor stilistice individuale ;

— o variantă a textelor și a relațiilor social-administrative, dezvoltate în amîndouă sensurile. Este mai puțin rigidă ca organizare și relativ deschisă unor variații stilistice individuale, în funcție de destinatar în primul rînd și, mai puțin, de emițător ;

— o variantă oratorică, a activității judiciare, în care comunicarea scrisă este dominată de cea orală. Relația cetățean—instituții publice se desfășoară în ambele sensuri,

iar emițătorul tinde să dezvolte adesea un rol peste marginile specificului stilului juridico-administrativ. Este varianta cea mai deschisă manifestărilor stilistice individuale. Organizarea textului este dirijată în mod esențial de orientarea către destinatar, cînd în procesul semnificării intervine o componentă persuasivă, dar și de personalitatea emițătorului, care iese, sau tinde să iasă, din sfera anonimatului.

7. Organizarea semnelor lingvistice din perspectiva nivelelor limbii

Nivelul fonematic

Stilul juridico-administrativ rămîne în sfera limbii literare comune, atît din perspectiva sistemului, cît și din cea a structurii fonematice.

Singura particularitate relevantă caracterizează raportul dintre ortografie și ortoepie și este dată de frecvența ridicată a unor abrevieri specifice : *a.c.* (anul curent), *a.m.* (ante meridian), *art.*, *alin.*, *lit.* etc. ; „Dispozițiile *art.* 254 *alin.* 2 se aplică în mod corespunzător[...]" (*CP*, art. 255).

Nivelul morfematic

Sub aspectul funcționării semnelor lingvistice din perspectiva intersectării celor două axe, sintagmatică și paradigmatică, stilul administrativ se înscrie în sfera limbii literare comune, unde se intîlnește cu stilul științific : semnele lingvistice purtătoare de sensuri gramaticale își păstrează în planul sintagmatic al textului identitatea lor din planul paradigmatic al limbii.

Devierile de la limba literară comună și îndepărtarea de celelalte stiluri, mai reduse la acest nivel, constau mai ales în ierarhizarea specifică a unităților lexico-gramaticale și în particularitățile desfășurării opozițiilor din interiorul diferitelor categorii gramaticale.

Prin frecvență și însemnătate, preponderența o dețin substantivul, pronumele nepersonale (demonstrativ, nehotărît — expresie a generalizării — și relativ), prepoziția și conjuncția. Interjecția este absentă, iar pronumele personal are o prezență neglijabilă, mai ales la persoanele I și a II-a.

Predominarea substantivului depășește chiar nivelul atins de stilul publicistic. În plus, spre deosebire de acesta, unde era impusă de marea frecvență a izolării nominale, în textele juridice și administrative, preponderența substantivului rezultă din caracterul accentuat denominativ al frazelor organizate binar, cu subiect și predicat, dar cu subiecte multiple și cu multe atribute și complemente, de asemenea multiple. Totodată, necesitatea situării „obiectului" în perspectivă temporală, sau mai exact pantemporală, determină frecvența foarte ridicată a substantivelor postinfinitivale: „În cursul *efectuării cercetării* penale, dacă organul de *cercetare* consideră că sînt întrunite condițiile prevăzute de lege pentru *luarea* măsurii *arestării* preventive a învinuitului face *propuneri* în acest sens[...]." (*CP* art. 233).

Substantivelor postinfinitivale li se adaugă categoria participiilor pasive substantivate prin articol hotărît: „*inculpatul*", „*învinuitul*" etc. și prin articol demonstrativ: „*cel lovit*", „*cel urmărit*", „*cel condamnat*", „*cel eliberat*" etc. Pe lîngă densificarea expresiei, rezultată din concentrarea unei structuri pasive în participiul verbului, articolul demonstrativ asigură flexiunea cauzală și fluiditatea frazei: „Tribunalele și judecătoriile judecă cererile *celor vătămați* în drepturile lor [...]." (*CP*, art. 27), „[...] persoanele particulare care[...] datorează sume de bani *celui urmărit*..." (*CANU*, p. 218) etc.

În sintagmele cu articol demonstrativ, constituite într-o marcă a textelor juridice, intră adesea alte elemente; articolul tinde atunci spre valoarea de pronume demonstrativ, iar sintagma spre statutul de locuțiune: „restituirea *către cel în drept* a lucrurilor ori a sumelor rezultate [...]" (*CANU*, p. 75).

Flexiunea nominală și pronominală

În interiorul genului gramatical, substantivele „personale" se caracterizează prin neutralizarea opoziției *masculin-feminin*; fie că se prezintă sub formă de masculin, cele mai multe: *inculpat*, *învinuit*, *condamnat*, *soț*, *membru*, *petent*, *donator*, *donatar* etc. fie că prezintă formă de feminin: *parte*, *persoană*, *rudă* etc., planul semantic al acestor substantive se întemeiază pe ideea de 'ambigen': „*Persoana* vătămată poate fi ascultată ca *martor*...." (*CPP*, art. 82), „Tăinuirea săvîrșită de *soț* sau de o *rudă* apropiată nu se pedepsește." (*CP*, art. 221).

Opoziția de număr este dominată de *singular*, expresie a generalului: „*Învinuitul* sau *inculpatul* are dreptul de a fi asistat..." (*CPP*, art. 171), „Munca prestată de *condamnat* este remunerată..." (*CP* art. 58).

În flexiunea cazuală a substantivului sau pronumelui, se impun printr-o frecvență ridicată, superioară celei din limba literară comună și din celelalte stiluri, *genitivul* și *dativul*. Genitivul intră în special în relații de subordonare cu substantive postinfinitivale, dezvoltînd valorile de *genitiv obiectiv* și, mai rar, *genitiv subiectiv* (nedeterminat) cu funcția sintactică de *atribut al complinirii*: „În caz de reconstituire *a modului* în care a fost săvîrșită fapta, se consemnează amănunțit și desfășurarea *reconstituirii*" (*CPP*, art. 131), „După întocmirea *ordonanței* sau *hotărîrii* prin care s-a dispus arestarea *inculpatului* [...]" (*CPP*, art. 151), „[...]care pot duce la schimbarea *încadrării* juridice a *faptei*[...]" (*CPP*, art. 238).

Dincolo de frecvență, însă, cele două cazuri se constituie în mărci stilistice, la nivel morfo-sintactic, de fapt, prin semantica și sintagmatica lor:

— dezvoltarea genitivului funcțiilor social-politice și al cadrului instituțional, juridic sau administrativ (categorie semantică trecută și în stilul publicistic: „Codul penal *al Republicii* Socialiste România", „Președintele *Republicii* Socialiste România este șeful *statului* și reprezintă puterea de stat în relațiile interne și internaționale *ale Republicii* Socialiste România" (*C*, art. 71);

— construirea genitivului cu prepoziții specifice sau cu întrebuințare specifică textelor juridice sau administrative: „[...] asigură, în *condițiile* l e g i i, baza materială necesară[...]" (*LEÎ*, art. 56), „[...] săvîrșirea unor fapte penale, *în scopul* o b ț i n e r i i unei probe[...]" (*CPP*, art. 68), „Dacă cel arestat ridică obiecții *în contra* e x e c u t ă r i i mandatului[...]" (*CPP*, art. 53), „Cînd *asupra* p r e l u n g i r i i trebuie să dispună unitatea [...]" (*CPP*, art. 157);

— tendința de absolutizare a semanticii „personale" a dativului, de caz al implicării în desfășurarea acțiunilor: „*Fiecărui* cetățean *îi* este asigurat accesul la toate gradele și formele de învățămînt[...]" (*LEÎ*, art. 6), „[...] este obligată să aducă la cunoștință *inculpatului* prelungirea arestării[...]" (*CPP*, art. 157);

— intrarea dativului în relații de subordonare cu adjective care în limba literată comună se construiesc de-

obicei cu acuzativ prepozițional: „[...]asigură, în condițiile legii[...] personalul de specialitate și alte cadre calificate *necesare* b u n e i d e s f ă ș u r ă r i a practicii în producție." (*LEÎ*, art. 56), „Consiliul de Stat al Republicii Socialiste România este organ suprem al puterii de stat cu activitate permanentă, *subordonat* M a r i i A d u n ă r i N a ț i o n a l e." (*C*, art. 62);

– construirea dativului cu prepoziții specifice sau devenite specifice textelor juridice: „*Conform* d e c i z i e i nr. 275 din[...]", „Ascultarea părții vătămate se face *potrivit* d i s p o z i ț i i l o r privitoare la..." (*CPP*, art. 177).

Particularități specifice introduc și celelalte cazuri. Acuzativul, de exemplu, primește marcă stilistică prin dezvoltarea funcției semantico-sintactice de „caz al destinatarului" cînd, în construcție cu prepoziția *către*, este sinonim dativului personal: „*Către Direcția* Generală a Apelor[...]".

Acuzativul pronumelui demonstrativ *aceasta* intră frecvent în propoziții condiționale-șablon, în care dezvoltă, apozițional, un sens neutru, corespunzător pronumelui personal *o* din limba literară comună: „De asemenea sînt mijloace de probă procesele-verbale încheiate de alte organe, *dacă legea prevede* aceasta." (*CPP*, art. 90), „...nu poate fi numit expert o altă persoană, decît *dacă împrejurări deosebite ar cere* aceasta." (*CPP*, art. 119).

Vocativul, absență totală în varianta textelor juridice, este prezent în varianta juridică orală și în cea administrativ oficială. Specifică este aici omonimia cu nominativul nearticulat, singular: „*inculpat!*" și, respectiv, plural: „*cetățeni!*", sau în sintagme cu diferite apelative: „*onorată instanță!*", „*Tovarășe director!*" etc.

Flexiunea verbală

Notele specifice aparțin doar variantei textelor juridice, celelalte variante nediferențiindu-se în mod esențial de limba literară comună.

În varianta stilistică a textelor juridice, desfășurarea flexiunii verbale reflectă două exigențe esențiale ale redactării acestora, în strînsă legătură între ele: de obiectivitate impersonală și de generalitate.

Caracterul de impersonalitate obiectivă determină absența ca și totală a diatezelor reflexivă și reciprocă și

impune frecvența ridicată (aproape echilibrînd-o pe cea a activului) a pasivului nedeterminării. Predomină structurile cu pronume reflexiv: „Dispozitivul hotărîrii *se pronunță* potrivit art. 310 alin. 1." (*CPP*, art. 358), care conțin în semantica lor și sensul modal de „exigență": „În hotărîrile instanțelor militare trebuie să se indice și gradul militar[...] Cînd inculpatul este militar, *se menționează* și gradul acestuia." (*CPP*, art. 355) (se menționează = trebuie să se menționeze). Cînd pasivul se construiește cu auxiliarul *a fi* (exprimat sau neexprimat), complementul de agent este în mod frecvent absent, întrucît este subînțeles în cadrul situațional (juridic) sau pentru că este neidentificabil „personal": „[...] locul unde *a fost judecată* cauza [...] făcîndu-se mențiunea că celelalte date *au fost trecute* în încheierea de ședință" (*Ibidem*), „Obiectele care conțin sau poartă o urmă a faptei *săvîrșite*[...]" (*CPP*, art. 94).

Caracterul de generalitate, împletit strîns cu cel de legitate imperativă, nediscutabilă (= *trebuie să*), a acelorași texte trece în planul semantic al indicativului și conjunctivului, moduri cu frecvență predominantă: „Art. 66. — Conducătorii coloanelor sînt obligați:

a) *să formeze* coloane de cel mult patru persoane în rînd [...];

b) *să nu admită* mersul în cadență la trecerea peste poduri;

c) *să aibă* în flancul stîng [...] ziua stegulețe roșii[...].
Copiii în coloană *vor circula* cîte doi în rînd și *vor traversa strada* sau drumul sub supraveghere." (*CANU*, pp. 319—320).

Imperativul și prezumtivul lipsesc, iar prezența potențial-optativului este aproape nesemnificativă.

Dintre formele verbal-nominale, prezența însemnată a infinitivului și participiului (mai ales pasiv) se constituie într-un mijloc de concentrare a planului expresiei: „Pirateria *săvîrșită* în paguba avutului obștesc se sancționează cu pedepsele *prevăzute* în art. 225." (*CP*, art. 226). Spre deosebire de conjunctiv, cu care intră în relații de sinonimie, infinitivul prezintă și avantajul caracterului apersonal, componentă semantică însemnată a nedeterminării și generalității obiective: „Este oprit *a se întrebuința* violențe, amenințări... în scopul de *a se obține* probe." (*CPP*, art. 68).

În legătură cu aceleași exigențe, categoria gramaticală a timpului este scoasă din raportul cu prezentul desfășurării procesului de comunicare lingvistică, fiind situată într-o temporalitate nedeterminată.

Din această perspectivă, prezentul descrie o dimensiune pancronică, în limitele temporale ale funcționării enunțului lingvistic: „Consiliul de stat *se compune* din președinte, vicepreședinți și membri." (*C*, art. 67), „Instanța *deliberează* și *hotărăște* asupra oricărei alte probleme de care *depinde* soluția completă a recursului." (*CPP*, art. 381).

Perfectul compus și, mai rar, viitorul (cînd nu este expresie a imperativului legic; vezi mai sus) sînt timpuri ale organizării succesivității temporale a acțiunilor din perspectiva desfășurării raportului cauzal-condițional între elemente din realitatea empirică și elemente din domeniul instituțional, juridic sau administrativ: „Condamnarea se pronunță dacă instanța constată că fapta există, constituie infracțiune și *a fost săvîrșită* de inculpat." (*CPP*, art. 345) sau numai din cea a desfășurării acțiunii judiciare (cu consecințe asupra realității ontologice): „Dacă instanța *a dispus* înlocuirea răspunderii penale, o dată cu încetarea procesului penal face aplicația art. 94, 95 sau 96 din Codul penal." (*Ibidem*).

În interiorul categoriilor gramaticale de număr și persoană, situate prin excelență la nivel morfo-sintactic, exprimarea subiectului cu preponderență prin substantive și pronume nepersonale, în legătură cu caracterul, obiectiv, apersonal și generalizator al enunțului juridic sau administrativ, impune întrebuințarea ca și exclusivă a persoanei a III-a verbale, cu predominarea formei de singular: „Înșelăciunea care *a avut* consecințe grave *se pedepsește* cu închisoare[...]" (*CP*, art. 229). De fapt, singularul predomină în special în textele „obiectualizate", în care ideea centrală a mesajului acestora se întemeiază pe diferite categorii juridice: „Cînd fapta *a fost săvîrșită* în scopul producerii consecințelor prevăzute în alineatul precedent, pedeapsa *este* închisoarea[...]" (*CP*, art. 182). În textele al căror mesaj se centrează pe diferite categorii social-umane instituționalizate, predomină pluralul: „Cetățenii R.S.R., fără deosebire de naționalitate, rasă, sex, religie, *sînt* egali în drepturi în toate domeniile vieții economice, politice, juridice, sociale și culturale." (*C*, art. 17). Și singularul și pluralul funcționează, însă, ca expresie a generalului.

Persoana I singular (prezentă cu totul excepţional în texte juridice) intervine în texte administrative individuale, mai precis, în formularea cererilor, cînd intră în contradicţie cu persoana a III-a (apersonală) a substantivului-subiect: „Subsemnatul... *declar* că[...]".

C Nivelul sintactic

Sintaxa textului şi structura vocabularului dezvoltă cele mai multe din mărcile specifice stilului juridico-administrativ.

Desfăşurarea actului lingvistic concret în domeniul vieţii oficiale, juridico-administrative, se face prin intermediul a două categorii de enunţuri sintactice:

— accentuat spontane, realizate în anumite momente ale desfăşurării procesului juridic, în interiorul unor texte hibride, în care coexistă elemente de limbaj popular (din stilul conversaţiei) cu termeni şi sintagme stereotipe, specifice stilului oficial-administrativ;

— elaborate, concretizate în texte juridice sau administrative, cu destinaţie generală.

Prima categorie de enunţuri poartă amprenta eterogenităţii şi, adesea, a superficialităţii culturale a emiţătorului. Acesta, ambiţionînd, pe de o parte, să cuprindă o cît mai mare cantitate de informaţii iar, pe de alta, să-şi înscrie limbajul într-o modalitate specifică, „mai aleasă", de exprimare, încărcată cu formule-şablon, realizează o frază prolixă, cu relaţii sintactice lipsite de coerenţă: „ne-am transportat în Bucureşti, str. Crângaşi nr. ... şi la domiciliul debitoarei... unde am găsit lipsă pe debitoare care a părăsit imobilul căreia punîndu-i în vedere calitatea şi scopul venirei noastre ne-a declarat că[...["[63], „Domnule judecător, Chem în judecată penală pe individul Gh. Ionescu debitant de tutun din Ploieşti, str. ... nr. ... pentru următoarele motive: În ziua de 18 aprilie 1925 sîmbătă pe la ora 6 p.m. ducîndu-mă în piaţă să tîrguiesc cele necesare de sărbători, în dreptul bisericii Sf. Voievozi am fost acostat, smucindu-mă de pardesiu, desfăcîndu-mă la haină pentru a mă buzunări, individul de mai sus zicîndu-mi expresiunile « mă scîrbosule » şi înjurîndu-mă de mamă iar eu i-am spus ce e cu d-ta, taci din gură căci trece lumea pe stradă şi te aude însă el a continuat a mă înjura şi a mă face scîrbos, trăgîndu-mă de haine. Am căutat prin vorbe blajine să-l domolesc

r mi-a fost imposibil. Țin să arăt că acest individ era foarte furios și striga ca o fiară sălbatecă nu mi s-a întîmplat și n-am văzut în viața mea un astfel de om, a fost îngrozitor, mă tîmpisem și nu mai știam ce să fac față de expresiunile și furia acestei fiare. De asemenea acest individ este certat cu justiția iar la cerere voi dovedi, — iar eu ca un om cu bună judecată, căci dacă era un altul în situația mea, ar fi fost pălmuit, bătut sau mai știu și eu ce se putea întîmpla. Am suferit ca un martir toate acestea și am găsit de cuviință a-l chema înaintea Domniei voastre pentru a-și lua pedeapsa ce merită, căci subsemnatul mă bucur de o bună reputație în societate și toate acestea ar contribui foarte mult la situația mea socială, de aceia rog onorata judecătorie a-l pedepsi în spiritul legei, căci dacă nu ar fi pedepsit în acest sens, ar continua cu toate acestea cu mai multă furie, ar fi periculos ordinei publice și al cetățenilor, astfel se poate da un exemplu de corectitudine. Mă constitui parte civilă moralicește cu suma de lei 6000 (șase mii). Martor propun pe Alexandru Ionescu ... din Ploiești, str. ... care întîmplător trecea pe stradă și N. Popescu care era cu mine domiciliat în Ploiești, str. ... Cu stimă ..."[64]

Dacă aceste fraze nu pot fi considerate specifice sintaxei stilului juridico-administrativ, în definirea profilului său *pozitiv*, întrucît sînt provocate de acest stil și se desfășoară în cadrul său, se constituie, în schimb, în ceea ce s-ar putea numi „dezvoltarea lui negativă". Asemenea dezvoltări intervin în interiorul tuturor stilurilor, dar sînt mai accentuate în stilurile publicistic și juridico-administrativ.

Enunțurile din cea de a doua categorie descriu trăsăturile definitorii — de semn pozitiv — ale stilului juridico-administrativ la acest nivel, trăsături determinate de exigențe ale funcției și funcționării textelor juridice sau administrative și de particularități ale desfășurării relațiilor sociale instituționalizate prin intermediul documentelor scrise.

Prin organizarea sa, textul, a cărui unitate de conținut impune depășirea dimensiunilor, mai totdeauna neîncăpătoare, ale frazei (înțeleasă ca unitate sintactică delimitată de punct), împletește în planul său semantic :

— ideea suveranității imperative a legii,

— întemeierea motivărilor, implicite sau explicite, ale demersului juridic sau administrativ,

— simultaneizarea particularului cu generalul, într-o tendință de cuprindere integrală și multidimensională a raporturilor interumane și a raporturilor dintre cetățean și instituțiile publice,

— o dialectică particulară a acestor raporturi situate între posibilitate și realitate.

Toate aceste 'date' de ordin semantic condiționează în același timp conținutul informațional al termenilor alcătuitori ai enunțului și organizarea lor specifică în raporturi sintactice, impunînd :

a. — alternarea specifică, semnificativă a structurilor sintactice de amplă desfășurare, cu enunțuri cu structură minimală,

b. — depersonalizarea enunțurilor sintactice,

c. — dezvoltarea de cadre sintactice fixe,

d. — desfășurarea specifică a raporturilor sintactice.

a. — Imperativul cuprinderii tuturor posibilităților de manifestare a unor realități intrate sub incidența acțiunii legilor și exigențe privind claritatea și autoritatea textului juridic determină împletirea unor fraze arborescente sau ramificate cu propoziții simple, independente sintactic, dar toate succedîndu-se în exprimarea aceluiași plan semantic global : „Dacă faptele prevăzute în alineatele precedente ar fi putut cauza o pagubă importantă sistemului financiar, pedeapsa este închisoarea de la 5 la 15 ani, interzicerea unor drepturi și confiscarea parțială a averii, iar dacă au cauzat o pagubă importantă sistemului financiar, pedeapsa este închisoarea de la 10 la 20 de ani, interzicerea unor drepturi și confiscarea parțială a averii. Tentativa se pedepsește." (*CP*, art. 282).

b. — Depersonalizarea enunțului juridic, obiectivarea lui, este, de fapt, o rezultantă a coroborării în această direcție a nivelului lexical cu nivelul morfo-sintactic și cu cel sintactic propriu-zis și se realizează prin :

— dezvoltarea frecventă a relației de interdependență între un substantiv postinfinitival (sau alt substantiv „obiectual"), expresie a situării unei acțiuni în atemporalitate, și un verb la prezentul atemporal (sau pantemporal) : „*Reținerea* sau *arestarea* nelegală [...] *se pedepsește* cu închisoarea [...]" (*CP*, art. 266) ;

— frecvența ridicată a substantivelor postinfinitivale fără determinări „personale" (pronume personal, adjectiv posesiv, substantiv-genitiv subiectiv) : „Cînd făptui-

torul este bolnav[...] se poate lua măsura *internării* într-un institut de specialitate[...]" (*CP*, art.-114). Prin aceasta, textul juridic tinde (și ajunge, cel mai adesea) la scoaterea din atenție a infractorului-persoană, pentru a situa în prim-plan infracțiunea sau sancțiunea: „La scăderea pedepsei executate în totul sau în parte ori, după caz, la contopirea pedepselor se aplică dispozițiile privitoare la pedeapsa închisori, fără a se ține seama dacă una din pedepse se execută prin muncă corecțională." (*CP*, art. 86);

— frecvența ridicată a reflexivului nedeterminării (a cărui semantică se situează între diateza impersonală și diateza pasivă): „Pirateria săvîrșită în paguba avutului obștesc *se sancționează* cu pedepsele prevăzute în art. 225." (*CP*, art. 226), „Înscrierile *se fac* între 1 și 15 sept.";

— reflexivul nedeterminării alternează cu pasivul nedeterminării, dezvoltat într-un același tip de structuri verbale ale predicatului: **a putea** + *infinitivul pasiv* al verbului principal: „Încredințarea pe garanție *poate fi revocată* și dacă înăuntrul termenului de încredințare făptuitorul este condamnat[...]" (*CP*, art. 97), sau, pentru variere stilistică, **a putea**, în formă pronominal + *infinitivul activ* al verbului principal: „Încredințarea pe garanție *poate fi dispusă* numai la cererea[...]. În celelalte cazuri, încredințarea pe garanție *se poate dispune*[...]" (*CP*, art. 96);

— întrebuințarea frecventă a substantivelor și pronumelor nepersonale fără anticiparea lor prin formele scurte ale pronumelor personale de dativ și acuzativ: „[...] este obligată să aducă la cunoștință *inculpatului* prelungirea arestării" (*CPP*, art. 56). „Prin avertisment se atrage atenția *contravenientului* asupra pericolului faptei săvîrșite[...]" (*CANU*, p. 69), „Declarația scrisă se citește *acestuia*[...]" (*CPP*, art. 73), „...președintele întreabă *pe procuror* și *pe părți* dacă mai au de dat explicații" (*CPP*, art. 339), „Președintele are dreptul să întrerupă *pe cei* care au cuvîntul..." (*CPP*, art. 340).

Fără să fie o trăsătură generală a stilului juridico-administrativ (caracterizînd mai ales textele *juridice*), *depersonalizarea*, în strînsă legătură cu exigențele de obiectivare și generalitate, rămîne o marcă definitorie a acestui stil, prin posibilitatea manifestării sale și prin realizarea ei frecventă, deosebind, prin specializare, textul juridic de limba literară comună.

c. — Enunțurile sintactice juridico-administrative se organizează într-un număr finit de scheme, relativ diferite în funcție de domeniul restrîns de activitate, juridică sau administrativă. În stilul juridico-administrativ, planul sintagmatic al enunțului realizat în „vorbire" *(parole)* reprezintă frecvent o actualizare doar fonetică și lexicală a unor structuri sintactice existente deja în planul paradigmatic al acestei variante funcționale a limbii literare scrise.

Parte din aceste structuri sintactice schematice, cele mai rigide, stau în legătură cu o mereu mai accentuată uniformizare a relațiilor administrative scriptice; ele sînt impuse de instituirea unor construcții-șablon, anterior transmise prin tradiție, acum, cele mai multe dintre ele, multiplicate prin formulare birocratice. Se includ aici textele proceselor verbale, ale cererilor, contractelor, comenzilor, diferite acte notariale, care conțin aceleași formule, mai ales de început și sfîrșit: „Încheiat azi... sub nr. de comandă... în dublu exemplar, cîte unul pentru fiecare..." dar și în interiorul enunțului.

În cadrul uniformității „arhitecturale", marca definitorie a acestor enunțuri sintactice o constituie expansiunea ramificată a raportului atributiv, contras în structuri nominale sau în participii verbale cel mai adesea pasive: „Între subsemnații . . . . . cu sediul în . . . . titular al dreptului de administrare privind fondul de locuințe proprietate de stat, în calitate de locatar, reprezentat prin . . . . . . împuternicit prin delegația nr. . . . . din . . . și . . . posesor al buletinului de identitatea seria . . . . nr. . . . . . eliberat de Miliția . . . . . . la data de . . . . . . în calitate de locatar principal, în baza înștiințării nr. . . . . . înmînată la data de . . . . . de către . . . . din . . . . . . a intervenit următorul contract de închiriere".

O a doua categorie de structuri sintactice schematice reflectă o dezvoltare specifică de raționamente în scopul întemeierii (pe fapte și pe articole de lege) unei chemări în judecată sau a unei hotărîri judecătorești sau administrative. Se constituie în marcă definitorie reluarea obsesivă a unor construcții gerunziale absolute (în special în baza verbelor și locuțiunilor verbale „*a considera*", „*a lua în considerație*", „*a se întemeia*", „*a avea în vedere*", „*a ține cont*", „*a fi dat*" etc.) cu funcție circumstanțială nedeterminată: „*Ascultînd* pe partea pîrîtă prin avocatul său în

susţineri,/ *Avînd în vedere* că prin acţiune.../ *Avînd în vedere* că reclamantul invocă.../ *Avînd în vedere* că la acţiune pîrîtul.../ *Avînd în vedere* că reclamantul.../... acţiunea urmează a fi respinsă ca nesusţinută şi nedovedită." [65]

d. — Alte structuri-tip stau în strînsă legătură cu specificitatea desfăşurării relaţiilor sintactice.

Sub aspect semantic, tipurile de relaţii sintactice cu frecvenţa cea mai mare sînt impuse de exigenţele cuprinderii tuturor posibilităţilor de manifestare a dinamicii raporturilor social-umane instituţionalizate şi totodată de necesitatea nuanţării lor în interiorul raportului general-particular.

Dintre raporturile de coordonare, predomină cel disjunctiv, prin care se urmăreşte o asimilare concentrată în planul semantic al unei fraze unice a tuturor alternativelor posibile la diferitele trepte de ramificare a enunţului: „Fapta *de a nu preda* în termen de 10 zile un bun găsit a u t o r i t ă ţ i l o r sau c e l u i c a r e l-a p i e r d u t, *sau de a dispune* de acel bun ca de al său, se pedepseşte c u î n c h i s o a r e de la o lună la 3 luni sau cu amendă" (*CP*, art. 216), „În litigiile de muncă şi în cele patrimoniale, comisia, în raport de probele făcute, *admite*, î n î n t r e g i m e s a u î n p a r t e, cererea sau contestaţia reclamantului *ori* o *respinge*." (*CANU*, p. 110).

Expresie lingvistică a variatelor posibilităţi, alternative, de desfăşurare a unor acţiuni şi nu a instituirii unor relaţii de opoziţie între acestea, raportul disjunctiv se prelungeşte frecvent într-unul copulativ, realizat prin locuţiunea *precum şi*: „În cazurile în care persoana indicată nu a fost găsită vinovată ori fapta nu a fost săvîrşită de această persoană, *precum şi* atunci cînd sesizarea s-a făcut peste termen, comisia dispune închiderea dosarului" (*Ibidem*).

În interiorul predominării raportului disjunctiv, se constituie într-o sintagmă specifică stilului textelor juridice construcţiile binare *din oficiu sau la cerere* (eventual cu schimbarea ordinii termenilor alternativi), *din oficiu sau la sesizare*: „[...] organul de urmărire penală ori instanţa de judecată dispune, la *cerere sau din oficiu*, efectuarea unei expertize." (*CPP*, art. 115), „[...]se dispun *din oficiu sau la sesizare* de judecătoria sau tribunalul [...]" (*CPP*, art. 491).

În sfera subordonării se dezvoltă mai multe mărci distincte, concretizate în preponderenţa unor relaţii sintac-

tice, în planul lor semantic-funcțional și în modalitățile de exprimare.

Sînt preponderente funcțiile de atribut și circumstanțial de condiție și de timp. Cunosc o frecvență definitorie, în raport cu limba literară comună, circumstanțialul referinței și complementul corelativ de excepție.

Funcția de *atribut* — foarte frecvent și amplu dezvoltată în interiorul propoziției — poartă marca stilului juridic în special la nivelul frazei, prin :

— constituirea sa într-un spațiu de expansiune a relației de dependență care generează funcțiile de circumstanțial condițional sau complement corelativ de excepție: „În *cazul* c î n d s î n t m a i m u l t e p ă r ț i o b l i g a t e l a s u p o r t a r e a c h e l t u i e l i l o r j u d i c i a r e, instanța hotărăște partea din cheltuielile[...]" (*CPP*, art. 192), „Durata arestării inculpatului nu poate depăși o lună, *afară de cazul* c î n d e a e s t e p r e l u n g i t ă î n c o n d i ț i i l e l e g i i" (*CPP*, art. 149);

— introducerea propozițiilor atributive prin pronume relative în genitiv, cu regent în subordonată : „[...] plîngerea se soluționează de primarul comunei, orașului, municipiului sau sectorului municipiului București, *pe al cărui teritoriu* a fost săvîrșită fapta." (*CANU*, p. 78), „Dacă instanța la care se află cauza *a cărei strămutare* se cere a procedat între timp la judecarea cauzei[...]" (*CPP*, art. 60).

Funcțiile de circumstanțial de condiție și timp se află frecvent într-o strînsă împletire, pînă la a-și confunda planul semantic.

Diferențierile intervin mai mult la nivelul propoziției. Aici raportul temporal domină și este, în general, expresie a duratei. În sintagma circumstanțialelor de timp, parte din elementele relaționale, cele care poartă marca stilului juridic nu sînt definitiv abstractizate : „*În cursul urmăririi penale*, durata măsurii prevăzute[...]" (*CPP*, art. 145), „Cererea de scutire sau de reducere se poate face *în termen de 10 zile* de la comunicarea ordonanței[...]" (*CPP*, art. 199).

La nivelul frazei, distincția *cînd — dacă* din planul expresiei nu corespunde unei distincții semantice decît într-o măsură relativă și doar într-un singur sens, al unifuncționalității lui *dacă*. Predomină circumstanțialul condițional care exprimă, de fapt, 'eventualitatea'. El este explicit și

desprins de circumstanța temporală, cînd elementul de relație este *dacă* sau *în caz de* : „*În caz de încălcare* a măsurii aplicate se poate lua împotriva învinuitului [...]" (*CPP*, art. 145). „*Dacă* prin aceeași ordonanță sau hotărîre s-a dispus arestarea mai multor inculpați, se emite mandat de arestare pentru fiecare dintre ei" (*CPP*, art. 151), și, în enunțurile în care elementul de relație este *cînd*; circumstanța temporală dezvoltă atunci sensul de 'eventualitate' : „*Cînd organul de cercetare penală consideră* că este cazul să fie luate anumite măsuri, face propuneri motivate." (*CPP*, art. 203).

Relațiile de dependență de la baza circumstanțialelor și a complementelor corelative accentuează marcarea stilistică a textelor juridice și administrative, mai ales prin modalități de desfășurare și de exprimare (de multe ori, prin reluarea nemodificată a acelorași sintagme) la nivelul propoziției :

— funcția de circumstanțial condițional este fixată în interiorul unor sintagme, al căror plan semantic rămîne în afara unor determinări concrete, întemeindu-se pe ideea abstractă a „autorității legii" : *în condițiile legii/prevăzute de lege* : „Elevii și studenții beneficiază din partea statului sau a unităților socialiste de burse și alte forme de sprijin material, *în condițiile stabilite de lege*". (*LEÎ*, art. 6) sau pe cea a 'diversității situațiilor' : *după caz*; sintagma din urmă se situează între planul prim al comunicării și un plan secund, incident : „Organizațiile socialiste sînt obligate să elibereze sau, *după caz*, să comunice dovada [...]" (*CANU*, p. 201);

— circumstanțialul de scop realizat prin prepoziția *spre* : „[...] căreia îi este încredințat minorul *spre creștere, și educare*" (*CPP*, art. 81), „[...] instanța le înmînează citații, *spre a le servi* drept justificare[...]" (*CPP*, art. 291) și locuțiunea *în vederea* : [...]pentru lămurirea cauzei sub toate aspectele *în vederea justei soluționări* a acesteia." (*CPP*, art. 202), sau închis în sintagma *în scopul acesta (în acest scop)* : „Președintele veghează asupra menținerii ordinii și solemnității ședinței, putînd lua măsurile necesare *în acest scop*." (*CPP*, art. 298), „*În acest scop* se vor lua măsuri urgente de colectare a fierului vechi..." ;

— circumstanțialul modal realizat prin prepoziția *sub* : „[...] se angajează *sub luare de semnătură*" (*CANU*, p. 76), „...este obligată să-l prezinte și să-l predea *sub luare de dovadă* organului de urmărire penală..." (*CPP*, art. 97),

sau reprezentat de aceleași sintagme reluate în enunțuri diferite: „Procesul-verbal se comunică *în copie* contravenientului [...]" (*CANU*, p. 75), „Fapta comandantului unei nave [...] prin care s-a cauzat, *din culpă*, o coliziune [...]" (*CP*, art. 345), „[...] procedînd potrivit dispozițiilor art. 21 și 22 se aplică *în mod corespunzător*." (*CANU*, p. 75), „Aceste măsuri încetează *de drept* dacă persoana vătămată nu introduce [...]" (*CPP*, art. 353);

— dezvoltarea unui circumstanțial specific, al cărui plan semantic, orientat de prepozițiile și locuțiunile prepoziționale *potrivit*, *potrivit cu*, *conform*, *în conformitate cu*, *în baza*, descrie un cadru situațional oscilînd între sensuri modale și condiționale: „Repararea pagubelor se face *potrivit dispozițiilor* legii civile" (*CPP*, art. 14), „[...] avînd posibilitatea de a desfășura o activitate [...] *potrivit aptitudinilor*, *pregătirii* profesionale [...]" (*CM*, art. 2), „*În conformitate cu prevederile* art. 17 din HCM, nr. 860/1973, art. 45, din Legea nr. 5/1973, precum și ale Deciziei nr. 102/1979 a Cons. pop. județean Iași, terenurile proprietatea statului care sînt închiriate [...] vor fi evaluate la 1 leu m.p. [...]", „*În baza actelor* doveditoare s-a luat măsura restituirii sumei [...]";

— circumstanțialul referinței realizat prin prepoziția *asupra*: „[...] organul de urmărire penală dispune *asupra actelor* [...]" (*CPP*, art. 203).

Unele dezvoltări semantice specifice sînt determinate de sintagme neconvertite definitiv la statutul de elemente relaționale și care, uneori, „încalcă" granița dintre propoziție și frază (în înțelesul tradițional al termenilor). Așa sînt:

— *de natură să/a*, purtătoare a sensului de 'consecință': „Divulgarea ... unor date... dacă fapta este *de natură a aduce prejudicii* unei persoane... se pedepsește..." (*CP*, art. 196), „...împrejurare *de natură să servească* la aflarea adevărului..." (*CPP*, art. 78);

— *în măsura în care*, situînd planul semantic al expansiunii atributive între 'condiționare' și 'modalitate': „Circumstanțele privitoare la faptă se răsfrîng asupra participanților, numai *în măsura în care aceștia le-au cunoscut*..." (*CP*, art. 28), „Partea civilă poate formula cereri, ridica excepții și pune concluzii *în măsura în care acestea au legătură* cu pretențiile sale civile." (*CPP*, art. 301).

Relația de interdependență *subiect — predicat* marchează stilistic textele juridice mai ales prin constituirea sa în

expresie a funcției metalingvistice, împletită aici în mod specific cu funcția denominativă. Predicatul este cel mai adesea nominal: „Hotărîrea prin care cauza... *se numește sentință* [...]. Hotărîrea prin care instanța se pronunță asupra recursului... *se numește decizie*." (*CPP*, art. 311), „*Infracțiunea este* fapta care prezintă pericol social..." (*CP*, art. 17), „*Autor este* persoana care săvîrșește în mod nemijlocit fapta prevăzută de legea penală" (*CP*, art. 24), dar și verbal, exprimat prin verbul *a exista*, subiectul rămînînd nearticulat: „V i n o v ă ț i e *există* cînd fapta care prezintă pericol social este săvîrșită cu intenție sau din culpă." (*CP*, art. 19), „*Nu există* t e n t a t i v ă atunci cînd imposibilitatea de consumare a infracțiunii este datorită modului cum a fost concepută executarea." (*CP*, art. 20).

Sub aspectul expresiei, în legătură cu nevoia de sistematizare din perspectiva raportului general—particular, pentru evitarea oricărui echivoc și pentru cuprinderea tuturor alternativelor, *repetiția* și *enumerarea* devin modalități fundamentale de organizare a textului care are ca unitate de bază sintactic-prozodică *alineatul*.

Codurile de legi, actele de notariat, documentele administrative se caracterizează prin introducerea diferitelor elemente lexicale, expresie a unor concepte juridice și administrative, în mereu aceleași scheme. Cu alte cuvinte, *repetiția* implică două trepte:

— reluarea în diferite condiții sintactice (opoziții, funcții, relații) a aceluiași termen (sau a aceleiași sintagme, propoziții), pînă la epuizarea tuturor alternativelor posibile în interiorul raportului general—particular:

„Art. 121. — *Prescripția* î n l ă t u r ă r ă s p u n d e r e a p e n a l ă.

Prescripția n u î n l ă t u r ă r ă s p u n d e r e a p e n a l ă în cazul infracțiunilor contra păcii și omenirii.

Art. 122. — **Termenele** *de prescripție* a r ă s p u n d e r i i p e n a l e sînt: [...]

Art. 123. — **Cursul termenului** *prescripției* prevăzute în art. 122 se întrerupe [...]

După fiecare întrerupere începe să **curgă** un nou **termen de prescripție.**

Întreruperea cursului prescripției produce efecte față de toți participanții [...]

Art. 124. — *Prescripția* înlătură răspunderea penală, oricîte întreruperi ar interveni, dacă **termenul de prescripție** prevăzut [. . .].

Art. 125. — *Prescripția* înlătură executarea pedepsei principale.

Prescripția nu înlătură executarea pedepselor principale pronunțate pentru infracțiunile contra păcii și omenirii." (*CP*, p. 52);

— reluarea întregii scheme cu întrebuințarea altor termeni lexicali :

„Art. 225. — *Tîlhăria* săvîrșită în paguba avutului obștesc se pedepsește cu închisoare de la 3 la 12 ani, interzicerea unor drepturi și confiscarea parțială a averii.

Cînd tîlhăria a avut consecințe grave ori vreuna din urmările prevăzute în art. 181 sau 182, pedeapsa este închisoarea de la 5 la 15 ani, interzicerea unor drepturi și confiscarea parțială a averii.

Dacă tîlhăria a avut ca urmare moartea victimei sau alte consecințe deosebit de grave, pedeapsa este moartea și confiscarea totală [. . .]" (*CPP*, 81).

„Art. 232. — *Distrugerea* din culpă în paguba avutului obștesc săvîrșită în condițiile art. 219 alin. 1 și 2, se pedepsește cu închisoare de la o lună la doi ani sau cu amendă.

Cînd distrugerea a avut consecințe deosebit de grave, pedeapsa este închisoarea [. . .].

Dacă distrugerea a avut ca urmare un dezastru, pedeapsa este închisoarea de la [. . .]" (*CP*, p. 82).

Prin reluarea ideii în propoziții autonome, se frînge procesul de generare a mereu alte subordonate, mai ales atributive sau condiționale, care ar obscuriza planul semantic al frazei : „Organul de cercetare penală care constată că a încetat cauza de suspendare înaintează dosarul procurorului pentru a dispune *asupra reluării. Reluarea se dispune* prin ordonanță." (*CPP*, art. 271), „Rezultatul deliberării se consemnează *într-o minută*, care trebuie să aibă conținutul prevăzut pentru dispozitivul hotărîrii. *Minuta se semnează* de membrii completului de judecată." (*CPP*, art. 309).

Cînd ar putea îngreuia fraza, este evitată sau redusă și expansiunea relației de coordonare copulativă. Ideea se reia și se continuă într-o nouă frază, iar semnul continuității îl constituie locuțiunea *de asemenea* : „Art. 94. — Obiectele care conțin sau poartă o urmă a faptei săvîrșite,

precum și orice alte obiecte care pot servi la aflarea adevărului, sînt mijloace materiale de probă.

Art. 95. — Sînt *de asemenea* mijloace de probă obiectele care au fost folosite sau au fost destinate să servească la săvîrșirea unei infracțiuni, precum și obiectele care sînt produsul infracțiunii." (*CPP*, p. 35).

Multiplicitatea aspectelor sub care se pot prezenta raporturile social-umane instituționalizate impune frecvența foarte ridicată a unităților sintactice (subiect, nume predicativ, complement) multiple și a relației disjunctive dezvoltată între elemente alternative. De altfel, relația copulativă din interiorul unităților sintactice multiple și relația disjunctivă cel mai adesea se continuă reciproc: „Dacă furtul a avut consecințe deosebit de grave, pedeapsa este moartea și confiscarea totală a averii sau închisoarea de la 15 la 20 de ani, interzicerea unor drepturi și confiscarea parțială a averii." (*CP*, art. 224).

În legătură cu nevoia de sistematizare, pentru obținerea unei clarități maxime în exprimarea conținutului informațional, între modelele de organizare a textului, o frecvență deosebită, definitorie, dezvoltă frazele ramificate prin enumerarea elementelor aflate într-o relație de coordonare în interiorul unor posibile unități sintactice multiple sau într-o relație de coordonare disjunctivă.

Prezența enumerării în organizarea frazei intervine și în stilul științific, dar, spre deosebire de acesta, unde are caracter cu preponderență asociativ, în stilul juridico-administrativ enumerarea se caracterizează atît prin asociativitatea, cît și prin alternativitatea elementelor componente, chiar cu predominarea trăsăturii din urmă.

„Modelul" se organizează pe două straturi sintactic-prozodice principale:

1. — *baza* frazei,

2. — *dezvoltarea* frazei.

Straturile sînt succesive: „Pedeapsa pronunțată poate fi modificată, dacă la punerea în executare a hotărîrii [...] se constată [...] existența vreuneia dintre următoarele situații:

a) concursul de infracțiuni;

b) recidivă;

c) acte care intră în conținutul aceleiași infracțiuni" (*CPP*, art. 449),

sau cel dintîi îl încadrează pe cel de-al doilea : „Omorul săvîrșit în vreuna din următoarele împrejurări :

a) prin cruzimi ;

b) asupra a două sau mai multor persoane

[...]

se pedepsește cu moartea sau cu închisoare de la 15 la 20 de ani și interzicerea unor drepturi." (*CP*, art. 176).

Între cele două straturi principale se desfășoară cel mai frecvent o relație de apoziție. Elementele stratului secund atribuie, la modul analitic, caracter informațional concret unor termeni generici (*condiție*, *împrejurări*, *circumstanțe*, *drepturi*, *îndatoriri* etc.) din stratul prim și care se însoțesc cu termeni și sintagme al căror plan semantic se circumscrie organizării spațiale (sau temporale) a textului, precum *următoarele* sau *după cum urmează* :

„Art. 74. — *Următoarele* împrejurări pot fi considerate circumstanțe atenuante :

a) conduita bună a infractorului înainte de săvîrșirea infracțiunii ;

b) stăruința depusă de infractor pentru a înlătura [...]

c) atitudinea infractorului după săvîrșirea infracțiunii ;

[...]." (*CP*, p. 31).

Cînd textul nu se organizează în baza unei relații de apoziție, cele două straturi se continuă într-o succesiune directă, constituindu-se în cei doi poli ai unor diferite relații sintactice : de interdependență :

„Nu pot fi extrădați :

a) cetățenii români ;

b) persoanele fără cetățenie domiciliate în Republica Socialistă România ;

c) persoanele care au obținut drept de azil în Republica Socialistă România." (*CANU*, p. 421).

și de dependență atributivă :

„Poate fi procuror persoana care :

a) este cetățean român și are exercițiul deplin al drepturilor civile și politice ;

b) este doctor sau licențiat în drept ;

c) nu a fost condamnat penal și se bucură de o reputație neștirbită." (*CANU*, p. 61),

completivă :

„Procesul-verbal trebuie să cuprindă :

a) data și locul unde este încheiat ;

b) numele, prenumele și calitatea celui care îl încheie [...]" (*CPP*, art. 91),

sau circumstanțială :

„Extrădarea nu se admite dacă :

a) fapta a fost săvîrșită pe teritoriul R. S. România sau legea penală română este aplicabilă potrivit art. 5 din Codul Penal,

b) potrivit legii statului solicitant. . ." (*CANU*, p. 421).

Structura stratului secund amplifică adesea organizarea ramificată a frazei prin generarea unui al doilea și, uneori, chiar al treilea grad de subordonare, concomitent, eventual, cu dezvoltarea unui substrat sintactic :

„Art. 192. — În caz de achitare sau de încetare a procesului penal în fața instanței de judecată, cheltuielile judiciare avansate de stat sînt suportate după cum urmează :

1. În caz de achitare, de către :

a) partea vătămată, în măsura în care cheltuielile au fost determinate de aceasta ;

b) partea civilă căreia i s-a respins în totul pretențiile civile în măsura în care cheltuielile au fost determinate de această parte ;

c) inculpat, în cazul cînd, deși achitat, a fost totuși obligat la repararea pagubei.

2. În caz de încetare a procesului penal, de către :

a) inculpat, dacă s-a dispus[. . .]

b) ambele părți în caz de împăcare[. . . .]." (*CPP*, p. 72).

Constituienții stratului secund se pot afla în relații asimilabile coordonării copulative sau coordonării disjunctive.

În prima categorie de texte sintactice, elementele analitice se asociază toate în definirea sferei semantice a termenilor generici, cînd între cele două straturi se desfășoară o relație de apoziție :

„Pentru admiterea la examen, persoana care solicită permis de conducere trebuie să prezinte următoarele acte :

a) copie legalizată de pe certificatul de naștere. . .

b) certificatul medical. . .

c) certificatul de absolvire. . ." (*CANU*, p. 338),

și în împlinirea relației sintactice cînd cele două straturi se continuă în mod direct, în succesivitatea planului sintagmatic :

„În mandatul de arestare trebuie să se arate :

a) organul procuraturii sau instanța care a dispus luarea măsurii arestării inculpatului ;

b) data și locul emiterii ;

c) numele, prenumele și calitatea persoanei...
[...]
g) temeiurile concrete care determină arestarea ;
h) ordinul de a fi arestat inculpatul ;
[...]." (*CPP*, art. 151).

În amîndouă situațiile, stratul secund are rolul hotărîtor în împlinirea planului semantic al frazei, în ansamblul ei.

În cea de-a doua categorie de texte, întemeiate pe relații de coordonare disjunctivă, expresie a alternativității, fie că cele două straturi se află în raport de apoziție, fie că se continuă, componentele stratului secund împlinesc pe rînd dezvoltarea sintactică și planul semantic al frazei : „Omorul săvîrșit în vreuna din următoarele împrejurări :
a) cu premeditare ;
b) din interes material ;
c) asupra soțului sau unei rude apropiate ;
[...]." (*CP*, art. 175) ;

„În caz de înlocuire a răspunderii penale, formele de influențare obștească se realizează prin :
a) rezolvarea directă a unor anumite cauze de către organul de influențare obștească din organizațiile prevăzute în art. 145 ;
b) trimiterea cauzei la o organizație din cele prevăzute în art. 145, în vederea luării unei măsuri de influențare obștească ;
c) încredințarea făptuitorului pe garanție unei organizații din cele prevăzute în art. 145." (*CP*, art. 91).

Prin rolul pe care îl are în organizarea semantică a conținutului informațional al textului sintactic și în explicitarea și nuanțarea lui în planul expresiei, stratificarea frazei orientează cu claritate și precizie procesul de receptare a mesajului, cu excluderea oricărei ambiguități și cu evitarea oricărei absențe.

Nivelul lexical

Structura internă a cuvîntului și organizarea vocabularului, în plan paradigmatic și în plan sintagmatic, reflectă specificitatea perspectivei juridico-administrative în care este situat obiectul comunicării, precum și exigențele pe care se întemeiază elaborarea textului lingvistic :

Sînt definitorii pentru stilul juridico-administrativ :
— *univocitatea semantică* a cuvîntului. Se înscrie în univocitatea semantică a tuturor semnelor lingvistice în

texte juridice și administrative. Fie că aparțin exclusiv stilului juridico-administrativ (precum *inculpat*, *petent*, *jurisdicție* etc.), fie că se întîlnesc și în limba literară comună (*minoritate*, *reparare* a pagubei etc.), cuvintele prezintă un singur sens lexical specific. Termenii din categoria a doua sînt polisemantici în planul paradigmatic al limbii naționale, dar prezintă univocitate semantică în planul paradigmatic al stilului juridico-administrativ ;

— *caracterul funcțional al diferențierilor semantice* în interiorul unor serii de sinonime, aparent perfecte din perspectiva limbii comune. Pe lîngă termenii sinonimi a căror întrebuințare este determinată exclusiv de necesitatea variației stilistice și a căror alternare rămîne fără implicații în dezvoltarea mesajului, există mai multe serii de termeni, a căror diferențiere semantică devine esențială în definirea de „situații" juridice diferite : *învinuit — inculpat*, *decizie — hotărîre* etc. Specificul fiecărui termen este precizat în chiar textul juridic prin funcția metalingvistică : „Persoana față de care se efectuează urmărirea penală se numește *învinuit* (s.n.) cît timp nu a fost pusă în mișcare acțiunea penală împotriva sa." (*CPP*, art. 229), „Persoana împotriva căreia s-a pus în mișcare acțiunea penală este parte în procesul penal și se numește *inculpat*" (*CPP*, art. 23) ș.a.m.d. ;

— constituirea unor *dominante lexicale*. Termenii lexicali — expresie a diferitelor categorii juridice sau administrative se constituie în centri nucleici ai unui lanț de fraze (care se țin una de alta printr-un ax semantic comun descris de acești termeni lexicali), ale cărui dimensiuni sînt delimitate tocmai de dominanta lexicală pe care ei o instituie prin revenirea frecventă în diferite poziții sintactice și semantice : „[...] organul de urmărire penală [...] dispune [...] *efectuarea unei expertize*.

Art. 117. — *Efectuarea unei expertize* psihiatrice este obligatorie [...] *Expertiza* în aceste cazuri *se efectuează* în instituții sanitare de specialitate. În vederea *efectuării expertizei*, organul de cercetare [...] De asemenea, *efectuarea unei expertize* este obligatorie[...].

Art. 118. — *Expertiza se efectuează* potrivit dispozițiilor [...]. Fiecare dintre părți are dreptul să ceară un expert recomandat de ea să participe la *efectuarea expertizei*[...].

Cînd *expertiza urmează să fie efectuată* de un serviciu medico-legal, de un laborator de *expertiză* [...], organul de

urmărire penală [. . .] se adresează acestora *pentru efectuarea expertizei* ş.a.m.d." (*CPP*, pp. 41–45);

— *concentrare maximă* a vocabularului. În legătură cu desfăşurarea textului juridic pe bază de *dominante lexicale* şi pe uniformitate a structurilor sintactice, planul paradigmatic al stilului juridico-administrativ se caracterizează printr-un număr relativ restrîns de termeni fundamentali şi printr-un număr de asemenea restrîns de termeni auxiliari care se reiau în plan sintagmatic într-o frecvenţă absolută extrem de ridicată, depăşind-o pe cea a textului ştiinţific;

— caracterul *relativ stabil* al vocabularului. Conservatorismul accentuat al stilului juridico-administrativ, manifestat cu precădere la nivel sintactic, se impune şi la nivel lexical, prin păstrarea termenilor fundamentali şi a unor formulări neschimbate, garanţie a unei receptări imperative, lipsite de ambiguitate.

— *organizarea specifică a vocabularului*. Este determinată de specificitatea comunicării prin textul juridic şi administrativ, de necesitatea desfăşurării unui raport de continuitate între tradiţie şi noutate, precum şi de diferitele particularităţi ale unităţii lexicale minimale, cuvîntul, şi ale relaţiilor în care acesta intră.

Structura vocabularului

Atît în planul paradigmatic al stilului, cît şi în planul sintagmatic al textului juridic sau administrativ, coexistă mai multe straturi lexicale, care situează stilul juridico-administrativ în parte într-un spaţiu de suprapunere cu limba literară comună, în parte într-un spaţiu de manifestare a individualităţii specifice.

Din perspectiva raportului cu limba literară, sînt definitorii două categorii:

a. — elemente *populare*, dintre care unele au o particulară aură arhaică: „*aţîţarea* urii de rasă sau naţionale", „*dobîndeşte* calitatea de membru", „*s-a făurit* alianţa", „*înfăptuirea* politicii interne şi externe", „nici o *îngrădire* a acestor drepturi şi nici o deosebire în exercitarea lor [. . .] nu sînt *îngăduite*", „*slujeşte* cu fidelitate *năzuinţele* şi interesele vitale ale poporului", „*ocrotirea* drepturilor cetăţeneşti, conducerea *treburilor obşteşti*", „scopuri *potrivnice*", „distrugerea *săvîrşită*" etc.;

b. — elemente neologice, cele mai multe specifice: *instanță, diferend, decizie, jurisdicție, circumstanță, litigiu, a revoca, recuzabil, pendinte, petent, curatelă, donator, donatar, disjuncție, desesizare, codul penal, inculpat, a desista, recidivă, minoritate* etc.

Din punct de vedere funcțional, pe fondul unui strat aparținînd fondului principal lexical al limbii literare comune (cu predominarea caracteristică a elementelor de relație: prepoziții, conjuncții și pronume relative, se dezvoltă un strat lexical purtător al mărcilor stilistice specifice, care poate fi considerat fondul principal lexical al stilului juridico-administrativ.

Nucleul principal al acestui strat îl constituie terminologia juridică și administrativă, ai cărei componenți reprezintă un *cod metalingvistic specific*. Acest strat se întemeiază pe două categorii principale de termeni:

a. — termeni specifici, care definesc prin chiar sensul lor noțional primar diferite categorii și instituții juridice și administrative. Termenii sînt:

— neologici (mare parte dintre ei de origine latină): *curatelă, curator, a abroga, creanțe, credit, debit, autoritate, tutelară, acreditare, a recuza, recuzabil, scripte, minută, pendinte, disjungerea* acțiunii civile, *culpă, inculpat, decont, diferend, litigiu, a se desista, ordonanță* etc.

— vechi românești, originari sau formați (prin derivare) pe terenul limbii române: *pricină, împricinați, înscrisuri, făptuitor, înșelăciune, plîngere, strămutare*, organizații *obștești* etc.

b. — termeni cu circulație în limba literară comună (neologisme mai ales) sau în limbajul popular, dar deveniți specifici stilului juridic, printr-o serie de mutații semantice. Ei sînt:

— neologici: „*ratifică* și *denunță* tratate internaționale", „infracțiunile săvîrșite în timpul *minorității*", „*circumstanțe* atenuante", „hotărîrea de *declinare* a *competenței* nu este supusă recursului", „*concurența* infracțiunilor" etc.

— vechi românești sau populari: „celor *vătămați* în drepturile lor", „*dojenirea* minorului", „termenul *curge* de la *pronunțare*", „partea *vătămată*", „*se pronunță* asupra *reparării* pagubei în cazurile", „oricare din *părți* răspunde față de cealaltă *parte*", „primirea, *dobîndirea* sau transformarea unui *bun* [...]", „*scrisori* de acreditare" etc.

Codului metalingvistic juridic i se adaugă alte categorii lexicale, indispensabile constituirii textului din diverse puncte de vedere :

— termeni *supratextuali*, prin care se orientează procesul de întemeiere și împlinire a planului semantic al unui text dat : *articol*, *alineat*, *paragraf*, *literă*, *capitol*, *secțiune* etc. : „Distrugerea săvîrșită în condițiile *art.* 217, *alin.* 2—4 se pedepsește cu închisoare[...]" (*CP*, art. 231);

— termeni-*suport*. Cu o sferă semantică generică, aceștia se constituie într-un sprijin sintactic și semantic al termenilor categoriali definind diferite concepte juridice : *faptă* (cel mai frecvent), *persoană*, *măsură*, *infracțiune* (totodată și termen categorial) : „*Fapta* de a supune o persoană... la prestarea unei munci contra voinței sale..." (*CP*, art. 191), „*Fapta* constînd într-o acțiune săvîrșită din culpă constituie infracțiune..." (*CP*, art. 19), „*Măsura* obligării la tratament medical poate fi luată în mod provizoriu..." (*CP*, art. 113), „Autor este *persoana* care săvîrșește..." (*CP*, art. 24), „Efectuarea unei expertize psihiatrice este obligatorie în cazul *infracțiunii* de omor deosebit de grav..." (*CPP*, art. 117) etc.;

— unități perifrastice (unele devenite locuțiuni) situate la interferența nivelului lexical cu cel sintactic, devenite specifice stilului juridico-administrativ : *a se aduce la cunoștință*, *punere în libertate*, *aflat în stare de detenție*, *a i se face cunoscut*, *a exercita calea de atac*, *a proceda la ascultarea* martorilor, *a se face ascultarea* inculpatului, *a dobîndi calitatea* de moștenitor..., *a se aplica pedeapsa*, *a proceda la ridicarea* unor obiecte, *punerea în mișcare* a acțiunii penale, *a fi în drept* etc.

„Masa" vocabularului stilului juridico-administrativ este constituită din termeni aparținînd limbii literare comune.

CONSIDERAȚII FINALE

Structura stilistică a limbii române contemporane este rezultatul și imaginea istoriei sale, care este concomitent istoria constituirii și dezvoltării sistemului lingvistic și istoria constituirii și dezvoltării sistemului ei stilistic, în strînsă legătură cu dezvoltarea civilizației materiale și spirituale a poporului.

Între constituirea și dezvoltarea celor două sisteme, raportul este de interdependență. Specificul național al sistemului stilistic al limbii și al proiectării lui în structura textului este în mod esențial condiționat de această interdependență.

În diacronie, dinamica internă a sistemului stilistic este orientată de raportul dintre varianta orală a limbii și varianta transpusă în scris (și modelată prin scris), iar, în spațiul acestuia, de raportul dintre limbajul popular și limba literară.

În desfășurarea acestui raport se manifestă, în structura fiecărei limbi în mod specific, două principii ale dinamicii interne a sistemului stilistic :

a. — Stilurile funcționale sînt categorii istorice ; constituirea și evoluția lor sînt determinate de dezvoltarea culturii spirituale a poporului, în strînsă legătură cu dezvoltarea civilizației lui materiale ;

b. — „Granițele” dintre stiluri nu sînt nici imuabile și nici în mod tranșant delimitate sau delimitabile.

a. Istoria constituirii și dezvoltării variantei literare a limbii române este concomitent un proces de deregionalizare (mai ales la nivel fonetic), de stabilire a opoziției lingvistice interne generatoare de sensuri gramaticale, de permanentă reorganizare a vocabularului, în funcție de mu-

tațiile din viața societății, de completare și nuanțare a registrului stilistic al limbii. Stimulată de introducerea scrisului în limba română, limba literară se diversifică stilistic, în timp, printr-un proces de permanentă expansiune asupra tuturor domeniilor vieții spirituale a poporului român, concomitent cu înlocuirea altor „limbi de cultură" paralele (slava veche, greaca, latina, franceza). În dezvoltarea registrului stilistic al limbii literare, unele stiluri sînt generate de limbajul scris, altele sînt fixate sau modelate de acesta. Este o creație absolută a scrisului stilul *publicistic*. Stilul *științific* s-a impus în mod hotărît prin scris, stabilind doar slabe legături cu manifestări anterioare, orale, ale științei (accentuat practică : medicină, agronomie) și filozofiei populare. Stilul *juridico-administrativ* se consolidează ca stil autonom în cadrul creat de scris. Stilul *beletristic* cult este în mare măsură o prelungire, în condițiile scrisului, a stilului beletristic popular, dezvoltat în condițiile limbajului oral.

b. Profilul general al diferitelor stiluri se constituie dintr-un fascicul de trăsături, dintre care unele sînt comune cu ale altor stiluri (într-o împletire mereu diferită), iar altele, specifice. Trăsăturile distinctive realizează *nucleul* de specificitate în sine al stilului. Celelalte trăsături descriu *zone de interferență*. Dezvoltarea zonei de interferență și, legat de aceasta, desfășurarea raportului cu nucleul distinctiv diferă de la un stil la altul și de la o epocă la alta. Astfel, se caracterizează printr-o amplă dezvoltare zona de interferență dintre stilul științific și stilul juridico-administrativ, și printr-o dezvoltare minimă zona de interferență dintre stilul științific și stilul beletristic.

În întrebuințarea limbii se actualizează deopotrivă trăsături stilistice aparținînd nucleului distinctiv și zonei de interferență. Raportul dintre ele dezvoltă identitatea stilistică a textului, concretizată în amprenta lăsată asupra semnelor lingvistice de interdependența, în diacronie, dintre sistemul limbii și sistemul ei stilistic.

Limbă—Stil—Text

În desfășurarea procesului de comunicare, semnul lingvistic este, concomitent, component al *limbii*, ca sistem deschis, și al *textului*, ca structură închisă. *Textul* se constituie într-o *situație de comunicare* dată și reprezintă *un*

mesaj anume, pe care îl construiește, reflectă, reliefează sau numai transmite.

Component al sistemului limbii, semnul lingvistic preexistă textului, dar nici valoarea și, uneori, nici identitatea lui nu rămîn în mod absolut independente de text.

Același pentru toți vorbitorii, sistemul limbii, inegal cunoscut de aceștia (F. de Saussure), nu numai cantitativ dar și calitativ, este actualizat prin reluarea și dezvoltarea neîncetată și mereu diferită a opozițiilor interne, pe care se întemeiază identitatea componentelor sale, în texte finite, care desfășoară textul infinit al limbii[66]. Istoria unei limbi este concomitent constituirea și dezvoltarea sistemului acelei limbi (= sistemul de opoziții funcționale, din interpretarea dată de F. de Saussure limbii ca *langue* și în înțelesul lui E. Coșeriu în interpretarea limbii ca *sistem*) și desfășurarea textului infinit al limbii, prin diversificarea, precizarea și nuanțarea situațiilor de comunicare, o dată cu extinderea domeniilor cunoașterii umane.

Într-un stadiu sincronic dat din diacronia limbii, pentru conștiința subiectului vorbitor, limba se prezintă ca un sistem de opoziții funcționale, dar nu în sine (astfel se relevă conștiinței lingvistului), ci în strînsă legătură cu un sistem de situații de comunicare-tip, care condiționează specificul actualizării sistemului lingvistic prin text. Cum fiecare situație de comunicare se așază la baza dezvoltării dimensiunii stilistice a textului (situat la intersectarea celor două axe ale cîmpului semiotic : *context—cod* și *emițător—receptor*), fiecare nou text reprezintă *actualizarea sistemului limbii prin prizma unui stil*. Din acest punct de vedere, desfășurarea tricotomică a limbii din interpretarea lui E. Coșeriu : *sistem—normă—vorbire* poate primi dezvoltarea *limbă—stil—text*. Orice text lingvistic, actualizînd sistemul limbii într-o situație de comunicare dată, într-un domeniu de cunoaștere dat, aparține (sau dezvoltă), prin dimensiunea lui stilistică unui anumit stil (colectiv, individual, intern) și se înscrie *ca atare* în textul infinit al limbii. Raportul *text—limbă*, bidirecțional, este în permanență mediat de stil.

Pentru subiectul vorbitor, semnul lingvistic aparține concomitent sistemului limbii și textului, cu atît mai mult cu cît pentru el, de fapt, există în primul rînd textul (realizat într-o limbă și expresie concentrată a acelei limbi), pentru că doar prin text comunică. Numai o activitate metalingvistică, analitică, poate duce la interpretarea, sta-

tică, a semnului lingvistic, izolat în interiorul sistemului limbii, dar și în această situație, numai întru cît se procedează la eliminarea amprentelor lăsate asupra semnului de întrebuințarea lui precedentă, repetată, în texte, în funcție de situația de comunicare. Într-un act lingvistic normal, curent, subiectul vorbitor nu realizează această operație; el nu elaborează niciodată, în condiții normale, texte exclusiv denotative [67]. Operația este realizată, conștient, de lingvist (care procedează la cel de-al doilea grad de abstractizare, din interpretarea lui E. Coșeriu), sau subconștient, de vorbitorul unei limbi străine sau în dialogul cu un străin[68]. De fapt, în procesul de deprindere a unei limbi străine, se ajunge relativ tîrziu la corelarea poziției semnului lingvistic în sistemul limbii cu condiționările impuse de situațiile de comunicare, de care este, în grade diferite, dar permanent, marcat.

Semne lingvistice care să nu poarte amprenta întrebuințării lor într-o situație de comunicare dată, în funcție de un anumit domeniu al cunoașterii umane, există și sînt chiar predominante, dar texte nu. Nici relațiile virtuale dintre semne, considerate în sine, nu poartă această marcă, dar actualizarea lor prin text se face totdeauna în interiorul unui anumit stil. Cu alte cuvinte, dacă sistemul limbii poate rămîne independent de stilurile întrebuințării ei, textul poartă întotdeauna însemnele apartenenței la un stil.

Existența unui text nemarcat stilistic ar presupune „producerea" lui într-o situație de comunicare neutră, ceea ce nu este posibil în întrebuințarea curentă (relativ automată) a limbii. Un asemenea text s-ar putea produce prin eliminarea conștientă, „programată" — în mod real (în dialogul cu un străin, din interpretarea dată *limbii comune* de Ch. Bally) sau ca ipoteză de lucru — a tuturor semnelor și construcțiilor lingvistice marcate stilistic, în interiorul a ceea ce a fost numit, cu o sintagmă relativ confuză, *limbaj standard*. Cum remarca I. Coteanu [69], *limba standard* trebuie înțeleasă ca o „realitate" abstractă, niciodată actualizată, în comunicarea curentă. Sistemul limbii este abstract în sensul existenței sale, ca rezultat al unui proces de esențializare, la nivelul conștiinței subiectului vorbitor, dar limba standard este o abstracțiune, în sensul „producerii" sale la nivelul conștiinței subiectului vorbitor, în general specializat, și aproape exclusiv în domeniul cunoașterii științifice.

Din actualizarea sistemului limbii prin intermediul stilului, rezultă marcarea în permanenţă a textului lingvistic. Dar, în desfăşurarea tricotomică *limbă—stil—text*, stilul nu lasă nici sistemul în mod absolut neinfluenţat. Cum dezvoltarea sistemului îşi are originea în producerea de texte şi cum orice întrebuinţare a limbii s-a produs în timp în situaţii tipice de comunicare, înscrise în domenii specifice ale cunoaşterii umane, parte din componentele sistemului limbii şi, în legătură cu aceasta, relaţiile paradigmatice dintre unele semne lingvistice poartă în ele înseşi marca specificităţii stilistice. Dezvoltarea *sinonimiei* şi *polisemiei*, lexicale sau gramaticale, de exemplu, corespunde în mod frecvent unei diversificări stilistice. Dintre termenii *decizie* şi *hotărîre*, primul aparţine stilului juridico-administrativ. *Hotărîre* intervine şi în stilul juridico-administrativ cînd este perfect substituibil de către *decizie* (*Hotărîrea* Consiliului de Miniştri nr. ...), dar sfera lui semantică originară îl situează în stilul conversaţiei. Verbul *a interoga* aparţine stilului juridico-administrativ, *a întreba* este nemarcat stilistic. Substantivul *satelit* este, prin sensul său denotativ, specific stilului ştiinţific, în timp ce prin sensul figurat caracterizează stilul publicistic (ţări-*satelit*). Exprimarea cauzalităţii prin locuţiunea conjuncţională *dat fiind că* este proprie stilului juridico-administrativ şi impune, în organizarea enunţului sintactic, situarea circumstanţialei pe primul loc. Conjuncţia *întrucît* caracterizează mai ales stilul ştiinţific, *fiindcă*, *pentru că*, stilul conversaţiei curente, *de vreme ce*, *cum*, *dacă*, stilul conversaţiei familiare.

Aceste semne lingvistice care poartă în planul paradigmatic al limbii amprenta stilului prin intermediul căruia au pătruns în sistem, introduc în text două categorii de mărci :

— mărci de *identificare*.
— mărci de *caracterizare*.

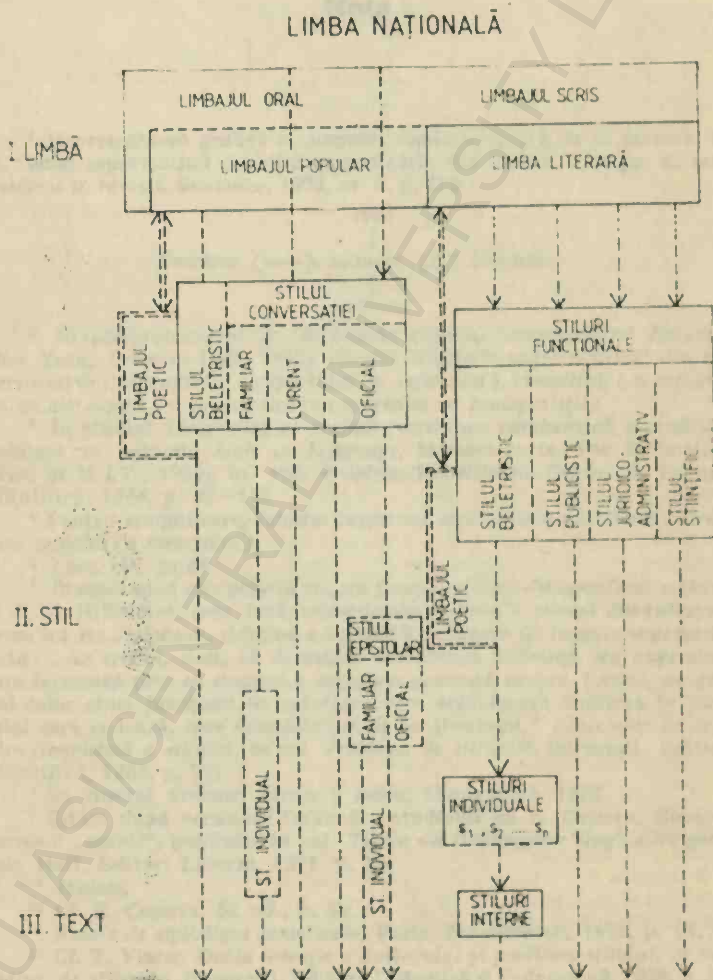
Mărcile *de identificare* stabilesc apartenenţa textului la un anumit stil. Verbul *a sancţiona*, de exemplu, situează textul, în care intră, în sfera stilului juridico-administrativ. Verbul *a pedepsi* sau locuţiunea *a*-i *trage o chelfăneală*, în stilul conversaţiei familiare.

Mărcile *de caracterizare* sînt introduse de semnele lingvistice care îşi depăşesc limitele stilului prin care au pătruns în sistemul limbii ; semnele intră atunci în contrast cu textul. Astfel, prezenţa termenului ştiinţific *cord*

într-un text realizat în stilul conversației curente dezvoltă trăsătura stilistică „livresc". Prezența procedeelor specifice stilului beletristic popular desfășoară trăsătura stilistică dominantă a textelor lui Creangă : *oralitatea* ș.a.m.d.

★

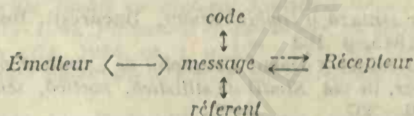
Considerată în complexitatea funcționării ei, prin desfășurarea tricotomică *limbă—stil—text*, structura stilistică a limbii poate avea următoarea reprezentare grafică :

Note

[1] Reprezentarea grafică a cîmpului semiotic pleacă de la schema lui G. Genot reprezentînd circuitul comunicării, din studiul *Tactique de sens*, publicat în revista *Semiotica*, 1973, nr. 3, p. 195 :

[2] În interpretarea lui Ch. W. Morris *(Signs, Language and Behavior*, New York, Prentice-Hall, 1946), semnul lingvistic poate fi privit din trei perspective : *semantică* (a raportului cu *referentul)*, *sintactică* (a raportului cu *alte semne)* și *pragmatică* (a raportului cu *protagoniștii)*.

[3] În studiul *Lingvistică și poetică* (versiunea românească a studiului publicat în volumul *Style in Language*, Massachusetts. The Technology Press of M.I.T., 1960), în vol. *Probleme de stilistică*, București, Editura Științifică, 1964, p. 83–125.

[4] Pentru simplificare, folosim termenul *text* în sens unilateral : *structura verbală (a mesajului)*.

[5] *Lucr. cit.*, p. 88.

[6] În acest mod este privită natura *funcției stilistice* și specificul acțiunii ei de M. Riffaterre, care, însă, numește astfel *funcția poetică* din interpretarea lui R. Jakobson, ridicînd-o totodată la rangul de funcție supraordonată : „Ar trebui, deci, să deosebim funcțiunea stilistică sau expresivă, care formează prin ea singură o categorie centrată asupra formei, de grupul celor cinci funcțiuni de orientare care organizează vorbirea în jurul celui care codează, care decodează și al conținutului." *(Încercare de definire lingvistică a stilului*, în vol. *Probleme de stilistică*, București, Editura Științifică, 1964, p. 77).

[7] În studiul *Sistema, norma y habla*, Montevideo, 1952.

[8] Cităm după versiunea italiană a studiului lui E. Coșeriu, *Sistema, norma e „parole"*, publicată în vol. *Teoria del linguaggio e linguistica generale*, Bari, Editori Laterza, 1971, p. 82.

[9] *Ibidem.*

[10] Cf. E. Coșeriu, *St. cit.*, p. 81.

[11] *Essais de stylistique structurale*, Paris, Flammarion, 1971, p. 64.

[12] Cf. T. Vianu, *Dubla intenție a limbajului și problema stilului*, în vol. *Stdiui de stilistică*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1968, p. 32.

[13] Pentru diferite accepţii ale conceptului de *expresivitate*, vezi : D. Caracostea, *Expresivitatea limbii române*, Bucureşti, Fundaţia Regală pentru Literatură şi Artă, 1942 ; I. Iordan, *Stilistica limbii române* (ediţie definitivă), Bucureşti, Editura Ştiinţifică, 1975, p. 13 ş.u. ; I. Coteanu, *Stilistica funcţională a limbii române*, Bucureşti, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1973, p. 73–77 ş.a.

[14] Concepînd stilistica, pe linia lui Ch. Bally, ca o ramură a lingvisticii, care studiază „mijloacele de expresie ale întregii colectivităţi vorbitoare" (*Stilistica limbii române*, p. 12), I. Iordan realizează (în 1943, cînd apare prima ediţie a cărţii) cea dintîi cercetare de amploare a „mijloacelor de expresie cu conţinut afectiv" caracteristice limbii române, ca limbaj popular. Mare parte din fenomenele luate în continuare în discuţie au fost, aşadar, descrise mai întîi în această lucrare, fundamentală pentru cunoaşterea *nivelului stilistic al limbii naţionale*.

[15] *Fiziologia sunetelor* (curs litografiat), Iaşi, 1920–1921, p.157 ş.u.

[16] În cronica dramatică la *Caterina a II-a*, în vol. *Mihai Eminescu despre cultură şi artă*, Iaşi, Editura Junimea, 1970, p. 163–164.

[17] Cf. *st. cit.*, p. 215–216.

[18] Conceptul de *brevilocvenţă* este definit de S. Puşcariu, în *Limba română*, vol. I, Bucureşti, Fundaţia pentru Literatură şi Artă, 1940, p. 126–127.

[19] *Elemente de sintaxă a limbii române*, Bucureşti, Institutul de Lingvistică Română, 1945, p. 102.

[20] Cf. Tatiana Slama-Cazacu, *Conceptul de „sintaxă mixtă". Cercetări în jurul unei ipoteze*, în vol. *Studii de stilistică, poetică, semiotică*, Cluj-Napoca, 1980, p. 301–307.

[21] Cf. *Gramatica limbii române*, Bucureşti, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1963, vol. II, p. 299.

[22] Vezi D. Irimia, *Structura gramaticală a limbii române. Verbul*, Iaşi, Editura Junimea, 1976, p. 160.

[23] Vezi H. Jacquier, *Discours direct lié*, în *Bulletin linguistique*, 1944, p. 71–13 şi *Gramatica limbii române*, ed. cit., vol. II, p. 352.

[24] Considerînd limbajul poetic şi limbajul teatral popular sisteme semiotice autonome, avem în vedere, în descrierea stilului beletristic, numai textul narativ. În *Stilistica funcţională a limbii române* (vol. I, p. 100), Ion Coteanu distinge, în structura limbajului popular, tot două stiluri, denumite „variante ale mesajului popular", „potrivit cu funcţia lor social-culturală", dar, în mesajele care „au rostul de a exprima literatura populară de imaginaţie", are în vedere deopotrivă textul narativ şi textul poetic.

[25] F. de Saussure, *Cours de linguistique générale* (reeditare), Paris, Payot, 1967, p. 4 .

[26] Aceasta se va realiza abia în secolul nostru, prin transpunerea în limbaj scris a limbajului oral în manifestările sale regionale, înregistrat cu mijloace magnetice moderne, în dezvoltarea geografiei lingvistice.

[27] Pentru definirea conceptului de *limbă literară*, să se vadă mai ales : I. Iordan, *Limbă literară (Privire generală)*, în *LR*, 1954, nr. 6, p. 52–77 ; Al. Graur, *Studii de lingvistică generală*, Bucureşti, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1960, p. 311–342 ; I. Coteanu, *Româna literară şi problemele ei principale*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică, 1961 ; Şt Munteanu şi V. Ţâra, *Istoria limbii române literare*, Bucureşti, Editura Didactică şi Pedagogică, 1978 ; I. Gheţie, *Istoria limbii române*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1978.

[28] *Op. cit.*, p. 98.

[29] *Ibidem*.

[30] În interpretarea lui A. Philippide, mai ales în legătură cu materia sonoră a limbii; cf. cursul litografiat *Introducere în știința limbii. Fiziologia sunetelor*, Iași, 1920–1921, p. 125.

[31] A. Philippide, *Istoria limbii române*, vol. I, *Principii de istoria limbii*, Iași, Tipografia Națională, 1894, p. 4.

[32] *Introducere în știința limbii*, p. 125.

[33] Cf. Solomon Marcus, *Poetica matematică*, București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1970, p. 42–43.

[34] Idem, *Ibidem*, p. 33 ș.u.

[35] Idem, *Ibidem*, p. 32.

[36] Textul matematic tinde, de altfel, spre statutul de limbaj, sistem semiotic autonom, în raport cu celelalte variante interne ale stilului științific.

[37] Pentru textele de știință popularizată, Cornelia Ene (*Retoric și funcțional în limbajul științific*, în *LR*, 1978, nr. 6, p. 618) întrebuințează sintagma *limbaj preștiințific*.

[38] S. Golopenția și T. Pavel, *Statistica și stilurile limbii* (*LR*, 1969, nr. 1, p. 58–65), I. I. Stan, A. Toșu, E. Damian ș.a., *Repartizarea substantivelor în stilul beletristic, publicistic și științific* (*CL*, 1965, nr. 1, p. 195–203), Bela Kelemen, *À propos des caractéristiques des styles de la langue à la lumière de la statistique linguistique* (*RRL*, 1964, nr. 6), *Unele probleme ale studierii stilurilor limbii cu ajutorul statisticii lingvistice* (*St. UBB*, 1964, nr. 2, p. 101–106), *Pronumele ca purtătoare ale caracteristicilor stilurilor limbii literare* (*CL*, 1964, nr. 1, p. 127–130), Gh. Bolocan, *Unele caracteristici ale stilului publicistic al limbii române literare* (*SCL*, 1961, nr. 1, p. 35–71) etc.

[39] *Contribuții la delimitarea stilurilor literare românești*, în vol. *Studii de limbă literară și filologie*, II, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1972.

[40] Cf. G. Frege, *Scrieri logico-filozofice*, I, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1977.

[41] Cf. studiul lui I. I. Stan și colab., în care se identifică un raport acuzativ/nominativ – 55,2%/23,7%.

[42] Pentru conceptul de unități sintactice complexe, vezi D. Irimia, *Structura gramaticală a limbii române. Sintaxa*, Iași, Editura Junimea, 1983, p. 20.

[43] Considerăm la *diateza impersonală* (sau *diateza nedeterminării*) verbele cu pronume reflexive interpretate de obicei ca *reflexive cu valoare impersonală*: **se zice, se dă, se presupune, se moare, se trăiește, se merge, se tușește** etc.

[44] Pentru adîncirea cunoașterii principiilor generale care guvernează comunicarea literară, vezi Maria Corti, *Principiile comunicării literare*, București, Editura Univers, 1981.

[45] R. Jakobson, *st. cit.*,

[46] S. Marcus, *op. cit.*, p. 32.

[47] În articolul *Pronumele ca purtătoare ale caracteristicilor stilurilor limbii literare* (*CL*, 1964, nr. 1, p. 127–130).

[48] *Art. cit.*; 21,88 ± 1,7% față de 32,9 ± 1,9% (în stilul publicistic) și 31,1 ± 1,8% (în stilul științific).

[49] *Art. cit.*

[50] *St. cit.* la nota 39, p. 193.

[51] Cf. distincția *denominativ-descriptiv*, în Tzvetan Todorov, *La grammaire du récit*, în vol. *Poétique de la prose*, Paris, Éditions du Seuil, 1971, p. 119–120 ș.u.

[52] Cf. studiile (în traducere italiană) *Struttura delle relazioni di persona nel verbo* şi *Le relazioni di tempo nel verbo francese*, în vol. *Problemi di linguistica generale*, vol. II, Milano, Il Saggiatore, 1971, p. 269–300.

[53] În vol. *Le temps*, Paris, Éditions du Seuil, 1973.

[54] *Structura timpului şi flexiunea verbală, Problema stilistică a imperfectului, Mai mult ca perfectul şi tehnica naraţiunii, Prezentul etern în naraţiunea istorică*, în *vol. cit.*, p. 69–79, 81–108.

[55] În art. *Mai mult ca perfectul şi tehnica naraţiunii*, p. 101.

[56] *Tehnica bazoreliefului în proza lui Nicolae Bălcescu*, în *vol. cit.*, p. 198–202.

[57] *Gramatica limbii române*, ed. cit., vol. II, p. 346 ş.u.

[58] Stilul publicistic este negat de I. Coteanu ca „unitate funcţională a limbii", datorită „lipsei de omogenitate"; vezi *Stilurile moderne ale limbii române literare (LR*, 1960, nr. 2, p. 58–70), *Structura stilistică a limbii (LR*, 1962, nr. 4, p. 357–365), reprodus în vol. *Elemente de lingvistică structurală*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică, 1967, p. 211–221. Pe aceeaşi poziţie se situează Lidia Sfîrlea, care, în *st. cit.*, de „delimitare a stilurilor limbii române literare", nu individualizează un stil publicistic. Spre deosebire de această poziţie, cei mai mulţi lingvişti înscriu stilul publicistic între celelalte variante funcţionale ale limbii române literare: I. Iordan, *Limba română contemporană*, Ministerul Învăţămîntului, 1954, p. 22 ş.u.,; Gh. Bolocan, *art. cit.*; Al. Andriescu, *Cercetarea stilurilor limbii române literare (IL*, 1960, nr. 9, p. 55–58): Idem, *Limba presei româneşti în secolul al XIX-lea*, Iaşi, Editura Junimea, 1979; H. Mihăiescu, *Există un stil publicistic? (PN*, 1965, nr. 2–3); Al. Graur, *Stilul presei – mijloc esenţial al comunicării de masă (PN*, 1970, nr. 9, p. 23–24); Idem, *Între preţios şi vulgar (PN*, 1970, nr. 11); Maria Popescu-Marin, *Individualitatea stilistică a presei (PN*, 1970, nr. 11, p. 25–26). În art. *Vocabularul presei (PN*, 1970, nr. 12), Al. Graur consideră că tocmai caracterul eterogen al limbajului presei îi conferă statut de stil autonom: „Însuşi faptul că în ziare apar elemente din toate celelalte stiluri este suficient ca să putem vorbi de un stil al presei. O unitate care are puncte comune cu toate celelalte unităţi se dovedeşte chiar prin aceasta diferită de toate." (p. 27)

[59] *Art. cit.*

[60] *Observaţii asupra frecvenţei cuvintelor în operele unor scriitori români*, în *SCL*, 1959, nr. 3, p. 419–444.

[61] Vezi art. *Formaţii lexicale noi în presa noastră* publicat de Luiza Seche în *PN*, 1970, nr. 9, p. 43–46.

[62] *Totul e semn, dar semnul e totul?*, în *Cronica*, 1976, nr. 10.

[63] Preluăm, spre exemplificare, texte transcrise de Radu Dimiu, în *Stilul judiciar*, Bucureşti, 1939, p. 162.

[64] Din *vol. cit.*, p. 282.

[65] *Ibidem*, p. 285–287.

[66] Cf. K. Togeby, *Structure immanente de la langue française*, Paris, Librairie Larousse, 1965, p. 16.

[67] Inexistenţa unui limbaj denotativ pur este argumentată pertinent de I. Coteanu, în *Stilistica funcţională a limbii române*, p. 35–42.

[68] Aşa concepe limba comună Ch. Bally, care, în *Traité de stylistique française*, Heidelberg, 1909, vol. I., p. 32, încearcă şi o descriere, sumară şi puţin relevantă, a acestei „realităţi": „Limba comună primeşte o puternică unitate de la funcţia sa naturală, care este de a servi comunicării gîndurilor pentru lucrurile esenţiale ale vieţii umane şi sociale".

[69] *Lucr. cit.*, p. 51–52.

Sigle utilizate în indicațiile bibliografice

AUI — *Analele științifice ale Universității „Al. I. Cuza" din Iași* (Serie nouă), Secțiunea III e. *Lingvistică*, Iași, 1957 —

AUT — *Analele Universității din Timișoara*, Seria *Științe filologice*, Timișoara, 1963 —

CILL — *Contribuții la istoria limbii române literare în secolul al XIX-lea*, vol. I—III, București, Editura Academiei Republicii Populare Române, 1956, 1958, 1962

CL — *Cercetări de lingvistică*, Cluj-Napoca, Institutul de Lingvistică, 1956 —

CV — *Cum vorbim*, București, 1949—1952

ELS — *Elemente de lingvistică structurală*, București, Editura Științifică, 1967

IL — *Iașul literar*, Iași, 1954—1970

LL — *Limbă și literatură*, Societatea de Științe Filologice din Republica Socialistă România, București, 1955 —

LR — *Limba română*, București, Institutul de Lingvistică, 1952—

PLG — *Probleme de lingvistică generală*, București, Editura Academiei Republicii Populare Române, 1959 —

PN — *Presa noastră*, București, 1955 —

RRL — *Revue roumaine de linguistique*, Bucarest, 1956 —

SB — *Scrisul bănățean*, Timișoara, 1949 —

SCL — *Studii și cercetări lingvistice*, București, Institutul de Lingvistică, 1950 —

SILRL — *Studii de istoria limbii române literare. Sec. XIX*, vol. I—II, București, Editura Științifică, 1969

SL — *Sistemele limbii*, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1970

SLLF — *Studii de limbă literară și filologie*, București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, vol. I—III, 1969, 1972, 1974

SPS — *Studii de poetică și stilistică*, București, Editura pentru Literatură, 1966

St. UBB *Studia Universitatis „Babeș-Bolyai"*, Series *Philologia*, Cluj-Napoca, 1956 —

VR — *Viața românească* (Serie nouă), București, 1948 —

Bibliografia textelor folosite pentru exemplificări

Gh. Anghel, *Botanica* — GH. ANGHEL ş.a., *Botanica*, Bucureşti, Editura Agrosilvică de Stat, 1956

Al. Beldie, *Flora şi vegetaţia* — AL. BELDIE, *Flora şi vegetaţia munţilor Bucegi*, Bucureşti, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1967

L. Blaga, *Experimentul* — L. BLAGA, *Experimentul şi spiritul matematic*' Bucureşti, Editura ştiinţifică, 1969

I. H. Crişan, *Burebista* — I. H. CRIŞAN, *Burebista şi epoca sa*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1977

A. Hulea, *Bolile* — A. HULEA, *Bolile neparazitare la plante*, Bucureşti, Editura Ceres, 1971

A. A. Grinberg, *Introducere* — A. A. GRINBERG, *Introducere în chimia combinaţiilor complexe*, Bucureşti, Editura Tineretului, 1957

V. Guţu-Romalo, *Morfologia* — V. GUŢU-ROMALO, *Morfologia structurală a limbii române*, Bucureşti, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1968

S. Marcus, *Poetica* — S. MARCUS, *Poetica matematică*, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1970

V. Pavelcu, *Drama psihologiei* — V. PAVELCU, *Drama psihologiei*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică, 1965

V. Pârvan, *Dacia* — V. PÂRVAN, *Dacia*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică, 1967

Popovici, *TN* — C. P. POPOVICI, *Teoria numerelor*, Bucureşti, Editura Didactică şi Pedagogică, 1973

Em. Vasiliu, *Preliminarii* — Em. VASILIU, *Preliminarii logice la semantica frazei*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1978

T. Vianu, *Studii*... — T. VIANU, *Studii de stilistică*, Bucureşti, Editura Didactică şi Pedagogică, 1968

I.C. Voiculescu, *Să cunoaştem arborii* — I. C. VOICULESCU, *Să cunoaştem arborii şi arbuştii din pădurile, parcurile şi grădinile noastre*, Bucureşti, Editura Ceres, 1978

Farmacologie — *FARMACOLOGIE CLINICĂ*, Bucureşti, Editura Medicală, 1978

GA — *GRAMATICA LIMBII ROMÂNE*, vol. I—II, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1963

ILR — *ISTORIA LITERATURII ROMÂNE*, vol. II., Bucureşti, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1968

★

Eugen Barbu — EUGEN BARBU, *Groapa*, Bucureşti, Editura pentru Literatură, 1968

Eugen Barbu, *Princepele* — EUGEN BARBU, *Princepele*, Bucureşti, Editura Minerva, 1977

N. Bălcescu — N. BĂLCESCU, *Românii sub Mihai-Voievod Viteazul*, Bucureşti, Editura de Stat pentru Literatură şi Artă, 1960

Şt. Bănulescu — ŞT. BĂNULESCU, *Cartea milionarului*, I, Bucureşti, Editura Eminescu, 1977

M. Blecher — M. BLECHER, *Întîmplări din irealitatea imediată*, Bucureşti, Editura Minerva, 1970

N. Breban — N. BREBAN, *Bunavestire*, Iaşi, Editura Junimea, 1977

Geo Bogza — GEO BOGZA, *Cartea Oltului*, Bucureşti, Editura Minerva, 1976

I. L. Caragiale, *Opere* — I. L. CARAGIALE, *Opere*, vol. II—III, Bucureşti, Editura de Stat pentru Literatură şi Artă, 1960—1961
Mateiu I. Caragiale — MATEIU I. CARAGIALE, *Craii de Curtea Veche*, Bucureşti, Editura pentru Literatură, 1965
G. Călinescu — G. CĂLINESCU, *Enigma Otiliei*, Bucureşti, Editura de Stat pentru Literatură şi Artă, 1960
I. Creangă — I. CREANGĂ, *Amintiri, poveşti, povestiri*, Bucureşti, Editura de Stat pentru Literatură şi Artă, 1960
Pavel Dan — PAVEL DAN, *Scrieri*, Bucureşti, Editura pentru Literatură, 1965
Mircea Eliade — MIRCEA ELIADE, *La ţigănci şi alte povestiri*, Bucureşti, Editura pentru Literatură, 1969
Mihai Eminescu— MIHAI EMINESCU, *Poezii*, Bucureşti, Editura pentru Literatură, 1963
M. Eminescu, *Proză literară* — M. EMINESCU, *Proză literară*, Bucureşti, Editura pentru Literatură, 1964
Laurenţiu Fulga — LAURENŢIU FULGA, *Fascinaţia*, Bucureşti, Editura Eminescu, 1977
P. Ispirescu — P. ISPIRESCU, *Basme, legende, snoave*, Bucureşti, Editura de Stat pentru Literatură şi Artă, 1960
P. Ispirescu, *Prâslea* — P . ISPIRESCU, *Prâslea cel voinic şi merele de aur*, Bucureşti, Editura Minerva, 1975
Fănuş Neagu — FĂNUŞ NEAGU, *Frumoşii nebuni ai marilor oraşe*, Bucureşti, Editura Eminescu, 1976
Fănuş Neagu, *Îngerul a strigat* — FĂNUŞ NEAGU, *Îngerul a strigat*, Bucureşti Editura pentru literatură, 1969.
O. Paler — O. PALER, *Viaţa pe un peron*, Bucureşti, Editura Cartea Românească, 1981
Camil Petrescu — CAMIL PETRESCU, *Patul lui Procust*, Bucureşti, Editura pentru Literatură, 1963
Marin Preda, *Delirul* — MARIN PREDA, *Delirul*, Bucureşti, Editura Cartea Românească, 1975
Marin Preda, *Risipitorii* — MARIN PREDA, *Risipitorii*, Bucureşti, Editura pentru Literatură, 1965
Marin Preda, *Viaţa* — MARIN PREDA, *Viaţa ca o pradă*, Bucureşti, Editura Albatros, 1977
Liviu Rebreanu, *Răscoala* — LIVIU REBREANU, *Răscoala*, Bucureşti, Editura pentru Literatură, 1962
Alecu Russo — ALECU RUSSO, *Scrieri alese*, Bucureşti, Editura Albatros, 1970
I. M. Sadoveanu — I. M. SADOVEANU, *Sfîrşit de veac în Bucureşti*, Bucureşti, Editura pentru Literatură, 1963
M. SADOVEANU — M. SADOVEANU, *Opere*, vol. X, Editura de Stat pentru Literatură şi Artă, 1957
M. Sebastian — M. SEBASTIAN, *Opere alese*, vol. I., Bucureşti, Editura pentru Literatură, 1962
I. Slavici — I. SLAVICI, *Mara*, Bucureşti, Editura de Stat pentru Literatură şi Artă, 1958
I. Teodoreanu — I. TEODOREANU, *Uliţa copilăriei*, Bucureşti, Editura Tineretului, 1966
C. Ţoiu — C. ŢOIU, *Galeria cu viţă sălbatică*, Bucureşti, Editura Eminescu, 1976
V. Voiculescu — V. VOICULESCU, *Zahei orbul*, Cluj, Editura Dacia, 1970

D. Zamfirescu — D. ZAMFIRESCU, *Viața la țară*, București, Editura de Stat pentru Literatură și Artă, 1960
G. M. Zamfirescu — G. M. ZAMFIRESCU, *Teatru*, București, Editura de Stat pentru Literatură și Artă, 1957

Fata din dafin — *FATA DIN DAFIN. Basme populare românești*, București, Editura pentru Literatură, 1967
Nevasta — *NEVASTA CEA ISTEAȚĂ. Snoave populare românești*, București, Editura Minerva, 1971

★

C — *Constituția Republicii Socialiste România*, București, 1976
CANU — *Culegere de acte normative uzuale*, București, 1971
CM — *Codul Muncii*, București, 1972
CP — *Codul Penal al Republicii Socialiste România*, București, 1975
CPP — *Codul de procedură penală al Republicii Socialiste România*, București, 1973
LEÎ — *Legea Educației și Învățămîntului*, București, 1978

Bibliografie selectivă

Alonso Damaso, *Poezie spaniolă*, București, Editura Univers, 1977
Andriescu Al., *Limba presei românești în secolul al XIX-lea*, Iași, Editura Junimea, 1979
Andriescu Al., *Metoda statistică în cercetările de stilistică, de critică și de istorie literară*, în *IL*, XVI (1965), nr. 6, p. 47—52
Andriescu Al., *Stil și limbaj*, Iași, Editura Junimea, 1977
Bally Ch., *Précis de stylistique*, Genève, 1905
Bally Ch., *Traité de stylistique française*, Heidelberg, Winter, 1909
Benveniste E., *Problemi di linguistica generale*, vol. I—II, Milano, Il Saggiatore, 1971
Blaga Lucian, *Trilogia culturii* (reeditare), București, Editura pentru Literatură Universală, 1969
Bolocan Gh., *Unele caracteristici ale stilului publicistic al limbii române literare*, în *SCL*, XII (1961), nr. 1, p. 35—71
Bulgăr Gh., *Despre limba și stilul primelor periodice românești*, în *CILL*, II, p. 75—113.
Byck J., *Cîteva observații în legătură cu limba și stilul presei*, în *PN*, V nr. 11—12, p. 41—44
Caracostea D., *Expresivitatea limbii române*, București, Fundația Regală pentru Literatură și Artă, 1942
Cazacu B., *Limbă vorbită, limbă scrisă, stil oral*, în *SPS*, p. 29—37
Câmpeanu E., *Substantivul. Studiu stilistic*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1975
Cornea P., *Considerații despre aplicarea statisticii în poetică și stilistică*, în vol. *Metodologia istoriei și criticii literare. Studii*, București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1969, p. 155—162
Corti Maria, *Principiile comunicării literare*, București, Editura Univers, 1981
Coșeriu E., *Teoria del linguaggio e linguistica generale*, Bari, Editori Laterza, 1971
Coteanu I., *Pentru studierea stilurilor limbii noastre literare*, în *LR*, VIII (1959), nr. 1, p. 69—73

Coteanu I., *Posibilitatea și limitele formalizării în stilistică*, în *PLG*, 1967, p. 167–172
Coteanu I., *Stilistica funcțională a limbii române*, I, II, București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1973, 1985
Diaconescu P., *Structura stilistică a limbii. Stilurile funcționale ale limbii române literare moderne*, în *SCL*, XXV (1974), nr. 3, p. 229–242
Densusianu Ovid, *Aliterațiunea în literatura română populară*, în *Opere*, vol. I, București, Editura pentru Literatură, 1968
Densusianu Ovid, *Evoluția estetică a limbii române*, în *Opere*, vol. III, București, Editura Minerva, 1977
Dimiu Radu, *Limbajul juridic*, București, Curierul judiciar, 1930
Dimiu Radu, *Stilul judiciar*, București, Vremea, 1939
Gáldi L., *Introducere în stilistica literară a limbii române*, București, Editura Minerva, 1976
Graur Al., *„Limba" scriitorului*, în *VR*, 1958, nr. 4, p. 209–214
Guiraud P., *La sémantique*, Paris, Presses Universitaires de France, 1966
Guiraud P., *La stylistique*, Paris, Presses Universitaires de France, 1963
Guiraud P., *Les caractères statistiques du vocabulaire*, Paris, Presses Universitaires de France, 1953
Iordan I., *Limba română contemporană*, București, Ministerul Învățămîntului, 1954
Iordan I., *Limba literară*, Craiova, Editura Scrisul Românesc, 1977
Iordan I., *Stilistica limbii române* (reeditare), București, Editura Științifică, 1975
Iosifescu S., *Stilistică și critică*, în *LL*, XXII (1969), p. 7–23
Ivănescu Gh., *Formarea terminologie filozofice românești moderne*, în *CILL*, I, 1956, p. 171–204
Jacquier H., *Un „stil de limbă" : limbajul sportiv*, în *Tribuna*, 1957, nr. 5
Jacquier H., *Discours direct lié*, în *Bulletin linguistique*, XII (1944), p. 7–13
Kelemen Bela, *Unele probleme ale studierii stilurilor limbii cu ajutorul statisticii lingvistice*, în *St. UBB*, IX (1964), fs. 2, p. 101–106
Mancaș Mihaela, *Stilul indirect liber în româna literară*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1972
Mancaș Mihaela, *Limbajul artistic românesc în secolul al XIX-lea*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1983
Marcus Solomon, *Poetica matematică*, București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1970
Munteanu Șt., *Despre raporturile dintre limba literară și stilurile limbii*, în *AUT*, I (1963), p. 269–278
Munteanu Șt., *Limba română artistică*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1981
Munteanu Șt., *Stil și expresivitate poetică*, București, Editura Științifică, 1972
Munteanu Șt. și Țâra V. D., *Istoria limbii române literare*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1978 (reeditată, în 1983)
Pușcariu Sextil, *Limba română*, vol. I, București, Fundația pentru Literatură și Artă, 1940
Plett H. F., *Știința textului și analiza de text*, București, Editura Univers, 1983
Riffaterre M., *Essais de stylistique structurale*, Paris, Flammarion, 1971
Saussure F. de, *Cours de lingusitique générale* (reeditare), Paris, Payot, 1967

Sfîrlea Lidia, *Contribuţii la delimitarea stilurilor literare româneşti*, în *SLLF*, II, p. 145—206
Slave Elena, *Expresiv şi afectiv*, în *PLG*, II, p. 65—76
Slave Elena, *Rolul procedeelor afective în comunicare şi cunoaştere*, în *PLG*, III, p. 69—81
Seche M., *Despre stilul sportiv*, în *LR*, VIII (1959), nr. 2, p. 80—98
Slama-Cazacu T., *Aspecte ale stilului vorbirii copiilor*, în *SCL*, III (1957), p. 275—297
Spitzer Leo, *Études de style*, Paris, Éditions Gallimard, 1970
Stan I. ş.a. , *Repartizarea substantivelor în stilul beletristic, publicistic şi ştiinţific*, în CL, X (1965), nr. 1, p. 195—202
Şklovski V., *Despre proză*, I—II, Bucureşti, Editura Univers, 1976
Şerban Felicia, *Generalul şi particularul în informaţia lexicală din punct de vedere stilistic*, în *CL*, XIV (1969), nr. 2, p. 333—359
Şuteu Valeriu, *Observaţii asupra frecvenţei cuvintelor în operele unor scriitori români*, în *SCL*, X (1959), nr. 3, p. 419—444
Tătaru Doina, *Entropia — criteriu cantitativ al stilului*, în *SCL*, XVIII (1967), nr. 6, p. 609—615
Todorov Tzvetan, *Poétique de la prose*, Paris, Éditions du Seuil, 1971
Tohăneanu G. I., *Limbă şi stil individual artistic*, în *CV*, IV (1952), nr. 2, p. 4—8
Ursu N. A., *Crearea stilului ştiinţific*, în *SILRL*, II, p. 128—166
Ursu N. A., *Formarea terminologiei ştiinţifice româneşti*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică, 1962
Vianu T., *Arta prozatorilor români*, Bucureşti, Editura Contemporană, 1941
Vianu T., *Despre stil şi arta literară*, Bucureşti, Editura Tineretului, 1965
Vianu T., *Iorgu Iordan şi stilistica*, în *LR*, VII (1958), nr. 5, p. 7—10
Vianu T., *Problemele metaforei şi alte studii de stilistică*, Bucureşti, Editura de Stat pentru Literatură şi Artă, 1957
Vianu T., *Stilistica literară şi lingvistică*, în vol. *De la Varlaam la Sadoveanu*, Bucureşti, Editura de Stat pentru Literatură şi Artă, 1958, p. 5—34
Vianu T., *Studii de stilistică*, Bucureşti, Editura Didactică şi Pedagogică, 1968
Vulpe Magdalena, *Mijloace sintactice de diferenţiere a stilurilor limbii în prima jumătate a secolului al XIX-lea*, în vol. *Omagiu lui Rosetti*, Bucureşti, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1965, p. 1003—1006
Vulpe Magdalena, *Subordonarea în frază în dacoromâna vorbită*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1980
Vulşici M., *Cu privire la particularităţile sintactice ale stilurilor beletristic, ştiinţific şi administrativ*, în *CL*, XI (1966), fs. 1, p. 91—102
Weinrich Harald, *Le temps*, Paris, Éditions du Seuil, 1973

Gramatica limbii române, vol. I—II, Bucureşti, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1963
Poetică şi stilistică. Orientări moderne, Bucureşti, Editura Univers, 1972
Probleme de stilistică. Culegere de articole, Bucureşti, Editura Ştiinţifică, 1964
Retorică generală, Bucureşti, Editura Univers, 1974
Studii de stilistică, poetică, semiotică, Cluj-Napoca, 1980
Studii de poetică şi stilistică, Bucureşti, Editura pentru Literatură, 1966

Sîrbu I., [illegible] definitorie a stilurilor literare românești, în SLLF, II, p. 155–168
Slavu Elena, [illegible], în SLLF, II, p. 63–76
Slavu Elena, Figuri de construcție [illegible], în SLLF, III, p. 85–97
[illegible] M., Despre figuri [illegible], în LR, VII (1958), nr. 2, p. 36–48
[illegible] T., [illegible] în SCL, III (1952) [illegible]
Spitzer Leo, Études de style, Paris, Gallimard, 1970
Stan [illegible], [illegible], în LL, X (1965), nr. 1, p. 195–202
Sklovski V., Despre proză, București, Editura Univers, 1975
[illegible], [illegible], în LR, XIV (1965), nr. 2, p. 233–238
[illegible] Valeriu, [illegible], în LL, X (1965), nr. [illegible], p. 439–446
[illegible], [illegible], în SCL, XVII (1966), nr. 6, p. 599–615
Todorov Tzvetan, [illegible] de la prose, Paris, Éditions du Seuil, 1971
Tohăneanu G. I., [illegible], în CL, IV (1959), nr. 2, p. 1–8
Trandafir [illegible], [illegible], în SILHL, II, p. 122–138
Ursu N. A., Formarea terminologiei științifice românești, București, Editura Științifică, 1962
Vianu T., Arta prozatorilor români, București, Editura Contemporana, 1941
Vianu T., Despre stil și artă literară, București, Editura Tineretului, 1965
Vianu T., [illegible], în LR, VII (1958), nr. [illegible], p. [illegible]
Vianu T., Problemele metaforei și alte studii de stilistică, București, Editura de Stat pentru Literatură și Artă, 1957
Vianu T., Stilistica literară și lingvistică, în vol. [illegible], București, Editura de Stat pentru Literatură și Artă, 1958, p. [illegible]
Vianu T., [illegible], București, Editura [illegible], 1968
Vulpe Magdalena, Mijloace sintactice de [illegible], în Omagiu lui [illegible], București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1965, p. 1003–1006
Vulpe Magdalena, Subordonarea în frază în dacoromâna vorbită, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1980
Vulpescu M., Cu privire la [illegible], în CL, XI (1966), nr. 1, p. 181–192
Weinrich Harald, Le temps, Paris, Éditions du Seuil, 1973

Gramatica limbii române, vol. I–II, București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1966
Poetică și stilistică. Orientări moderne, București, Editura Univers, 1972
Probleme de stilistică. Culegere de articole, București, Editura Științifică, 1964
Retorica generală, București, Editura Univers, 1974
Studii de stilistică, poetică, semiotică, Cluj-Napoca, 1981
Studii de poetică și stilistică, București, Editura pentru Literatură, 1966

Cuprins

Redactor : G. PIENESCU
Tehnoredactor : MARILENA DAMASCHINOPOL

Coli de tipar: 16,50
Bun de tipar 24.03 1986

c. 359 I. P. Informaţia
str. Brezoianu nr. 23—25
Bucureşti